

5 | Quia *theologia* est scientia in qua est *sermo de Deo* et de rebus
divinis, ut dicit AUGUSTINUS VIII° *De civitate Dei* — dicitur
enim theologia quasi ‘deologia’ a ‘Theos’ Graece, quod est ‘Deus’
Latine, et ‘logos’, <quod est> ‘sermo’ vel ‘ratio’, quasi sermo vel ratio de
10 *eorum quae multis ingerunt veri inveniendi desperationem*», dicentium scilicet
«omnia esse incerta» et *«nihil posse scribi»*, *«quantis possumus rationibus
amoveantur»*, paulo altius ordiendi quaerendum est hic primo de scientia
et scibili communiter et in generali; secundo de scientia et scibili propriis
15 theologiae in speciali. | Et quia sacra scriptura solummodo ad hominis
instructionem tradita est secundum APOSTOLUM dicentem: *«quaecumque
scripta sunt ad nostram doctrinam scripta sunt»*, ideo omnia hic dubitanda ad
scientiam humanae instructionis sunt referenda.

20 Quantum igitur pertinet ad possibilitatem humanae cognitionis,
circa primum praedictorum quaerenda sunt hic quinque: primum de
possibilitate sciendi; secundum de modo sciendi; tertium de qualitate
scibilium; quartum de appetitu sciendi; quintum de studio sciendi.

ARTICULUS I

DE POSSIBILITATE SCIENDI

5 Circa possibilitatem sciendi quantum ad hominem pertinet,
quaerenda sunt hic duodecim: primum, si contingat hominem aliquid
scire; secundum, si contingat hominem aliquid scire sine divina
illustratione; tertium, si homo cognoscat lucem divinam qua cognoscit
alia; quartum, si contingat hominem scire a natura an ab acquisitione;
quintum, si contingat hominem acquirere scientiam per se ipsum;

A 2ra
B' 1ra
Γ 1ra
K' 1ra
P' 1ra
T' 1ra
W' 1ra
Bad. 1^r
Scarp. 1

Scarp. 2

ARTICULUS I

sexturn, si contingat hominem acquirere scientiam alio homine docente; 10
septimum, si homo acquirat scientiam Deo in quolibet actu discendi
docente; octavum, si contingat hominem acquirere scientiam angelo
docente; nonum, si acquirens per se scientiam potest dici se ipsum
docere; decimum, si contingat hominem acquirere scientiam nihil
K' 1rb praesciendo; undecimum, si notitia praecedens | omnem scientiam
acquisitam sit homini innata; duodecimum, si contingat hominem aequae 15
Bad. 1ra primo sine discursu cuiuslibet rei scientiam acquirere. |
Scarp. 2^a

QUAESTIO 1

UTRUM CONTINGAT HOMINEM ALIQUID SCIRE

Circa primum istorum arguitur quod non contingit hominem scire
quidquid. 5
Primo ex parte modi sciendi sic. Quidquid scit homo scit ex priori
et notiori sibi, I^o Posteriorum et I^o Physicorum. Sic autem
non contingit eum scire aliquid nisi sciendo illud per prius et notius eo,
et eadem ratione illud per aliud prius et notius illo, et sic in infinitum.
Sic autem procedendo ad scientiam nihil contingit scire omnino, 10
Scarp. 2^b secundum | PHILOSOPHUM II° Metaphysicae. Ergo etc.

Secundo ex parte medii quo scitur sic. Omnis humana cognitio
intellectiva ortum habet a sensu, I^o Metaphysicae et II°
Posteriorum. Sed *«a sensibus corporis sincera veritas non est expetenda»*
secundum AUGUSTINUM 83 Quaestionum q.^e 9^a. Ergo 15
I' 1^b cognitione intellectiva non potest homo scire sinceram | veritatem. Sed
non contingit hominem scire nisi sciendo sinceram veritatem, quia nihil
scitur nisi verum, I^o Posteriorum, et non est veritas nisi sit sincera,
id est, pura a falsitate secundum AUGUSTINUM 83 Quaestionum
P' 1rb | q.^e 1^a. Ergo etc. | 20
Scarp. 3^a

Tertio ex eodem medio arguebant negantes | scientiam, sicut 20
habetur IV° Metaphysicae, sic. Sensus nihil certi apprehendit de
re, quia si aliquid apparet uni de re aliqua, contrarium eius apparet alteri
de eadem, et quod apparet uni in uno tempore et in una dispositione,
I' 1^b contrarium eius apparet eidem in alio | tempore et in alia dispositione. 25
Quare cum intellectus nihil apprehendit nisi a sensu, intellectus nihil
certi potest apprehendere de re quacumque. Non potest autem esse
scientia nisi apprehendendo aliquid certum et determinatum secundum
PHILOSOPHUM VI° Metaphysicae. Ergo etc.

30 Quarto ex parte scibilis, et est similiter argumentum eorum IV°
Metaphysicae, sic. Scientia non est nisi de fixo et permanenti
sensibilibus, ex quibus habetur omnis humana cognitio mediante sensu,
non est aliquid fixum aut permanens secundum AUGUSTINUM, qui dicit
83 Quaestionum q.^e 9^a, | «*Quod sensibile dicitur sine ulla intermissione*
35 *temporis commutatur*». Ergo etc. W^r 1^{db}
Bad. 1va
A 2^{tb}

Quinto ex parte scientis, et est argumentum MENONIS quo
negabat scientiam in principio Posteriorum, ut dicit
COMMENTATOR super IX^{um} Metaphysicae, sic. «*Nemo addiscit nisi*
qui aliquid novit», secundum AUGUSTINUM III° De Academicis et
40 PHILOSOPHUM IX° Metaphysicae. Qui autem aliquid novit non
addiscit, quia | «*discere est motus ad sciendum*». Nemo ergo est qui aliquid
addiscit. «*Nemo autem potest habere disciplinam qui nihil didicit*», secundum
AUGUSTINUM ibidem. Ergo etc. K' 1va

Sexto arguitur ex eodem medio aliter formando argumentum sic.
45 «*Nihil addiscit qui nihil novit. Non potest autem habere disciplinam qui nihil*
addiscit». Ergo «*non potest habere disciplinam qui nihil novit*». Homo quilibet
ab initio nihil novit, quia intellectus humanus, antequam recipiat species,
est «*sicut tabula nuda in qua nihil depictum est*», ut dicitur in III° De
a n i m a . Ergo etc.

50 Septimo ex parte obiecti sic. Ille non potest scire rem qui non
percipit essentiam et quidditatem rei, sed solum idolum eius, quia non
novit Herculem qui solum vidit picturam eius. Homo autem nihil
percipit de re nisi solum idolum eius ut speciem receptam per sensus,
quae idolum rei est, non ipsa res. «*Lapis enim non est in anima, sed species*
55 *lapidis*». Ergo etc.

In contrarium arguitur primo argumento COMMENTATORIS super
principium IIⁱ Metaphysicae sic. «Desiderium naturale non est
frustra». «*Homo*», secundum PHILOSOPHUM in principio
Metaphysicae, «*natura scire desiderat*». Ergo desiderium hominis ad
60 scire non est frustra. Esset autem frustra, nisi contingeret eum scire.
Ergo etc.

Secundo ex eodem medio aliter formando argumentum sic. Quod
homo naturaliter desiderat possibile est ei contingere. Secundum enim
quod | dicit AUGUSTINUS IV° Contra Iulianum, «*Neque omnes*
65 *homines naturali instinctu beati esse vellemus nisi esse possemus*». «*Homo*
naturaliter scire desiderat». Ergo etc. Scarp. 3^b

Tertio adhuc quasi ex eodem medio sic. Unumquodque potest
attingere suam perfectionem ad quam naturaliter ordinatur, quia aliter
esset frustra. Scire est hominis perfectio ad quam naturaliter ordinatur,

quia «in scientia *speculativa* consistit eius *felicitas*», secundum PHILOSOPHUM X^o *Ethicorum*. Ergo etc. 70

Quarto sic. PHILOSOPHUS dicit III° et IV° *Metaphysicae* et II° *Caeli et mundi*: Quod non potest compleri impossibile est ut incipiat fieri ab agente per naturam vel per rationem, quia omnis motus habet finem et complementum propter quem est. Sed secundum eundem I^o *Metaphysicae* «*homines philosophati* sunt et prudentiam *primo inceperunt* investigare propter id quod est scire et intelligere et *fugere ignorantiam*». Possibile est ergo hominem scire et intelligere. 75

Quinto sic. Secundum AUGUSTINUM *De vera religione*, K' 1vb «*qui dubitat* an contingat aliquid scire *se* dubitare *non dubitat*, | sed *certus est*». Non est autem certus nisi de vero quod scit. Ergo illum qui dubitat se scire necesse est concedere se aliquid scire. Hoc autem non esset, nisi I' 1va contingeret eum aliquid scire | cum contingit eum dubitare. Ergo etc. 80

Sexto quasi eadem via arguunt PHILOSOPHUS et eius P' 1va COMMENTATOR IV° *Metaphysicae* sic. Qui | negat scientiam esse dicit in hoc quia certus est quod non est scientia; et non est certus nisi de aliquo quod scit; ergo qui negat scientiam esse et quod hominem non contingit scire necesse habet concedere scientiam esse et quia contingit T' 1va hominem aliquid scire. | Et est haec ratio consimilis rationi illi qua PHILOSOPHUS concludit in IV° *Metaphysicae* quod illum «*qui negat* 90
Bad. 1vb *loquelam* esse necesse est *concedere loquelam* esse». |

<SOLUTIO>

Dicendum quod scire large accepto ad omnem notitiam certam B' 1^{fb} qua cognoscitur res sicut est absque omni fallacia et deceptione, et sic | intellecta et proposita quaestione contra negantes scientiam et omnem 95 veritatis perceptionem, manifestum est et clarum quia contingit hominem scire aliquid, et hoc secundum omnem modum sciendi et cognoscendi. Scire enim potest aliquis rem aliquam dupliciter: vel testimonio alieno et exteriori vel testimonio proprio et interiori.

Quod primo modo contingit aliquid scire, dicit AUGUSTINUS 100 contra ACADEMICOS XV° *De Trinitate* cap.^o 12°. «*Absit*», inquit, «*ut scire nos negemus quae testimonio didicimus aliorum. Alioquin nescimus oceanum nec scimus esse terras atque urbes, quas celeberrima fama commendat; nescimus fuisse homines et opera eorum, quae historica lectione didicimus; postremo nescimus in quibus locis vel ex quibus hominibus fuerimus exorti, quia haec omnia* 105
Scarp. 4^a *testimoniis* | didicimus | *aliorum*».

| A 2va

Quod autem secundo modo contingit aliquid scire et rem

percipere sicuti est, manifestum est ex eis quae experimur in nobis et
 circa nos, et hoc tam in cognitione sensitiva quam intellectiva. In
 110 cognitione enim sensitiva sensus ille vere rem percipit, | sicuti est sine
 omni deceptione et fallacia, cui in actione propria sentiendi suum
 proprium obiectum non contradicit aliquis sensus verior vel intellectus
 acceptus ab alio sensu veriori, sive in eodem sive in alio. Nec de eo
 quod sic percipimus dubitandum est quin percipiamus ipsum sicuti est.
 115 Nec oportet in hoc aliquam aliam ulteriorem causam certitudinis
 quaerere, quia, ut dicit PHILOSOPHUS, «*quaerere rationem* cuius habemus
sensum, | infirmitas intellectus est; cuius enim *dignius habemus* aliquid *quam*
rationem, non est quaerenda ratio». Experimentum enim sermonum
 verorum est ut convenient rebus sensatis. Hinc est | quod dicit
 120 AUGUSTINUS ubi supra: «*Absit a nobis ut ea quae per sensus corporis didicimus*
vera esse dubitemus. Per eos enim didicimus caelum et terram et ea quae in eis nobis
nota sunt». Hinc etiam TULLIUS in libro suo De Academicis,
 volens probare contra Academicos quia contingit aliquid certitudinaliter
 scire, dicit sic: «*Ordiamur a sensibus, quorum ita clara iudicia et certa sunt ut si*
 125 *optio naturae detur, non videam quid quaeratur amplius. Meo iudicio maxima est in*
sensibus veritas, si et sani sunt ac valentes et omnia removentur quae obstant et
impediunt. Aspectus ipse fidem facit sui iudicii».

De fide vero in cognitione intellectiva, quia contingit per eam
 aliquid vere scire sicuti est, statim subiungit ibidem dicens: «*At qualia*
 130 *sunt haec quae de sensibus percipi dicimus, talia sequuntur ea quae non sensibus*
percipi dicuntur, ut haec 'ille est albus, ille est canus'. Deinde sequuntur maiora, ut
'si homo est, animal est'. Quo ex genere notitia rerum nobis imprimitur».

Cognitione igitur intellectiva, sicut iam dictum est de cognitione
 sensitiva, intellectus ille vere rem percipit, sicuti est sine omni
 135 deceptione et fallacia, cui in actione propria intelligendi non contradicit
 intellectus verior vel acceptus a sensu veriori. Nec de tali intellectu plus
 dubitandum est quam de sensu. Unde AUGUSTINUS ubi supra: «*Cum duo*
sunt genera rerum quae sciuntur, unum eorum quae per sensus corporis percipit
animus, alterum eorum quae per se ipsum, multa illi philosophi (loquitur de
 140 *ACADEMICIS)* *garrunt contra | corporis sensus, cum tamen quasdam*
firmissimas per se ipsas | perceptiones rerum verarum nequaquam in dubium vocare
potuerunt, quale est illud, 'scio | me vivere' ». «In quo non metuimus ne aliqua veri
similitudine fallamur, quoniam certum est eum qui fallitur vivere». «Ubi nec
 145 *Academicus dicere potest: 'fortassis dormis et nescis et in somniis vides,' quia nec in*
ea scientia per somnia falli potest, quia et dormire et in somniis videre viventis est.
Nec illud Academicus dicere potest: 'furus fortassis et nescis,' quia sanorum visis
similia sunt etiam | visa furentium. Sed qui furit vivit, nec contradicit Academicus.
Non ergo fallitur nec mentiri potest qui dixerit scire se vivere». Nec de hoc alia
 Scarp. 4^b

W^r 1ra

Bad. 2^{eb}

K^r 2ra

P^r 1vb

I^r 1vb

T^r 1vb

Bad. 2^oC
 K' 2^ob
 probatio requirenda est quam illa quae habetur ex exercitio intellectus et
 per signa evidentia a posteriori, qualia inferius ponentur. | 150

Contra hoc tamen antiquitus vigeabant septem errores, tam | ex
 parte sensus, tam ex parte intellectus, quorum quinque reprobat
 PHILOSOPHUS IV° *Metaphysicae*, illorum scilicet errorem qui
 negabant scientiam negando illud principium scientiale «*de quolibet
 affirmatio vel negatio, et non simul de eodem*». Sextum vero, qui erat MENONIS 155
 negantis hominem posse addiscere, reprobat in principio
Posteriorum. Septimum autem, qui erat Academicorum negantium
 veri perceptionem, reprobant AUGUSTINUS et TULLIUS in libris suis *De
 Academicis*.

Eorum autem contra quorum errores disputat PHILOSOPHUS in 160
 IV° *Metaphysicae*, quidam dicebant quod omnia essent falsa,
 quidam vero quod omnia essent vera, alii vero quod omnia essent vera
 et falsa simul.

Eorum vero qui dicebant quod omnia essent falsa, quidam
 rationem opinionis suae acceperunt ex parte rei, ut ANAXAGORAS et 165
 A 2^ob XENOPHANES, qui dicebant quod «*omne esset | admixtum cum omnibus*», quia
 videbant omne fieri ex omni, «et illud *mixtum dicebant esse neque ens neque
 non ens*, et quasi *neutrum extremorum*, sed *medium* per abnegationem inter
 ipsa», et ideo impossibile esse ut aliquid aestimetur vere, sed quod
 omnes aestimationes essent falsae, et quod sic non esset scientia de 170
 aliquo, quia scientia solum verorum est, ut dicitur I^o *Posteriorum*.

Isti errabant non distinguendo ens in potentia ab ente in actu. «*In
 potentia enim contraria et contradictoria sunt simul, non autem in actu*». Circa
 entia enim in actu solummodo est distinctio contrariorum et
 contradictoriorum, quod scilicet aliquid sit determinate hoc et non illud, 175
 per quod est determinata veritas et scientia de aliquo, quod sit ipsum et
 non aliud.

Alii vero dicebant quod omnia essent falsa, sumentes rationem
 suam ex parte sensus, ut DEMOCRITUS et LEUCIPPUS, qui dixerunt quod 180
 «*idem sentitur a quibusdam quidem dulce et a quibusdam amarum*», et quod «*isti
 non differunt nisi secundum multitudinem et paucitatem, quia scilicet illi
 quibus videtur dulce sunt plures et sani, quibus vero amarum, sunt pauci et
 infirmi*». Nihil ergo, | ut dicebant, est in rei veritate determinate tale vel
 tale, immo quodlibet nec tale est nec tale, et sic nihil est verum, sed
 omnia sunt falsa, et non est omnino scientia. «*Causa erroris istorum erat 185
 quia aestimabant quod intellectus et sensus idem essent et scientia a sensu
 comprehenderetur. Unde cum eis visum fuit quod sensibilia diversam habent
 dispositionem apud sensum nec | aliquid certi sentiretur, crediderunt quod nec
 aliquid certe sciretur*». |

K' 2^oa
 Scarp. 5^a

190 Horum opinioni annexa fuit opinio ACADEMICORUM, de qua dicit
AUGUSTINUS quod «*affirmabant ab homine nihil veri aut certi percipi posse*»,
non tamen hominem debere cessare a veritatis inquisitione, *veritatem*
autem dicebant aut *solum Deum nosse aut fortasse animam* | *hominis* exutam
corpore, et quod hoc intendebant de *rebus tantum quae pertinent* | *ad*
195 *philosophiam*, | de aliis autem *non curabant*. T¹ 2^a
P¹ 2^a
I¹ 2^a

Ratio eorum, secundum quod recitat AUGUSTINUS, fuit quia
dicebant «*solum his signis verum posse cognosci quae non possent habere*
rationem falsi», ita quod verum a falso dissimilibus notis discerneretur
nec haberet cum falso signa communia, et sic id quod verum est falsum
200 apparere non posset; talia autem signa inverniri posse, impossibile esse
credebant; | et ideo concludebant quod veritas propter quasdam naturae
tenebras vel non esset vel obruta et confusa nobis lateret. Unde et dixit
DEMOCRITUS, ut habetur IV° *Metaphysicae*: «*aut nihil omnino est*
verum, aut quod non monstratur nobis».

205 Alii autem, ut AMFRATHAGORAS et eius sequaces, dicebant *omnia*
esse vera et falsa *simul*, dicendo quod «*non* | *esset veritas extra animam*» et
quod illud quod apparet extra non est aliquid quod est in ipsa re in
tempore quo apparet, sed est in ipso apprehendente. Unde omnino
negabant res habere esse extra animam, et ideo oportebat illos dicere
210 quod duo contraria essent simul vera, non tantum secundum diversos
apprehendentes secundum eundem sensum, sed etiam secundum
eundem secundum diversos sensus et secundum eundem sensum
diversimode dispositum, quia quod apparet uni mel secundum gustum,
alteri apparet secundum gustum non mel, et quod «*uni apparet mel*
215 *secundum visum*, apparet eidem *non mel* secundum *gustum*, et quod alicui
apparet per oculos unum, mutato *situ* oculorum apparet ei *duo*». Ex quo
concludebant quod nihil determinatum appareret nec esset aliquid
verum determinatum, et quod ideo omnino non esset scientia.

220 Alii vero, ut HERACLITUS et sui sequaces, dixerunt quod omnia
sunt simul vera et falsa, «*quia aestimabant quod tantum sensibilia essent entia*
et quod ipsa *non essent determinata* in esse suo, sed continue transmutata, *et*
quod sic nihil | in eis maneret idem *in rei veritate*», sed | essent in eis simul
ens et non ens, et de eodem, quia motus componitur ex esse et non
esse, et omnis transmutatio media est inter ens et non ens. Propter quod
225 ulterius dixerunt quod «*non oporteret respondere ad quaestionem 'sic' aut 'non'*».
Unde et «*Heraclitus in fine vitae suae opinabatur quod non oporteret aliquid*
dicere, sed tantum movebat digitum». Ex quo movebantur ad dicendum quod
de nullo scientia acquiri posset ab homine.

230 Opinio MENONIS et quorundam PLATONICORUM erat quod
nemo posset aliquid addiscere et quod ideo nemo posset aliquid scire, ut

B' 1va
Bad. 2° C
K¹ 2° b
A 3^a

supra dictum est in quinto et sexto argumento.

Scarp. 5^b Defectus | rationum istarum opinionum patebit statim in
Bad. 2nd dissolvendo argumenta. |

Sed contra positionem omnium eorum principalem, quia negans
scientiam destruit omnem fidem et totam philosophiam, ut dicit 235
PHILOSOPHUS IV° *Metaphysicae*, impossibile est disputare
demonstrando scientiam esse et aliquid posse sciri, quia negant omnia
sciendi principia, sed tantum utendum est in defensione scientiae contra
ipsos sermonibus veris et valde probabilibus quos non possunt negare.
Ex talibus igitur sermonibus per tria aperta inconvenientia sequentia ex 240
dicto ipsorum convincit eos TULLIUS in libro suo *De Academicis*,
quorum primum sumitur ex scientiis artificialibus, secundum ex actibus
virtutum, tertium ex operibus humanae conversationis.

Primum inducit sic. «*Ars omnis ex multis perceptionibus sit. Quas si
T¹ 2nd substraxeris, quomodo distingues artificem ab inscio? Quid enim est | quod arte
effici potest, nisi is qui artem tractabit multa perceperit?» Unde dicit 245
AUGUSTINUS *De vera religione*: «*nihil aliud esse artem vulgarem nisi
P¹ 2nd rerum expertarum memoriam*». |*

Secundum inducit sic. «*Quaero: vir ille bonus qui statuit omnem
cruciatum perferri potius quam officium perdat aut fidem, quomodo fieri potest ut
250 nullum supplicium recuset, nisi his rebus assensus sit quae falsae esse non possunt?*»

Tertium inducit sic. «*Quomodo suscipere aliquam rem aut agere fideliter
T¹ 2nd audebit cui certum nihil erit quid sequatur, ultimum | bonorum ignorans quo omnia
referantur?» De hoc ponit bonum exemplum PHILOSOPHUS IV°
Metaphysicae. Ambulans enim, ut dicit, «*ambulat et non stat, quia
255 K¹ 3rd opinatur | quod ambulandum est, et non vadit per viam ad puteum stantem in via,
sed evitat ipsum. Scit enim quia casus in puteum est malus*».*

<AD ARGUMENTA>

Rationes igitur probantes quod contingit aliquid scire
concedendae sunt. Ad rationes vero in oppositum respondendum per 260
Bad. 2ndE ordinem. |

Ad primum, quod «omnis scientia est ex priori et notiori», etc.,
dicendum quod ille modus acquirendi scientiam intelligendus est
solummodo de scientiis conclusionum. Principia enim per se primo et 265
immediate cognoscuntur, non per alia, quia non habent alia notiora se.
W¹ 2ndA Non distinguuntur igitur notum per se ab illo quod est | notum per
aliud, illis solummodo contingit ille processus in infinitum et nihil scire,
Bad. 2ndF et non aliis. |

270 Ad secundum, quod «*a sensibus corporis non est expetenda sincera
 veritas*», dicendum quod verum est ubique et in omnibus sequendo
 iudicium sensus, et hoc propter duo ex quibus AUGUSTINUS arguit quod
 «*iudicium certum non est constitutum in sensibus*», quorum primum est rerum
 sensibilibus mutabilitas, secundum est ipsius sensus fallibilitas.
 Apprehensione autem facta per sensus, avertendo a sensibus, ut
 275 iudicium fiat in ratione, quod summe monet fieri AUGUSTINUS in
 inquisitione veritatis, «*bene a sensibus sincera veritas | expetenda est*», et hoc
 quantum ex puris naturalibus iudicio rationis in lumine puro naturali
 potest conspici vel simpliciter iudicio intellectus in claritate lucis
 aeternae. De qua | sinceritate in iudicio rationis sequentis sensum
 280 loquitur AUGUSTINUS ad litteram, secundum quod de utroque modo
 conspiciendi veritatem videbitur inferius. Ex sensu ergo originaliter
 bene est expetenda sincera veritas quodammodo, quoniam «*sensus
 proprii est certissima cognitio circa suum proprium obiectum*», nisi
 285 impediatur vel ex se vel ex medio vel ab aliquo alio, nec contingit
 cessante omni impedimento ipsum errare sive aliter apprehendere suum
 proprium obiectum quam sit, licet talis apprehensio non sit mansiva vel
 propter rei vel ipsius sensus mutabilitatem ut certa veritas diu capi non
 possit stando omnino in iudicio sensus. Id tamen quod apprehensum est
 290 per sensum non deceptum abstrahendo et iudicium formando penes
 intellectum, ubi manet quasi sine transmutatione quod apprehensum est
 nec verisimilibus speciebus phantasmatum obumbrari potest, certissima
 veritas a tali sensu capitur, et nobis certissima scientia est illa rerum
 sensibilibus quae ad sensus experientiam potest reduci. Unde | sensum
 295 dimittentes et eius iudicium penitus abnegantes frequenter | in
 absurdissimos errores apud intellectum sophisticis rationibus decepti
 inciderunt, sicut ZENO, qui dixit quod «*nihil contingit moveri*», et
 quicumque dixit quod «*moto uno moventur omnia*». Unde semper
 oportet credere sensui particulari non impedito, nisi alius sensus dignior
 in eodem alio tempore vel in alio eodem tempore contradicat vel virtus
 300 aliqua superior percipiens sensus impedimentum. | Non enim sensus
 aequae bene dispositi sunt in omnibus vel in eodem diversis temporibus,
 et ideo non aequaliter iudicio eorum credendum est, ut patet in sano et
 aegro. Magis enim credendum est gustui sani quam aegri, et ei qui videt
 aliquid de prope quam qui videt a longe, et ei qui videt aliquid per
 305 medium uniforme quam | ei qui videt per medium non uniforme, et sic
 de ceteris huiusmodi dispositionibus. |

Ad tertium, quod idem saepius apparet diversimode eidem vel
 diversis, dicendum quod non sequitur ex hoc quod nulli sensui
 credendum est, quia, ut dictum est, in quo unus fallitur alter frequenter

Scarp. 6^a

A 3rb

K' 3rb

Bad. 3^{rf}

T' 2va

P' 2va

Bad. 3rd

verum dicit, vel in quo idem fallitur in una dispositione verum dicit in 310
 alia. Et sic patet quomodo deficiebat ratio DEMOCRITI. Licet enim
 sensibilia habent diversam dispositionem apud sensum, aliquid tamen
 determinate percipitur per sensum | non deceptum in hora in qua non
 B' 1vb decipitur. Et non solum differunt sensationes penes paucitatem et
 multitudinem sentientium, sed secundum dignitatem maiorem et 315
 I' 2va minorem | sensuum in sentiendo. |
 Scarp. 6^b

Similiter patet defectus rationis ACADEMICORUM. Non enim
 verum est dictum eorum quod nihil percipitur determinate per signa et
 quod non verificant de re, immo signa quae sunt propria sensibilia
 alicuius sensus, id quod sunt ostendunt sensui proprio non decepto nec 320
 impedito et in determinatam notitiam veritatis rei possunt intellectum
 inducere. Unde et ipsimet solliciti erant in inquirendo veritatem per
 huiusmodi signa magis quam alii, licet aestimatio eorum erat quod
 veritatem numquam possent invenire. Et erat aestimatio eorum similis
 in hoc ei quod currere aliquem ad apprehendendum aliquid quod 325
 numquam apprehendet, sicut improperat eis PHILOSOPHUS IV°
 Metaphysicae. Cetera vero pertinentia ad eorum opinionem
 K' 3va amplius declarabuntur | in quaestione proxima sequenti.

Per idem patet falsum esse quod assumpsit AMFRATHAGORAS,
 quod res sequuntur sensuum apparentias, quoniam sensus, sive verus 330
 sive deceptus, non potest sumi nisi a re, quia «*sensus est virtus passiva*».
 Unde et quamvis idem diversimode apparet eidem vel diversis, hoc non
 est nisi propter deceptionem vel impedimentum alicuius sensus cui non
 oportet credere in hoc, nec tamen propter hoc dicendum est quod nulli
 sensui credendum est. Sensui enim non decepto omnino oportet credere 335
 et quis sit talis maxime habet iudicare intellectus ex pluribus
 A 3va experimentationibus praehabitis | circa illa in quibus sensus potest decipi
 Bad. 3rd vel impediri. |

Ad quartum, quod omnia sensibilia sunt in continua
 transmutatione, dicendum quod HERACLITIANI, quorum illa fuit ratio, 340
 «*solum sensibilia credebant esse entia*», et erat error omnium
 philosophantium usque ad tempora Italicorum, qui unanimiter negabant
 scientiam esse propter mutabilitatem rerum sensibilibus naturalium.
 Quorum errorem percipientes posteriores philosophi ponebant 345
 scientiam esse et aliquid posse sciri in rebus sensibilibus naturalibus. Sed
 in modo sciendi et acquirendi scientiam diversificati sunt. PYTHAGORAS
 enim, primus Italicorum, credens cum praecedentibus quod de rebus
 naturalibus propter earum transmutationem ex eis ipsis non posset
 W' 2vb haberi scientia, ut tamen salvaret | aliquo modo scientiam rerum
 naturalium, mathematica induxit in naturalibus, ponendo ipsa principia 350

et causas rerum naturalium tam in esse quam in cognitione, eo quod per
 abstractionem suam a materia sensibili et transmutabili quodammodo
 sunt intransmutabilia. PLATO autem posterior | PYTHAGORA, videns
 355 mathematica secundum rem inesse naturalibus et ideo realiter mutari
 cum naturalibus quantumcumque abstrahantur ab eis, nec per
 mathematica de naturalibus fixam posse haberi scientiam, posuit formas
 ideales causas et principia rerum naturalium tam in esse quam in
 cognitione, et omnino | separatas ab eis et absque omni transmutatione,
 360 ut sic per illas de transmutabilibus intransmutabilis possit esse
 scientia. omni transmutatione, ut sic per illas de transmutabilibus
 intransmutabilis possit esse scientia. |
 ARISTOTELES autem, videns quod res nec habet esse nec cognosci
 nisi per id quod est in re, et quod singularium propter eorum
 transmutationem non posset esse scientia ex se ipsis, posuit |
 365 universalia, genera scilicet | et species, abstrahi per intellectum a
 singularibus in quibus habent esse secundum veritatem. Universale enim
 est unum in multis et de multis, quae, licet ut in singularibus sunt, sunt
 transmutabilia, ut tamen sunt in intellectu, sunt intransmutabilia. Et
 secundum hoc de rebus naturalibus, sensibilibus, particularibus,
 370 transmutabilibus per eorum universalia existentia apud intellectum
 posuit fixam haberi scientiam.
 AUGUSTINUS autem *philosophia Platonis imbutus, si qua invenit in ea
 fidei accommoda, in scriptis suis assumpsit. Quae vero invenit fidei adversa,*
 quantum potuit, *in melius interpretatus est.* Et ideo cum, ut dicit in libro
 375 83 *Quaestionum*, q.^e 44^a, «*sacrilegium* videbatur esse *opinari* ideas
 rerum poni extra divinam mentem, quas ipsa *intueretur ad constituendum*
quae constituebat», quod tamen ARISTOTELES PLATONI imposuit, dixit
 PLATONEM eas posuisse in divina intelligentia et ibi subsistere,
 secundum quod dicit VIII° *De civitate Dei* cap.^o 4°: «*Quid in his*
 380 | *Plato senserit, id est, ubi finem omnium actionum, ubi causam omnium*
naturarum, ubi lumen omnium rationum esse cognoverit vel crediderit, temere
affirmandum esse non arbitror. Fortassis enim qui prae ceteris Platonem fama
celebriore laudant, aliquid tale de Deo sentiunt ut in illo inveniatur et causa
subsistendi et ratio intelligendi et ordo vivendi». Unde AUGUSTINUS sanius
 385 *interpretans dicta PLATONIS quam ARISTOTELES, ponit principia certae*
scientiae et cognitionis veritatis consistere in regulis sive rationibus
aeternis incommutabilibus existentibus in Deo, quarum participatione
per intellectualem cognitionem | cognoscitur quidquid sinceræ veritatis
 390 *in creaturis cognoscitur, ut, sicut sua entitate est causa omnium existendi*
in quantum sunt, sic et sua veritate est causa omnium cognoscendi in
quantum vera sunt. Et per hoc de rebus transmutabilibus,

T^a 2vb

Scarp. 7^a

Bad. 3^{rl}

K^r 3vb

P^r 2vb

I^r 2vb

Bad. 3^{rl}

quantumcumque transmutabiles sunt, certa potest esse et fixa scientia, secundum quod dicit AUGUSTINUS, XII° De Trinitate cap.^o 14°: 395
«Non solum rerum sensibilium in locis positarum sine spatiis localibus manent intelligibiles incorporalesque rationes, verum etiam motionum in temporibus transeuntium sine temporali transitu stant etiam ipsae intelligibiles non sensibiles rationes. Ad quas mentis acie pervenire paucorum est. At cum pervenitur quantum fieri potest, non in eis manet ipse perventor, et fit rei non transitoriae transitoria cogitatio. Quae tamen cogitatio transiens per | disciplinas quibus eruditur animus memoriae commendatur, ut sit qua redire possit quae cogitur inde transire, quamvis si ad | memoriam cogitatio non rediret atque ibi quod commendaverat | inveniret, velut rudis ad hoc sicut ducta fuit duceretur, idque inveniret ubi primum invenerat in illa incorporea veritate, unde rursus quasi descriptum in memoria figeretur». Sed de hoc amplior sermo erit in quaestione proxima inferius. |

K^r 4ra 400
A 3rb
Scarp. 7^b
Bad. 3^{rk}

Ad quintum et ad sextum, quod non contingit scire, quia non contingit addiscere, dicendum quod assumptum falsum est. Bene enim contingit addiscere, ut patebit inferius. Sed | intelligendum quod addiscere dupliciter potest accipi: uno modo communiter ad omnem acquisitionem scientiae de novo — sic non oportet quod omnis addiscens aliquid novit, quia addiscens notitiam primorum principiorum ex nulla notitia praecedente eam acquirit—; alio modo proprie ad cognitionem conclusionum solum, quam acquirit secundum actum ex notitia principiorum praecedente, in qua latet secundum potentiam, ut infra patebit; et sic addiscens aliquid novit. |

T^r 3ra 410
Bad. 3^{rl}

Ad septimum, quod «homo nihil percipit de re cognoscibili nisi idolum solum», dicendum quod percipere idolum rei contingit dupliciter: | uno modo tamquam obiectum cognitionis, — hoc modo verum est quod percipiens solum idolum rei non cognoscit rem, sicut videns | imaginem Herculis depictam in pariete (ex hoc non videt neque cognoscit Herculem)—; alio modo tamquam rationem cognoscendi; sic non est verum. Per solam enim speciem perceptam de re cognoscitur vere res, ut lapis vere videtur per solam speciem suam sensibilem receptam in oculo, et vere intelligitur per solam speciem suam intelligibilem receptam in intellectu.

P^r 3ra 415
B^r 2ra 420

Sed dices forte quod illa species est sensibilis recepta a sensu, ergo cum sit accidens et similitudo solius accidentis, non inducit in cognitionem eius quod quid est et substantiae rei. 425

Ad quod dicendum quod, etsi intellectus recipit primo species intelligibiles rerum sensibilium et corporearum, ut sunt sensibiles, quas primo per illas species intelligit, secundo tamen sub illis speciebus sensibilium naturalis rationis investigatione concipit per se ipsam notitias rerum non sensibilium, ut sunt quidditates substantiarum et alia 430

eiusdem modi, | quae proprias species non habent in intellectu. Et hoc
 est quod dicit AUGUSTINUS IX° De Trinitate cap.^o 3°: «*Ipsam vim*
 435 *qua per oculos cernimus, sive sint | radii, sive aliquid aliud, oculis cernere non*
valemus, sed mente quaerimus, et si fieri potest, etiam hoc mente comprehendimus.
Mens ergo ipsa, sicut corporearum rerum notitias per sensus corporis colligit, | sic
incorporearum per se ipsam». Et appellat res corporeas ut sensibiles sunt, res
 440 mathematica et quidditates substantiarum, materia et | forma et
 huiusmodi quorum notitiam mens sub speciebus sensibilibus ex naturali
 colligantia sensibilibus ad insensibilia naturalis rationis industria colligit
 quasi fodiendo sub ipsa specie a sensibili re ei praesentata, ad modum
 quo ovis | naturali instinctu per species sensatas aestimat insensatas, ut
 445 imaginando vel videndo per speciem lupi sensibilem aestimat ipsum
 nocivum et inimicum, et ideo dicitur intelligere quasi ab «intus legere». |

I' 3^a
 K' 4^b
 W' 2^a
 Scarp. 8^a
 Scarp. 8^b
 Bad. 3^a
 Scarp. 8^a

QUAESTIO 2

UTRUM CONTINGAT HOMINEM ALIQUID SCIRE SINE DIVINA ILLUSTRATIONE

Circa secundum arguitur quod non contingit hominem aliquid
 scire ex sola naturali industria sine speciali illustratione divina.

5 Primo sic. II^a <Ad> Corinthios III° dicit APOSTOLUS: «*Non*
sumus sufficientes cogitare aliquid ex nobis quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex
Deo est». Non est autem perceptio veritatis nisi ex cognitione. Ergo
 sufficientia ad percipiendum veritatem non est nobis nisi ex Deo. Sed
 hoc non nisi illustratione speciali alicuius luminis divini, quia omne quod
 10 percipitur in lumine percipitur. Ergo etc.

Secundo sic. Super illud I^{ae} <Ad> Corinthios XII° «*Nemo*
potest dicere 'Dominus Iesus' nisi in Spiritu Sancto», dicit AMBROSIIUS: «*Verum*
a quocumque dicatur a Spiritu Sancto est». Sed quicumque scit verum aliquid
 illud verbo mentis suae dicit. Ergo a Spiritu Sancto scit illud et dicit.
 15 Hoc autem non est sine speciali illustratione. Ergo etc.

Tertio sic. I^o Soliloquiorum dicit AUGUSTINUS: «*Intelligibilis*
est Deus, intelligibilia sunt et | ista disciplinarum spectamina, tamen plurimum
differunt. Nam terra visibilis est et lux, sed terra, nisi luce illustrata, videri non
potest. Ergo illa quae in disciplinis traduntur, quae quisque verissima esse nulla |
 20 *dubitatione concedit, credendum est non posse intelligi, nisi ab alio quasi suo sole*
illustrentur. | Ille autem «alius quasi sob» non est nisi lux divina,
 secundum quod dicit ibidem: «*Quomodo in hoc sole tria quaedam licet*

T' 3^b
 A 4^a
 Scarp. 8^b

ARTICULUS I

- Bad. 4ra *advertere, quod est, quod fulgeat, quod illuminet, ita et in illo secretissimo Deo talia*
| *quaedam sunt, quod est, quod intelligit, quod cetera facit intelligi*». Ergo etc. 25
- K' 4ra
P' 3ra Quarto sic. Dicit AUGUSTINUS libro II° De sermone Domini in monte: «*Omnis | anima rationalis etiam cupiditate caecata, cum cogitat et ratiocinatur, | quidquid in ea ratione verum est non est tribuendum ei, sed ipsi luci veritatis, a qua vel tenuiter tangitur*». Illa autem lux non est nisi specialis illustrationis divinae. Ergo etc. 25
- Quinto sic. AUGUSTINUS dicit XII° Confessionum: «*Si ambo videmus verum esse quod dicis, et ambo videmus verum esse quod dico, ubi, quaeso, id videmus? Nec ego utique in te nec tu in me, sed ambo in ipsa quae supra mentes nostras est incommutabili veritate*». Sed in illa nihil videmus nisi specialis divina illustratione, quia ipsa excedit limites naturae nostrae. Ergo etc. 30
- In contrarium arguitur primo sic. AUGUSTINUS dicit I^o De Academicis: «*Quae ducit ad veritatem nulla via melius intelligitur quam diligens inquisitio veritatis*». Frustra autem esset inquisitio, nisi homo per ipsam sine speciali divina illustratione ad eam posset attingere. Ergo etc. 35
- Secundo sic. PHILOSOPHUS dicit in principio Metaphysicae: «*Omnes homines natura scire desiderant*». Sed non desiderant natura, nisi quod per naturam scire possunt. | Ergo homines per naturam aliquid possunt scire. Ad tale autem non requiritur specialis illustratio divina. Ergo etc. | 40
- Scarp. 9^a
Bad. 4th

<SOLUTIO>

- I' 3ra Dicendum ad hoc quod omnium cognoscibilium se habentium | per ordinem, ita quod semper postremum natum est cognosci per praecedens, si cognitio primi illorum poterit attingi per intellectum ex puris naturalibus sine omni speciali illustratione divina, similiter et omnium posteriorum cognitio eodem modo poterit attingi. Si enim homo ex puris naturalibus sine omni speciali illustratione divina poterit attingere ad cognitionem primorum principiorum speculabilium, similiter et ex puris naturalibus sine omni speciali illustratione divina poterit attingere ad cognitionem omnium conclusionum sequentium post principia. Licet enim cognitio principiorum sit quaedam illustratio ad cognitionem conclusionum, si tamen ex puris naturalibus poterit homo ad illam attingere, non dicitur illustratio specialis divina in cognoscendo per ipsa conclusiones. Si autem in aliquibus cognoscibilibus ordinatis ad invicem primum illorum non poterit attingi ab homine ex puris naturalibus, sed solum ex speciali illustratione divina, neque similiter aliquid eorum quae sunt post, quia posteriora non 45
50
55
60

QUAESTIO 2

cognoscuntur | nisi in ratione primi. Nunc autem proculdubio verum
 est quod in aliquibus cognoscibilibus primum illorum non potest
 cognosci aut sciri ex puris naturalibus, sed solum ex speciali illustratione
 divina, ut in illis quae per se et simpliciter sunt credibilia, et ideo in
 65 talibus simpliciter et absolute concedendum est quod non contingit
 hominem scire aliquid ex puris naturalibus, sed solum ex speciali
 illustratione divina, secundum quod hoc inferius determinabitur.

Quidam autem hunc modum sciendi volunt extendere | ad omne
 scibile, dicendo quod nullum verum contingit sciri ab homine ex puris
 70 naturalibus sine speciali illustratione divina lumine aliquo supernaturali
 infuso. Et credunt hoc esse de mente | AUGUSTINI in omnibus libris
 suis, ubicumque tractat, quod quicumque verum videt in prima veritate
 sive in regulis aeternis sive in luce aeterna illud videt, secundum quod
 dicit XI° De civitate Dei cap.^o 10°: «*Non inconvenienter dicatur sic*
 75 *illuminari animam incorporea luce simplicis sapientiae Dei, sicut illuminatur aeris*
corpus luce corporea». Sic dicentes multum derogant dignitati et perfectioni
 intellectus creati. Cum enim cuilibet rei naturali perfectae in forma sua
 debetur aliqua actio sive | operatio propria naturalis et ex puris
 naturalibus per quam potest attingere bonum sibi naturale, ut patet in
 80 omnibus aliis rebus naturalibus, secundum quod dicit DAMASCENUS II°
 Sententiarum: «*Quorum naturae sunt differentes, horum et operationes*
differentes; | impossibile enim est substantiam expertam esse naturali operatione» et
 libro De duplici natura et voluntate Christi, cap.^o 4°:
 «*Impossibile | est naturam constitui extra eas quae secundum ipsam*
 85 *naturales proprietates veluti vitale rationale voluntarium. Qui enim non ratiocinatur*
non est homo, non factus est enim homo non ratiocinans sive bene sive male»; cum
 ergo «scire et intelligere maxime sit propria operatio intellectus», ut dicitur
 in I^o De anima, si scire non | posset ei contingere ex puris
 naturalibus, neque ulla operatio omnino; et sic quoad hoc esset inferior
 90 omnibus creaturis, quod est inconveniens; secundum enim quod dicit
 PHILOSOPHUS II° Caeli et mundi: «*res bona completa integra bonitate*
non indiget operatione aliqua qua sit bona», et est causa prima omnium, a qua
 omnis res alia recipit suam bonitatem; et ideo eget propria operatione
 per quam moveatur in ipsam, ut divino esse illius participet secundum |
 95 quod potest. Omnia enim illud appetunt, et causa illius agunt quaecumque
 agunt secundum naturam.

Forte dicitur hic pro opinione praedicta: «Bene verum est quod
 intelligere verum et scire est propria et naturalis operatio intellectus et
 animae humanae per quam bonitatem suam acquirit, sed ad illam eget
 100 speciali illustratione propter actus illius eminentiam et dignitatem, cum
 tamen cetera agant actiones suas ex puris naturalibus. Hoc enim est

K' 4vb

Wⁿ 2vb

Tⁿ 3va

A 4^{tb}

Scarp. 9^b

P' 3va

B' 2^{tb}

K' 5ra

ARTICULUS I

- I' 3ra propter illarum actionum imperfectionem, | et non est inconueniens quod res una indigeat pluribus ad agendum actionem perfectiorem, cum res alia indigeat paucioribus ad agendum actionem imperfectiorem». 105
- Hoc dicere omnino est inconueniens et multum derogat dignitati animae rationalis. Si enim aliae res inferiores ex puris naturalibus possint in aliquam operationem naturae suae correspondentem et proportionalem, inconueniens est hoc denegare animae rationali, ut licet non possit ex puris naturalibus in eminentem operationem naturam suam excedentem, quin possit in aliquam operationem naturae suae congruentem et proportionalem. Multum enim est inconueniens ut Deus animam humanam fecerit inter naturales res et sibi non praeparauerit instrumenta naturalia quibus poterit in operationem aliquam naturalem sibi debitam, cum illa praeparauerit aliis rebus inferioribus. Multo enim minus Deus quam natura aliquid operatur frustra aut deficit alicui rei in sibi necessariis. Operatio autem animae humanae propria naturalis non est alia quam scire aut cognoscere. 110
- T' 3ra Absolute | ergo concedere oportet quod homo per suam animam absque omni speciali divina illustratione potest aliqua scire aut cognoscere, et hoc ex puris naturalibus. Contrarium enim dicere multum derogat dignitati animae et humanae naturae. Dico autem 'ex puris naturalibus' non excludendo | generalem influentiam primi intelligentis, quod est primum agens in omni actione intellectuali et cognitiua, sicut primum mouens movet in omni motu cuiuslibet rei naturalis. Nec impedit illa influentia generalis adiuuans ad cognoscendum quin cognitio illa dicatur fieri ex puris naturalibus. Quia enim homo in cognoscendo quaecumque cognoscit naturaliter habet sibi assistentem illam influentiam, idcirco dicendum est quod ad cognoscendum omnia alia posteriora, ad quae per illam attingit, ex puris naturalibus attingit. 115
- Scarp. 10^a Si ergo large accipiamus scire | ad omnem certam notitiam rei, ut comprehendat etiam cognitionem sensitivam, sicut dictum est in quaestione praecedenti, quantum est ex parte sensus et cognitionis sensitivae, patet quod simpliciter et absolute dicendum est quod contingit aliquid scire et cognoscere certa cognitione sensitiva, ut ostensum est in quaestione praecedenti, et hoc ex puris naturalibus, quod pertinet ad istam quaestionem, et hoc ideo, quoniam sensibilia sensuum prima quadam necessitate naturali immutant sensus et per illa etiam naturali necessitate immutant sensus, tam exteriores quam interiores, omnia sensibilia posteriora. | 120
- K' 5th Quantum | autem est ex parte intellectus et cognitionis intellectivae, cuius cognoscere proprie dicitur scire, distinguendum est. 125
- Bad. 4th
P' 3ra

QUAESTIO 2

145 Quamquam enim secundum AUGUSTINUM 83 Quaestionibus
«nihil scitur nisi verum», aliud tamen est scire de creatura id quod verum
est in ea, et aliud est scire eius veritatem, ut alia sit cognitio qua
cognoscitur res, alia qua cognoscitur veritas eius. Omnis enim virtus
cognoscitiva per suam notitiam apprehendens rem, | sicut habet esse in
se extra cognoscentem, apprehendit quod verum est in ea, sed non per
hoc apprehendit eius veritatem. Sensus enim etiam in brutis bene
150 apprehendit | de re quod verum est in ea, ut verum hominem, verum
lignum, verum lapidem, et maxime proprium obiectum, «circa quod de
necessitate est verus», sed tamen nullius rei veritatem apprehendit sive
cognoscit; propter quod de nullo potest iudicare quid sit in rei veritate,
ut de homine quod sit verus homo, vel de colore quod sit verus color.

155 Cognitione igitur intellectiva de re creata duplex potest haberi
cognitio: una qua praecise scitur sive cognoscitur simplici intelligentia id
quod res est; alia qua scitur et cognoscitur intelligentia componente et
dividente veritas ipsius rei.

160 In prima cognitione intellectus noster omnino sequitur sensum,
nec est aliquid conceptum in intellectu quod non erat prius in sensu. Et
ideo talis intellectus in quantum huiusmodi bene potest esse verus
concipiendo sive cognoscendo rem sicuti est, quemadmodum et sensus
quem sequitur, licet non concipiat vel intelligat ipsam veritatem rei certo
iudicio percipiendo | de ipsa quid sit, | ut quod sit verus homo vel verus
165 color.

Cuius duplex est ratio, una ex parte ipsius intellectus, alia vero ex
parte intelligibilis. Ex parte intellectus ratio est quia intellectus veritatem
non concipit simplici intelligentia, sed solum «*compositione et divisione*», | ut
| vult PHILOSOPHUS VI° *Metaphysicae* et ut inferius habebit
170 declarari. Unde sicut sensus dicitur verus comprehendendo rem sicuti
est, non autem comprehendendo eius veritatem, sic et simplex
intelligentia sequens sensum verum vera dicitur, comprehendendo rem
sicuti est, non autem comprehendendo eius veritatem.

175 Ex parte autem intelligibilis ratio est quod alia est intentio rei qua
est id quod est et alia qua dicitur vera, licet simul sunt in quacumque re
et convertuntur sibi invicem, quia omne ens est verum et e converso. Ut
enim dicit prima propositio *De Causis*, «*prima rerum creaturarum est
esset*». Et ideo prima intentio comprehensibilis per intellectum est ratio
entis, quam contingit intelligere absque eo quod ulla alia intentio circa
180 ens intelligatur, quia nullam aliarum includit in se et ipsa in omnibus aliis
includitur. Quamquam enim intentio entis non intelligitur nisi sub
ratione veri, quod est per se obiectum intellectus, non tamen verum in
eo quod est ratio intelligendi ens est obiectum intellectus, sicut est ens.

A 4va

Wⁿ 3ra

Scarp. 10^b

I^r 3^{ba}

Tⁿ 4ta

K^r 5ta

ARTICULUS I

Bad. 4 rd	Ratio enim veri est ratio intelligibilitatis in quocumque, obiectum tamen est verum ens vel verum bonum, et sic de aliis rerum intentionibus.	185
Bad. 5 rd	Unde quia intentio entis in omnibus aliis rerum intentionibus includitur, tam universalibus quam particularibus — quod enim non est ens nihil est —, ideo vult COMMENTATOR super primam propositionem <i>D e c a u s i s</i> «quod esse <i>vehementioris</i> est <i>adhaerentiae cum re quam</i> » aliae intentiones quae sunt in ea.	190
Bad. 5 rd	Post intentionem autem entis proximiores sunt in re illae intentiones universales quae sunt unum, verum, bonum, et hoc diversimode et secundum ordinem, quoniam quaelibet res sub intentione entis existens tripliciter potest considerari. Primo in quantum habet esse determinatum in natura sua, quo per formam suam est in se	195
P ^r 4 ^{ra}	indivisa et a quolibet alio divisa. Sic convenit ei intentio unius: in eo enim quaelibet res est una quo in se est indivisa formaliter et a quolibet alio divisa. « <i>Unum enim</i> », ut dicit PHILOSOPHUS III ^o <i>M e t a p h y s i c a e</i> ,	200
B ^r 2 ^{na}	« <i>est aliquid per se existens</i> solitarium». Secundo in quantum in esse suo habet quod de ea exemplar ad quod est repraesentat. Sic convenit	205
Scarp. 11 ^a	intentio veri: in tantum enim vera est quaecumque res, in quantum in se continet quod exemplar eius repraesentat. Tertio autem in quantum congruit suo fini ad quem est. Sic convenit ei intentio boni: in tantum enim quaelibet res est bona, in quantum respicit finem, qui bonus est.	210
K ^r 5 th	Quia igitur verum dicit intentionem rei in respectu ad suum exemplar, quae non est prima, sed secundaria, ens autem dicit intentionem rei	215
A 4 th	primam et absolutam, id quod est ens et verum in re bene potest apprehendi ab intellectu absque hoc quod intentio veritatis eius ab ipso apprehendatur. Intentio enim veritatis in re apprehendi non potest nisi	220
T ^r 4 th	apprehendendo conformitatem eius ad suum exemplar; intentio vero entis apprehenditur in re absoluta sine omni tali respectu.	225
T ^r 4 th	In cognitione autem secunda, qua scitur sive cognoscitur veritas ipsius rei, sine qua non est hominis cognitio perfecta de re, cognitio et iudicium intellectus omnino excedunt cognitionem et iudicium sensus, quia, ut dictum est, intellectus veritatem rei non cognoscit nisi	230
I ^r 4 ^{ra}	componendo et dividendo, quod non potest facere sensus, et ideo talis intellectus potest cognoscere de re quod non potest cognoscere sensus, neque etiam intellectus qui est simplicium intelligentia, quod est certo	235
Bad. 5 th	iudicio apprehendere de re quod in rei veritate sit tale vel tale, ut verus homo vel verus color et huiusmodi.	240
Bad. 5 th	De isto ergo modo sciendi et cognoscendi aliquid per intellectum quo scitur veritas rei, quod est proprie scire, utrum ex puris naturalibus possit homo scire aliquid sine omni speciali illustratione divina, adhuc restat dubitatio.	245

QUAESTIO 2

- 225 Et est dicendum quod, cum, ut dictum est iam, veritas rei non potest cognosci nisi ex cognitione conformitatis rei cognitae ad suum exemplar, quia, secundum quod dicit AUGUSTINUS De vera religione: «*vera in tantum vera sunt in quantum principalis unius similia sunt*», et ANSELMUS De veritate: «*veritas est rei conformitas ad suum exemplar | verissimum*», et ibidem «*quod est vere est, in quantum est, quod ibi est*», secundum quod duplex est exemplar rei, dupliciter ad duplex exemplar veritas rei habet ab homine cognosci. Est enim, secundum quod vult PLATO in I^o Timaei, duplex exemplar: «*quoddam factum atque elaboratum, quoddam perpetuum atque immutabile*».
- 230 235 Primum exemplar rei est species eius existens apud animam universalis, per quam acquirit notitiam omnium suppositorum eius, et est causata a re. Secundum exemplar est ars divina continens omnium rerum ideales rationes, ad quod PLATO dicit «*Deum mundum instituisse*», sicut artifex ad exemplar artis in mente sua facit domum, non autem ad primum.
- 240 Aspiciendo igitur ad exemplar primum, sciendum quod homo potest dupliciter aspicere: uno modo ut ad obiectum cognitum descriptum extra cognoscentem, ut aspiciendo imaginem hominis depictam in pariete ad cognoscendum hominem; alio modo ut ad rationem cognoscendi descriptam | in cognoscente, secundum quod
- 245 species sensibilibus describuntur in sensu et species intelligibilibus in intellectu. Primo modo impossibile est cognoscere veritatem | rei aspiciendo ad suum exemplar, sed solum contingit de ea habere imaginariam apprehensionem, qualem sibi potuit formare fortuito ipsa imaginativa virtus. Unde miraretur homo, si homo cuius est illa imago, quem numquam viderat, sibi occurreret, ut dicit AUGUSTINUS VIII° De Trinitate cap.^o 5°. Per illam etiam imaginariam apprehensionem acceptam de imagine depicta, si nominaretur ei ille cuius erat imago, posset devenire ad iudicandum aestimative de illo cuius esset imago, si ei occurreret, et tunc primo ex ipsa re visa in propria forma eius veritatem
- 250 cognoscere et per ipsam de eius imagine, si esset vera imago ei correspondens, iudicare. Et per hunc modum | legitur regina Candacis habuisse *imaginem* Alexandri regis *depictam* apud se priusquam eum umquam viderat, et eum cognovisse statim cum eum vidit, licet se alium fuisse simulasset.
- 255 260 Secundo igitur modo, scilicet aspiciendo ad exemplar acceptum ab ipsa re ut ad rationem cognoscendi in ipso cognoscente, bene potest aliquo modo veritas ipsius rei cognosci formando conceptum mentis de re conformem illi exemplari. Et per hunc modum posuit ARISTOTELES scientiam rerum et veritatis cognitionem acquiri ab homine ex puris
- 265 naturalibus et de rebus naturalibus transmutabilibus, et tale exemplar

W^r 3^b

K^r 6ra

Scarp. 11^b

P^r 4th

ARTICULUS I

accquiri ex rebus per sensum tamquam primum principium artis et
 scientiae, secundum quod dicit in principio *Metaphysicae*: «*Fit
 autem ars, cum ex multis experimento intellectis una fit universalis de similibus
 acceptio*», et in II° *Posteriorum*: «*Ex sensu | quidem fit memoria, ex
 memoria autem multotiens facta experimentum, ex experimento autem universali* 270
existente in anima | uno praeter multa, illud est artis principium et scientiae.
 Cui concordat illud quod dicit AUGUSTINUS XI° *De Trinitate*
 cap.^o 4°: «*Detracta specie corporis quae corporaliter sentitur, remanet in memoria
 similitudo eius, qua rursus voluntas convertit aciem mentis ut inde formetur
 intrinsecus sicut ex corpore obiecto sensibili extrinsecus formabatur*». Inde, ut dicit 275
 libro VIII° cap.^o 5°, «*Secundum generales aut speciales | rerum notitias*» vel
 natura insitas vel experientia collectas | de eis quae non vidimus
 «*cogitamus*». Unde per universalem notitiam quam in nobis habemus
 acquisitam de diversis speciebus animalis | cognoscimus de qualibet re
 quae nobis occurrit an sit animal an non, et per specialem notitiam asini 280
 cognoscimus de quolibet quod nobis occurrit an sit asinus an non.
 Sed quod per tale exemplar acquisitum in nobis habeatur a nobis
 certa omnino et infallibilis notitia veritatis, hoc omnino est impossibile
 triplici ratione, quarum prima sumitur ex parte rei de qua exemplar 285
 huiusmodi abstractum est, secunda ex parte animae in qua huiusmodi
 exemplar susceptum est, tertia ex parte ipsius exemplaris quod a re in
 anima susceptum est.
 Prima | ratio est quod exemplar tale, eo quod abstractum est a re
 transmutabili, necesse habet aliquam rationem transmutabilis. Unde quia 290
 res naturales magis sunt mutabiles quam mathematicae, ideo posuit
 PHILOSOPHUS maiorem haberi certitudinem scientiae de rebus
 mathematicis quam de naturalibus per species earum universales, et hoc
 non nisi propter specierum ipsarum existentium apud animam
 transmutabilitatem. Unde hanc causam incertitudinis scientiae rerum
 naturalium ex sensibilibus acceptam AUGUSTINUS, pertractans 83 295
Quaestionum q.^e 9^a, dicit quod «*a sensibilibus corporis non est expetenda
 sincera veritas*», et quod «*saluberrime admonemur averti ab hoc mundo ad Deum,
 id est veritatem quae intelligitur et in interiori mente capitur, quae semper manet et
 eiusdem naturae est, tota alacritate converti*».
 Secunda ratio est quod anima humana, quia mutabilis est et erroris 300
 passiva, per nihil quod mutabilitatis aequalis vel maioris est cum ipsa,
 potest rectificari ne obliquetur per errorem et in rectitudine veritatis
 persistat. Ibi exemplar omne quod recipit a rebus naturalibus, cum sit
 inferioris gradus naturae quam ipsa, necessario aequalis vel maioris
 mutabilitatis est cum ipsa. Non ergo potest eam rectificare ut persistat in 305
 infallibili veritate. Et est ratio AUGUSTINI *De vera religione*

QUAESTIO 2

	probantis per hoc immutabilem veritatem per quam anima habet certam scientiam esse super animam, dicens: « <i>Lex omnium artium cum sit omnino </i>	W ⁿ 3 ^{va}
310	<i>pali possit erroris, satis apparet super mentem nostram esse legem quae veritas dicitur»,</i> quae sola sufficit ad rectificandum mentem commutabilem et obliquabilem in infallibili cognitione, de qua non habet mens iudicare, sed per illam de omni alio. De omni enim eo quod est inferius mente, habet mens potius iudicare quam per illud iudicare de alio, secundum quod determinat ibidem.	P ^r 4 ^{va} K ^r 6 ^{va}
315	Tertia ratio est quod huiusmodi exemplar, cum sit intentio et species sensibilis rei abstracta a phantasmate, similitudinem habet cum falso sicut cum vero, ita quod, quantum est ex parte sua internosci non potest; per easdem enim imagines sensibilium in somno et in furore iudicamus imagines esse res ipsas, et in vigilia sani iudicamus de ipsis rebus. Veritas autem sincera non percipitur nisi discernendo eam a falso. Igitur per tale exemplar impossibile est certam haberi scientiam et certam notitiam veritatis. Et ideo si debeat certa scientia haberi veritatis, oportet mentem avertere a sensibus et sensibilibus et ab omni intentione quantumcumque universali et abstracta a sensibilibus ad incommutabilem veritatem supra mentem existentem, « <i>quae non habet imaginem falsi a qua discerni non possit»,</i> ut dicit AUGUSTINUS 83	T ² 213 ^{ra}
320	Quaestio num q. e 9 ^a , ubi pertractat istam rationem.	B ^r 2 ^{vb}
325	Sic ergo patet quod duplex est veritas et duplex modus sciendi veritatem, quos innuit AUGUSTINUS retractans illud quod dixit I ^o Soliloquiorum: « <i>Deus qui nisi mundos, verum scire voluisti»,</i> dicens: « <i>Potest responderi multos etiam immundos multa scire vera, neque enim definitum est hic quid sit verum, quod nisi mundi scire possunt et quid sit scire».</i> Patet etiam quod certam scientiam et infallibilem veritatem, si contingat hominem cognoscere, hoc non contingit ei aspiciendo ad exemplar abstractum a re per sensus quantumcumque sit depuratum et universale factum.	A 5 ^{vb} T ⁿ 4 ^{vb}
330	Propter quod primi ACADEMICI sententiam PLATONIS imitantes — « <i>idem quippe sunt Academici qui Platonici»,</i> ut dicit AUGUSTINUS in Epistola ad Dioscorum — negabant aliquid sciri omnino contra STOICOS, qui solum ponebant sensibilia in mundo, et hoc intelligendo de notitia veritatis sinceræ, ponendo omnem notitiam veritatis sinceræ de quacumque re haberi non posse nisi aspiciendo ad exemplar secundum.	Bad. 5 ^{vf} Scarp. 12 ^b
335	Qui tamen bene discernebant quod aliqualis notitia veritatis posset percipi per sensus et mediantibus sensibus per intellectum, quam tamen putabant non mereri dici scientiam, secundum quod dicit AUGUSTINUS III ^o De Academicis: « <i>Sunt qui omnia ista quae corporis</i>	I ^r 4 ^{va}
340		Bad. 5 ^g
345		K ^r 6 ^{vb}

ARTICULUS I

sensus attingit opinionem posse gignere contentur, scientiam vero negant, quam volunt intelligentia contineri remotamque a sensibus in mente vivere». «Cum enim», ut dicit in libro II°, «eis nihil turpius visum est quam opinari et nihil percipi posse concluderunt, ut nihil sapiens umquam approbarets», sed id quod probabile et verisimile appareret sequeretur. Unde non distinxerunt de certa notitia qua percipitur id quod verum est in re, sive per sensum sive per intellectum, a notitia qua scitur veritas ipsius rei, neque etiam de hac distinxerunt quod quaedam est veritatis notitia liquida et sincera, alia vero phantastica per phantasmata et imagines rerum obumbrata, sed, ut videbatur ex eorum verbis, simpliciter aliquid sciri posse negabant.

Et ideo posteriores ACADEMICI verba positionis illorum tenentes, sed mentem ipsorum ignorantes, omnem scientiam et veritatis perceptionem penitus negabant, non solum quoad perceptionem intellectus de notitia quae pertinet ad sapientiam et de rebus pertinentibus ad philosophiam, sed etiam quoad perceptionem | sensus, ut expositum est in quaestione praecedenti.

Negabant autem illi primi ACADEMICI omnem scientiam et notitiam veritatis simpliciter quantum ad verba sua, ut veram sententiam PLATONIS de sincerae veritatis notitia ad tempus opportune occultarent, | quam demum tempore congruo ad hoc | tertium genus ACADEMICORUM propalaret, secundum quod dicit AUGUSTINUS II° De Academicis: «Hoc mihi videntur egisse et ad occultandum tardioribus et ad significandum vigilantioribus sententiam suam». «Certam enim habuerunt | Academicis | de veritate scientiam et eam temere ignotis vel non purgatis animis prodere noluerunt». «Quid igitur», ut dicit libro III°, «placuit tantis viris agere ne in quemquam cadere veri scientia | videretur? Audite», inquit, «iam paululum attentius, non quid sciam, sed quid aestimem. Plato vir sapientissimus et eruditissimus temporum suorum fuit, quem certum est duos sensisse mundos esse: unum intelligibilem, in quo veritas ipsa habitat, alterum autem istum sensibilem ad illius imaginem factum; | et de illo in eam quae se cognosceret animam velut exspoliri et quasi serenari veritatem, de isto autem instructorum animis non scientiam, sed opinionem, posse generari». «Haec et alia huiusmodi videntur inter eius successores quantum | potuerunt esse servata et pro mysteriis custodita. Non enim facile ista percipiuntur nisi ab eis qui se ab omnibus vitiis mundantes et in | aliam quandam plus quam humanam consuetudinem vendicant, graviterque peccat quisquis ea sciens quoslibet homines docere voluerit. Quam ob rem cum Zeno, princeps Stoicorum, nec quidquam esse praeter hunc sensibilem mundum nihilque agi nisi corpore, nam Deum et ipse ignem putabat, prudentissime atque utilissime mihi videtur Archesilas, cum illud late serperet malum, occultasse penitus Academiae sententiam et quasi aurum inveniendum posteris obruisse. Quare cum in falsas opiniones ruere sit turba paratior et consuetudine | corporum omnia esse corporea facillime, sed noxie,

Bad. 6rd

T² 213th

Bad. 6rd

P^r 4thb

Scarp. 13^a

A 5tha

T^r 5tha

K^r 7tha

W^r 3thb

T^r 4thb

350

355

360

365

370

375

380

385

QUAESTIO 2

390 *credantur, instituit vir acutissimus dedocere potius quos patiebatur male doctos,*
quam docere quos dociles non arbitrabatur». «Cum enim», ut dicit in
Epistola ad Dioscorum, «Epicurei numquam falli corporis sensus
dicerent, Stoici autem falli aliquando concederent, utrique tamen regulam
comprehendendae veritatis in sensibus ponerent, quis istis contradicentibus audiret
395 *Platonicos, si ab eis diceretur non solum esse aliquid quod neque tactu corporis neque*
olfactu neque gustu vel auribus aut oculis percipi possit, neque aliqua imaginatione
cogitari, sed id solum vere esse atque id solum percipi posse quod incommutabile et
semperiternum est, percipi autem sola intelligentia, qua veritas, quomodo attingi potest,
attingatur? Cum ergo talia sentirent Platonici quae neque docerent carni deditos
400 *homines, neque tanta essent auctoritate apud populos ut credenda persuaderent donec*
ad eum habitum perduceretur animus quo ista capiuntur, elegerunt occultare
sententiam suam, et contra eos disserere qui verum se invenisse iactarent, cum
inventionem ipsam veri in carnis sensibus ponerent».

«Inde», ut ait III° De Academicis cap.^o 29°, «omnia illa nata
sunt quae novae Academiae attribuuntur». Novi enim ACADEMICI illud
405 mysterium non scientes dixerunt ACADEMICOS veteres penitus negasse
scientiam, et sic eos crudeliter infamarunt quibus posteriores fortiter
resisterunt. «Nam Carnaides primo illam calumniandi impudentiam qua videbat
Archésilam non mediocriter diffamatum deposuit, et ob hoc dicitur | Carnaides |
410 *tertia Academiae princeps atque auctor fuisse. Deinde ultimo | Antiochus, Philonis*
auditor, iam velut aperire cedentibus hostibus portas coeperat, et ad Platonis
auctoritatem legesque Academiam revocare, quamquam et Metrodorus id antea facere
temptaverat, qui primus dicitur esse confessus non directo placuisse Academicis nihil
posse comprehendere, sed necessario contra Stoicos huiusmodi arma eos sumpsisse. Post
415 *illa autem tempora omni pervicacia pertinaciaque demortua os illud Platonis, quod*
in philosophia | purgatissimum est et lucidissimum, dimotis nubibus | erroris
emicuit maxime in Plotino, ut in hoc revixisse putandus sit».

Sincera igitur veritas, ut dictum est, non nisi ad exemplar
aeternum conspici potest. | Sed est advertendum quod sincera veritas
sciri | potest aspiciendo ad hoc | exemplar dupliciter: uno modo
420 aspiciendo ad ipsum tamquam obiectum cognitum, in ipso scilicet
videndo exemplatum, «quia bene probat imaginem qui intuetur exemplar», ut
dicit AUGUSTINUS III° De Academicis cap.^o 30°; alio modo
aspiciendo ad exemplar illud tamquam ad rationem cognoscendi
tantum.

425 Primo modo cognoscimus de imagine Herculis quod sit vera
imago eius, videndo Herculem, et in hoc advertendo correspondentiam
imaginis ad exemplar scimus quod sit vera imago eius. Hoc modo
veritas cuiuslibet rei factae ad exemplar perfectissime cognoscitur viso
suo exemplari. Et ideo cum omnis creatura sit imago quaedam divini

T² 213va
K¹ 7th
Scarp. 13^b

A 5^b
P¹ 5ra

Bad. 6ra
T¹ 5^{ab}
B¹ 3ra

ARTICULUS I

- exemplaris, verissime et perfectissime cognoscitur veritas cuiuslibet 430
 creaturae in eo quidquid est, videndo nudam divinam essentiam,
 secundum quod dicit AUGUSTINUS XI° De civitate Dei, «*Ipsi
 sancti angeli per ipsam praesentiam incommutabilis veritatis ipsam creaturam melius
 ibi tamquam in arte qua facta est quam in ea ipsa sciunt*». Unde quia non
 solum imago nata est cognosci per exemplar a priori, sed etiam e 435
 converso exemplar per imaginem a posteriori, ideo | AUGUSTINUS per
 creaturas docet cognoscere qualis sit ars divini exemplaris, cum dicit in
 sermone I^o Super Ioannem: «*Attendunt homines mirabilem fabricam et
 mirantur consilium fabricantis. Stupent quod vident, | et amant quod non vident. Si
 ergo ex magna aliqua fabrica laudatur hominum consilium, vis videre quale 440
 consilium Dei est, id est Verbum Dei? Attende istam fabricam mundi. Vide quae
 sunt facta per verbum et cognosce quale sit*». Unde per hunc modum ex
 aggregata notitia omnium creaturarum | tamquam una imagine perfecta
 divinae artis, quantum perfectior | poterit esse in creaturis, posuerunt
 philosophi perfectam haberi cognitionem Dei, quanta ex puris 445
 naturalibus haberi poterit, ut infra videbitur.
- Ad talem autem cognitionem divini exemplaris homo non potest
 attingere ex puris naturalibus sine speciali illustratione, nec etiam in vita
 ista lumine communis gratiae, secundum quod dicit AUGUSTINUS in
 libro De fide catholica, loquens ad Deum: «*Tua*», inquit, 450
 «*essentia et species potest dici et forma, et est id quod est, reliqua autem | non sunt
 id quod sunt. Haec verissime potest dicere 'Ego sum qui sum'. Haec tanta et talis
 est ut de eius visione 'nil in hac vita sibi usurpare mens humana audeat, quod solis
 electis tuis praemium in subsequenti remuneratione reservas'*», secundum quod
 dicitur super illud: «*Habitat lucem inaccessibilem quam nullus hominum vidit,
 sed nec videre potest*», scilicet «*in hac vita, post autem videbitur*». Et quod in hac
 vita videri non potest, verum est nisi per donum gratiae specialis, qua
 homo per *raptum* a sensibus *abstrahitur*, quomodo Moyses et Paulus
 Deum viderunt in *hac vita* per essentiam, ut dicit AUGUSTINUS de
 videndo Deum Ad Paulinam, et quomodo beatus «*Benedictus sub 460
 uno radio vidit totum mundum*», ut dicit GREGORIUS in IV° Dialogi,
 quia, cum ad ipsius divinae naturae exemplar videndum non potest
 attingere homo ex puris naturalibus sine speciali divina illustratione,
 neque ad sciendum aliquam veritatem in creaturis aspiciendo ad ipsam.
- Si vero sciatur sincera veritas aspiciendo ad divinum exemplar ut 465
 ad rationem cognoscendi, hoc modo posuit PLATO omnem veritatem
 cognosci aspiciendo ad exemplar aeternum, secundum quod dicit
 AUGUSTINUS inducens ad hoc auctoritatem TULLII in Epistola ad
 Dioscorum: «*Illud*», inquit, «*attende quoniam Plato a Cicerone | multis
 modis | apertissime ostenditur in sapientia non humana, sed plane divina, unde 470*
- I^r 5ra
 Bad. 6ra
 K^r 7ra
 W^r 4ra
 Scarp. 14^a
 A 6ra
 T^r 5ra

QUAESTIO 2

humana quodammodo attenditur, in illa utique sapientia prorsus immutabili atque eodem modo semper se habente veritatem constituisse | et finem boni et causas rerum et ratiocinandi fiduciam. Oppugnatos autem esse nomine Epicureorum et Stoicorum a Platonis eos qui in corporis vel in animi natura ponerent et finem boni et causas rerum et ratiocinandi fiduciam. Durasse tamen errores, sive de moribus sive de natura rerum sive de ratione investigandae veritatis, usque ad tempora | Christiana, quos iam obmutuisse conspiciamus. Ex quo intelligitur ipsos quoque Platonicae gentis philosophos, paucis mutatis quae Christiana improbat disciplina, invictissimo uni regi Christo pias cervices oportere submittere, qui iussit et creditum est quod illi vel proferre metuebant».

Hanc igitur sententiam PLATONIS insecutus est AUGUSTINUS, secundum quod dicit in fine De Academicis: | «Nulli dubium est gemino pondere nos impelli ad descendendum, auctoritatis atque | rationis. Mihi igitur certum est numquam prorsus a Christi auctoritate discedere. Non enim reperio valentiorum. Quod autem subtilissima ratione persequendum est — ita enim iam sum affectus, ut quod sit verum non credendo solum, sed etiam intelligendo apprehendere desiderem —, apud Platonem me interim quod sacris nostris non repugnat me reperturum esse confido».

Et est sententia quam in omnibus libris suis tenet, quam et cum ipso teneamus, dicendo quod nulla certa et infallibilis notitia veritatis sincera a quoquam potest haberi nisi aspiciendo | ad exemplar lucis et veritatis increatae. Unde illi soli certam veritatem valent agnoscere qui eam in illo exemplari valent inspicere, quod «non omnes valent», ut dicit VIII° De Trinitate, sed «pauci acie ingenii» transmutabilia omnia valentes transcendere et regulis immutabilibus de mutabilibus iudicare, «de quibus nullus indicat, et sine quibus nullus certe indicat», ut dicit in II° De libero arbitrio, cap.^o 6°. Hinc dicit VIII° De Trinitate: «Formas rerum corporalium per sensus haustas et quodammodo infusas memoriae, ex quibus etiam ea quae non sunt visa ficto phantasmate cogitantur, sive aliter quam sunt sive fortuito quomodo sunt, aliis omnino regulis super mentem nostram immutabiliter manentibus vel approbare apud nosmet ipsos vel improbare convincimur cum recte aliquid approbamus aut improbamus». Et ibidem: «Cum arcum pulchrum et aequaliter intortum quem vidi Carthagini animo revolve, res quaedam menti nuntiata per oculos memoriaeque transfusa imaginum aspectum facit, sed aliud mente conspicio, secundum quod mihi opus illud placet. Unde etsi displiceret, corrigerem. Itaque de istis secundum illud iudicamus et cernimus rationalis mentis intuitu. Ista autem praesentia corporis tangimus, aut imagines absentium fixas in memoria | recordamur aut eorum similitum talia fingimus, aliter figurantes | animo imagines corporum aut per corpus corporalia videntes, aliter autem rationes artemque ineffabiliter pulchram talium figurarum super aciem mentis simplici intelligentia capientes. In illa ergo arte in qua temporalia facta sunt

P^r 5th

K^r 7thb

Bad. 6thK

I^r 5thb

Scarp. 14^b

K^r 8tha

W^r 4thb

ARTICULUS I

Bad. 7 ^{rk}	<i>omnia, formam secundum quam sumus, et secundum quam vel in nobis vel in corporibus vera et recta ratione aliquid operatur, visu mentis aspiciamus, atque inde conceptam rerum veracem notitiam tamquam verbum apud nos habemus, et dicendo intus gignimus</i> ». Et hoc non solum de huiusmodi rebus corporalibus, sed etiam de incorporalibus, secundum quod dicit in Epistola quadam ad Nebridium: «Veniat in mentem illud quod 'intelligere' appellamus duobus modis in nobis fieri, aut ipsa per se mente atque ratione intrinsecus, aut admonitione a sensibus. In quibus duobus illud primum, id est de eo quod apud nos est, Deum consulendum; hoc autem secundum, de eo quod a corpore sensuque nuntiatur, nihilominus Deum consulendum intelligimus». Et sic de universis quae intelligimus «intus praesentem ipsi menti consulimus veritatem», ut dicit in libro De magistro. «De qua micat omne quod rationabili menti lucet», ut dicit ANSELMUS, Proslogion 14 ^o cap. ^o Quomodo autem hoc fiat, in quaestione proxima sequenti declarabitur.	515
T ^r 5 ^{va}		
P ^r 5 ^{va}		520
B 3 th		
A 6 th		
Bad. 7 th	Responsio autem huius ad praesens, quae magis ibi declarabitur, est quia, ad hoc quod aliqua conceptio in nobis de veritate rei extra vera sit sincera veritate, oportet quod anima, in quantum per eam est informata, sit similis veritati rei extra, cum «veritas sit quaedam adaequatio rei et intellectus». Quare cum, ut dicit AUGUSTINUS II ^o De libero arbitrio, «anima de se sit mutabilis a veritate in falsitatem, et ita quantum est de se non sit veritate cuiusquam rei informata, sed informabilis, nulla autem res se ipsam formare potest, quia nulla res potest dare quod non habet», oportet ergo quod aliquo alio, sincera veritate, de re informetur. Hoc autem non potest fieri per exemplar aliquod acceptum a re ipsa, ut prius ostensum est. Necesse est ergo quod ab exemplari incommutabilis veritatis formetur, ut vult AUGUSTINUS ibidem. Et ideo dicit libro De vera religione: «Sicut eius veritate vera sunt quaecumque vera sunt, ita et eius similitudine similia sunt». Necesse est ergo quod illa veritas increata in conceptu nostro se imprimat, et ad characterem suum conceptum nostrum transformet, et sic mentem nostram expressa veritate de re informet similitudine illa quam res ipsa habet apud primam veritatem, secundum quod dicit XI ^o De Trinitate: «Ea quippe de illa prorsus exprimitur, inter quam et ipsam nulla natura interiecta est».	525
Scarp. 15 ^a		530
I ^r 5 ^{va}		
K ^r 8 th		535
		540
		545
	Et quomodo sit ista expressio, declarat per simile, cum dicit XIV ^o De Trinitate: «Ubi sunt illae regulae scriptae quibus quid sit iustum, quid iniustum agnoscitur, nisi in libro lucis illius quae veritas dicitur, unde lex omnis iusta describitur et in cor hominis non migrando, sed tamquam imprimendo transfertur; sicut imago ex anulo et in ceram transit et anulum non relinquit?» Et haec est lucis illius informatio qua, in quantum lucet, homo verax fit in intellectu; in quantum vero contingit, iustus fit in affectu. Secundum	550

QUAESTIO 2

quod de primo dicit AUGUSTINUS Super Ioannem, sermone 39°:
 555 «Factus est oculus tuus particeps huius lucis. Clausus est? Hanc lucem non
 minuiisti. Apertus est? Hanc lucem non auxisti, sed est verax anima, est veritas
 apud Deum, cuius est particeps anima. Cuius particeps si non fuerit anima, omnis
 homo mendax est». De secundo vero dicit in Sermone quodam de
 expositione Sacrae Scripturae: «In Deo», inquit, «omne quod dicitur id ipsum
 560 est; neque enim in Deo aliud est potestas, aliud prudentia, aliud fortitudo, aliud
 iustitia, aliud castitas, quia haec animarum sunt, quas illa lux perfundit
 quodammodo et suis qualitatibus afficit, quomodo cum oritur ista lux visibilis, si
 auferatur, unus est corporibus omnibus color, qui potius dicendus est nullus color;
 cum autem illata illustraverit corpora, quamvis ipsa unius modi sit, pro diversis
 565 affectiones | quae bene sunt affectae ab illa luce quae non afficitur et formatae ab illa
 quae non formatur». Perfecta igitur, ut dictum est, informatio veritatis non
 habetur nisi ex similitudine veritatis menti impressae de re cognoscibili
 ab ipsa prima et exemplari veritate. Omnis enim alia impressa, a
 quocumque exemplari abstracto a re ipsa, imperfecta obscura et
 570 nebulosa est, ut per ipsam certum iudicium de veritate rei haberi non
 possit. Propter quod AUGUSTINUS comparat primam et iudicium per
 eam sereno aeri super nubem, secundam vero et iudicium per eam aeri
 nebuloso vel obscuro sub | nube, cum dicit IX° De Trinitate cap.°
 6°: «Claret desuper iudicium veritatis ac sui iuris incorruptissimis regulis | firmum
 575 | est, etsi corporalium imaginum quasi quodam nubilo subtexitur. Sed interest
 utrum ego sub illa vel in illa caligine tamquam a caelo perspicuo secludar an sicut in
 altissimis montium accidere solet, et inter utrumque aere libero fruens et serenissimam
 | lucem | supra et densissimas nebulas subtus aspiciam».

Et est sciendum quod dictus modus cognoscendi veritatem
 580 communis est et ad notitiam principiorum, ut supra in argumento tertio
 huius quaestionis, et ad notitiam conclusionum, ut patet in omnibus iam
 inductis. Et ita per hunc modum acquirendi notitiam veritatis verarum
 artium habitus in nobis generantur, qui in memoria reconduntur, ut ex
 eis iterato conceptus similes formemus, et quoad habitus, tam
 585 principiorum quam conclusionum, ut secundum hoc intelligamus illud
 AUGUSTINI IX° De Trinitate: «In illa | aeterna veritate visa mentis
 conspiciamus, atque inde conceptam veracem notitiam rerum tamquam verbum | apud
 nos habemus», quod in habitu memoriae concipitur, ut ad illam
 intelligentia revertens iterato verbum formet, et hoc per certam
 590 scientiam habeat etiam de rebus transmutabilibus, secundum quod dicit
 AUGUSTINUS XII° De Trinitate cap.° 14°: «Non solum rerum
 sensibilibus in loco positarum», et cetera, ut supra in quaestione praecedenti
 in solutione quarti argumenti, ubi de hoc.

T¹ 6ra

Scarp. 15^b

K¹ 8va

P¹ 5vb

W¹ 4va

A 6va

Bad. 7^{al}

I¹ 5vb

ARTICULUS I

Iste ergo est verior modus acquirendi scientiam et notitiam veritatis quam ille quem ponit ARISTOTELES ex sola sensuum experientia, si tamen sic intellexit ARISTOTELES et in idem cum PLATONE non consensit. Immo, quod verius creditur, etsi PLATONI in modo dicendi obviavit, occultando divinam doctrinam magistri sui, sicut et alii priores ACADEMICI, eandem tamen cum PLATONE de notitia veritatis habuit sententiam, secundum quod hoc videtur insinuasse cum loquens de veritatis cognitione dicit in II° *Metaphysicae* quod «*illud quod est maxime verum sit causa veritatis eorum quae sunt post, et quod ideo dispositio cuiuslibet rei in esse sit sua dispositio in veritate*». Propter quod dicit AUGUSTINUS in fine *De Academicis*: «*Quod autem ad eruditionem doctrinamque attinet et mores quibus consulitur animae, non defuerunt acutissimi ac solertissimi viri qui docerent disputationibus suis Aristotelem et Platonem ita sibi concinere ut imperitis minusque attentis dissentire videantur multis contentionibus. Sed tamen eliquata est, ut opinor, vera verissimae philosophiae disciplina. Non enim est ista huius mundi philosophia quam sacra detestantur, | sed alterius intelligibilis, cui animas multiformis erroris tenebris caecatas numquam ista ratio subtilissima revocaret, nisi summus Deus populari quadam clementia divini intellectus auctorem usque ad ipsum corpus humanum declinaret, cuius non solum praeceptis, sed etiam factis excaecatae animae redire in semet ipsas etiam sine disputationum | concertatione | potuissent*», «*cum iam*», ut dicit in *Epistola ad Dioscorum*, «*Christianae aetatis exordio rerum invisibilium atque aeternarum fides per visibilia miracula salubriter praedicaretur hominibus qui nec videre nec cogitare aliquid praeter corpora poterant*».

Hoc ergo modo, qui mente excedente aliquid veritatis sincerae intelligit, in rationibus primae veritatis intelligit. «*Sed*», ut dicit AUGUSTINUS *De videndo Deum*, «*forte hoc difficile est. Irruit enim de consuetudine carnalis vitae in interiores oculos nostros turba phantasmatum*». «*Quae*», ut dicit III° *De Academicis* cap.^o 9°, «*consuetudine rerum corporalium nos etiam cum veritas tenetur et quasi in manibus habetur, decipere atque illudere moliuntur*». Igitur, ut dicit *De videndo Deum*, «*qui hoc non potest oret et agat ut posse mereatur, nec ad hominem disputatorem pulset ut quod non legit legat, sed ad Deum Salvatorem | ut quod non valet valeat*».

Ex puris igitur naturalibus exclusa omni divina illustratione nullo modo contingit hominem scire liquidam veritatem. Sed tamen adhuc restat quaestio utrum ex puris naturalibus possit scire eam. Si enim homo ex puris naturalibus | potest attingere ad illam lucis divinae illustrationem et per illam scire sinceram veritatem ex puris naturalibus, debet dici posse scire sinceram veritatem, licet sine illa illustratione eam scire non possit, sicut si ex puris naturalibus potest attingere ad prima principia disciplinarum et per illa scire alia ex puris naturalibus, dicitur

595

600

605

610

615

620

625

630

K' 8^{sb}T' 6^{sb}Scarp. 16^aP' 6^{sa}Bad. 7^{sa}B' 3^{sa}

QUAESTIO 2

- 635 scire illa, licet ea non possit scire sine primis principiis. | Quod si ex puris naturalibus non possit attingere ad illam illustrationem, nec per illam ex puris naturalibus dicendus est scire liquidam veritatem, ut dictum est in principio solutionis huius. A 6^b
- Nunc autem ita est quod homo ex | puris naturalibus attingere non potest ad regulas lucis aeternae, ut in eis videat rerum sinceram veritatem. Licet enim pura naturalia attingunt ad illas, quod bene verum est — sic enim anima rationalis creata est, ut immediate a prima veritate informetur, ut iam prius | dictum est —, non tamen ipsa naturalia ex se agere possunt ut attingant illas, sed illas offert Deus quibus vult et quibus vult subtrahit. Non enim quadam necessitate naturali se offerunt, ut in illis homo veritatem videat, sicut lux corporalis, ut in ea videat colores, sicut nec ipsa nuda divina essentia. Secundum enim quod determinat AUGUSTINUS | De videndo Deum, «*si vult, videtur; si non vult, non videtur*». Unde et regulas aeternas Deus aliquando offert malis, ut in eis videant multas veritates quas boni videre non possunt, quia praescientia regularum aeternarum non offertur eis, secundum quod dicit AUGUSTINUS IV° De Trinitate cap.^o 16°: «*Sunt nonnulli qui potuerunt aciem mentis ultra omnem creaturam transmittere et lucem incommutabilis veritatis quantulacumque parte contingere, quod Christianos | ex fide sola viventes nondum potuisse derident*». Eisdem etiam regulas aliquando eis subtrahit et eos in errorem cadere permittit, secundum quod super illud Iob XXXVIII°, «*Immanibus abscondit lucem*», dicit GREGORIUS XXVII° Moralium: | «*Immanes sunt qui se elatis cogitationibus extollunt. Sed his lux absconditur, quia nimis in cogitationibus suis superbientibus cognitio veritatis denegatur*». Aliis autem omnibus «*pro sua sanitate*» aspiciendum conceditur, ut dicit AUGUSTINUS I^o Soliloquiorum. I' 6ra
- Absolute ergo dicendum quod homo sinceram veritatem | de nulla re habere potest ex puris naturalibus eius notitiam acquirendo, sed solum illustratione luminis divini, ita quod licet in puris naturalibus constitutus illud attingat, tamen ex puris naturalibus naturaliter attingere illud non potest, sed libera voluntate quibus vult se ipsum offert. | K' 9ra
- W' 4th
- Scarp. 16^b
- Bad. 8^{em}
- T' 6va
- Bad. 8^{em}

<AD ARGUMENTA>

Ad singula argumenta aliquid respondendum est.

- 670 Quod ergo arguitur quod «sufficiencia nostra in cognoscendo ex Deo est», dicendum quod verum est tamquam specialiter illustrante in cognitione sincerae veritatis; in omni autem alia cognitione cogitationis non nisi sicut ex universali movente, ut dictum est iam. Et hoc sufficit

ARTICULUS I

ad intentionem APOSTOLI contra illos qui dicebant quod initium fidei esset ex nobis, contra quos ibi arguit. Si enim initium cognitionis non est ex nobis, sed ex Deo, ut ex primo motore in omni actione, et naturali et cognitiva, multo fortius nec initium fidei. Nec est intentio APOSTOLI contra hoc quin initium cognitionis magis sit ex nobis quam initium fidei, quia fidei initium requirit specialem illustrationem, non sic autem initium cognitionis, nisi sit de veritate sincera, ut dictum est. | 675

Bad. 8°
K¹ 9th
P¹ 6th
Ad secundum, quod «nemo | potest dicere ‘Dominus Iesus’», 680
etc.,| dicendum quod verum est verbo perfecto, ad quod requiritur
consensus voluntatis. Perfectum enim verbum tunc est cum in eo quod
mens novit voluntas delectata conquiescit. Unde dicit AUGUSTINUS IX°
De Trinitate quod «*verbum perfectum est cum amore notitia*». Unde
sicut voluntas ex propria facultate naturali non potest assurgere in 685
bonum sine specialis gratiae adiutorio, sic nec addicere tale verbum. Nec
tamen sequitur quin simplex verbum veritatis non sinceræ poterit dicere
sine omni speciali illustratione Spiritus Sancti. Unde dicit Glossa
quod APOSTOLUS «*proprie*» posuit ibi hoc verbum ‘dicere’, significans
«*voluntatem et intellectum dicentis*», et tale dicere circa ea quae sunt fidei 690
purae non potest aliquis nisi ex fide. Unde de alio simplici dicere dicitur
Matthaei VI: «*Non omnis qui dicit ‘Domine, Domine’*», etc. |

Bad. 8°
I¹ 6th
Scarp. 17^a
A 7th
Ad tertium, quod «scientiarum spectamina non possunt intelligi
nisi alio quodam quasi suo sole illustrentur», dicendum quod verum est 695
sincera veritate et omnino infallibili notitia. | Alio | tamen modo
possunt intelligi in lumine lucis naturalis, ut dictum est supra. Propter
quod dicit AUGUSTINUS XII° De Trinitate: «*Credendum est mentis
intelligibilis | ita conditam esse naturam ut rebus intelligibilibus naturali ordine
disponente conditore subiecta sic videat ista in quadam luce sui generis incorporea,
quemadmodum oculus carnis videt quae in hac luce corporea circumiacent, cuius lucis
capax eique congruus est creatus*». | 700

Bad. 8°
Ad quartum, quod «quidquid anima cogitat aut ratiocinatur ei luci
tribuendum est a qua tangitur», dicendum quod verum est de eis quae
cogitat aut ratiocinatur cognoscendo liquidam veritatem. Alias autem
non oportet, ut dictum est. | 705

Bad. 8°
Eodem modo dicendum est ad quintum. Vel dicendum quod
videre verum in prima veritate potest esse aut sicut in eo quod est
obiectum primo visum aut sicut in eo quod est ratio videndi tantum, ut
in sequenti quaestione declarabitur. Primo modo omnis veritas videtur
in prima veritate, sicut omne bonum in primo bono, quia quicumque 710
videt verum hoc aut verum illud videt verum simpliciter in universali,
quod Deus est, sicut qui videt bonum hoc vel bonum illud videt in
universali bonum simpliciter, quod Deus est, ut dicit AUGUSTINUS VIII°

QUAESTIO 2

715 De Trinitate et inferius determinabitur; secundo autem modo non
nisi veritas sincere visa, ut dictum est. Et sunt isti duo modi
cognoscendi verum, pulchrum, bonum, etc., quae nobilitatis sunt in Deo
et conveniunt creaturis, notandi, quia de eis loquitur | AUGUSTINUS in
diversis locis, quandoque secundum unum modum dicens non cognosci
bonum, | pulchrum, verum, et huiusmodi in creaturis nisi per verum,
720 pulchrum, bonum in creatore, quandoque vero loquitur secundum
alium; sed omnis sua determinatio circa hanc materiam vergit in unum
illorum modorum. |

Argumenta duo in oppositum bene probant quod veritas aliqua
sine speciali illustratione divina ab homine possit sciri et cognosci, non
725 tamen probant quod sincera.

Vel si velimus, possumus dicere, et forte melius, quod homo ex
puris naturalibus suis sine omni supernaturali illustratione divini
exemplaris assistentis potest per intellectum solum cognoscere id quod
verum est de re sequendo sensum, ut dictum est | supra, clarius tamen
730 cernendo quod verum est quam sensus cernat, quia «intellectus *subtilius*
apprehendit et plus *infunditur in substantiam receptibilis* quam sensus, qui
solum percipit *exteriora* secundum superficiem», ut dicit AVICENNA in
IX° Metaphysicae suae; quodque | veritatem ipsam rei
735 nequaquam, sive in modico sive in multo, sine illustratione divini
exemplaris possit percipere; et quod exemplar abstractum a re ad hoc
non sufficiat per se, sed oportet conceptum de re ad exemplar acceptum
a re determinari per divinum exemplar, ut si in illo | conceptu debeat
videre veritatem sinceram et liquidam, clarius illustretur intellectus
exemplari divino, et si aliquo modo, quantumcumque tenui, etiam
740 tenuiter | ipso illustretur, et si nullo modo eo illustretur, nullo modo
videat ipsam veritatem, ut dicamus quod huius exemplaris praesentatio
secundum communem cursum vitae huius, quamquam gratuito
concedatur nec naturalia animae sic sunt ordinata ut sua naturali
operatione ad ipsum possint | attingere, omnibus tamen quantum est ex
745 parte Dei aequaliter praesentatur, ut unusquisque secundum
dispositionem et capacitatem suam eo illustretur, nisi exigente eminente
malitia aliquis mereatur ut ei omnino subtrahatur, ne ullam veritatem
omnino videat, sed totaliter infatuetur in omni cognoscibili, ut in alio
determinato ne videat veritatem in eo, sed dilabatur in errorem quem
750 meretur — et sic secundum determinationem AUGUSTINI nulla veritas
videtur omnino nisi in prima veritate —, et quod hoc est naturale
creaturae rationali, quod solum possit ex puris naturalibus in
cognitionem eius quod verum est de re, et non ultra in cognitionem
ipsius | veritatis nisi per illustrationem divini exemplaris, et hoc propter

T^r 6vb

K^r 9va

Bad. 8^{es}

W^r 5ra

Scarp. 17^b

P^r 6va

Bad. 8^{vs}

B^r 3vb

K^r 9vb

ARTICULUS I

eminentiam actus intelligendi ipsam veritatem, ut dictum est supra. 755

Et secundum hanc viam ad primum argumentum in oppositum, quod «nisi homo ex puris naturalibus posset in cognitionem veritatis, frustra | eam investigaret», dicendum quod sine illa illustratione nec valeret homo eam investigare in tantum ut ad veritatis notitiam ex puris naturalibus investigando pervenire posset. Sed hic solum valet cum adiutorio illius illustrationis, sic existente anima rationali in naturalibus creata. | 760

Bad. 8^{vt}

Ad secundum, quod «homo naturaliter scire desiderat, ergo potest scire ex puris naturalibus», dicendum quod verum est, non tamen sic ut ipsam veritatem ex puris naturalibus videat, sicut dictum est. Naturali enim appetitu bene desiderat homo scire etiam illa quae sunt supernaturaliter cognoscenda, quae tamen secundum communem illustrationem a divino exemplari sine illustratione specialiori non posset attingere, ut infra videtur. | 765

Bad. 8va

Scarp. 18^a

QUAESTIO 3

UTRUM HOMO COGNOSCAT LUCEM DIVINAM QUA COGNOSCIT ALIA

Circa tertium arguitur quod cognoscendo aliqua speciali illustratione divina homo cognoscit illam lucem qua illustratur. 5

Primo sic. AUGUSTINUS dicit IX° De Trinitate cap. 7°: «*In illa arte qua temporalia facta sunt omnia formam secundum quam sumus visu mentis conspicimus*». Illa autem est lux | praedicta, quia, ut dicit AUGUSTINUS principio Soliloquiorum, «*Deus intelligibilis lux est, in quo et a quo et per quem intelligibiliter lucent quae intelligibiliter lucent omnia*». Ergo etc. 10

Scarp. 18^b

Secundo sic. AUGUSTINUS dicit De vera religione: «*Lux omnium artium cum sit omnino immutabilis, mens vero, cui talem artem videre concessum est, mutabilitatem pati potest*». Si videre, ergo cognoscere.

Tertio sic. AUGUSTINUS dicit super Ioannem Sermonem 35^a: «*Lumen | et alia demonstrat et se ipsum*», «*quia sine lumine non potes videre quodlibet aliud quod non est lumen. Si idoneum est lumen ad demonstrandum alia quae non sunt lumina, numquid in se defecit? Numquid se non aperit, sine quo aliud patere non potest?*» Quasi dicat: «utique», ergo etc. 15

Scarp. 19^a

Quarto sic. I^o Soliloquiorum cap. 12° dicit AUGUSTINUS: «*Lux quaedam est intelligibilis et incomprehensibilis mentium. Lux ista vulgaris nos doceat, quantum potest, quomodo illa se habet*». Sed lux vulgaris non potest 20

QUAESTIO 3

- esse ratio videndi alia, quin ipsa simul videatur, quia est primum visibile,
et ut dicitur I^o P e r s p e c t i v a e, «lux | non videtur nisi admixta | coloris».
25 Ergo etc. K' 10^a
T' 7^a
- Quinto sic. IX° D e T r i n i t a t e dicit AUGUSTINUS: «De illis
secundum illam iudicamus et illam cernimus rationalis mentis intuitu secundum
aciem mentis simplici intelligentia capiendo».
- 30 Sexto sic. AUGUSTINUS dicit in E p i s t o l a ad
C o n s e n t i u m: «Invisibili simplici mentis ac | rationis intentione conspiciamus
ipsum quoque lumen quo cuncta ista cernimus, quod tam nobis certum est quam
nobis efficit certa quae secundum ipsum conspiciamus».
- In contrarium est illud quod dicit in E p i s t o l a ad I t a l i c a m
exponens illud A P O S T O L I: «Cum venerit Dominus et illuminabit abscondita
35 tenebrarum»: «Erit ergo tunc mens idonea, quae lucem illam videat, quod nunc
nondum est». | Bad. 8va

<SOLUTIO>

- Dicendum ad hoc quod sic est in omni nostra cognitione, tam
sensitiva quam intellectiva, quod nihil cognoscitur a nobis, neque
40 cognitione | simplicis notitiae neque cognitione discretiva, quin se
habeat | in ratione obiecti respectu virtutis cognitivae, ita quod illud
quod est ratio cognoscendi respectu alterius tantum, quod habet
rationem obiecti, nullo modo potest dici esse per se et in se cognitum a
nobis, ut puta species sensibilis in oculo, quia <quod> ponitur supra
45 sensum nullum potest facere sensum, neque species intelligibilis informans
intellectum. Lux autem divina illustrans mentem in notitiam veritatis
sincerae vel etiam cuiuscumque solum se habet ut ratio intelligendi, non
ut obiectum visum et intellectum. Idcirco absolute dicendum est quod
sic alia facit videri, ut in se non videatur, nec simpliciter nec distinctively.
- 50 Cuius duplex est | ratio: una quae sumitur ex natura ipsius lucis; alia
quae sumitur ex modo illustrationis eius. I' 6vb
- Ratio igitur ex parte ipsius lucis est quod ipsa non est ratio
cognoscendi sinceram veritatem in aliis sub ratione alicuius generalis
attributi Dei, quale a nobis cognoscibile est in hac vita, ut infra
55 videbitur, sed ut est ipsa divina substantia et ars increata in suo esse
particulari, quae ut obiectum sine lumine gloriae in vita futura vel
specialis gratiae in praesenti a mente humana videri non potest, ut
dictum est supra. Hac autem luce in hac vita non solum | a bonis, sed
etiam a | malis multae veritates sincerae vel etiam omnes veritates
60 qualescumque videntur, secundum quod dicit AUGUSTINUS IX° D e
Bad. 9ra
Scarp. 19^b

ARTICULUS I

K' 10 th	<p>Trinitate: <i>«Impii cogitant aeternitatem, et multa recte reprehendunt, recteque laudent in hominum moribus. Quibus tandem regulis ea iudicant nisi in quibus vident quemadmodum quisque vivere debeat, etiamsi non ipsi eo modo vivant? Ubi scriptae sunt nisi in libro lucis aeternae?»</i> etc. Frequenter etiam veritatem vident in ea mali quam non possunt videre boni, ut dictum est supra in quaestione proxima. Ipse etiam diabolus, si quid veritatis sincerae vel etiam qualiscumque videt, in ipsa videt, secundum quod dicit AUGUSTINUS De sermone Domini in monte: <i>«Voce Dei»,</i> inquit, <i>«audivit quod voce veritatis scriptae intus in mente sua verum aliquid cogitavit».</i> </p>	65
Bad. 9 th	<p>Ut autem ex modo illustrationis videamus quomodo ars divina, quae est ipsa Dei essentia, in suo esse particulari possit esse ratio cognoscendi et videndi alia, et tamen ipsa nec cognoscatur nec videatur, considerandum est in simili de visione oculi corporalis. In ipso enim ad completionem actus videndi, quo lux illustrat ad videndum aliud a se, ut coloratum, tria requiruntur ex parte obiecti quod in nobis operatur actum videndi, quibus in actu nostro sinceram veritatem sive veritatem simpliciter intelligendi ex parte Dei operantis ipsum in nobis respondent alia tria. Similitudinem enim et proportionem habent ad invicem haec tria: videns, visibile, et quo videmus, in sensu et in intellectu, secundum quod dicit AUGUSTINUS I^o Soliloquiorum: <i>«Disciplinarum quaeque certissima talia sunt, qualia illa quae sole illustrantur, ut videri possint, veluti est terra et terrena omnia. Deus autem ipse est qui illustrat. Ego autem ratio sum in mentibus, ut in oculis est aspectus».</i> Primum illorum quae requiruntur in visu corporali est lux illuminans organum ad acuendum. Secundum est species coloris immutans eum ad intuendum. Tertium configuratio determinans eum ad discernendum. Primum operatur lux, quia in organo tenebroso virtus visiva iacet quasi obtusa, et nisi iste actus lucis in oculo praecederet, numquam color suo actu speciem suam immittendo oculo ipsum immutaret, nec vis visiva aliquid conciperet, etiamsi sine luce species coloris in organum se diffunderet, ut secundum hoc intelligamus quod dicit PHILOSOPHUS II° De anima: <i>«Color est motivum visus secundum actum lucidus».</i> </p>	70
T' 7 th	<p>Sed hic est intelligendum quod lux potest se diffundere in oculo a corpore luminoso dupliciter: uno modo aspectu directo — sic non solum illuminat ad videndum alia a se, sed ad se ipsum videndum et discernendum etiam immutat—; alio modo potest se diffundere aspectu obliquo — primo directo aspectu super visibilem colorem, secundo cum colore ad visum. Sic autem solum ad videndum et manifestandum alia a se illuminat. Si enim esset medium illuminatum et nullum in directo aspectu ad oculum esset obstaculum quod visum</p>	75
P' 7 th		80
B' 4 th		90
Bad. 9 th C		95
K' 10 th A		100
P' 7 th		
Scarp. 20 ^a		

QUAESTIO 3

105 in se terminaret et sua luce aut colore immutaret, ut si medium
 illuminatum esset infinitum, visus quasi sese erigendo circumquaque se
 diverteret, quaerendo circumquaque si forte occurreret aliquod quod
 intueri posset. Sicut modo species coloris diffusa per totum medium a
 corpore colorato a quolibet puncto medii facit se in visum, et tamen
 non immutat ad intuendum se, nisi ut procedit directo aspectu a
 superficie corporis colorati in quo color habet esse terminatum quo est
 per se visibile, non autem in aliquo puncto medii. Hoc ergo est
 110 secundum quod requiritur ad perfectum actum videndi species
 secundum rectum aspectum diffusa a per se visibili, immutans ad
 intuendum.

115 Quia tamen per se et primo visibile, sicut lux aut color ratione qua
 lux aut color est, non determinat dispositionem rei visae qua distinguitur
 et distincte | cognoscitur unum coloratum esse differens et diversum ab
 alio, sed hoc facit solum character figurae corporis colorati quem secum
 defert color tamquam similitudinem et imaginem rei visae —
 similitudinem ratione coloris, imaginem ratione characteris — et
 characterizat visum perfecta similitudine et imagine rei visae. Hoc ergo
 120 est tertium quod requiritur ad perfectum actum videndi, transfiguratio
 determinans ad discernendum. |

His tribus respondent tria in visione intellectuali ex parte Dei, qui
 est ratio operans actum intelligendi. Primo enim est lux spiritualis
 oculus mentis illuminans ad visum eius acuendum, I o a n n i s I^o:
 125 «*Erat lux vera quae illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum*».
 Secundo est forma sive species immutans eum ad intuendum, propter
 quod dicitur De spiritu et anima | cap.^o 8°: «*Anima, nulla
 interposita natura, ab ipsa veritate formatur*». Tertio est figura sive
 character configurans eum ad discernendum. «*Est enim ars quaedam*
 130 *omnipotentis Dei plena omnium | rationum viventium*», ut dicit AUGUSTINUS
 VI° De Trinitate cap.^o ultimo. Et ideo dicitur I o a n n i s I^o: «*Quod
 factum est in ipso vita erat*». Sunt enim illae rationes tamquam omnium
 figurationum in naturis rerum characteres et exemplaria perfectissima et
 configurationes expressissimae. Et est ipsa divina essentia respectu
 135 intelligibilis visionis in oculo mentis, sicut illa tria respectu corporalis
 visionis in oculo corporis, praeter hoc quod ipsa divina natura quam
 intima est omni rei. Haec omnia facit non menti ut dispositio eius
 inherendo, sicut inhaerent species lucis, species coloris, species figurae
 oculo corporis, sed ipsi intime illabendo, secundum quod dicitur De
 140 Ecclesiasticis Dogmatibus: «*Illabi illi soli possibile est qui
 creavit*». Et facit ibi intima eius praesentia ad visum intellectus ei
 assistendo quae faciunt species visibilium in oculo corporis vel species

W^r 10va

Bad. 9rd

T^r 7va

K^r 10vb

ARTICULUS I

<p>P^r 7^b Scarp. 20^b T^r 214ra</p>	<p>intelligibilis oculo mentis ei inhaerendo. Unde dicit AUGUSTINUS II° De libero arbitrio: «<i>Transcende animum ut numerum sempiternum </i> <i>videas; iam tibi de ipsa interiori sede fulgebit et de ipso secretario veritatis</i>». Et propter ista tria dicitur Deus a sanctis aliquando ratio intelligendi ut lux, aliquando ut species sive forma, aliquando vero ut exemplar sive idea vel regula. Sed tamen in qualibet intellectuali cognitione perfecta est ratio intelligendi secundum haec tria, et secundum illa tria quae ponit</p>	<p>145</p>
<p>A 7^b Bad. 9rd</p>	<p>AUGUSTINUS I^o Soliloquiorum cum dicit: «<i>Non est habere oculos</i> <i>sanos quod aspicere, aut idem hoc est aspicere quod videre. Ergo anima</i><e> <i>tribus quibusdam rebus opus est ut oculos sanos habeat quibus iam uti possit, ut aspiciat,</i> <i>ut videat</i>», quae quidem tria ratio videndi quae Deus est, faciat in oculo mentis diversimode secundum illa tria.</p>	<p>150</p>
<p>I^r 7^b</p>	<p>Est enim primo ratio cognitionis ut lux, mentem solummodo illustrando, ut ad intuendam sinceram veritatem vel etiam simpliciter veritatem rei acuatur, non ut eam intueatur et iam videat. Deus enim ut lux in mente non facit illuminando nisi quod oculum mentis a nebulis pravarum affectionum et fumo phantasmatum purget, et quasi spiritualem sanitatem ei tribuat contra languorem caecitationis a dictis affectionibus et phantasmatibus, quae passus fuerat, ad modum quo lux materialis tenebras purgat in aere vel oculo corporis, in quibus etiam oculus diu persistens languorem contrahit cuiusdam caecitationis. Hinc AUGUSTINUS dicit XI° De civitate Dei cap.^o 10°: «<i>Non</i> <i>inconvenienter dicitur sic illuminari anima luce incorporea simplicis sapientiae Dei,</i> <i>sicut illuminatur aeris corpus luce corporea, et sicut tenebrescit aer iste desertus luce,</i> <i>ita tenebrescere animam luce sapientiae privatam</i>». Unde super illud Threnorum, ultimo, «<i>Converte nos et convertemur</i>», dicit Glossa: «<i>Est quoddam velamen sensibus nostris obiectum quod nisi illuminatione Dei fuerit</i> <i>remotum, converti non valemus</i>». Et eius remotio est cuiusdam sanitatis restitutio, secundum quod dicit I^o Soliloquiorum, «<i>Oculi sani mens</i> <i>est ab omni labe corporis pura</i>». «<i>Nihil</i>» enim, ut dicit consequenter, «<i>plus</i> <i>novi quam ista sensibilia esse fugienda, cavendumque magno opere est, dum hoc</i> <i>corpus agimus, ne quo eorum visco pennae nostrae impediuntur, quibus integris</i> <i>perfectisque opus est, ut ad illam lucem ab his tenebris evolemus</i>». Interim autem, ut dicitur ibidem, «<i>pro sua quisque sanitate ac firmitate comprehendit</i> <i>illud singulare et verum lumen</i>», et hoc differenter, secundum quod determinat. Quorundam enim oculi mentis ita <i>sani et rigidi</i> sunt, ut ad illud lumen immediate <i>se convertant</i>; qui per se vera in illa luce vident, et non doctrina, <i>sed sola fortasse admonitione indigent</i>. Aliorum autem sunt qui non ad illud lumen immediate se convertere possunt, sed ad lumen in specie aliqua; qui debent paulatim manuduci et serenari, ut in illud lumen aspicere valeant, sicut declarat in luce corporali quod</p>	<p>155 160 165 170 175 180</p>
<p>K^r 11ra</p>	<p>«<i>Est quoddam velamen sensibus nostris obiectum quod nisi illuminatione Dei fuerit</i> <i>remotum, converti non valemus</i>». Et eius remotio est cuiusdam sanitatis restitutio, secundum quod dicit I^o Soliloquiorum, «<i>Oculi sani mens</i> <i>est ab omni labe corporis pura</i>». «<i>Nihil</i>» enim, ut dicit consequenter, «<i>plus</i> <i>novi quam ista sensibilia esse fugienda, cavendumque magno opere est, dum hoc</i> <i>corpus agimus, ne quo eorum visco pennae nostrae impediuntur, quibus integris</i> <i>perfectisque opus est, ut ad illam lucem ab his tenebris evolemus</i>». Interim autem, ut dicitur ibidem, «<i>pro sua quisque sanitate ac firmitate comprehendit</i> <i>illud singulare et verum lumen</i>», et hoc differenter, secundum quod determinat. Quorundam enim oculi mentis ita <i>sani et rigidi</i> sunt, ut ad illud lumen immediate <i>se convertant</i>; qui per se vera in illa luce vident, et non doctrina, <i>sed sola fortasse admonitione indigent</i>. Aliorum autem sunt qui non ad illud lumen immediate se convertere possunt, sed ad lumen in specie aliqua; qui debent paulatim manuduci et serenari, ut in illud lumen aspicere valeant, sicut declarat in luce corporali quod</p>	<p>175 180</p>
<p>Bad. 9re</p>	<p>«<i>Est quoddam velamen sensibus nostris obiectum quod nisi illuminatione Dei fuerit</i> <i>remotum, converti non valemus</i>». Et eius remotio est cuiusdam sanitatis restitutio, secundum quod dicit I^o Soliloquiorum, «<i>Oculi sani mens</i> <i>est ab omni labe corporis pura</i>». «<i>Nihil</i>» enim, ut dicit consequenter, «<i>plus</i> <i>novi quam ista sensibilia esse fugienda, cavendumque magno opere est, dum hoc</i> <i>corpus agimus, ne quo eorum visco pennae nostrae impediuntur, quibus integris</i> <i>perfectisque opus est, ut ad illam lucem ab his tenebris evolemus</i>». Interim autem, ut dicitur ibidem, «<i>pro sua quisque sanitate ac firmitate comprehendit</i> <i>illud singulare et verum lumen</i>», et hoc differenter, secundum quod determinat. Quorundam enim oculi mentis ita <i>sani et rigidi</i> sunt, ut ad illud lumen immediate <i>se convertant</i>; qui per se vera in illa luce vident, et non doctrina, <i>sed sola fortasse admonitione indigent</i>. Aliorum autem sunt qui non ad illud lumen immediate se convertere possunt, sed ad lumen in specie aliqua; qui debent paulatim manuduci et serenari, ut in illud lumen aspicere valeant, sicut declarat in luce corporali quod</p>	<p>175 180</p>
<p>T^r 7^b</p>	<p>«<i>Est quoddam velamen sensibus nostris obiectum quod nisi illuminatione Dei fuerit</i> <i>remotum, converti non valemus</i>». Et eius remotio est cuiusdam sanitatis restitutio, secundum quod dicit I^o Soliloquiorum, «<i>Oculi sani mens</i> <i>est ab omni labe corporis pura</i>». «<i>Nihil</i>» enim, ut dicit consequenter, «<i>plus</i> <i>novi quam ista sensibilia esse fugienda, cavendumque magno opere est, dum hoc</i> <i>corpus agimus, ne quo eorum visco pennae nostrae impediuntur, quibus integris</i> <i>perfectisque opus est, ut ad illam lucem ab his tenebris evolemus</i>». Interim autem, ut dicitur ibidem, «<i>pro sua quisque sanitate ac firmitate comprehendit</i> <i>illud singulare et verum lumen</i>», et hoc differenter, secundum quod determinat. Quorundam enim oculi mentis ita <i>sani et rigidi</i> sunt, ut ad illud lumen immediate <i>se convertant</i>; qui per se vera in illa luce vident, et non doctrina, <i>sed sola fortasse admonitione indigent</i>. Aliorum autem sunt qui non ad illud lumen immediate se convertere possunt, sed ad lumen in specie aliqua; qui debent paulatim manuduci et serenari, ut in illud lumen aspicere valeant, sicut declarat in luce corporali quod</p>	<p>175 180</p>

QUAESTIO 3

- 185 «quorundam oculi sunt ita sani et rigidi, ut eos sine ulla trepidatione in ipsum
solem convertant, quem alii videre | non possunt, sed vehementer fulgore
feriuntur, et eo non viso in tenebras cum delectatione redeant. Et ideo prius
exercendi sunt, primo | videndo non lucentia per se, sed luce | illustrata, ut
lapides et ligna, deinde fulgentia, | ut aurum et argentum, deinde ignem, deinde
lunam, deinde fulgur aurorae».
- 190 Unde PLATO, qui secundum AUGUSTINUM XIII° De
Trinitate «posuit animas vixisse ante corpora» et liberam idearum lucem
percepisse, posuit quod animae nube corporis obumbratae primo
nullam habuerunt sinceræ veritatis cognitionem in idearum luce, sed
solum phantasticam in luce creaturæ, sed quod abstractione a sensibus
195 corporis semper magis ac magis depurarentur et veritate sincera in
idearum luce illustrarentur quasi reminiscendo sub nube corporis oblita,
ita quod in nuda luce idearum, quae est divina essentia, veritates rerum
videre non poterint nisi totaliter a corpore et | sensibus corporis vel per
mortem vel per raptum fuerint | abstractae. Unde dicit AUGUSTINUS I^o
200 Soliloquiorum quod «illa lux se ostendere dedignatur in hac cavea
inclusis, ut ista vel effracta vel dissoluta possint in aures suas evadere».
- Et est advertendum quod lux ista, quando illuminat mentem
directo aspectu, tunc illuminat ad videndum | tamquam obiectum ipsam
divinam essentiam, quae ipsa est. Quod modo in vita ista facere non
205 potest, quia infirma mens non valet in directum huius lucis fulgorem
aciem mentis figere, secundum quod dicit AUGUSTINUS I^o De
Trinitate cap.^o 2°: «Est acies mentis nostrae invalida, nec in tam excellenti
luce figitur nisi per virtutem fidei nutrita vegetetur», «ut ad perceptionem
incommutabilis veritatis imbecilem mentem observata pietas sanetur». Sed haec
210 sanitas, nisi vinculo corporis solutae fuerint, eis advenire non poterit,
secundum quod dicit in Epistola ad Italicam, unde sumptum
erat | argumentum ultimum: «Cum venerit Dominus et illuminabit abscondita
tenebrarum et manifestabit cogitationes cordis», «lux ipsa qua illuminabuntur haec
omnia, qualis aut quanta sit, quis lingua proferat? Quis saltem infirma mente
215 contingat? Profecto lux Deus est. Erit ergo tunc mens idonea, quae illam lucem
videat, quod nunc nondum est».
- Quando vero lux ista illuminat quasi obliquo aspectu a suo fonte,
tunc illuminat ad videndum alia a se, sicut lux obliquata a sole in medio
illuminat ad videndum alia a sole, non ipsum solem. Et ideo sicut lux
220 ista solis materialis non illuminat oculum | ad videndum se nisi in recto
aspectu, sed alia tantum, sic divina lux, cum quasi obliquo aspectu
illuminat, solum illuminat ad videndum alia a se, se ipsam autem
nequaquam. Sic autem illuminat secundum communem huius vitae
statum ad cognoscendum sinceram veritatem vel etiam quamcumque

Scarp. 21^a

W^r 5vb

Ph^{24b} 14rb

P^r 7va

K^r 11rb

A 8ra

I^r 7va

Bad. 9^{rf}

T^r 8ra

ARTICULUS I

	rerum primo diffundendo se super species rerum et ab illis in mentem	225
	ad formandum in ipso perfectum conceptum de re ipsa ad modum quo	
Scarp. 21 ^b	lux corporalis primo diffundit se super colorem ad informandum	
K' 11 ^{va}	visum perfectum oculi. Et ita sicut « <i>color est motivum visus secundum actum</i>	
	<i>lucidi corporalis</i> », sic res quaelibet intelligibilis per suam speciem est	
	motivum visus mentis ad sinceræ veritatis vel etiam qualiscumque	230
	cognitionem secundum actum lucidi spiritualis. Debet autem ad	
	propositum ista similitudo sufficere, quia, ut dicit AUGUSTINUS I ^o	
T ² 214 ^{va}	Soliloquiorum cap. ^o 21 ^o , « <i>Lux quaedam est invisibilis et</i>	
	<i>incomprehensibilis mentium. Lux ista vulgaris nos doceat quomodo illa se habeat</i> ».	
	Sic ergo, in quantum Deus est ratio videndi et intelligendi sub ratione	235
	lucis illuminantis solum ad videndum alia a se, nullo modo hic a nobis	
	cognoscitur aut videtur, quia solum est ratio videndi, nullo autem	
Bad. 10 ^{rf}	modo obiectum visus.	
	Secundo modo Deus est ratio cognitionis ut forma et species	
	mentem immutans ad intuendum, secundum quod dicit AUGUSTINUS	240
	II ^o De libero arbitrio: « <i>Anima quadam forma incommutabili</i>	
	<i>desuper praesidente et interius manente formatum</i> ». Quae, ut forma est,	
	imprimit per modum indistinctae cognitionis ad modum quo species	
	coloris apud visum, quae imprimit formam sine figurae determinatione;	245
	unde nullam distinctam cognitionem facit de re. Et quia in tali notitia	
	adhuc est ut ratio solum disponens et formans indistinctos conceptus	
	mentis ad cognoscendum rerum veritates, non ut obiectum cognitum,	
	ideo adhuc non solum non cognoscitur cognitione distinctiva, sed nec	
	simplici notitia.	
	Tertio modo est ratio cognitionis ut exemplar atque character	250
	transfigurans mentem ad distincte intelligendum, et hoc ratione	
P ^r 7 ^{rb}	aeternarum regularum in divina arte contentarum, quae conditiones	
	rerum omnes et circumstantias exemplant tamquam figurae exemplares	
	omnes angulos et sinus earum indicantes in quibus expressa rei veritas	
	continetur, quam res ipsa in se continet habendo quidquid de ipsa suum	255
	exemplar repraesentat; quae in tantum falsa esset in quantum ab illa	
	deficeret, sicut imago dicitur falsa in quantum deficit ab imitatione sui	
	exemplaris. Et propter hoc proxima et perfecta ratio cognoscendi	
W ^r 6 ^{ra}	sinceram veritatem vel simpliciter veritatem de re quacumque, perfecta,	
	distincta atque determinata cognitione, est divina essentia in quantum	260
	est ars sive exemplar rerum imprimens ipsi menti verbum simillimum	
A 8 ^{rb}	veritati rei extra per hoc quod ipsa continens est in se ideas et regulas	
	aeternas, expressissimas omnium rerum similitudines, quas imprimit	
K' 11 ^{vb}	conceptibus mentis; per quod etiam sigillat et caracterizat ipsam	
	mentem imagine sua et expressissima, sicut anulus ceram; quae « <i>non</i>	265

QUAESTIO 3

270 *migrando, sed | tamquam imprimendo, transfertur*, ut dictum est. Si enim
 verbum veritatis in mente de re quacumque est «*formata cogitatio ab ea re*
 quam scimus», ut dicitur XV° De Trinitate cap.^o 9°, et «*veritas est*
adaequatio rei et intellectus», verbum perfectum veritatis debet esse *formata*
cogitatio | secundum summam et perfectam similitudinem ad ipsam rem,
 quae non potest esse nisi exemplar illud aeternum, quod perfectam et
 expressissimam similitudinem rei in se continet, | [in] «*nulla ex parte*
dissimilem», ut dicit AUGUSTINUS in fine De vera religione, quia
 275 «*plena est omnium rationum viventium*» et ideo expressissima omnium
 similitudo, ad quam omne quod est tamquam simile a simili productum
 est, et ad cuius imaginem et imitationem habet quidquid in eo veritatis
 est. Propter quod dicit AUGUSTINUS IX° De Trinitate cap.^o 7°: «*In*
illa aeterna veritate visu mentis conspiciamus, atque inde conceptam rerum veracem
notitiam tamquam verbum apud nos habemus quod dicendo intus gignimus nec a
 280 *nobis nascendo discedit*.
 Et nota quod licet talem conceptum perfectae similitudinis in
 mente format solummodo divinum exemplar, quod est causa rei, cum
 hoc tamen ad conceptus formationem necessarium est exemplar
 acceptum a re, ut est species et forma rei a phantasmate | accepta in
 285 mente. Sine illa enim nihil de re quacumque concipere potest intellectus
 noster in tali statu vitae in quali sumus. Sine forma enim et specie
 generali habita de re non potest habere generalem de ea notitiam, sine
 forma speciali non potest habere notitiam specialem, et sine forma
 particulari vel speciali particularibus conditionibus determinata non
 290 potest habere notitiam particularem. Quam exemplar aeternum debet
 illustrare et cum ea in conceptu mentis ad veritatem sinceram vel etiam
 veritatem simpliciter percipiendam impressionem | facere, sicut lux
 corporalis illustrando colores cum eis facit impressionem ad
 295 informandum visum, ut sic verbum quod non est simillimum neque
 sinceram veritatis seu etiam veritatis simpliciter expressivum, formatum a
 sola specie et exemplari accepto a re, si tamen ad illud exemplar sine
 adiutorio et impressione exemplaris aeterni verbum aliquod poterit
 informari, fiat simillimum et sinceram veritatis vel etiam veritatis |
 300 simpliciter expressivum solum ab exemplari aeterno. Unde de Moyse,
 cuius nullam habemus notitiam particularem per speciem ab ipso
 abstractam, nullum veritatis verbum ad ipsum cognoscendum potest in
 nobis formari, et cum Petrus vidit eum in transfiguratione ex sola specie
 recepta ab ipso, nescivisset quia Moyses fuisset, nisi specialem
 revelationem de eo habuisset. |
 305 Ad videndum ergo formationem talis verbi in nobis et mentis
 informationem ad cognitionem sinceram veritatis vel cuiuscumque,

I' 7vb

Scarp. 22^a

T' 8^{fb}

T^o 214vb

B' 4va

K' 12na

Bad. 10^oG

ARTICULUS I

p ^r 8 ^{ra}	sciendum quod duplex species et exemplar rei debet interius lucere in mente tamquam ratio et principium cognoscendi rem: una scilicet species accepta a re, quae disponit mentem ad cognitionem ipsi inhaerendo; altera vero est quae est causa rei, quae non disponit mentem ad cognitionem ei inhaerendo, sed ei illabendo et praesentia maiori quam inhaerendo, in ea lucendo. Istis siquidem duabus speciebus exemplaribus in mente concurrentibus, ut ex duabus confecta una	310
Scarp. 22 ^b	ratione ad intelligendum rem cuius sunt exemplar, mens concipiat verbum veritatis perfecte informatae ad perfectam assimilationem veritatis quae est in re, in nullo disconvenientis, ut ad modum quo prima veritas sigillavit rem veritate quam habet in essendo, sigillet etiam mentem ipsam veritate quam habet in eam cognoscendo, ut eadem idea veritatis qua habet res suam veritatem in se, habeat de ea veritatem ipsa anima, ut sic sit expressa similitudo verbi ad rem ipsam et	315
I ^r 8 ^{ra} A 8 ^{ra}	utriusque ad eius exemplar primum, sicut est expressa similitudo duarum imaginum in diversis ceris ab eodem sigillo et inter se et utriusque ad exemplar commune in ipso sigillo.	320
Bad. 10 ^o G	Et sunt in conceptu huius verbi duo consideranda, ut perfecte discernamus quid agat in ea exemplar temporale, et quid exemplar aeternum. Est enim in eo considerare aliquid materiale et incompletum, et aliquid formale et completum, ut illud incompletum fiat perfectum et completum. Ex exemplari enim accepto a re habet quod materiale est in ipso, et incompletam similitudinem ad veritatem rei, sicut ipsum est similitudo rei incompleta, per quam ex puris naturalibus mens nata est concipere veritatem rei incompletam, si tamen ad hoc possit ex se sine exemplari aeterno, ut dictum est supra in quaestione proxima, quia forte, sicut in fine illius quaestionis dictum est, illud exemplar acceptum a re, quod dicitur similitudo rei incompleta, non sufficit ad hoc, ut mens ex solis naturalibus veritatem rei, etiam quantumcumque incompletam, concipiat sine illustratione et informatione divini exemplaris. Ex exemplari autem aeterno recipit complementum et informationem perfectam, ut sit verbum expressae similitudinis ad rem extra, sicut ipsa species aeterni exemplaris per illius ideam propriam est perfectissima similitudo, ad quam res ipsa est producta, et per quam solummodo habetur de re in mente vel simpliciter vel sincera veritas et infallibilis scientia.	325
T ^r 8 ^{va}	Et cum tale verbum perfectae veritatis formatum fuerit in anima, est ibi considerare tres veritates sibi correspondentes: primo veritatem exemplaris divini; secundo veritatem rei productae ab illa; tertio veritatem in conceptu mentis ab utraque expressam, quae est tamquam conformitas utriusque et ex utriusque ratione concepta et menti	330
K ^r 12 th		335
W ^r 6 th		340
		345

QUAESTIO 3

350 impressa, qua mens formaliter vera nominatur. Quantum enim est ex
parte rei extra, ratio conceptus illius est species eius apud animam;
quantum vero ex parte Dei, ratio eius est exemplar aeternum lucens in
eius intelligentia. Et quia ista species accepta a re est imperfecta ratio
conceptus dicti verbi, lux vero Dei est perfecta ratio eius, ut dictum est,
ideo dicit AUGUSTINUS I^o libro De libero arbitrio quod in
cognitione veritatis rerum veritas aeterna exterius «*admonet, interius docet,*
355 *de illa nullus indicat, sine illa nullus recte indicat*». Admonet quidem per
speciem acceptam a re, quam ad suam similitudinem produxit,
secundum quod dicit ibidem libro II°: «*O suavissima lux purgatae mentis*
sapientia! Non cessas innuere nobis quae et quanta sis, et nulus tui sunt omne
creaturarum genus». Docet autem | per illam similitudinem eandem qua
360 rem ipsam produxit, «*ut dispositio cuiusque rei in esse sit sua dispositio in*
veritate et cognitione».

Scarp. 23^a

Unde patet quod peccant qui ponunt quod prima principia et
regulae speculabilium sunt impressiones quaedam a regulis veritatis
aeternae, et cum hoc non ponunt aliquam aliam impressionem fieri aut
365 informationem in nostris conceptibus a luce aeterna quam illam solam
quae fit a specie | a re accepta adiutorio lucis naturalis ingenitae. Nisi
enim conceptus nostri a luce aeterna assistente nobis formarentur,
informes manerent nec veritatem sinceram vel etiam veritatem
simpliciter continerent, ut dictum est. Nec potens est lumen naturalis
370 rationis ut ad ipsam concipiendam illuminare sufficiat, nisi lumen
aeternum ipsum accendat. Et ideo AUGUSTINUS docens inquirere
notitiam sincerae veritatis dicit De vera religione: «*Noli foras ire,*
in te ipsum redi, ratiocinantem animam transcende. Illuc ergo tende, unde ipsum
lumen rationis accenditur». Unde nec bene dicunt quod AUGUSTINUS
375 intendit videri | in regulis aeternis illa quae | videntur in illis principiis,
ut a luce tamen aeterna speciali illustratione non impressis. |

P^r 8th

K^r 12va

B. & B. 10^{vii}

<AD ARGUMENTA>

Ad primum in oppositum, quod «*in illa arte qua temporalia facta sunt*
formam secundum quam sumus mente conspiciamus», dicendum quod in illa arte
380 tamquam in ratione conspiciendi illam formam conspiciamus, non in se,
sed in imagine sua quam verbo mentis nostrae imprimit, quod nos
conspiciamus. Et hoc est quod dicit IX° De Trinitate cap.^o 9°:
«*Cum deum novimus, fit aliqua Dei similitudo in nobis, inferior tamen quia in*
inferiori natura».

385 Per idem dicendum ad | secundum quod menti concessum est

T^r 8th

ARTICULUS I

- illam artem videre in eo quod ab illa impressum est, sicut sigillum videtur in imagine sua impressa in cera. |
- Bad. 10^{o1} Ad tertium quod lumen materiale monstrat se, tam ex recto
Scarp. 23^b aspectu a corpore luminoso quam aspectu reflexo ab illo, | directo
A 8^{o b} tamen ab obstaculo obiecto utroque modo, per quandam necessitatem
naturae, | et ideo monstrando alia, in eo quod est ratio videndi ea, non
potest se occultare quin etiam monstret se in ratione obiecti. Sed lux
divina non monstrat se nisi voluntarie, quando vult et quibus vult, et
ideo bene potest esse ratio videndi alia, licet non monstret se. Et quod
non monstrat se non est ex defectu suo quin possit se summe
monstrare. Sed non vult se monstrare nisi dispositis. 390
395
- Per idem patet ad quartum quod non est omnino simile de ista
duplici luce. |
- Bad. 10^{o k} Ad quintum quod «*illam lucem cernimus simplici mentis intuitu*»,
dicendum, ut dictum est, quod cernimus non in se, sed in impresso ab
ipsa, vel dicendum ad hoc et ad omnia alia consimilia quod cernere
sumit hic large pro intellectu attingere quocumque modo, sive ut
obiectum cognitum sive ut rationem cognoscendi. Et verum est
secundum dicta quod videndo alia per istam lucem ipsam attingimus ut
rationem cognoscendi, quod appellatur hic *cernere simplici mentis intuitu* et
conspici et cognosci extendendo huiusmodi nomina. | 400
405
- Bad. 10^{o l} Ad sextum quod «*lumen hoc tam certum nobis est, quam reliqua certa
facit*», dicendum quod verum est, sed alio et alio modo, quia alia facit
nobis certa cognoscendo | ea in propria natura, se ipsum facit nobis
B' 4^{o b} certum cognoscendo ipsum in verbo cognito impresso ab ipso. Quod
innuit per hoc quod adiungit in eadem auctoritate quasi exponendo
quomodo se facit certum, cum subdit: «*Si autem aliquis splendor in nobis est
qui vera sapientia dicitur, quantumcumque eius per speculum et in aenigmate capere
possumus, oportet eam et ab omnibus corporibus et ab omnibus corporum
similitudinibus segregemus*». | Illa autem eius certitudo in verbo impresso
ab ipsa revera | est «*speculum et aenigma*», et ita cognitio in ipso est
Bad. 11^{o d} cognitio in speculo et in aenigmate. | 410
415
K' 12^{o b}
Bad. 11^{o a}
Scarp. 24^a

QUAESTIO 4

UTRUM CONTINGAT HOMINEM SCIRE A NATURA AN AB ACQUISITIONE

Circa quartum arguitur quod scire contingit homini a natura.

Primo sic. Potentia naturalis naturaliter potest in suam 5

QUAESTIO 4

- operationem, quia qualis | est potentia, talis debet esse actus
respondens ei, cum «*potentiae* determinentur *per actus*», II° D e a n i m a .
Potentia cognitiva in homine est potentia naturalis cuius operatio est
scire et intelligere. Ergo etc. W' 6va
- 10 Secundo sic. «*Natura non deficit in necessariis*», II° D e
g e n e r a t i o n e . Scientia homini necessaria est | ad regimen vitae et ad
finem eius, qui est beatitudo, secundum PHILOSOPHUM X^o
E t h i c o r u m . Ergo natura non deficit homini ad actum sciendi. Sed
homo potest naturaliter id in quo natura ei non deficit. Ergo etc. P' 8va
- 15 Tertio sic. Quanto virtus superior est et perfectior, tanto
perfectius potest in suam operationem. Vis cognitiva intellectiva
perfectior est et superior quam sensitiva. Sensitiva autem potest per se
sine omni acquisitione naturaliter in suam operationem sentiendi. Ergo
multo fortius intellectiva in suam operationem sciendi et intelligendi,
20 cum perfectius sit scire et intelligere statim sine inquisitione quam per
inquisitionem. | I' 8va
- Quarto sic. Quanto aliquid est superius in natura, tanto
paucioribus acquirit suam perfectionem, secundum quod orbis primus
bonitatem perfectam suam acquirit unico motu simplici, quam orbis
25 inferiores acquirunt pluribus motibus, secundum PHILOSOPHUM II°
C a e l i e t m u n d i . Cognitiva intellectiva superior est sensitiva, et illa
uno actu simplicis intuitionis perficitur in suo actu sentiendi, | ergo et
intellectiva multo fortius in suo actu sciendi et intelligendi. Sed hoc non
est nisi sciendo et intelligendo naturaliter sine inquisitione. Ergo etc. | T' 9na
- 30 Quinto sic. «*Puer gradatim et artificiose interrogatus tamquam peritissimus
disciplinae respondet ad omnia interrogata geometrae*», ut dicit AUGUSTINUS
auctoritate PLATONIS XII° D e T r i n i t a t e . Hoc autem non posset
facere nisi naturaliter habendo illius artis peritiam. Ergo etc. Scarp. 24^b
- Sexto sic. In animali perfectiori perfectior debet esse natura, quia
35 in perfectione sibi naturalium consistit perfectio rei naturalis. Sed homo
est animal perfectius ceteris, quia habet quod habet omne animal aliud,
et amplius. Et omne animal aliud ex perfectione suae naturae habet
scientiam naturalem necessariam sibi in regimine | vitae, ut apes,
formicae, et aranae, et cetera huiusmodi. Ergo et homo ex perfectione
40 suae naturae debet habere naturaliter scientiam sibi necessariam ad
regimen vitae suae. Talis est omnis scientia sibi debita. Ergo omnem
huiusmodi scientiam debet habere a natura sine acquisitione. A 9na
- Septimo sic. Illud agit homo naturaliter quod agit solo duce
natura. Scire et | intelligere agit homo solo ductu naturae, id est
45 naturalis rationis. Ergo homo naturaliter scit et intelligit. K' 13na
- Octavo sic. Qui naturaliter transit per viam aliquam naturaliter

ARTICULUS I

pervenit ad terminum viae. Via autem deducens ad sciendum syllogismus est. Maxime via syllogismi homo vadit naturaliter in omnibus suis operationibus, secundum quod probatur in *Perspectiva* quod *puer* naturaliter habet artem syllogizandi, eo quod demonstrato ei pomo pulchriori et minus pulchro intelligit naturaliter quod *pulchrius* in quantum huiusmodi *melius est et magis eligendum*, et videns de duobus pomis quod alterum est pulchrius, quasi concludendo *accipit pulchrius et dimittit* minus pulchrum. Ergo homo naturaliter venit in actum sciendi. Hoc autem est scire a natura, non ab acquisitione. Ergo etc.

Scarp. 25^a Oppositum arguitur primo sic. Ad illud quod | contingit homini a natura, non indigemus studio et tempore, quia natura non deliberat ad habendum scientiam. Et ad scire indigemus studio et tempore, secundum quod dicitur II° *Ethicorum* de virtute intellectuali quod *«plurimum ex doctrina habet generationem et augmentum, ideoque experimento indiget et tempore»*; quo scilicet studio insistentes habitum acquirimus quo scimus et intelligimus, secundum quod dicit PHILOSOPHUS VII° *Ethicorum*: *«Primum discentes complectuntur quidem sermones, sciunt autem nequaquam. Oportet enim connasci»*, id est *«velut naturam fieri habitum, et sic intelligere»*, secundum COMMENTATOREM. *«Hoc autem tempore indiget»*. Ergo etc.

Bad. 11^{ab} Secundo sic. Quod alicui speciei contingit a natura, aequaliter invenitur in omnibus individuis eius, ut in hominibus esse risibile. Sed scire non invenitur aequaliter in omnibus hominibus. Ergo etc. |

<SOLUTIO>

P^r 8vb Difficultas contingens | in hac quaestione circa scientiam, qualiter contingat hominibus, contingit in omnibus formis existentibus in subiecto, quarum actus quandoque nobis manifestantur et quandoque non, cuiusmodi sunt formae materiales, perfectiones materiae et formae omnes quae sunt habitus et perfectiones potentiarum animae, ut sunt scientiae et virtutes.

In esse enim et fieri istarum formarum in materia et subiecto ab antiquo triplex solebat esse opinio.

I^r 8vb Prima opinio erat ponentium *omnes* huiusmodi *formas* | advenire proprio subiecto perfectibili totaliter ab *extrinseco*, ut ab alicuius substantiae separatae influentia *quam* vocabant *datorem formarum* quantum ad habitus scientiarum | et virtutum. Et isti erant bipertiti. Antiquiores, ut PLATONICI, ponebant animas prius separatas quam corporibus

T^r 9vb

QUAESTIO 4

- 85 unitas, et ibi ex impressione idearum habere habitus scientiarum et
virtutum, et secum illos deferre in unione sua cum corpore, sed ex
corporis umbratione impediri ab usu eorum | et eum tradere oblivioni
quoad usum et actum sciendi in particulari, retinendo | tamen habitus
omnes sciendi in particulari, sed usum et actum sciendi solum in
90 universali, secundum quod dicit BOETHIUS | in suo metro in persona
animae dicentis: «*Cum mentem cernerem altam, singula novi. Nunc membrorum
condita nube summam retinui, singula perdidit*». Et tunc postmodum
ponebant animam per usum et exercitium eius in corpore amovere illud
impedimentum, sicut faciunt in recordativis positi volentes rememorari
95 eorum quorum erant obliti. Et per hunc modum posuit PLATO in
M E N O N E quod scire vel addiscere nihil aliud erat quam reminisci,
secundum quod recitat PHILOSOPHUS in principio P O S T E R I O R U M ,
disputans in hoc contra PLATONEM, sicut etiam facit AUGUSTINUS XII°
D e T r i n i t a t e cap.^o ultimo, ubi dicit sic: «*Plato ille philosophus | nobilis
100 persuadere conatus est | vixisse animas hominum antequam corpora generarentur
et hinc esse quod ea quae discuntur reminiscuntur potius cognita quam cognoscantur
nova*». |
Posterioribus autem multo, ut AVICENNA et ARABES, non ponentes
intellectum hominis non fuisse umquam nisi coniunctum corpori et in
105 corpore existentem, | posuerunt ipsum ex participatione influentiae
intelligentiae separatae sibi de proximo in ordine naturae coniunctae
recipere habitus scientiarum et virtutum, et quod impedimento huic
receptioni non erat nisi obnubilatio quaedam in anima a corpore, et
quod tale impedimentum oportebat amoveri studio et exercitio nostro.
110 Unde dicebant quod omnis actio nostra ad acquisitionem scientiarum et
virtutum in nobis non est nisi praeparatio quaedam in susceptibili ad
formae susceptionem et amotio contrarii impediens eius
impressionem, ut omnino praeparato susceptibili et amoto impedimento
actio intelligentiae sit influere in animas nostras habitus scientiales et
115 morales.
Et tam isti quam praecedentes communiter sentiebant circa
formas naturales quod agens naturale non agit nisi praeparando
materiam ad formae susceptionem ad modum quo agricola parat agrum
ad susceptionem seminis et procreationem fructus, et quod materia
120 praeparata actio imprimendi scientiam et intellectum erat ideae
secundum PLATONEM, intelligentiae secundum AVICENNAM, et similiter
quoad impressionem virtutum in anima et formarum naturalium in
materia, sicut si sigillum in cera mollificata suam imprimat figuram,
quod facere non potuit priusquam fuisset mollificata.
125 Alii vero, ut ANAXAGORAS et ANAXIMANDROS et | sequaces

K' 13^b
Bad. 11^{vB}

W' 6^{vB}

Scarp. 25^b
A 9^{tb}

Bad. 11^{vC}

B' 5ra

K' 13va

ARTICULUS I

eorum, *contrario* modo praedictis ponebant dicendo quod omnes huiusmodi formae rebus essent inditae a natura nec aliquo modo acciperent eas ab actu aliquo exteriori vel interiori, sed quod quandoque latitarent, eo quod actus | earum non possent exterius manifestari propter aliquam materiae et subiecti indispositionem, et | quod per agens exterius nihil fieret nisi amotio illius dispositionis impediens, et tunc illico formae intus latentes in suis actionibus se manifestarent ibi esse et prius fuisse quando latebant, *sicut per limationem aufertur rubigo ab auro, ut fulgeat et se esse aurum manifestet*, vel sicut *per* aliquod *admiculum* sciens in habitu *inducitur in recordationem vel considerationem* actualem eius quod *prius* novit. Et in hoc *dicunt* isti ad modum PLATONICORUM *quod addiscere nihil aliud est quam reminisci*. 130

Et ita omnes istae opiniones negabant scientiam a nobis haberi per acquisitionem, sed dicebant eam solum a natura esse inditam vel ab exteriori naturaliter impressam, sicut speculum unum formam quam habet naturaliter imprimit in | speculum sibi oppositum et praeparatum. | 140

Utraque dictarum *opinionum inconueniens* est multum, quia ponit omne agens inferius et exterius ad esse istarum formarum esse agens solummodo per accidens ut *«removens prohibens»*, quod secundum PHILOSOPHUM VIII° P H Y S I C O R U M non est nisi agens *«per accidens»*. Maxime autem *derogat* utraque istarum opinionum *ordini universi*, in quo Deus disposuit inferiora regi a superioribus per media. Removet enim omnes causas proximas omnem actionem per se attribuendo causis primis. 145

Circa positionem autem PLATONIS, quia non usquequaque errabat, ut dictum est supra, sciendum quod positio sua plures habebat articulos. Primus erat quod | in luce idearum divinarum homo videbat sinceram veritatem, et quod non scientiam certam, sed opinionem solam, posset acquirere per sensus, in quo verissime locutus est, ut visum est supra. Secundo posuit quod lucem idearum semper sibi habuit anima praesentem, quod similiter optime dixit. Secundum enim quod dicit AUGUSTINUS II° D E L I B E R O A R B I T R I O, *«illa veritas et sapientiae pulchritudo semper adest omnibus, proxima est omnibus sempiterna, in nullo loco est, nusquam deest, foris admonet, intus docet, nullus de illa iudicat, nullus sine illa recte indicat»*. Tertio dixit quod praesens animam notitia perfecta veritatis de necessitate illuminat, et quod hoc non facit modo in nobis. Hoc contingit quia illustrationem illam non potest anima recipere secundum statum praesentis vitae, quem habet in corpore. Propter quod posuit animas praecessisse corpora, et tunc illam | perfectam illustrationem suscepisse et in corpus eam secum detulisse, sed nube 150

P^o 9ra

I^o 9ra
T^o 9ra

Scarp. 26^a

Bad. 11^{vd}

A 9ra

K^o 13^{ba}

W^o 7ra

QUAESTIO 4

170 corporis tectam oblivioni totam tradidisse, ita quod per depurationem
quandam, ut dictum est supra, rememorata per species acceptas a
sensibus ad lumen idearum se convertit, et quasi reminiscendo in
pristinam notitiam venit. Et per hunc modum posuit discere esse
reminisci.

In hoc tertio articulo erravit, et per hoc in alia inconvenientia
cecidit. Lux enim divina nulla necessitate, sed sola voluntate
unumquemque secundum gradum sanitatis suae illustrat, unum plus,
175 alterum minus, quosdam perfecte, quosdam nihil. «In quibus est *lux in*
tenebris lucens, et tenebrae eam non comprehenderunt. | Propter quod dicit in I^o
Soli loquiorum: «*Novit ista pulchritudo quando se ostendat. Illa enim*
etiam medici | fungitur munere, meliusque intelligit qui sunt sani quam idem ipsi
qui sanantur». Quantum enim est in se, | omnes aequaliter illustrat. Quod
180 videns PLATO, et cum hoc videns quod anima quantum est de se, nisi
esset corpore obumbrata, perfecte nata est illustrari, bene vidit quod
status iste quem modo habet in corpore, quodam modo est ei
praeternaturalis. Et ideo posuit animam habere alium statum | praeter
istum quem modo habet in corpore, | sibi magis naturalem, et somniavit
185 statum innocentiae, ubi anima erat in corpore non subdito peccatis,
quod non corrumpitur nec aggravat animam et ideo non impedit a
perfecta illustratione lucis divinae, quam omnes in illo statu percepissent
et perfectam veritatem scibilium facillime percepissent. Sed cum istum
statum percipere non potuit, in alium sibi visum possibilem, quantum
190 erat ex natura animae, incidit, et posuit animas ante corpora vixisse
separatas et unione corporum obumbratas. Revera ex coniunctione
corporis animae nostrae sunt obnubilatae, non obnubilatione occultante
aliquam notitiam latentem in eis, ut posuit PLATO, sed impediende
receptionem | illustrationis divinae et notitiae veritatis sincerae, quam
195 ab initio impedit omnino et per purgationem oculi mentis incipit
quodam modo illucescere. Et ideo HUGO Sententiarum suarum
parte X^a, libro I^o, cap.^o 2°, loquens ibi de anima pro utroque statu in
corpore distinguit triplicem oculum eius, dicens: «*Postquam tenebrae peccati*
in illam intraverunt, oculus quidem contemplationis exstinctus est, ut nihil videat
200 *oculus vero rationis lippus effectus est, ut dubie videat; solus carnis oculus in sua*
claritate permansit». Et loquitur de toto humano | genere quasi de uno
homine. Revera oculus contemplationis, quo pura intelligentia videre
debet sinceram veritatem in luce aeterna, sicut | vidit in statu
innocentiae, modo caecus est, quia, nisi purgetur aliquantulum, in illa
205 nihil videre omnino potest. Oculus autem rationis, quo mens cuncta
rationis deductione per sensus in statu innocentiae intellecta percepisset,
nunc lippus factus est, ut ex sensibus nullam certam notitiam accipiat, ut

Bad. 12^{ad}

T^r 9vb

I^r 9rb

Scarp. 26^b

P^r 9rb

K' 14^a

A 9vb

B' 5^{ab}

ARTICULUS I

dictum est supra. Et dicit AUGUSTINUS I^o Soliloquiorum: «*Dum in hoc corpore est anima, etiamsi plenissime videat, hoc est intelligat, tamen quia corporis sensus utuntur opere proprio, si nihil quidem valeant ad fallendum, tamen nonnihil valent ad ambigendum*». 210

Non ergo vera erat sententia dictorum virorum quod scientia inest homini a natura, sive ab extra proveniendo sive interius latendo. Et concordant omnes huiusmodi sententiae quod scientia homini non acquiritur nisi per accidens, et quod secundum primam et tertiam sententiam aut nihil contingat addiscere hominem, neque per se neque ab alio, aut quod scire sit reminisci, cuius contrarium in sequentibus quaestionibus declarabitur et demonstrabitur. | 215

Bad. 12re

Ideo est opinio media Aristotelis et PERIPATETICORUM, quae ponit omnes formas huiusmodi esse suum in materia et subiecto habere, partim ab intra a natura, partim ab extrinseca actione. Partim ab intra ponebat ARISTOTELES omnes huiusmodi formas praeesistere in subiecto, scilicet in 220

Scarp. 27^a

T^r 10ra

potentia, et partim ab extra, scilicet per agens | subiectum transmutans, ut forma quae in ipso erat prius in potentia fiat in actu, non quod | id quod prius fuit in actu et latebat appareat quod sit in actu, ut dixit ultimum opinio; et quod non sola impressione agentis in eo fiat, acsi 225

K^r 14th

I^r 9va

cera figuraretur ad praesentiam sigilli, sed quod fiat in eo immissione virtutis producentis ab intra in actu quod prius | fuit in eo in potentia, acsi cera figuraretur ad praesentiam activi alicuius quod cerae virtutem suam | immittit, qua in figurationem transit ab intra, sicut etiam figurantur membra animalium in generatione eorum naturali, non autem ut per agens extra in disposita materia imprimatur forma, acsi cerae molli apponatur sigillum, per quem modum praedicti ponebant formas ab extra. 230

P^r 9va

Wⁿ 7th

Ponebat igitur ARISTOTELES quod forma quaelibet *de potentia in actum deducitur per agens extrinsecum proximum*, non solum | per agens extrinsecum primum, et quod huiusmodi potentia sit quaedam habilitas in subiecto et naturalis inclinatio, imperfecta tamen, ad perfectionem | illam quam nata est habere res potentia illa deducta in actum per agens, secundum quod in rebus naturalibus generans calidum non ponit calidum in materia, ut dicit prima opinio, neque detegit occultum, ut dicit secunda opinio, sed vere generat faciendo, ut illud quod prius erat in potentia calidum idem, non aliud, fiat postmodum in actu calidum, secundum quod dicit PHILOSOPHUS VIII° Metaphysicae: «*Illud quod est in potentia in actu fit ab agente in omnibus in quibus est generatio. Non enim est aliud causatum, sed erit illud quod est in potentia in actu*». Ubi dicit COMMENTATOR: «*Et causa unitatis est quia transmutatur illud quod est in potentia donec in actu fiat sub agente, scilicet sub extrahente ipsum ex potentia in* 240 245

QUAESTIO 4

250 *actum. Est igitur hic aliquod unum quod prius est in potentia et post transfertur de potentia in actum, et translatio non largitur ei multitudinem, sed perfectionem in esse».*

255 Similiter omnino contingit in generatione habitus moralis et scientialis. Agens enim extra nec ipsum in subiecto ponit, ut dicit prima opinio, nec ipsum detegit, ut dicit secunda opinio; sed ipsum quod est in potentia tale, puta temperatum vel sciens, facit esse actu | tale, secundum quod virtutes intellectuales ad generationem suam et augmentum studio indigent et experientia, morales vero exercitio, ut determinat PHILOSOPHUS II° Ethicorum, ubi ex determinatione idem concludit dicens: «*Neque igitur natura neque praeter naturam insunt* 260 *virtutes, sed innatis quidem nobis suscipere eas, perfectis autem per assuetudinem,*» et hoc in moralibus, et per studium | in intellectualibus. Ubi dicit COMMENTATOR: «*hic nunc naturam esse dicit cuius perfectio ex natura advenit.*» «*Non sic autem insunt nobis virtutes natura nec tamen praeter naturam,*» quia aptis natis nobis eas suscipere adveniunt | nobis nostra actione qua indigent ad perfectionem. Quomodo autem hoc fiat, videbitur in 265 quaestione proxima sequenti.

Et est hic advertendum ad cognoscendum | perfectum modum generationis perfectae scientiae in nobis et cognitionem sinceræ veritatis, quod non sufficit conceptus mentis informatus a specie et exemplari accepto a re, sed requiritur species et exemplar aeternum, quod erat causa rei; et quod etiam non agit ad generandum scientiam et notitiam veritatis in nobis secundum communem cursum acquirendi scientiam et notitiam veritatis in nobis exemplar aeternum nisi mediante exemplari temporali, sicut dictum est in quaestione praecedenti. Ex quo 270 patet, ut dictum est, quod modus ARISTOTELIS, si non sensit id quod dixit PLATO, erat diminutus, | quia nimium attribuebat, immo totum causis particularibus non attribuendo causae universali nisi mediatam actionem et universalem impressionem quam determinant agentia particularia. Patet etiam quod modus PLATONIS, | si non sensit quod 275 ARISTOTELES, similiter erat diminutus, quia nimis parum attribuebat causis particularibus nihil eis attribuendo in principali actione generationis verbi scientialis et informationis veritatis, sed solum eis attribuendo actionem in disponendo per modum amotionis eius quod prohibet, non per modum agentis quod promovet, et quod totum id agit 280 universale agens. Et sicut haec et talia isti duo viri dixerunt in generatione habitus scientialis et veritatis, sic et in generatione habituum omnium virtutum et formarum naturalium.

Dictum ergo utriusque et ARISTOTELIS et PLATONIS coniungendum est in omnibus istis generationibus istarum formarum, et

A 10^a

Bad. 12^{ve}

Scarp. 27^b

K' 14va

T' 10^{ba}

I' 9vb

ARTICULUS I

sic erit ex utrisque *«liquata una verissimae philosophiae disciplina»*, ut dicit 290
 AUGUSTINUS in fine De Academicis, ut dicamus quod omnes
 formae scientiales et morales ab intra sunt quantum ad potentiam
 susceptibilis, et etiam ab extra non solum quantum ad impressionem
 agentis particularis secundum modum ARISTOTELIS, sed etiam quantum
 ad impressionem agentis universalis secundum modum PLATONIS, ita 295
 P^r 9vb quod | sicut perfectum verbum veritatis imprimere non possit res extra
 in animam per suam speciem sine impressione ab exemplari veritatis
 aeternae, ut dictum est supra, sic nec perfectum habitum cuiuscumque
 virtutis nec perfectam formam naturalem alicuius speciei possit agere ex
 materia illud quod ei imprimit agens particulare creatum quodcumque, 300
 K^r 14vb nisi per se ipsum immediate | imprimat agens universale et exemplar
 aeternum, ut ipsum sic agat, et tamquam agens universale imprimendo
 in omni quod sit, mediantibus agentibus particularibus quibus nihil effici
 potest nisi quod imperfectum est in natura rei, et etiam tamquam agens
 Scarp. 28^a particulare immediate imprimendo in natura rei productae | quod 305
 perfectum est et complementum eius, ut idea asini quae Deus est sit
 causa generationis asini, non solum ad quam natura particularis in
 agendo aspicit, ut ARISTOTELES imposuit PLATONI, sed causa quae
 agendo imprimit. Et similiter est causa generationis notitiae veritatis et
 scientiae de asino ut sic in omnibus quae fiunt a nobis et a natura Deus 310
 et mediantibus agentibus aliis operetur quod imperfectum est, et
 B^r 5va immediate | quod perfectum est, ut per hunc modum *«sine Deo nulla
 A 10vb natura subsistat, | nulla doctrina instruat, nullus usus expediat»*, ut dicit
 AUGUSTINUS IV° De civitate Dei. Et sic *«res quas primo condidit
 W^r 7va administrare non cessat»*, ut secundum hoc | verificetur quod dixit Filius in 315
 Evangelio: *«Pater meus usque modo operatur et Ego operor»*.
 Positiones omnium aliorum circa hanc materiam falsae erant
 omnino. Non enim aliquod agens potest imprimere perfectam scientiam
 rei, nisi habeat in se perfectam veritatem eius et per illam agat. Unde 320
 quia lapis non agit verbum veritatis suae in intellectu per se ipsum, sed
 per speciem, quae non est veritas sua, quam agit in intellectu, ideo non
 potest formare verbum perfectae veritatis de se in mente, ut dictum est
 supra. Similiter quia asinus non agit per suam formam immediate, sed
 per suam virtutem immissam in materia, ideo non potest formare 325
 perfectam veritatem formae suae in materia. Nihil enim agit perfectam
 veritatem sibi similem in alio, nisi quod agit immediate per id quod est
 ipsa sua veritas, sicut sigillum per ipsam suam formam immediate
 imprimit ceram, et vera figura, qua ipsum informatur, informat eam.
 Unde cum intelligentiae creatae non habent in se rerum veritates, sed
 solum eas habet in se prima intelligentia, quae Deus est, sed illae solum 330

QUAESTIO 4

habent in se rerum similitudines, ideo nulla illarum veritate perfecta potest informare immediate, neque mentem neque materiam, aliqua forma perfecta. In hoc ergo errabat AVICENNA et sui similes.

335 Errabant autem et ponentes formas latere in actu. Tunc enim contraria essent simul in eodem actu in materia, quod est impossibile, et tunc non contingeret aliquid addiscere, sed in rei veritate scire esset reminisci apud | intellectum et essent habitus naturaliter in anima, quod non est verum, ut infra videbitur.

K' 15^a

340 Hoc autem dico de habitibus acquirendis modo humano, praeservando ad praesens ab habitibus infusis. |

Bad. 12^{df}

Breviter ergo dico | ad quaestionem quod scire in potentia nobis contingit a natura, in actu autem et perfectione a studio nostro et acquisitione. Et quomodo hoc, patet ex praedictis, et etiam patebit ex quaestionibus sequentibus.

I' 10^a

345 Quod ergo perfecte non contingit nobis scire nisi acquisitione, hoc bene concludunt duo | ultima argumenta, sed quia priora argumenta | nituntur concludere quod perfectione contingit nobis scire a natura, respondendum est ad singula per ordinem. |

Bad. 13^{df}

Scarp. 28^b

Bad. 13^g

<AD ARGUMENTA>

350 Quod ergo dicitur primo, quod «potentia cognitiva est potentia naturalis, ergo naturaliter potest in suam operationem», dicendum quod potentia naturalis dupliciter dicitur secundum duos modos naturae quos ponit BOETHIUS De duabus naturis: uno modo proprie vis insita rebus «*principium movens per se, non per accidens*» — hoc modo
355 potentia valet ad unum tantum, ut ignis calefacit, et sic potentia cognitiva non est potentia naturalis —; alio modo dicitur potentia naturalis communiter quaecumque qualitas principium agendi «*informans aliud, sicut quaecumque rei specifica differentia*» etiam dicitur natura, et universaliter quidquid est de rei substantia. | Hoc modo potentia
360 cognitiva naturalis est, maxime autem respectu sui subiecti. Subiecti enim sui potentia naturalis est, quia naturaliter animae indita et non ab extrinseco acquisita. Respectu vero sui actus, maxime illius qui est scire ea quae post principia, non est proprie potentia naturalis, sed rationalis, quia scire conclusiones non contingit homini nisi via rationalis
365 inquisitionis et investigationis, quae valet ad opposita, quia in ea potest errare et dirigere. Unde PHILOSOPHUS in II° Physicorum dividit principium operativum quod est ratio contra principium operativum quod est natura, eo quod *rationalis potestas valet ad opposita*, natura vero ad

P' 10^a

ARTICULUS I

Bad. 13 ^{dl}	unum tantum.	
	Ad secundum, quod « <i>natura non deficit in necessariis</i> », dicendum quod natura non dicitur deficere in necessariis quando dat illa per quae omnia necessaria possunt acquiri, licet ipsa immediate non confert, sicut non deficit homini in necessariis non dando ei armaturam naturalem et vestitum, sicut aliis animalibus dedit ista, cum dedit homini rationem et manus, per quae ista sibi potest acquirere quae non dedit brutis, et ideo eis illa dedit, ne eis in necessariis deficiat, quia sibi ea acquirere non possunt. Distinguendum tamen quod quaedam sunt necessaria ad esse, quaedam ad bene esse. In necessariis primo modo numquam natura deficit alicui speciei, quin omnia sibi necessaria immediate confert ei. In necessariis autem secundo modo similiter non deficit ei, quia illi quae illa sibi acquirere non potest dat immediate ea per quae illa sibi acquirere potest. Unde natura dicitur illa dare, quia licet non dat illa immediate, dat tamen illa per quae acquirere potest ea. Et si aliquid pertinet ad perfectionem creaturae quod non potest natura ipsa de se dare immediate vel mediate, illud immediate operatur in ipsa auctor naturae.	370 375 380 385
A 10 ^{na}		
K' 15 th		
T' 10 th Bad. 13 ^{dl}		
Scarp. 29 ^a	Ad tertium, quod « <i>intellectiva virtus perfectior est sensitiva, quae naturaliter potest in suam operationem</i> », dicendum quod perfectio virtutis consistit in duobus: et in operatione, quia habet operationem perfectiorem circa obiectum superius et perfectius in natura, et in modo operandi, quia citius actum perfectum suae operationis acquirit. Primo modo intellectiva potentia est simpliciter perfectior sensitiva, quia intelligere est actio perfectior quam sentire, quia circa obiectum perfectius. Unde intellectus operatione sua habet iudicare de operatione sensus, non e converso, sicut dicit AUGUSTINUS II ^o De libero arbitrio. De secundo modo perfectionis loquendo intelligendum quod potentia intellectiva et est ratio et est intellectus. In quantum est intellectus, operatur ut natura circa propria obiecta, intelligendo scilicet prima principia, tam in speculativis quam in activis, simplici intuitu statim cum ei offertur obiectum, sine omni discursu et investigatione, sicut visus sentit visibile sibi obiectum in lumine. Et est in hoc adhuc intellectiva potentia perfectior sensitiva, quia perfectius intelligit intellectus prima principia in sua veritate quam sensus visus colorum qualitates, quia et apprehendit et de apprehenso iudicat, sensus autem non iudicat de apprehenso, sed apprehendit tantum. Nec tamen illam notitiam habet intellectus omnino naturaliter et ab intra, sed contingit ei ex obiecto quod accipit ab extra, et cum hoc ex exemplari aeterno, si perfectam debet habere veritatis notitiam, ut dictum est supra. Et quoad hoc etiam illa notitia quodam modo est naturalis et quodam modo est	390 395 400 405
W' 7 th		
I' 10 th		

QUAESTIO 4

410 acquisita; solum tamen in potentia inest naturaliter, in quantum non est
in actu nisi per hoc quod est acquisita. Unde et notitia sensus non est
pure naturalis, sed quodam modo acquisita per sensibilia. Esset autem
cognitio intellectus pure naturalis, si nullo modo indigeret acquiri ab
extra. Et de hoc modo sciendi a natura sine omni acquisitione necessaria
415 ad sciendum proposita est quaestio, an scire contingit homini a natura,
an ab acquisitione aliqua | et alicuius super id quod habet homo a K' 15va
natura, quo dispositus est ad sciendum. In quantum | vero intellectiva B' 5vb
potentia operatur ut est ratio, ipsa non operatur nisi inquirendo et
investigando illa quae sunt post principia ductu rationis. Et haec est sua
420 operatio prima, quam statim facit cognitis principiis per intellectum. Sed
ad operationem secundam, quae est scire ex investigatione, non | statim P' 10^{ob}
pervenit, et quoad hoc imperfectior est operatio intellectivae quam
sensitivae, et ipsa potentia intellectiva quam sensitiva; quae tamen
simpliciter est perfectior, quia perfectior est eius operatio in re ex
425 obiecto perfectiori, licet non in modo operandi. Est enim illa perfectio
quae consistit in modo operandi secundum quid respectu illius quae est
respectu obiecti, et contingit animae rationali illa imperfectio ex natura
et ordine rerum. Sic enim | est gradus et ordo in rebus secundum
PHILOSOPHUM II° | C a e l i e t m u n d i, ut illud quod est perfectum
430 omni modo perfectionis per se perfectionem habet, et non consequitur
eam | per aliquam operationem. Cetera autem ab ipso perfectionem
suam consequuntur sua operatione qua in illum feruntur. Sed res ei
propinqua in natura, ut angelicae substantiae, recipiunt eam una
operatione simplici. Et ideo sine omni discursu statim concipiunt in
435 principiis omnia principiata. Homo autem remotior a primo perfecto in
ordine rerum intellectualium, quia natus est consequi bonum perfectum
operatione perfecta intelligendi, quod | et angelus superior eo in natura,
necessario illud ad quod angelus potest pervenire una operatione
simplici, homo eget, ut perveniat ad illud, opere multiplici. Res vero
440 posteriores, quia non consequuntur bonum perfectum neque habent
operationem perfectam, operatione simplici bonum suum
consequuntur, ut sensitiva. Patet ergo quod actio sensus in operatione
sua, quod est naturaliter et sine discursu, magis est propter
imperfectiorem quam perfectionem et discursus intellectus rationalis in
445 sua operatione magis arguit perfectionem quam imperfectiorem. Verbi
gratia in sanitate: corpus enim illud perfectius est in sanitate quod
sanitatem perfectam acquirit, licet operationibus multis, quam illud quod
non potest acquirere nisi sanitatem imperfectam, licet operatione unica.
450 Illud tamen est perfectius quod sanitatem perfectam acquirit una
operatione quam quod pluribus, et illud perfectissimum quod eam habet

K' 15va

B' 5vb

P' 10^{ob}

Scarp. 29^b

Bad. 13^{vi}

A 10^{ob}

T' 11ra

QUAESTIO 4

495 *crearetur. Denique cur de solis rebus intelligilibus id fieri potest ut bene interrogatus quisque respondeat quod ad quamque pertinet disciplinam etiamsi eius ignarus est? Cur hoc facere de rebus sensibilibus nemo potest nisi quis ista vidit in corpore constitutus aut eis qui noverant indicantibus credidit sive litteris cuiusque sive verbis?»* In hac opinione cum PLATONE fuerat AUGUSTINUS quandoque, ut in fine II° Soliloquiorum, et recitat in I^o Retractationum, ubi illud retractat dicens: «In quodam loco dixi quod disciplinis liberalibus eruditi sine dubio illas in se oblivione obrutas eruunt discendo et quodam modo refodiunt, sed illud quoque improbo». |

500 Ad sextum, quod homo est natura perfectior brutis, ergo potius quam illa debet habere scientiam sibi naturalem, dicendum quod revera natura in homine perfectior est quam in brutis et maxime ratione intellectus quo ea excellit, et est de perfectione eius quod nullam habet scientiam naturalem, et de brutorum imperfectione quod habent naturales industrias. Quia enim natura determinata est ad unum et industria brutorum est naturalis, ideo solum uno et eodem modo habet operari in omnibus in quibus est, ut omnis hirundo eodem modo facit nidum et aranea telam et apis favum. Quia autem ratio potest *ad* diversa
510 et *opposita*, ideo diversimode | potest homo per rationem operari idem, ut domum vel vestem et huiusmodi, et homo, quia rationem habet, diversimode potest sibi de necessariis providere | et omnia sibi necessaria operari, non autem bestiae, quia rationem non habent, sed solum uno modo secundum quod habent | a natura operari ad unum
515 determinatum solum.

Egent autem ipsae bestiae notitia aliquorum necessariorum ad regimen | suae vitae, sine quorum notitia non posset sibi naturaliter provideri, et ideo natura industrias dedit eis naturales illa cognoscendi et operandi circa eadem, ut hirundini ex qua materia et quomodo debeat
520 nidificare, et formicae qualia grana et quomodo debeat ea sibi thesaurizare, et ceteris huiusmodi consimilia. Homo autem, quia per rationem diversimode sibi potest necessaria providere, ideo naturalem notitiam, natura sibi nullam impressit, ut per rationem diversimode | operari poterit quod per naturalem industriam solum uno modo
525 operaretur, quod est multo nobilium. Si enim homo naturali industria solum haberet artem aedificandi, solum uno modo omnis homo domum aedificaret, sicut uno modo omnis hirundo nidificat. Nunc autem quia ratione sibi artem acquirit ad domificandum, ex illa acquisita per rationem pluribus modis potest domus diversas sibi aedificare, quod
530 multo nobilium est et perfectius. Et ideo dicit PHILOSOPHUS III° De anima quod «*anima est sicut manus. Manus enim est organum organorum et intellectus est species specierum*», quia, ut dicit ibi COMMENTATOR, «*anima*

Bad. 13^{VM}

Scarp. 30^b

I' 10rb

Bad. 14^{VM}

B' 6^m

K' 16th

ARTICULUS I

	<i>recipit multas formas, ut manus omnia instrumenta</i> ». Unde sicut nullum instrumentum artis homo habet naturale, quia habet manus, quibus potest facere omnia instrumenta et uti eis, ita nullam artem habet naturalem, quia habet rationem, qua omnis sibi potest acquirere, et per hunc etiam modum dicit PHILOSOPHUS quod anima debet esse <i>immixta</i> et <i>nulli habere</i> aliquid <i>commune</i> neque proprium quatenus omnia intelligat.	535
P ^r 10 ^{rb}		
T ^r 11 ^{va}		
Bad. 14 ^{en}		
A 11 ^{rb}	Ad septimum, quod «homo scit solo ductu naturalis rationis, ergo scit naturaliter», dicendum, secundum quod dictum est, quod ratio in homine et est ratio et est natura. Si ergo sciret ductu rationis naturalis, ut est natura, tunc revera naturaliter sciret, sicut naturaliter scit principia prima intelligendo ea simplici conceptu, non ratiocinando, quae tamen non scit naturaliter nisi in potentia, ut dictum est et amplius infra dicitur. Sed ut actualiter ea sciat et intelligat, requiritur aliquid acquisitum quo ea intelligat, ut saltem species intelligibilium. Nunc ergo quia homo scit ductu naturalis rationis, ut est ratio, discurrendo et ratiocinando, hoc non est scire naturaliter, sed rationaliter, non per scientiam innatam, sed per acquisitam.	540
W ^r 8 ^{rb}		545
Bad. 14 ^{co}		550
Scarp. 31 ^a	Ad octavum, quod homo naturaliter discit via syllogistica, ergo pervenit ad scientiam per eam, dicendum secundum PHILOSOPHUM II ^o <i>Ethicorum</i> quod sicut <i>contingit quid grammaticum</i> grammatice <i>facere</i> et non grammatice, similiter et syllogisticum quid contingit facere syllogistice et non syllogistice. Syllogistice facit homo aliquid quando attendendo ordinem medii ad extrema operatur procedendo ad intentum. Quod solum potest facere habens artem acquisitam vel per alterius instructionem vel per propriae industriae investigationem. Non syllogistice facit homo aliquid quando non attendendo ordinem medii ad extrema operatur procedendo ad intentum via qua procederet attendens ad ordinem medii. Quod potest facere homo naturali industria ex primis principiis scientiarum naturaliter cognitis cognoscendo terminos, qui etiam sunt prima principia syllogismorum secundum PHILOSOPHUM IV ^o <i>Metaphysicae</i> , et hoc possunt homines plus vel minus secundum quod perspicacioris vel obtusioris sunt ingenii. Hinc dicitur de Yppocrate propter excellentiam sui ingenii quod naturaliter scivit logicam. Secundum hunc modum per viam syllogismi processit ars illius pueri, non tamen syllogistice. Ipse enim ex sensu cognoscens terminos in primis eligibilibus naturali industria percepit, quia omne pulchrius et delectabilius in quantum huiusmodi magis esset eligendum, quod est maior in syllogismo. Minorem indicavit ei sensus de duobus pomis quod esset pulchrius. Ex quibus cognitis sine artis pertractatione quasi concludendo syllogismo practico pulchrius	555
K ^r 16 ^{va}		560
P ^r 11 ^{ra}		565
		570

QUAESTIO 4

575 accepit. In tali enim syllogismo maiorem universalem determinat ratio,
 minorem vero particularem sensus et phantasia, conclusionem vero facit
 voluntas. Quandocumque enim ambae opiniones conveniunt in re
 aliqua, universalis ex parte rationis et particularis ex parte sensus,
 oportet ut actio concludens statim sequatur, ut si fuerit apud *animam*
 opinio rationis *universalis* quia expedit *omne dulce gustare*, et *sensus* dicat
 580 quod *hoc est dulce*, statim gustabit illud dummodo non sit aliquod
 impediens, secundum quod dicit PHILOSOPHUS VII° *Ethicorum*.
«Haec quidem universalis opinio, altera autem de singularibus est, quorum sensus
proprius. Cum autem una sit ex ipsis, necessarium conclusum», etc., ut ibi dicit.

Et secundum hunc modum omnes homines ratione utentes, non
 585 solum liberam voluntatis electionem sequentes syllogismo, licet non
 syllogistice, procedunt in omnibus actionibus suis, | sicut probatur per
 dictum exemplum de puero in *Perspectiva*, nec solum homo
 industria naturali ex primis principiis syllogismi | sine arte sic potest
 590 facere quae sunt artis; quin per haec possit quodam modo et brutum,
 secundum quod recitat AMBROSIUS, dicens in *Hexaemeron*:
«Exsortem rationis canem nemo esse dubitat; tamen si sensus eius vigorem |
consideres, censes eum sentiendi sagacitate vim rationis asciscere.
Deinde quod pauci qui in addiscendo vitae longitudinem contriverunt, vix
 595 *potuerunt cognoscere ut syllogismorum connexiones contexerent, | hoc naturali*
canis eruditione comprehendere facile poterit aestimari. Nam ubi vestigium | leporis
cervice repererit, atque ad diverticulum semitae venerit et quoddam viarum
compitum quod partes in plurimas scinditur, obiciens singula semitarum exordia
tacitus secum ipse pertractat velut syllogistica voce sagacitatem colligendi odoris
 600 *emittit. «Aut in hanc partem», inquit «deflexerit aut in illam, aut certe in hunc se*
anfractum contulit. Sed nec istam nec illam ingressus est | viam. Superest | igitur ut
in istam partem <se> sine dubitatione contulerit»» et statim in illum anfractum
 leporem persequitur. Et quod canis iste in hoc observat artis
 syllogisticae regulam statim, AMBROSIUS exponit, dicens: *«Nonne totas dies*
 605 *conterant philosophi propositiones sibi dividentes, et ex tribus, cum unam earum*
veram esse necesse sit, duas earum in principio interficiunt tamquam mendacio
convenientes, et sic in eam quae relicta est vim veritatis esse definiunt?» Canis
 ergo facit quod artis syllogisticae est omnino sine arte et sine principiis
 artis ab ipso perceptis, | puer autem praedictus similiter sine arte, ex
 primis tamen principiis artis ab ipso perceptis. Et sic universaliter
 610 quaecumque agentia per cognitionem et secundum cognitionem
 quamcumque, tam sensitivam quam intellectivam, secundum regulas
 artis syllogisticae faciunt quaecumque faciunt, vel artificiose | ut
 noscentes artem illam, vel non artificiose ut non noscentes artem illam.
 Qui etsi in faciendo regulam artis non habent in se, ut pueri, nec etiam

T' 11vb

Scarp. 31^b

P' 11ra

A 11va

K' 16vb

Bad. 14°
B' 6^{ab}

W' 8va

I' 11^{ab}

ARTICULUS I

aliquid artis percipiunt, ut bruta, tamen non nisi per artem regulantur
existentem in luce aeterna, quae omnium agentium per cognitionem
actiones dirigit, vel ipsis agentibus impressionem artis percipientibus, vel
non percipientibus, secundum quod dicit AUGUSTINUS De vera
religione, ubi cum ostendit sic esse in rationem habentibus,
ostendit et sic esse et in aliis, dicens: «Hoc et in ceteris animantibus, quae
ratione carentia sensu tamen non carent, animadverti potest. Nullum enim horum est
quod non in sono vel in cetero motu atque operatione membrorum numerosum
aliquid et in suo genere moderatum gerat, non aliqua scientia, sed tamen in intimis
naturae terminis ab illa incommutabili numerorum lege moderatis». |

Bad. 14^a
Scarp. 32^a

QUAESTIO 5

UTRUM CONTINGAT HOMINEM ACQUIRERE SCIENTIAM PER SE IPSUM

Circa quintum arguitur quod non contingit hominem scire per se
ipsum acquirendo scientiam sine doctore.

Primo sic. In eo quod potest homo per se acquirere frustra quaerit
auxilium alterius. Nunc autem homo, ut sciat, non frustra | quaerit
alterius auxilium, ut patet. | Ergo etc.

K' 17^a
T' 12^a

Secundo sic. Secundum PHILOSOPHUM IX° Metaphysicae
nihil procedit de potentia ad actum nisi per aliquid praeexistens in actu
tale quale est illud | in potentia. Quare cum homo, ut dictum est in
quaestione proxima, ex se solum est in potentia sciens, non potest fieri
in actu sciens nisi per aliud sciens in actu. Hoc autem est doctor aliquis.
Ergo etc.

Scarp. 32^b

Tertio sic. Secundum PHILOSOPHUM in Elenchis «oportet eum
credere qui discit». Secundum autem AUGUSTINUM De moribus
ecclesiae «quod credimus debetur auctoritati». Nullus ergo addiscit nisi
credens auctoritati. Hoc autem est acquirere scientiam non nisi ab aliquo
docente. Ergo etc.

Oppositum arguitur primo sic. PHILOSOPHUS dicit I^o
Metaphysicae: «Ars fit, cum ex multis | experimento intellectis una fit
universalis de similibus acceptio». Et ibidem: «Experientia artem | fecit». Sed
experientiam de rebus scibilibus potest homo capere per se sine omni
doctore, et similiter naturali ratione potest colligere universalem de
similibus acceptionem, quia secundum COMMENTATOREM super
prologum De | anima: «Intellectus facit universalitatem in rebus». Ergo etc. |

Scarp. 33^a
P' 11^b

A 11^b
Bad. 14^b

QUAESTIO 5

<SOLUTIO>

Ad intellectum huius quaestionis notandum est in principio quod
omnis cognitio est per assimilationem cognoscentis ad cognitum. Unde dicebant
 30 quidam philosophantium, ut recitat PHILOSOPHUS in I^o D e a n i m a ,
 quod intellectus compositus est ex omnibus quatenus omnia
 cognosceret. Sed hoc est impossibile, secundum quod contra eos ibidem
 determinat PHILOSOPHUS, ut per rerum substantiam eis assimiletur.
 Non enim oportet ut sit naturae ignis ad hoc ut cognoscat ignem, nec
 35 naturae aquae ad hoc ut cognoscat aquam, et sic de ceteris, sed solum
 oportet ut assimiletur eis informatus per earum species. Unde secundum
 quod determinat II° et III° D e a n i m a , «oportet intellectum esse
potentiam passivam speciei susceptivam et se habere ad intelligibilia sicut sensum
 40 *ad sensibilia* et ideo ab omnibus esse immixtum et nulli habere quidquam
commune», ut omnia intelligat, ut de se sit intellectus omnes formae quae
 recipiuntur in eo, non actu, sed potentia. Et sic intellectus de se «*quodam*
modo est omnia intelligibilia», «sed actu nihil eorum est antequam intelligat», sed
 est «*sicut tabula apta scripturae nihil habens actu scriptum in ea*». Est ergo de
 se in potentia essentiali receptiva, quae per se non exit in actum, sed per
 45 illud quod recipit de specie intelligibilium. Ipsae etiam species intellectus
 | quibus in rebus sensibilibus informari debet extra intellectum non
 sunt intelligibiles in actu, sed in potentia solum,| et ideo nec de se
 possunt fieri in actu ut moveant intellectum passivum. Oportet ergo
 ponere virtutem aliquam existentem in actu quae intelligibilia in potentia
 50 facit intelligibilia in actu, ut possint actu movere intellectum passivum.
 Haec autem est vis quam appellamus intellectum agentem, qui ponitur
 altera potentia animae cum possibili, ut possibilis intellectus se habeat ad
 intelligibilia sicut perspicuum in medio et organo ad colores, et agens ad
 omnia ista sicut lux, ut sicut «*lux facit colores esse in actu* ut moveant
 55 medium et oculum, sic *intellectus agens facit intelligibilia esse in actu*» ut
 moveant intellectum possibilem et | fiat unum intellectus in actu
 compositum ex intellectu et intelligibili, sicut ex materia et forma.
 Intellectus autem possibilis sic informatus specie intelligibilium statim in
 lumine intellectus agentis sine omni notitia actuali vel habituali generali
 60 vel speciali praecedente, sed potentiali solum, de qua notitia potentiali
 dicit G l o s s a super illud A d H e b r a e o s I^o «*Cum sit splendor: «Deus*
inseminavit animae initia intellectus et sapientiae»,| naturaliter concipit |
 primas intentiones intelligibilium incomplexorum primo cognoscendo
 terminos et quidditates rerum. Et sic primo informatur mentis
 65 intelligentia primis rerum conceptibus, ut expressissimis similitudinibus

I' 11va
 K' 17th

W' 8vb

Scarp. 33^b
 T' 12th

ARTICULUS I

Bad. 15th
 veritatis rerum in actuali consideratione mentis descriptis, ut sunt intentiones entis et unius numeri et magnitudinis et ceterorum incomplexorum quae sunt prima naturaliter | intellecta et incomplexa. Et appellatur eorum intellectus *«indivisibilium intelligentia»*, qua mens primo naturaliter cognoscit terminos ex quorum collectione ad invicem per intellectum componentem et dividendum consimiliter concipit naturaliter sine omni discursu primas conceptiones intelligibilium complexorum, ut quod *«totum est maius sua parte»*, *«si ab aequalibus aequalia demas, quae relinquuntur aequalia sunt»*, *«de quolibet affirmatio vel negatio et non simul de eodem»*, et cetera huiusmodi, quae sunt prima principia scientiarum complexa naturaliter intellecta, prius | tamen intellectis terminis. | 70

B' 6va
A 12^{ca}
 De talibus enim dicit PHILOSOPHUS quia *«principia cognoscimus in quantum terminos cognoscimus»*. Et sunt ista quasi principia per se naturaliter intellecta cuiuslibet scientiae ex puris naturalibus acquirendae. Quod dico propter notitiam sinceram veritatis, et etiam propter notitiam scibilium supernaturalium, ut sunt ea quae sunt fidei et revelationis, quae | ex puris naturalibus et ita per se acquirendo homo scire non potest, sed solum | per illustrationem divinam, et ita Deo interius docente, ut dictum est supra quaestione secunda et infra dicitur. In illis autem principii primis naturalibus includitur in potentia notitia omnium particularium conclusionum quae sequuntur, quae per studium et diligentiam ductu rationis naturalis de potentia deducuntur in actum, ut intellectus ea in actu sciatur et in particulari quae in principii scivit in potentia et in universali. Et per hunc modum generatur in anima scientiae habitus perfectus reponendo in habitu memoriae quod prius lucebat in consideratione intelligentiae, ut intelligentia ad memoriam recurrens, cum opus fuerit, iterum consimili notitia actualis considerationis informetur, ita quod cognitio omnis intellectualis, tam principiorum quam conclusionum, sit acquisita et nulla innata; sed cognitio principiorum naturaliter acquiritur quia nec studio nec deliberatione, et quoad hoc dicitur ipsorum cognitio naturalis; cognitio vero conclusionum voluntario studio et mentis indagatione acquiritur, et ideo nullo modo dicitur naturalis. | 75

P' 11va
K' 17va
 Hinc dicit COMMENTATOR super III^{um} De anima: *«Intellectus qui in nobis est duas habet actiones, quarum una est comprehendere intellecta, | alia est extrahere formas et denudare a materiis, quod nihil aliud est nisi facere eas intellectas in actu postquam erant in potentia»*. Intellecta autem duobus modis fiunt in | nobis: aut naturaliter — et sunt primae propositiones —, aut voluntate — et sunt intellecta acquisita ex primis propositionibus. | 80

Bad. 15^c
P' 11vb
Scarp. 34^a
Bad. 15rd

QUAESTIO 5

Sed circa deductionem intellectus de potentia in actum sciendum quod sicut in naturalibus aliquando principium agens intra ita potens est ut sine omni adminiculo exterioris agentis potentiam potest in actum
 110 deducere, aliquando vero ita est debile quod sibi non sufficit ad illud sine adminiculo agentis exterioris — verbi gratia in aegrotante aliquando vis naturalis | intra curativa morbi tam potens est, ut sine omni
 adminiculo exteriori et adiutorio medici et medicinae de potentia sano
 115 faciat actu sanum aliquando vero est in tantum debilis, ut hoc non possit facere sine adiutorio medicinae exterioris —, similiter contingit in proposito quod aliquis homo aliquando invenitur ex sollertia naturali ita subtilis et industrius, ut solo adiutorio interiori luminis intellectus agentis possit ex primis principiis naturaliter intellectis elicere | ductu
 120 naturalis rationis conclusiones proximas, et ex illis alias posteriores, et sic deinceps gradatim et ordinatim procedendo usque ad conclusiones ultimas particulares rei cognoscendae. De tali homine dico quod per se et sine omni doctore exteriori potest dicto modo sibi perfectam scientiam acquirere. *«Tunc enim opinamur cognoscere unumquodque cum cognoscimus causas primas et principia prima usque ad elementa»*, sicut scribitur
 125 in principio P h y s i c o r u m, ubi dicit COMMENTATOR quod *«doctrinae ordinatae est incipere | a cognitione primarum causarum rei cognoscendae perfecte usque ad causas propinquas»*. Quando vero homo ex naturali industria non est talis, dico quod per se scientiam alicuius rei perfectam acquirere non potest sine doctore; potest tamen aliquem gradum in ipsa acquirere
 130 maiorem vel minorem secundum qualitatem subtilitatis maioris aut minoris in ipso, maxime adhibitis studio et diligentia, quia studio acuendo ingenium aliquando recuperat id in quo natura deficit, secundum quod dicit BOETHIUS De disciplina scholarium: *«Studio diligenter immorandum | est. Diligentia enim cuiuslibet obtusitas permollitur»*. Et CHRYSOSTOMUS super illud Matthaei XXII°: *«De resurrectione mortuorum non | legisti»*, dicit: *«Ex lectionum diligentia nascitur scientia. Ignorantia autem negligentiae est filia»*. Et sicut est in hoc dispositio
 135 diversa in diversis ex parte luminis naturalis menti inhaerentis, sic ex parte luminis divini menti assistentis, ut dictum est, | et ita propter diversam utriusque dispositionem in diversis diversimode se habent diversi ad scientiae cognitionem seu investigationem per se ipsos. Credo igitur quod per se homo sine omni doctore exteriori ex puris naturalibus potest scientiam sibi acquirere. Sic enim ab initio artes repertae sunt, ut
 140 dicit PHILOSOPHUS I^o Metaphysicae, sed tamen nullus per se ad perfectum aliquod deducere potuit, ut dicitur II° Metaphysicae. |

T^r 12va

K^r 17vb

W^r 9ra

A 12rb

P^r 11vb

Scarp. 34^b

Bad. 15^{de}

ARTICULUS I

<AD ARGUMENTA>

Ad primum in contrarium, quod «frustra quaereret homo alterius auxilium si per se posset scientiam acquirere», dicendum quod non est verum, quia facilius, citius, et perfectius homo scientiam per magistrum acquirit quam per se, ut patebit in sequenti quaestione. 150

Ad secundum, quod «homo est in potentia sciens et ideo non potest procedere in actu sine aliquo existente in actu», dicendum quod licet idem secundum idem non sit potens se ipsum ducere de potentia in actum, quando tamen in uno sunt duo quorum unum | est principium activum, alterum passivum, bene potest se ipsum per id quod est in ipso in actu deducere in actum id quod in ipso est in potentia. | Sicut contingit in animatis quod moventur ex se ipsis, quia sunt divisibilia in duo, quorum unum est per se movens, | ut anima, reliquum vero per se motum, ut corpus, sicut dicitur VIII° P h y s i c o r u m, sic contingit in proposito quoniam | anima humana habet in se agens *quo est omnia facere* quae pertinent ad actum intelligendi, et possibile *quo est omnia fieri*, ut dicitur in III° D e a n i m a. Species enim universalis recepta in possibili per agens movet possibilem et informat, ut actu speculetur, tamquam ratio concipiendi verbum mentis in quo speculatur notitiam veritatis, ut dictum est supra quaestione secunda et tertia. 165

Ad tertium, quod «nullus addiscit nisi credens auctoritati», dicendum quod dictum illud exponit se ipsum. Bene enim verum est quod discere, proprie sumendo ‘discere’, non contingit sine doctore, quia discere dicitur relative ad docere. Sed iste non est omnis modus sciendi, quia praeter hunc est alius, scilicet sciendo per propriam inventionem, secundum quod dicit PHILOSOPHUS in E l e n c h i s: «*Quod quis novit, inveniando vel addiscendo novit*». Unde noscere inveniando non est addiscere nisi large sumpto pro ‘investigare’, ubi nulli oportet credere, sed solum ex notitia priorum procedere ad notitiam posteriorum, ut dictum est. | 170

Bad. 15^{vA}

Scarp. 35^a

QUAESTIO 6

UTRUM CONTINGAT HOMINEM ACQUIRERE SCIENTIAM ALIO HOMINE DOCENTE

Circa sextum arguitur quod non contingit hominem acquirere scientiam alio homine docente.

QUAESTIO 6

- 5 Primo sic. Per nullum potest alicui alteri acquiri scientia nisi qui
facit eum actu scientem de potentia | sciente. Quod non potest facere
homo circa hominem, quia non potest homo homini plus facere in
docendo quam monstrare signa sensibilia particularia extra, quae in
10 quantum huiusmodi non movent intellectum in quo debet acquiri
scientia, sed solum sensum. Ergo etc.
- Ex quo arguitur aliter secundo. Per illum non potest alteri acquiri
scientia cuius actio non excedit sensum, cum scientia debet generari in
intellectu. Actio hominis exterioris, cum solum proponit sensibilia
particularia, non excedit sensum. Ergo etc.
- 15 Tertio sic. Homo non habet scientiam nisi per speciem
intelligibilem quam habet de re, nec acquirit eam nisi per hoc quod
speciem intelligibilem de re in se acquirit. Per illum ergo qui non potest
intellectum informare specie intelligibili non potest homini acquiri
scientia. Quilibet homo est huiusmodi, cum solum proponit sensibilia
20 particularia, quae non sunt nisi in potentia intelligibilia nec excedunt
sensem in quantum huiusmodi. Ergo etc.
- Quarto sic. | Per illum non potest homini acquiri scientia qui non
facit nisi proponendo ei signa | rerum quas penitus ignorat, aut quas |
prius scivit, quia si penitus ignorat res quid sint quae significantur, et
25 ignorat signa, quia sunt correlativa ad invicem signum et significatum, et
relativorum eadem est intelligentia secundum PHILOSOPHUM | in
P r a e d i c a m e n t i s . Qui enim omnino ignorat rem quae est lapis non
cognoscendo id cuius hoc nomen ‘lapis’ debet esse signum, nec novit an
hoc nomen ‘lapis’ omnino sit signum, et per tale non potest scientiam
30 rei acquirere. Si autem | prius scivit rem, tunc non acquirit eius
scientiam per tale signum, maxime cum homo homini nihil facit nisi
taliam signa proponendo exterius, ut dictum est. Ergo etc.
- Quinto sic ex eodem medio. Homo non proponit homini nisi
signa nota aut ignota. Nec per ignota potest acquiri scientia, sicut nec
35 homini Latino per verba Graeca, si non novit Graecum, nec per nota,
quia non sunt nota nisi prius sciendo res quarum sunt signa, ut dictum
est. Ergo etc.
- Sexto sic. AUGUSTINUS dicit De utilitate credendi:
40 «*Neque signis quibuslibet aliquid cognoscere potest, nisi illud ipsum | cuius ea signa
sunt novit*». Sed homo nihil docet nisi faciendo rem cuius est signum
cognoscere signo. Ergo non docet nisi quod prius discens novit. Hoc
autem non est docere, sed recordari. Ergo etc. |
- Septimo sic. Si homini per hominem acquiritur scientia, ille
tamquam actu sciens alterum ut potentia scientem sibi similem faceret et
45 actu scientem. Sed non contingit aliquid facere sibi simile nisi per

B' 6th

A 12th

K' 18th

Scarp. 35^b

P' 12th

W' 9th

T' 13th

I' 12th

ARTICULUS I

Scarp. 36^a formam qua alteri assimilatur. Sciens autem scienti assimilatur per formam quae est scientia. Ergo homo per suam | scientiam generaret scientiam in alio. Hoc autem falsum est, quia scientia non est qualitas activa, sicut est calor. Ergo etc.

Oppositum arguitur primo sic. Per illum acquiritur alteri scientia 50 qui facit ut alter sciat quod prius ignoravit. Quod facit homo homini per verba, sicut experientia videmus, et secundum quod dicit PLATO ad hoc sunt verba inventa. Ergo etc.

Secundo sic. APOSTOLUS dicit I^a <Ad> Timotheum II°:
Bad. 15th «Positus sum ego praedicator et doctor gentium in fide et veritate». Sed non esset 55 doctor nisi acquirendo alteri scientiam. Ergo etc. |

<SOLUTIO>

Hic reducendae sunt ad memoriam opiniones tactae supra in quarta quaestione. Ponentes enim quod humana anima de se habet omnem scientiam, vel naturaliter ei impressam vel ante corpus 60 acquisitam, cum ponebant quod scire nihil aliud erat quam reminisci, ut dictum est ibi, dicerent quod homo omnino nullam scientiam de novo acquirit, et ita quod per nullum | doctorem acquireretur homini scientia, sed quidquid homo ageret extra, hoc esset ad excitandum memoriam, ut recordaretur eius quod prius erat oblitus, quia secundum eos addiscere 65 non erat nisi reminisci.

Sed contra hoc sunt omnia ibi dicta ad illarum opinionum reprobationem, et maxime illud, quod intellectus possibilis humanae animae est in potentia pura ad scientiam.

AVICENNA similiter, qui posuit scientiam animae dari ab 70 intelligentia, et quod nihil restabat nisi impedimentum recipiendi influxum intelligentiae amovere, similiter diceret quod homo non doceret nisi amovendo prohibens, quod non est docere nisi per accidens. Quod aliquorum notitiam, maxime illorum quae sunt | super 75 vires animae naturales, ut est cognitio credibilium, et illorum quae pertinent ad revelationem, sic anima humana suscipiat, bene tenet fides catholica, ut infra dicitur. Etiam quod sic suscipiat notitiam veritatis sincerae secundum aliquem modum, concessum est superius. Sed quod aliter nullam cognitionem acquirat, omnino est contra veritatem 80 philosophicam, ut dictum est | supra in quaestione secunda. Est enim anima forma naturalis et ideo modo naturali perfectibilis, et hoc non nisi scientia in acquirendo eam a rebus sensibilibus inferioribus, reducendo id quod in ea est sciens in potentia ut fiat sciens in actu, sicut dicit

QUAESTIO 6

PHILOSOPHUS in IV° P h y s i c o r u m . |

85 Ad cuius evidentiam considerandum quod sicut ea quae fiunt
solum ab arte, si similiter possent fieri a natura, simili modo faceret ea
natura sicut facit et ars, secundum quod dicit PHILOSOPHUS II°
P h y s i c o r u m : «*Si esset in ligno vis navis factiva, similiter ut natura fecisset*
navem». Similiter necesse est esse e contra in eis quae possunt fieri ab
90 arte et a natura, similiter ea fieri ab arte, sicut nata sunt fieri a natura, ut
eodem modo et | ordine quo natura agit in curando morbum et
generando sanitatem, | agit et ars, sive alterando sive digerendo, sive
quibuscumque modis aliis. Cuius ratio est quia in omni actione in qua
ars communicat naturae non operatur ars sicut agens principale, sed
95 solum sicut adminiculans et coadiuvans naturam. Unde *medicus* dicitur
minister naturae. Scientia autem uno modo ab homine acquiritur ut a
principio intra, quod est natura, ut est naturalis ratio, ut dictum est supra
de eo qui propria inventione sibi scientiam acquirit; et alio modo
scientia acquiritur ab homine ut a principio extra, ut | a didascolo, et
100 hoc contingit | in eo qui addiscendo sibi scientiam acquirit admonitus a
didascolo. |

Dicendum | igitur quod sicut si per se investigans scientiam
supposita notitia | principiorum non posset errare in discursu et
deductione conclusionum ex principiis, ex primis principiis eliceret
105 conclusiones proximas, et ex illis conclusionibus, quae iam sunt
principia posteriorum, eliceret conclusiones ulteriores, et sic usque ad
conclusiones ultimas et principia proxima rei sciendae, sic semper
conceptiones suas gradatim et per immediata ordinando et procedendo
a primis ad ultima, sicut est procedere scientiae ordinatae, consimiliter
110 homo docens extra ex habitu scientiae, quo debet esse perfectus in actu,
debet habere in promptu conceptus in se ordinatos a primis principiis
usque ad ultimas conclusiones. Aliter enim non esset idoneus doctor.
Eodem modo debet procedere in docendo discipulum: primo principia
prima per se nota proponendo ei; deinde ea per immediata, quantum
115 potest, applicando ad determinatas conclusiones et ab illis in ulteriores
consimiliter usque ad ultima, explicando hunc discursum discipulo per
signa verborum vel quaecumque alia, ut melius poterit, significantia illos
conceptus quos ratio naturalis interius ordinaret, si in suo discursu
errare non posset. Et sic illos conceptus sic per signa propositos format
120 in se discipulus admonitus per signa. Quos quidem conceptus per se sic
ordinare nesciret, quia ratio non habet a natura ut eos ordinet, sed in
ordinando errare potest. Et quia ille ordo conceptuum interius sic
formatorum est per se causa doctrinae et proxima, vocum autem
ordinatio exterior non est nisi signum admonitivum et directivum

Bad. 16^c

Scarp. 36^b
P' 12^b

T' 13^b
B' 7^a
K' 18^b
I' 12^a
W' 9^a

ARTICULUS I

	rationis in conceptus suos ordinando, ideo doctor exterior non est causa	125
	acquirendi scientiam in discipulo nisi per accidens, ordinando scilicet	
	signa exteriora; ratio vero interior est causa eius per se, ordinando	
	scilicet conceptus interiores, in quibus percipitur veritas rei	
	cognoscendae immediate, sicut si aliquis esset intentus ad aspiciendum	
	astrum Iovis in caelo, et quia minutum est astrum illud, conferens	130
Scarp. 37 ^a	oculum circumquaque non posset aciem visus in ipso sistere et figere	
	determinate, et alter assistat, qui astrum illud videat et digito suo dirigat	
	aciem visus illius quousque ad directam oppositionem illius astri eum	
A 13 ^{ra}	perduxerit, et tunc ibi sistat et digitum immotum teneat, ut sic visus	
K' 19 ^{ra}	sistendo ad quietem digiti in astrum dictum aciem aspectus figere	135
	admoneatur et hoc facto statim astrum videat et advertat, iste digitus	
	alium videre non facit per se, quia visui eius nihil imprimit, sed claritas	
	astri facit sese videre.	
Bad. 16 rd	Et nota quod signa verborum non solum per accidens sunt causa	
	acquirendi scientiam sicut iste digitus causa videndi astrum, immo multo	140
	magis per accidens. Digitus enim, licet per se non facit videre astrum,	
	per se tamen ducit oculum ad directam oppositionem sub qua astrum	
	videtur. Signa autem verborum non per se faciunt videre veritatem, nec	
	per se ducunt intellectum ad ordinandum suos conceptus, sed per	
P' 12 ^{ra}	accidens, scilicet in quantum sermo est sicut symbolum inter	145
	doctorem et discentem, non naturaliter, sed per institutionem, res ipsas	
	praesentans de quibus formantur conceptus, et sic sunt causa doctrinae	
	accidentaliter per accidens, et similiter ipse doctor.	
	Et ideo dicit PHILOSOPHUS in libro De sensu et sensato:	
	«Secundum accidens ad scientiam auditus multum confert. Sermo enim existens	150
I' 12 ^{rb}	audibilis causa est disciplinae, non secundum se, sed secundum accidens. Ex	
Bad. 16 rd	nominibus enim constat, nominum autem unumquodque symbolum est.	

<AD ARGUMENTA>

	Ad obiectum primum, quod doctor non facit nisi quod proponit	
T' 13 ^{ra}	signa quae solum movent sensum, dicendum quod licet sub esse	155
	particulari quo proponuntur a doctore non excedunt sensum, ex sensu	
	tamen mediante phantasia per lumen agentis ipsa signa particularia	
	sensibilia facta universalia intelligibilia movent intellectum et admonent	
	ipsum, ut formet conceptus ad modum quo signa eorum exterius	
Bad. 16 ^{re}	proponit doctor et sic ducit ad scientiam, ut dictum est.	160
Bad. 16 ^{rf}	Per idem patet secundum et tertium.	
Scarp. 37 ^b	Ad quartum, quod signa quae proponit doctor non ostendunt rem	

QUAESTIO 6

nisi omnino ignotam aut cognitam, dicendum quod necesse est, si quis
discat res aliquas, quod noscat eas, sed alio modo quam quaerit nosse,
165 quia scit sub quadam confusione et in generali, et ignorat notitia
distincta et in speciali qua quaerit ipsam rem scire, ut infra dicitur. |

Bad. 16^{6G}

Per idem dicendum ad quintum et ad sextum, quod ille qui
addiscit signa novit sciendo res in generali, nec ad aliud ordinantur
nomina quam ad confusum intellectum rerum exprimendum. Notitia
170 enim distincta et in particulari exprimenda est per definitionem quae
nominis est expositiva. Secundum enim quod dicit PHILOSOPHUS in
principio P H Y S I C O R U M : «*totum | quiddam et indefinitum significat nomen,
ut circulus; definitio autem illius dividitur in | singularia*». Et sic in nomine
primo nobis sunt manifesta confusa magis, quorum quaeritur ab
175 addiscente cognitio determinata. |

K' 19^b

W' 9^b

Bad. 16^{4H}

Ad septimum quod «scientia non est qualitas activa», dicendum
quod verum est, nec intendimus quod doctor per modum agentis
naturalis per suam scientiam generet scientiam in discipulo sicut
obicitur, sed quod ex sua doctrina proponat signa ordinata, ad quae ratio
180 in discipulo consimiles debet formare suos conceptus et per hoc
acquirere scientiam directus a doctore, admonitus, sed actione propria
interiori; propter quod agens interior verius dicendus est doctor quam
exterior. Unde et habet ille doctor interior de propositis ab exteriori
iudicare. Propter quod dicit AUGUSTINUS in fine D e g r a t i a N o v i
185 T e s t a m e n t i : «*Eo ipso quo forinsecus bene admonente iudicio non errare
approbamus, quid aliud quam internum lumen magistrum nos habere testamur?*»
Propter quod periti discipuli est examinare dicta magistri, quoniam, ut
dicit BOETHIUS D e d i s c i p l i n a s c h o l a r i u m , «*stultum est
magistratus orationibus omnino confidere, sed primo est credendum | donec videatur
190 quid sentiats*». |

A 13^b

B' 7^b

Bad. 16^{v1}

Scarp. 38^a

QUAESTIO 7

UTRUM HOMO ACQUIRAT SCIENTIAM DEO IN QUOLIBET ACTU DISCENDI DOCENTE

Circa septimum arguitur quod scire non contingit homini Deo
docente in quolibet actu discendi.

5 Primo sic. Deus in creatura non agit quod agere in se proprio
motu suo potest, secundum quod dicit AUGUSTINUS VII° D e
c i v i t a t e D e i : «*Sic Deus res administrat ut eas proprios motus agere
sint*». Sed homo proprio motu, ductu et inquisitione naturalis rationis

ARTICULUS I

potest sibi scientiam acquirere, ut habitum est supra. Ergo etc.

Secundo sic. Hominem non docet nisi qui actione sua specie intelligibili mentem informat, quia per hoc solum scit et intelligit. Et hoc Deus non facit in quolibet actu intelligendi, immo in nullo facit secundum communem cursum huius vitae, quia sufficienter informatur

P' 12^b a phantasmate, et non est natus | aliter informari. Ergo etc.

I' 13^a Oppositum | arguitur primo sic. In Psalm o dicitur de Deo: 15
«Qui docet hominem scientiam».

Secundo sic. Secundum AUGUSTINUM De magistro et De vera religione, *«cathedram habet in caelis qui corda hominum docet in terris»*. Ille non est nisi Deus. Ergo etc. |

Bad. 16^k

<SOLUTIO>

20

Dicendum ad hoc quod hominem docere nihil aliud est quam ipsi ostendere notitiam veritatis, ut eam percipiat quam prius non vidit. |

T 13^b

Nunc autem veritas in creatura non est nisi emanatio quaedam a veritate prima sicut imago ab exemplari, ut dicit Glossa | super illud

K' 19^a

«Diminutae sunt veritates a filiis hominum»: *«Una est veritas qua illustrantur animae sanctae, sed quoniam multae sunt animae, in ipsis veritates multae dici possunt»*. Sicut enim ab una facie resultant multae imagines in speculo, ita ab una prima veritate multae veritates. Et AUGUSTINUS dicit De vera

25

religione: *«Si est falsitas, ex his est quae imitantur unum, non in quantum id imitantur, sed in quantum implere non possunt. Illa autem est veritas quae id implere potuit et esse id quod illud est. Unde et verbum rectissime dicitur. Cetera vero illius unius similia dici possunt in quantum sunt; in tantum enim et vera sunt. Hoc autem eius similitudo et ideo veritas. Quapropter vera in tantum vera sunt in quantum sunt. In tantum autem sunt in quantum principalis unius similia sunt»*.

30

Sic autem est in omnibus factis ad exemplar quod in tantum est in eis veritas in quantum respondent suo exemplari, et quanto magis respondent ei, tanto magis dicenda est | veritas eis inesse.

35

Scarp. 38^b

Nec potest cognosci si veritas sit in exemplato, nisi cognita conformitate eius ad suum exemplar, secundum quod dicit AUGUSTINUS III° De Academicis: *«Bene probat imaginem quisquis intuetur exemplum»*; et dictum est de hoc supra in quaestione secunda.

40

Veritas igitur cuiusque rei intellectui ostendi non potest nisi ostendendo ei conformitatem ad suum exemplar primum, a quo est transformata. Quare cum illud exemplar primum et principalissimum non sit nisi veritas prima, solum ille docere et maxime potest qui intellectui potest ostendere conformitatem rei ad suum exemplar primum. Hoc autem

45

QUAESTIO 7

50 solus Deus potest. Et ideo absolute concedendum est quod solus Deus
 et maxime potest docere, secundum quod dicit AUGUSTINUS C O N T R A
 e p i s t o l a m F u n d a m e n t i : «*Per homines aliqua commemoratio signis*
verborum fieri potest. Docet autem unus verus magister, ipsa incorruptibilis veritas,
solus magister interior». Et hoc isto modo docendi qui scilicet sit
 ostendendo conformitatem rei creatae ad suum exemplar primum, a quo
 creatura et creata est et descripta, quia conformitas ad tale exemplar non
 potest videri nisi aspiciendo ad ipsum, et solus Deus potest homini hoc
 55 exemplar ostendere, ut ad ipsum aspiciat, ostendendo scilicet illud velut
 obiectum velut rationem cognoscendi solum, sicut dictum est in
 quaestione secunda praecedenti, secundum quod de hoc modo docendi
 loquitur AUGUSTINUS dicens V^o C O N F E S S I O N U M : «*Me docueras,*
Deus meus, miris et occultis modis. Propterea credo quod tu docueris quoniam verum
 60 *est, nec quisquam praeter te alius doctor | est ubicumque et undecumque clarueris;*
 et libro XI°: «*Quis porro docet | nos nisi stabilis veritas? Quia et per creaturam*
cum nos admonemur, | ad veritatem stabilem ducimur, quae nisi maneret cum
erramus, non esset quo rediremus. Ut autem cognoscamus, docet nos». Secundum
 quod etiam dicit G L O S S A super illud Matthaei XXIV° «*Unum*
 65 *magistrum habetis*»: «A solo Deo est mentis informatio dando
 intellectum».

Praeter hoc autem aeternum exemplar, quod est causa rei, est
 aliud exemplar rei abstractum et causatum a re, ad quod aspiciendo
 potest homo quoquo modo cognoscere veritatem rei per conformitatem
 70 ad illud, sed forte non sine illustratione exemplaris primi, ut dictum est
 supra in eadem quaestione secunda. Unde tale exemplar proponendo
 concessum est in quaestione praecedenti quod homo potest hominem
 docere, et solum tali modo, ut dictum est. Ad | tale etiam | exemplar
 aspiciendo potest homo per se scientiam investigare, non tamen sine
 adiutorio divini luminis menti assistentis, | ut supra dictum est. Et ideo
 75 in tali modo discendi ad tale exemplar non est dicendum quod Deus
 doceat in quolibet actu discendi nisi sicut universale causans, dans
 discenti vires cognitivas per quas potest doceri et apprehendere
 veritates, vel sicut universale movens, sine quo nullum particulare
 80 movet, vel sicut lumen aliquod supernaturalis gratiae infusum illuminans
 ad cognoscendum, nisi dicamus, ut supra dictum est, quod etiam
 exemplar creatum non sufficit ad ostendendum aliquam veritatem nisi
 ad illustrationem exemplaris increati, ut supra expositum est in fine
 secundae quaestionis, ut sic oporteat dicere quod Deus immediate
 85 doceat in quolibet actu discendi quamcumque veritatem.

In primo enim modo Deus non docet aliter quam agit omnes
 actiones rerum naturalium in passibili, dando scilicet ei potentiam et

K' 19vb

A 13va

Bad. 17^{rk}

W' 10ra

P' 13ra

Scarp. 39^a

T' 14ra

I' 13vb

ARTICULUS I

virtutem recipiendi impressionem agentis in ipsum. Sic enim docet dando alicui vim et potentiam per quam potest addiscere et recipere disciplinam, sicut si dicatur calefacere dando calefactibili vim et potentiam per quam est receptivum caloris. Sed hoc est valde a remotis et improprie attribuere Deo aliquam actionem. De hoc tamen modo docendi dicit CHRYSOSTOMUS super illud Matthaei XXIII° «*Vos autem nolite vocari Rabbis: «Nolite», inquit, «alios vocare Rabbi, ne divinum honorem hominibus deferatis. Unus enim est magister omnium qui omnes homines naturaliter docet. Si enim homo hominem erudiret, omnes homines discerent qui habent doctores. Nunc autem quia homo non docet, sed Deus, multi quidem docentur, pauci quidem | discunt. Homo enim non intellectum praestat homini docendo, sed a Deo praestitum per admonitionem exercet. Doctrina enim cotis habet officium. Sicut enim cos non facit ferrum, sed acuit, sic sine causa insensatus docetur»*. Unde in isto actu Deus potius dicendus esset Pater et auctor naturae quam magister et doctor scientiae.

K' 20^a

90

95

100

In secundo vero modo Deus non aliter docet quam agit omnes actiones rerum naturalium coagendo agentibus particularibus, dando et conservando eis virtutem agendi in omnibus | suis actionibus. De quo modo agendi dicit AUGUSTINUS XI° Super Genesim ad litteram: «*Natura agit interiori motu nobis occultissimo; cui tamen si Deus substrabat operationem intimam qua eam substituit et facit, continuo tamquam extincta nulla creatura remanebit*». Sed iste modus docendi adhuc non est proprius Deo quem quaerimus.

Scarp. 39^b

105

110

In tertio vero modo docendi docet Deus hominem ea quae sunt supernaturaliter cognoscenda, | ut ea quae sunt fidei vel revelationis, de quibus infra dicitur.

B' 7va

De eis igitur quae naturaliter sunt cognoscenda ab homine et ex puris naturalibus ad exemplar creatum acceptum a rebus, ut est omnis cognitio qua scitur id quod verum est in re, etiam qua cognoscitur ipsa veritas rei incomplete, et cum ad hoc sufficiat exemplar acceptum a re, non illustratione divini et aeterni exemplaris, simpliciter dicendum est quod Deus non docet in quolibet | actu discendi, ut patet ex supra determinatis. Quomodo autem doceat in discendo sinceram veritatem vel simpliciter quamcumque, sufficienter habitum est ex praedeterminatis. Quomodo autem doceat in eis quae sunt fidei et revelationis, determinabitur inferius. |

A 13vb

115

120

Bad. 17^m

<AD ARGUMENTA>

Ad primum in oppositum, quod «homo potest proprio motu

125

QUAESTIO 7

acquirere scientiam», dicendum quod verum est de rebus naturalibus, sciendo id quod verum est in re vel natura, veritatem imperfectam, quam tamen Deus docet dando naturale iudicarium quo scienda discernit; vel etiam cum hoc supernaturaliter illustrando mentem.
130 Sinceram autem veritatem aut aliquam veritatem supernaturaliter cognoscendam aut forte veritatem quamcumque non potest scire sine ipso proprie docente, ut dictum est et infra dicitur. |

Bad. 17^N

Ad secundum, quod «Deus non informat mentem specie», dicendum quod verum est nisi sicut agens universale, nec aliter docet
135 per solam huiusmodi speciem conceptus mentis formando, nisi dicatur quod etiam per huiusmodi speciem non potest conceptus mentis formando sine divina illustratione. Si tamen debet formari conceptus ad sinceram veritatem | percipiendam, vel aliquid | supernaturale cognoscendum vel forte ad aliquam veritatem simpliciter percipiendam,
140 ibi proprie dicitur docere, ut dictum est.

T^r 14^h
P^r 13^h

Argumenta in oppositum non procedunt nisi secundum praedictum modum. |

W^r 10^h
Bad. 17^{EA}
Scarp. 40^h

QUAESTIO 8

UTRUM CONTINGAT HOMINEM ACQUIRERE SCIENTIAM ANGELO DOCENTE

5 Circa octavum arguitur quod non contingit hominem acquirere scientiam | angelo docente.

I^r 13va

Primo sic. Praeter id quod divinitus menti | impressum est supernaturaliter non acquiritur scientia ab homine nisi per lumen intellectuale et speciem intelligibilem, et per alia non docetur. Sed nullum horum operatur angelus in ipsa, ut patet. Ergo etc.

K^r 20^h

10 Secundo sic. Docens facit discentem ut fiat sciens in actu qualis ipse est. Sed angelus sciens est simplici intuitu sine discursu. Ergo si doceret hominem, | faceret ipsum scire sine discursu. Hoc autem non contingit. Ergo etc.

Bad. 17VA

15 Ad oppositum arguitur. Primo sic. Sicut se habet luminosum corporale ad visum corporalem, sic et spirituale ad visum spiritualem. Sed luminosum corporale, ut sol, lumen diffundendo facit videre corporaliter oculum corporalem. Ergo luminosum spirituale, cuiusmodi est angelus, diffundendo lumen spirituale faciet videre oculum humanae mentis spiritualem.

20 Secundo sic. Quanto aliquid magis est in actu, tanto magis natum

ARTICULUS I

est educere id quod est in potentia ad actum. Angelus magis est in actu sciens quam homo. Si ergo homo, ut dictum est, per hoc quod est in actu sciens potest docendo facere hominem actu scientem, multo fortius ergo et angelus. |

Bad. 17^vB

<SOLUTIO>

25

In hac quaestione et in aliis consimilibus, ubi veritas latet et fides nihil distinguit, nihil asserere debemus nisi quod naturali ratione fidei tamen consentaneum et non contrarium poterimus investigare, et ubi quaestio una plures sinus habet et difficultates sicut ista, non solum omnia, sed singula, suis locis propriis et semper pro tanto quantum ad propositum negotium pertinet pertractanda sunt. |

Bad. 17^vC

Dicendum ergo quod rationalis animae humanae duplex est status: unus separationis eius a corpore et alter unionis eius cum corpore. In primo statu est intelligentia quaedam, sicut angelus, et tunc idem iudicium de modo docendi angelum ab angelo et animam humanam ab angelo, de quo nihil ad praesens, maxime cum quaestio est de scientia hominis coniuncti, quae est alterius generis ab illa quae est animae separatae, ut alias patebit. |

Bad. 17^vD

Scarp. 40^b

Circa scientiam animae et modum intelligendi ut est in corpore, et ita hominis per animam considerandum quod triplex est.

40

Unus est pure naturalis, quia naturalis et modo naturali, quo intelligit ea quae sibi naturaliter subsunt, ut naturalia et ea quae ex sensu circa naturalia potest investigare. Qui est naturalis, quia ex principiis et naturalibus instrumentis potest ad ipsum pertinere, et est modo naturali, quia per sensus et sensibilia acceptus. De quo modo sciendi dicit PHILOSOPHUS quod *«deficiente sensu necesse est deficere scientiam»* secundum illum sensum. *«Caecus enim natus nihil potest cognoscere de coloribus, | neque intelligendo neque imaginando».*

A 14ra

K' 20ra

Secundus est partim naturalis, partim supernaturalis, quo intelligit per fidem ea quae sunt fidei. Qui est supernaturalis, quia per lumen aliquod supernaturaliter infusum; est autem naturalis, quia modo naturali, quia per fidem et ex fide non intelligimus nisi sub similitudinibus corporalibus involuta. Propter quod dicit APOSTOLUS I^a <Ad> Corinthios XIII°: *«Videmus nunc per speculum in aenigmatibus»*, et beatus DIONYSIUS in principio Caelestis Hierarchiae: *«Impossibile est aliter lucere nobis divinum radium nisi sacrorum velaminum similitudine involutum».*

50

55

Tertius modus est omnino supernaturalis, quo intelligit homo

QUAESTIO 8

60 pure spiritualia circa Deum et spirituales creaturas. Qui est
 supernaturalis, quia de illis ad | quae attingere non potest nisi per lumen
 supernaturale, et est modo supernaturali, quia non per species a sensibus
 acceptas, sed illis omnino sopitis, quoniam illa non contingit homini in
 vita ista videre nisi per ecstasim in tertio genere visionis intellectualis,
 quali vidit PAULUS «*ea quae non licet hominem loqui*», ut dicitur | II^a
 65 <Ad> Corinthios XII°. De qua dicitur super illud II^{ae} <Ad>
 Corinthios V^o: «*sive mente excedimus*»: «*Ecstasis est excessus mentis*» in
 quo inferiora a memoria elabuntur; in qua fuerunt omnes sancti, quibus
 aliqua supermundana revelata sunt. Unde nec | de isto tertio modo
 sciendi, si homo poterit doceri ab angelo, quaestio est, quia ille status sic
 70 sciendi aliquid habet animae separatae, sed de primo modo et secundo.

Et quia non est dubium homines in multis veritatibus per angelos
 doceri — hoc enim expertum est testimonio Sacrae Scripturae,
 secundum quod Danielis X^o legitur angelum dixisse ad Danielem:
 «*Veni ut docerem te quae ventura | sunt*»—, | hoc igitur absolute
 75 concedendum est. Sed quis sit docendi modus angelo proprius, hic |
 quaerimus. Perquiremus igitur dicta aliorum circa hoc, ut quod verius
 videbitur teneamus, quia dubitare de singulis non erit inutile.

Et includuntur dicta omnium de hoc quos videre potui in tribus
 modis quibus ponunt angelum docere hominem. Quorum primus ponit
 80 hoc angelum facere operando circa hominis intellectuale; secundus vero
 ponit ipsum hoc facere operando circa hominis imaginativum; tertius
 autem ponit ipsum hoc facere operando circa hominis sensus
 particulares. Isto tertio modo ponendi dicunt quod angeli | docent
 homines ordinate proponendo sensibus eorum sensibilia a quibus
 85 recipiuntur ordinata phantasmata in imaginativa, | et ab illis ordinatis
 species intelligibiles ordinatae recipiuntur in intellectiva ad modum quo
 dictum est superius homines doceri per hominem.

Sed de isto modo docendi nulla est dubitatio quin angeli, tam boni
 quam mali, possint homines docere, vel per signa naturalia prius a
 90 natura formata, aut quae ipsi ex materia vi sua conformant, vel per signa
 artificialia vocum significativarum, qualia ipsi possunt formare in
 assumpto corpore, quod nobis non manifestent vel quod nobis
 manifestent; et hoc vel ab ipsis formato, in quali angelus docuit Mariam
 de Filii Dei incarnatione, Lucae II°, vel a natura prius generato,
 95 secundum quod daemones loquuntur et docent per energumenos
 movendo in eis organa vocum ad loquendum aliquando linguam quam
 ignorant obsessi vel sicut | angelus docuit Balaam loquens per «*os*
asinae», Numerorum XXII°. Sed iste modus docendi non est
 proprius angelo, quia convenit etiam homini, unde nec ipsum

T^r 14va

P^r 13va

I^r 13vb

W^r 10va

Badpl 7f^a

B^r 7vb

K^r 20vb

Bad. 18^{de}

ARTICULUS I

quaerimus. 100

A 14^b Secundo modo principali, scilicet ponendo angelum docere operando circa nostrum intellectuale, triplex est modus ponendi. |

Primus est quod cum omnis intellectualis operatio per duo perficiatur, scilicet per lumen intellectuale et per species intelligibiles, ita quod per species fiat apprehensio, per lumen vero iudicium de 105

apprehenso, cum igitur, ut dictum est supra, modus proprius docendi ipsius Dei sit ex parte luminis quo illustratur homo ad percipiendum certam et sinceram vel etiam quamcumque veritatem, modus vero docendi hominis sit ex parte specierum eius adminiculo ordinarum in intellectu, angelus autem medius natura est inter Deum et hominem, 110

medius ergo modus docendi convenit ei partim communicando cum modo docendi hominis et partim cum modo docendi Dei [cum modo docendi Dei] per hunc modum. Quia enim angelus habet lumen intellectuale imperfectius quam Deus, lumen intellectuale non potest ei imprimere, ut ita perfecte discat, sicut lumine quod imprimit ei Deus. 115

T^r 14^b Lumen enim | Dei est ratio exemplaris cuiuslibet creaturae, ut dictum
Scarp. 41^b est supra, non sic | autem lumen angeli. Quia tamen angelus | habet
P^r 13^b lumen intellectuale perfectius quam homo, potest se cum lumine
spirituali animae humanae applicare spiritualiter, et illud ex praesentia et
K^r 21^a approximatione sua confortare, et quasi accendere ad perfectius
inspicendam veritatem. | 120

Sed hoc nihil est, quoniam nihil proprie docet nisi quod ad causandum exemplar rei cognoscendae in mente aliquid agat quo verbum veritatis de re concipiat. Per hoc enim solum informat 125

I^r 14^a discentem | scientia, quod appellatur docere. Hoc autem lumen angeli nullo modo facere potest, eo quod ipsum non est exemplar rei, quo verbo veritatis de re ipsa mens informari possit. Unde nec Deus dicitur proprie docere ratione qua est lumen intellectuale accendens lumen hominis naturale, ut ad intelligendum acuat, sed solum in quantum est 130

Bad. 18^{ff} ars et liber rationum viventium. Per hoc enim solum imprimit menti verbum determinatum naturae rei, et eius distinctam cognitionem facit, ut dictum est supra. |

Secundus modus ponendi angelum docere operando circa nostrum intellectuale est quod angeli sunt sicut specula spiritualia clara lucida, et similiter animae humanae. Et ideo cum angelus applicat se et 135

opponit spiritualiter animae hominis, speciei quam habet in se species consimilis formatur in anima, sicut speculum materiale in speculo sibi opposito format imaginem qua informatur. Et ita per hunc modum docendi dicitur quandoque quod angelus visa sua facit nostra, et docet 140

nos.

QUAESTIO 8

Hoc apparet inconueniens tripliciter. Primo sic, quia si angelus sic posset animam coniunctam corpori informare et sua visa communicare, multo fortius et animam separatam, et unus angelus alium angelum, et unus angelus primus omnem alium angelum, ut sic intelligant per
 145 species acquisitas, non per innatas, quod multis inconueniens videtur.

Secundo apparet hoc inconueniens, quia angelus non posset animam specie sua informare | migrando, sed solum speciem
 150 consimilem ei quam habet in se in eam generando, sed hoc non contingit nisi in naturalibus activis et passivis, quales non ponuntur esse aliquae substantiae separatae a materia.

Tertio apparet inconueniens, quia anima hominis, ut est principium intelligendi in homine, non recipit species nisi a phantasmate, tamquam a suo proprio activo, nec aliter nata est eas recipere. Quare cum nihil natum est pati naturaliter nisi a suo activo, ab
 155 angelo nullo modo talem impressionem potest immediate recipere. Unde et AUGUSTINUS vult III° De Trinitate quod angeli nihil agant producendo in rebus naturalibus nisi mediantibus causis naturalibus. Aut igitur anima species illas spirituales ab angelo non recipit aut per illas nullatenus intelligit. Et ideo angelus per eas hominem
 160 omnino docere | non poterit. Et hoc est quod testatur beatus BERNARDUS dicens super Canticum: | «*Scitote nullum creatorum spirituum per se mentibus nostris applicari, | ut nullo medio nostri siue corporis instrumento, ita nobis misceatur, ut eius participatione docti siue doctiores, boni siue meliores efficiamur.*».

Tertius modus ponendi angelum docere operando, scilicet circa nostrum intellectuale, est quod sicut homo nutu suo solo alium hominem subtilem in multis potest docere, sic angeli nutus quosdam spirituales possunt animae hominis interius ostendere, et per hoc hominem docere. Sed quod sic hominem solis nutibus doceat, hoc
 170 omnino est impossibile, quoniam anima nihil ab extra se apprehendit, nisi specie illius informetur. Aut ergo anima nutus illos omnino non apprehendet, et ideo | per illos angelus hominem omnino docere non poterit; aut | nutus ipsi facient species suas in animam hominis. Quod est impossibile, quia speciebus informari non potest nisi acceptis a phantasmate et per sensus, ut dictum est. Quod si sic species ipsorum acciperet et | angelus hominem doceret, esset ille modus docendi quo
 175 determinatum est supra hominem unum docere alium. |

Tertio modo | principali ponendi angelum docere hominem, operando scilicet circa nostrum phantasticum, triplex est modus ponendi, quorum duo sunt impossibiles, tertius vero possibilis. Primus
 180 illorum est quod ipse angelus existens in organo phantasiae ostendit

W^r 10th

Scarp. 42^a

A 14va

K^r 21th

Bad. 18thG

T^r 15th

B^r 8th

P^r 14th

Bad. 18thH

I^r 14th

ARTICULUS I

Bad. 18 st	intellectui species imaginabiles, non tamen imprimendo eas in phantasia, quales ipsa phantasia nata est eidem ostendere, ut ab eis abstrahantur species intelligibiles per quas intelligat, et sic per illas angelus hominem doceat. Quod est omnino impossibile, quia talis species imaginabilis non est nata fieri nisi ab obiecto sensibili et in organo corporali. Et cum hoc si ab alio nata esset fieri per se subsistens, non tamen ab ea intellectus abstraheret species intelligibiles, quia non est natus abstrahere eas nisi a speciebus existentibus in phantasmate, quae se habent ad intellectum sicut colores ad visum, ut vult PHILOSOPHUS in III ^o De anima.]	185 190
Bad. 18 st	Secundus modus ponendi angelum operari circa nostrum phantasticum in docendo hominem est quod angelus imprimit novas species imaginabiles immediate in phantasia, quales natus est sensus imprimere, ut ab illis intellectus species intelligibiles abstrahat. Et per hunc modum angelus hominem doceat, sicut dictum est prius. Quod est impossibile propter causam iam dictam, quia tales species non sunt natae generari nisi ab obiecto sensibili et mediante sensu particulari. Angelus autem nihil de novo operatur circa res naturales nisi mediantibus causis naturalibus, ut dictum est supra.	195 200
K' 21 ^{va}		
Scarp. 42 ^b	Ideo sequitur tertius modus ponendi angelum docere hominem operando circa organum phantasiae, non aliquid ei imprimendo, sed impressa ipsi a sensu disponendo, ut regulariter et ordinate ab ipsis species intelligibiles abstrahantur, sed hoc ponitur facere dupliciter. Uno modo amovendo prohibens, motum scilicet inordinatum imaginum in phantasmate sedando. Quibus inordinate motis non potest mens per ipsas aliquid determinate intelligere. Fit enim illa sedatio reprimendo id quod motum imaginum in phantasmate facit inordinatum, sive hoc sit naturae malitia, vel morbus, vel disturbatio aliqua humorum, vel prava consuetudo, vel daemonis actio, ut sedata perturbatione possint imagines ordinate movere intellectum, et sic « <i>sedendo et quiescendo fiat anima prudens</i> », ut dicitur in VII ^o Physicorum. Sed iste modus docendi et agendi est omnino per accidens, quia «agens solum <i>removens prohibens</i> est agens <i>per accidens</i> ».	205 210
A 14 th	Ideo est secundus modus quo ponitur illud agere per se. Et non videtur esse alius modus possibilis angelo, ut doceat hominem secundum statum communem acquirendi scientiam ab homine in hac vita, quem ad praesens quaerimus. Et est iste modus quod angelus dicatur docere hominem agendo circa imagines in phantasmate receptas a sensu, ut ordinate praesententur et proponantur intellectui, cum intentus est ad intelligendum, et hoc ex ordine quo natae sunt movere intellectum ad ordinate recipiendum species intelligibiles, per quas	215 220
W' 11 ^{ra}		
T' 15 th		

QUAESTIO 8

225 formentur ordinati conceptus in intellectu secundum ordinatum
discursum a primis scibilibus ad scibilia posteriora, sicut supra
expositum fuit in modo docendi quo homo docet hominem. Et hoc
possunt facere angeli, tam boni quam mali, naturali potentia quam
habent ad transmutandum naturalia localiter et corporaliter.

Possunt ergo angeli docere homines per motum spirituum et
humorum in hominis phantastico, ordinando imagines existentes in
230 ipso, tali ordine quo | intellectus intelligere possit per species
intelligibiles abstractas ab eis quae numquam vel qualia numquam
intellexit, secundum quod de tali ordine facto in imaginibus | a natura
aliquando videntur in somnis qualia numquam fuerunt visa in vigilia, ut
determinat | PHILOSOPHUS in *De somno et vigilia*. Unde de
235 tali potentia angelorum dicit AUGUSTINUS 83 *Quaestionibus*:
«*Daemon serpit per omnes aditus sensuales, dat se figuris, accommodat coloribus,*
adhaeret sonis, odoribus se subiicit, infundit saporibus», et ostendit homini
formas notas et ignotas, ex quibus facit conceptus complexos et
incomplexos quales numquam prius conceperat.

240 Intelligendum tamen quod nullam formam per hoc potest
repraesentare cuius imaginem | aut speciem extra sensu non perceperat,
vel in toto vel in parte, secundum quod dormientes somniant montes
aureos, quod non possent facere, si numquam seorsum vidissent
montem, seorsum aurum. Hoc ergo modo angelus quod scit per species
245 sibi innatas proponit homini in signis imaginum ordinate interius, sicut
homo docens hominem scientiam suam proponit ei per ordinata
sensibilia extra per quae ordinantur imagines intra. Et secundum hoc
non differunt modus docendi hominis et angeli, nisi quod homo extra
proponit illa per quae imagines ordinantur intra, angelus vero interius
250 motu suo facit ut illa ordinatio fiat. Est autem hic advertendum quod
cum homo doceat accidentaliter per accidens, quia per signa artificialia
significativa ab impositione, ut dictum est supra, angelus docet per
accidens, quia non nisi imagines proponendo, sed non accidentaliter per
accidens, quia illae imagines sunt signa naturalia per se intellectum ad
255 formandum conceptus de rebus ducentia. |

<AD ARGUMENTA>

Quod ergo arguitur primo, quod angelus non potest hominem
docere, quia nec lumen nec speciem imprimit, dicendum quod hoc
facere est | docere per se, et licet sic non doceat, docet tamen
260 quodammodo per accidens phantasmata ordinando, ut dictum est. |

I' 14va

P' 14th

K' 21vb

Scarp. 43^a

Bad. 18^{vk}

B' 8th

Bad. 18^{vl}

ARTICULUS I

Bad. 19 ^d Scarp. 43 ^b	Similiter patet ad secundum argumentum principale. Si enim immediate angelus a sua scientia scientiam causaret in homine, talem modum sciendi causaret in homine qualem ipse habet, si tamen subiectum esset et susceptibile, quod nunc non est ita. Et ideo adhuc si hoc modo reciperetur scientia in homine ab angelo, reciperetur tamen secundum modum recipientis. Nunc autem quia angelus non causat in homine scientiam nisi per phantasmata, per quae discurrendo intelligit, ideo alium modum scientiae in homine causat quam sit ille quo ipse novit.	265
Bad. 19 ^m	Ad argumenta in oppositum, quia nituntur ad inconveniens, similiter respondendum est. Quod ergo arguitur primo in oppositum, quod «angelus potest docere lumen infundendo spirituale, quia sol corporaliter facit videre lumen infundendo corporale», dicendum quod licet ita sit, neuter tamen horum lumen infundit nisi in disposito et luminis susceptivo. Nunc autem intellectus humanus corpori coniunctus secundum communem statum viae non est dispositus ad recipiendum huiusmodi ab angelo illuminationem, quidquid sit de hoc ipso posito in alio statu, sive in corpore sive extra corpus.	270
A 15 ^a K' 22 ^a	Ad secundum, quod «angeli scientia magis est in actu quam hominis, ergo etc.», dicendum quod ratio procedit acsi scientia esset potentia activa, et per hanc viam ab una scientia altera generaretur, secundum quod obiiciebat COMMENTATOR super III ^{um} De anima. Nunc autem non sic est, nec per hanc viam generatur scientia, sive ab homine sive ab angelo. Et non est alius modus quo angelus doceat hominem possibilis secundum statum communem viae nisi mediante hominis phantasmate, ut dictum est.	275
Bad. 19 ⁿ		
T' 15 ^a		280
Bad. 19 ^a Scarp. 44 ^a		285

QUAESTIO 9

UTRUM ACQUIRENS PER SE SCIENTIAM POSSIT DICI SE IPSUM DOCERE

I' 14 ^b	Circa nonum arguitur quod acquirens scientiam possit dici docere se ipsum.	5
W' 11 ^b	Primo sic. Actio quaelibet magis debet attribui causae principali quam instrumentali. Sed homo qui docet exterius signa sensibilia proponendo secundum modum praedeterminatum est quasi causa instrumentalis in docendo respectu intellectus agentis. Signa enim illa sunt quasi instrumenta intellectus agentis, a quibus species imprimit in intellectu possibili quibus docetur et intelligit, ut dictum est. Intellectui	10

QUAESTIO 9

ergo agenti tamquam causae principali magis debet attribui actus
docendi quam homini exteriori. Si ergo homini exteriori propter illa
instrumenta signorum quae proponit attribuitur actus docendi, ut vere
15 dicatur esse doctor, multo fortius et intellectui agenti debet attribui actus
docendi. Sed quod attribuitur ipsi intellectui verius attribuitur ipsi
homini cuius est, quia ipse intellectus respectu actus non est nisi
hominis instrumentum. Ergo ipsi homini qui discit principaliter debet
attribui actus docendi. Vere ergo potest dici quod homo doceat se
20 ipsum acquirendo per se scientiam, multo magis quam acquirendo per
alium.

Secundo sic. Ille principaliter docet qui facit discentem esse
certum de veritate cognita. Hoc autem facit homo ipsemet in se magis
quam homo exterius per iudicium naturalis rationis suae, ut dictum est
25 supra. Homo ergo acquirendo per se scientiam verius debet dici docere
se ipsum quam alius homo exterior.

Tertio sic. Sicut homo se bene exercendo est sibi causa virtutis, ita
et bene ac diligenter inquirendo est sibi causa scientiae. Sed qui est causa
scientiae dicitur docere. | Ergo etc.

30 In oppositum est PHILOSOPHUS, qui dicit in VIII°
P h y s i c o r u m quod «*impossibile est quod docens addiscat*». |

K' 22^b

Bad. 19^{ab}
Scarp. 44^b

<SOLUTIO>

Ad intellectum huius quaestionis solum oportet scire quid dicitur
et intelligitur nomine 'doctoris'. Sciendum igitur quod omne agens in
35 quantum huiusmodi debet esse aliquid existens in actu secundum esse
formae illius qua agit. Quod patet tam in agente principali quam
instrumentali. Generans enim animal tamquam agens principale debet
habere perfecte secundum actum in se formam animalis; generans vero
animal tamquam agens instrumentale, ut calor naturalis, debet habere in
40 se secundum actum virtutem formae animalis. Quod ergo importat
perfectam rationem principii activi secundum aliquam formam ad
causandum similem sibi in alio debet esse perfecte informatum forma
illa secundum actum in quantum huiusmodi. Nunc autem doctor
nomine suo importat perfectam rationem principii activi secundum
45 scientiam ad causandum scientiam consimilem in alio, modo tamen quo
determinatum est supra. 'Doctor' ergo ratione sui nominis significat
docentem in se habere secundum actum perfectam informationem
scientiae. Quare cum discens in quantum huiusmodi non est actu
habens scientiam, sed in potentia tantum, actus autem et potentia ad

ARTICULUS I

illum, cum sint contraria secundum PHILOSOPHUM in IX° 50
Metaphysicae non possunt esse simul in eodem, idem ergo non
A 15th potest esse discens et docens se ipsum. Et hoc est | quod dicit
PHILOSOPHUS VIII° Physicorum: «*Impossibile est quod docens
addiscat*», quia docentem necesse est habere scientiam, discentem vero 55
non habere. Cum ergo per se acquirens scientiam proprie est discens,
Bad. 19^c talis in acquirendo scientiam nullo modo potest dici docere se ipsum. |

<AD ARGUMENTA>

Ad primum in oppositum, quod «homo instrumentaliter docens
T 15th dicitur doctor, multo fortius ergo et homo per | suum intellectum, cuius
ille est instrumentum», dicendum quod alia est ratio qua dicitur aliquis 60
Scarp. 45^a doctor, et alia qua dicitur causa doctrinae. Causa enim doctrinae|
solummodo dicitur ex eo quod agit ut in alio doctrina fiat in actu,
quocumque modo etiam instrumentali, et ideo non oportet ipsum in
quantum huiusmodi forma doctrinae informari. Doctor autem, ut
Bad. 19^c dictum est, non | dicitur nisi quia agit secundum formam doctrinae qua 65
informatur. Licet ergo intellectus hominis principaliter agit ut fiat
I 15th scientia in se | ipso, quam homo exterior, ut probat argumentum, quia
tamen homo exterior agit ex forma scientiae qua informatur, secundum
eam disponendo et proponendo signa quibus alter docetur, non sic
autem agit ipse homo per suum intellectum, cum ex se ipso acquirit 70
scientiam, merito ergo debet dici doctor homo exterior, non autem
K' 22va ipsemet sui ipsius. | Unde et si agens | interior aliquando dicatur doctor,
P' 14th hoc est improprie sumendo nomen 'doctoris', extendendo ipsum ad
principale agens in discendo. Discere enim communius est quam doceri,
quia discere non solum dicit relationem ad docentem, sed etiam ad 75
quamlibet scientiam causantem, ut homo poterit dici discere ex se ipso,
non autem doceri, quia doceri solum dicit relationem ad docentem.
Bad. 19^d Per idem patet responsio ad secundum. |
Ad tertium dicendum quod bene concedendum est hominem esse
Scarp. 45^b sibi causam scientiae, sicut et virtutis, ut tamen non dicatur ex hoc | 80
B' 8va doctor sui ipsius. Non habendo | enim virtutem potest homo sibi esse |
W' 11va causa moralis virtutis. Et similiter non habendo scientiam potest sibi
esse causa scientiae. Habendo autem scientiam impossibile est quod sibi
sit causa scientiae ea ratione sciendi qua habet eam. Alia autem ratione
non est inconueniens, ut quod habens scientiam in universali sit sibi 85
causa scientiae in particulari, sicut etiam habendo aliquid uno modo
potest homo esse causa eiusdem in se ipso, non habendo illud alio

QUAESTIO 9

modo, sicut contingit in medico qui sanat se ipsum. Ipse enim habens
sanitatem in cognitione artis causat eam in habitu sui corporis. Nunc
90 autem cum ad hoc quod aliquis dicatur doctor, secundum eandem
rationem qua habet scientiam debet eam causare, et impossibile est
quod idem simul scientiam aliquam habeat et non habeat eodem modo,
non autem est aliquis doctor nisi habendo scientiam quam debet docere,
et secundum modum quo eam debet docere, neque aliquis docetur nisi
95 non habens scientiam vel non secundum illum modum quo debet
doceri, impossibile ergo est omnino quod aliquis se ipsum doceat,
quamquam sit possibile ut aliquis in se ipso scientiam, sicut et sanitatem
aut virtutem, causet. |

Bad. 19^{ve}
Scarp. 45^a

QUAESTIO 10

UTRUM CONTINGAT HOMINEM ACQUIRERE SCIENTIAM NIHIL PRAESCIENDO

5 Circa decimum arguitur quod homo non potest acquirere
scientiam nihil praesciendo.

Primo sic. Qui nihil praescit in nullo novit quod quaerit, et talis
nescit quando invenit quod quaerit, sicut dicit THEMISTIUS super
principium libri Posteriorum. Qui hoc autem nescit nihil addiscit,
quia non est addiscere nisi sciendo quaesitum per actum | addiscendi.
10 Ergo etc.

Scarp. 45^b

Secundo sic. PHILOSOPHUS dicit IX° Metaphysicae: «*Nil
movetur ad aliquid nisi habeat aliquid de eo ad quod movetur*». «*Discens movetur
ad scientiam; ergo habet aliquid scientiae*», quod expresse dicit ibidem.
«*Necesse est*», inquit, | «*ut addiscens habeat aliquid de cognitione*».

A 15va

15 Tertio sic. Addiscens omnis desiderat scire; aliter enim non
laboraret ad sciendum. Sed secundum AUGUSTINUM X^o De
Trinitate «*incognita desiderare | non possumus*». Ergo addiscens
novit aliquid, quod | expresse dicit | ibidem: «*Nis*», inquit, «*impresam in
animo haberemus tamquam disciplinae notionem, nullo modo ad eam
20 descendam studio flagramus*». Quare cum flagramus studio discendi,
necesse est quod studentes scire aliquid habeamus de scientia.

Scarp.
46^a 22vb
T^a 16^{ca}

Quarto sic. In principio Posteriorum dicit PHILOSOPHUS:
«*Omnis doctrina ex praeexistente fit cognitione*». Discens non acquirit discendo
nisi disciplinam. Ergo acquirit eam ex praeexistente cognitione.

25 Quinto sic. AUGUSTINUS III° De Academicis: «*Nemo
disciplinam in animo habere poterit qui nihil didicit*». Et sequitur statim: «*Nil*

ARTICULUS I

autem didicit qui nihil novit. Ergo etc.

I' 15^b Opositum arguitur primo sic. Secundum PHILOSOPHUM III° De anima «*intellectus noster ante addiscere est sicut tabula rasa in qua nihil depictum est*». Sed sine pictura scibilium existens nullam habet scientiam. | 30
Ergo ante addiscere nullam habet omnino scientiam addiscens. Ergo nihil praenoscit.

P' 15^a Secundo sic. Ibidem: «*Intellectus de se est | omnia in potentia et nihil in actu eorum quae intelligit ante intelligere*». Addiscit autem antequam intelligit id quod non intelligit. Ergo ante addiscere non est 35
actu aliquid eorum quae postea intelligit. Sed non est notitia nisi sciat homo actu id quod novit. Ergo intellectus ante addiscere nihil novit. Ergo etc.

Tertio sic. Non est intellectus de se magis in actu intelligendi quam sensus in actu sentiendi, quia non fit intellectus in actu nisi per 40
sensus. Sed sensus fit in actu sentiendi nihil omnino praesentiendo. Ergo et intellectus fit in actu intelligendi nihil omnino praecognoscendo. Et fit in actu per addiscere. Ergo etc. |
Bad. 19^{ef}

<SOLUTIO>

Dicendum, secundum quod distinguit PHILOSOPHUS in II° De anima, quod homo dicitur sciens dupliciter: sciens in actu et sciens in 45
potentia. Sciens in actu est habens habitum scientiae et considerans secundum ipsum; qui dicitur «*sciens proprie*» «*et in rei veritate*». Ad istum non pertinet addiscere, sed docere, quia est perfectus in scientia, ut dictum est in praecedenti quaestione. Sciens autem in potentia dicitur 50
duobus modis: uno modo quia est «*innatus scire*», alio modo quia habet scientiam in habitu, | sed «*non utitur ea*», neque considerat secundum eam. Primo modo homo «*ignorans* dicitur *esse sciens in potentia*», quia est sicut materia in quantum est receptibile scientiae. Secundo modo dicitur 55
homo in potentia sciens, quia habet potentiam considerandi «*cum vult*». Sciens autem in potentia isto secundo modo, qui cum vult, vadit ad actum considerandi, non dicitur addiscens, neque acquirens scientiam, sed est «*alius modus*» acquirendi scientiam, ut dicit PHILOSOPHUS in II° De anima, qui dicitur rememoratio, | secundum quem modum 60
PLATO posuit addiscere, et non alio modo. Sciens autem in potentia primo modo addiscens est et accipiens scientiam ab alio, ut a didascalo, et est in potentia sciens isto modo proprie sciens in potentia, quia est |
W' 11^b sciens in potentia, actu scilicet contraria, quoniam, ut vult PHILOSOPHUS, iste quando vadit ad scientiam ex potentia, «*alteratur in*

QUAESTIO 10

65 actum per *doctrinam ex contraria dispositione*», quae est «*ignorantia*».

Sciendum etiam quod potentia huiusmodi duplex est: quaedam pura omnino actui scientiae impermixta, quaedam autem permixta scientiae imperfecte, secundum quod duplex est ignorantia, quae est cum hac potentia ex qua transmutatur in actum contrariae dispositionis.

70 Est enim, ut dicit PHILOSOPHUS in libro *P o s t e r i o r u m*, quaedam «*ignorantia negationis*», quae omnem actum scientiae privat, et perfectum et imperfectum. Est et alia «*ignorantia dispositionis*», quae actum scientiae perfectae privat, aliquem tamen | actum scientiae imperfectum ponit, | quia post ignorantiam negationis multipliciter homo mutatur ex
75 dispositione contraria ad habitum, quousque habitus sit perfectus generatus, firmus et fixus. Et in tota media transmutatione est actus mixtus cum potentia. Habet enim addiscens in tota transmutatione sua qua vadit ad scientiam imperfectam notitiam cum potentia ad notitiam perfectam, ut iam dicitur. |

T^r 16^b
A 15^b

80 Cum igitur istis duobus modis itur ad scientiam ex contraria dispositione duplici, si appellemus addiscere communiter omnem motum ab ignorantia in scientiam, sive sit ab ignorantia negationis sive ab ignorantia dispositionis, dicendum quod necesse est ponere hominem addiscentem posse acquirere scientiam nihil praesciendo.

Bad. 20⁶

85 Cum enim homo est in pura potentia et ignorantia negationis, omnino nihil novit, sicut oculus qui semper fuit in tenebris nihil umquam vidit. Sed hoc modo non sumitur addiscere proprie. Addiscens enim proprie dicitur qui per ductum alicuius exterius ad actum scientiae vadit via disciplinae vel per ductum naturalis rationis interius. Quia igitur qui nihil
90 novit nihil ab alio percipit, quia signa quae doctor | proponit omnino ignorat, nec etiam per se ipsum ad aliquid tendit, | et non est proprie discens nisi talis, igitur procedens ab ignorantia negationis ad scientiam ille nihil novit. Sed talis non proprie, immo improprie dicitur addiscens. Discens enim proprie necesse est quod ipse ea quae proponit doctor
95 apprehendat, et per intellectum ad aliquid quod prius non novit apprehendendum tendat.

P^r 15^b
I^r 15va

Dicendum | igitur quod addiscere proprie sumptum oportet quod | sit motus, non ab ignorantia negationis ad scientiam, sed ab ignorantia dispositionis. Talis autem ignorantia | ponit aliquid scientiae. Et ideo
100 oportet omnem proprie addiscentem scire aliquid. Propter quod PHILOSOPHUS, attendens motum discipuli in scientiam per doctorem, dicit in principio *P o s t e r i o r u m*: «*Omnis doctrina et omnis disciplina intellectiva fit ex praesistenti cognitione*». Et dicitur motus ille ut est in discipulo ‘disciplina’, ut procedit a magistro dicitur ‘doctrina’. Et quia
105 iste motus ad scientiam est via investigationis et omnis investigatio

B^r 8vb
K^r 23^b
Scarp. 47^a

ARTICULUS I

ortum sumit a primis principiis scientiarum, idcirco oportet discentem praescire prima principia scientiarum, secundum quod dicit PHILOSOPHUS IV° M e t a p h y s i c a e: «*Oportet addiscentem aliquid primo scire ista, et non quaerere ea cum quaeretur ab eo de eis*». Et ideo horum principiorum notitiam comparavit II° M e t a p h y s i c a e: «*loco ianuae in domo quem nullus ignorat*», qui ad intrandum domum tendit, quia per illam ingreditur homo ad cognoscendum secretiora domus quae ignorat. Ubi dicit COMMENTATOR, «*In quolibet genere sunt aliqua respectu aliorum, quasi ianua respectu domus, et haec non latent aliquem. Et haec sunt prima cognita habita naturaliter in quolibet genere entium*»; et quomodo habita naturaliter, patebit in sequenti quaestione. 110 115

Quae autem discipulus circa principia debeat praecognoscere, nec quaerere ea cum addiscit, PHILOSOPHUS determinat I^o P o s t e r i o r u m . De dignitate enim debet supponere quia est, id est certam inhaerentiam praedicati ad subiectum. Et sumit ibi dignitatem pro quolibet principio complexo quod non est conclusio in scientia. De conclusione autem cuius scientiam quaerit debet habere duplicem notitiam: unam quoad partes quae sunt incompleta, subiectum scilicet et passio; alteram quoad inhaerentiam passionis in subiecto. De subiecto autem oportet praecognoscere quid est non definitive, quia hoc bene est quaesitum in scientia, ut patebit in sequenti quaestione, sed quid est quod dicitur per nomen, et similiter si est, non in existentia actuali exterioris, sed si sit res et natura aliqua alicuius praedicamenti, ut infra patebit. De passione autem oportet praecognoscere quid est quod dicitur per nomen tantum, non si est, quia hoc est quod quaeritur scire de ea. Eius enim esse est subiecto inesse, cum sit accidens, quod verum est cognitione certa et determinata. 120 125

T^r 16va

A 16va

K^r 23va

Bad. 20^{va}G

W^r 12va

Scarp. 47^b

Si tamen aliquis ex principiis quaerit determinate scire aliquam conclusionem, ut utrum | angulus ad circumferentiam trianguli descripti in semicirculo sit rectus, necesse est ut prius aliquam eius notitiam habeat vel | ex testimonio magistri vel quocumque alio modo. Si autem nullo modo ipsam conclusionem praesciret nisi in universali in principiis, cum scire aliquid in universali in principiis est scire in potentia solum, et ita est | omnino nescire in actu, nullo modo eam determinate et in particulari scire affectaret. Oportet ergo | quod conclusionem praesciat in sua complexione aliquo modo, licet non eo modo quo quaerit scire. Si enim nihil eam praesciendo omnino neque eius scientiam quaerendo et affectando deveniat in eius cognitionem, hoc erit casu, quia praeter eius intentionem. Sed istum modum praecognoscendi non tangit PHILOSOPHUS cum aliis, quia non est scientialis, sed dubitationis vel opinionis. Frequenter enim cum dubitamus de 130 135 140 145

QUAESTIO 10

conclusionem utrum sit vera an falsa, eo quod | habemus in ista
dubitatione aliquam notitiam de ipsa, procedimus ad investigandum an
vera sit an falsa. Sed bene tangit istum modum praecognoscendi cum
150 dicit quia «oportet eum credere qui discit». Unde cum magister geometra dicit
quod | omnis angulus ad circumferentiam trianguli descriptus in
semicirculo est rectus, statim discipulus credit, et sic aliquo modo novit
conclusionem, sed non eo modo quo desiderat scire, scilicet per
demonstrationem. Et ille modus praecognoscendi est ille de quo
155 loquitur AUGUSTINUS X^o De Trinitate. |

P' 15va

I' 15vb

Bad. 20^{HI}

<AD ARGUMENTA>

Per haec patent omnia inducta ad primam partem, quia ostendunt
quod addiscens proprie dictus debet habere aliquid de notitia, quod est
verum, quia debet habere notitiam principiorum et aliquam conclusionis
160 cuius quaerit notitiam, quam perfecte habebit in posterum, quia sine
notitia aliqua illius quod quaerit scire non desideraret addiscere, et ideo
nec moveret se ad addiscendum. Sine notitia vero principiorum non
posset in addiscendo procedere, quia ex illis rationis industria debet eius
quod quaerit perfectam notitiam elicere. |

Bad. 20^{II}

165 Argumenta prima duo in oppositum procedunt non de
acquisitione scientiae proprie dictae, quae fit in addiscente via
investigationis suppositis principiis, et est scientia conclusionis, sed de
illa scientiae acquisitione qua acquiritur notitia principiorum. De | illa
enim verum est quod non habetur ex praesistenti notitia. Quomodo
170 autem habetur, exponet sequens quaestio. |

K' 23vb

Bad. 20^{KI}

Ultimum argumentum videtur probare quod perfecta notitia
intellectus possit haberi addiscendo et nihil praesciendo, quia notitia
sensus statim habetur nihil praesciendo. Dicendum igitur ad illud
secundum PHILOSOPHUM II° De anima quod sensus comparatur
175 intellectui qui habet habitum in actu, sed non actu considerat, quia sicut
sensus potest exire statim in actum sentiendi per sensibilia, quae sunt
extra, sic intellectus habens habitum scientiae statim potest procedere in
actum considerationis per intelligibilia, quae sunt intra. Et non differt
nisi quod sensus habet moventia particularia extra se, anima autem
180 habet sua intellecta universalialia intra se. Propter quod, ut dicit,
«intelligimus cum volumus, non autem sentimus». | Si autem comparetur
intellectus ante habitum ad sensum, non valet comparatio nisi quoad
simplicem comprehensionem et conceptum rei per suam speciem. Huic
enim intellectui advenit naturaliter prima cognitio simplicis

Scarp. 48^a

ARTICULUS I

A 16^b apprehensionis, sicut ut sensui, ut dicitur in proxima quaestione, | sed in 185
T 16^b hoc non est intellectus | contentus, sed ulterius vadit ad cognoscendum
id quod latet in apprehenso, scilicet ad comprehendendum veritatem rei
apprehensae, et ea quae in ipsa latent, ut sunt proprietates, accidentia
consequentia ipsam; quod sensus non habet facere, quia rationalis non
est, nec virtus collativa. Unde dicitur intelligere quasi «intus», id est sub 190
Scarp. 48^b ipso quod | primo apprehenditur, «legere» ad ulteriora cognoscenda,
secundum quod dicit AVICENNA IX° Metaphysicae assignans in
hoc differentiam intellectus et sensus, dicens: «*Anima rationalis plura
comprehendit et plus scrutatur apprehensum et plus exspoliatur illud ab illis quae non
sunt intra intentionem rei nisi accidentaliter, et ipsa penetrat interiora comprehensi,
et exteriora*». Et hoc est nobilitatis quam habet intellectus supra sensum;
et ad hoc eget aliquo principio scientiali superposito ad sciendum et
intelligendum veritatem in re, quali non indiget sensus ad solummodo
comprehendendum id quod est superficiei tenus sensibile in re. | 195

B' 9^a
Bad. 20^{vA}
Scarp. 48^a

QUAESTIO 11

UTRUM NOTITIA PRAECEDENS OMNEM SCIENTIAM ACQUISITAM SIT HOMINI INNATA

Circa undecimum arguitur quod notitia praecedens scientiae
investigationem non sit innata, sed acquisita. 5

P' 15^b Primo sic. Sine eo | quod rei est innatum, nec unquam fuit, nec
esse poterit, quia inest ei a natura et inseparabiliter. Sed mens humana
ab initio est sine omni notitia, ut probant tria argumenta ad secundam
K' 24^a partem | quaestionis praecedentis. Ergo si aliqua notitia praecedat
scientiam acquisitam per investigationem, illa non potest esse innata. 10

I' 16^a Secundo sic. «*Principia*» secundum PHILOSOPHUM «non
cognoscimus nisi *in quantum* | *terminos cognoscimus*». Cognitio terminorum
non inest nobis a natura, sed per species rerum acceptas a sensu eam
acquirimus. Ergo etc.

Scarp. 48^b Tertio sic. Quod habetur via experientiae | non habetur a natura, 15
W' 12^b sed ab acquisitione, quia experientia opus | rationis est, non naturae.
Principia prima quae supponit addiscens per hunc modum habentur
secundum PHILOSOPHUM I^o Metaphysicae et II°
P o s t e r i o r u m . Ergo etc.

Ad oppositum sic. «*Omnis homo natura scire desiderat*», I^o 20
Metaphysicae. Desiderium autem non est nisi ex aliqua notitia
secundum AUGUSTINUM X^o De Trinitate, nec potest esse

QUAESTIO 11

desiderium naturale nisi ex aliqua notitia naturali ante investigationem.
Ergo etc. |

Bad. 21^b

25

<SOLUTIO>

Dicendum ad hoc: secundum quod triplex est scire, scilicet in potentia, in habitu, et in actu, de quo dictum est in quaestione proxima, triplex inest homini notitia: in potentia, in habitu, et in actu. Notitia in potentia est notitia qua homo innatus est scire et nosse; quae est in naturali iudicatorio existente in anima quae est in potentia ut fiat omnia in cognoscendo, | sicut sunt in materia potentiae quibus est in potentia ut fiat omnia in essendo, et praecedat omnem habitum et omnem actum notitiae naturaliter in anima praeexistens, sicut potentiae in materia praecedunt omnem formam et actum formae naturaliter in materia, et inclinatur animam tamquam naturalis potentia et vis in ipsa, ut naturaliter tendat ad apprehendendum verum, sicut illae inclinant materiam, ut naturaliter se extendat ad suscipiendum in se formas rerum. Quare cum illud quod est solum in potentia simpliciter est non ens, ut quod est in potentia homo non est homo, propter illam notitiam quae est in potentia pura non debet homo dici habere notitiam aliquam aut scientiam aliquam, sed magis neque scientiam habere neque notitiam, neque scire aliquid aut nosse omnino, sicut materia propter potentiam quam habet ad formas non dicitur habere formam aliquam, neque esse ullo modo formata, sed quantum est in se omnino dicitur esse informis. Unde per hoc quod concessum est supra, quod scientia in potentia innata est homini a natura, similiter et scire, non intendimus ponere quod aliquid habitus scientiae vel notitiae actualis insit a natura in anima, sicut nec aliquid formae vel actus eius ponimus esse a natura in materia per hoc quod ponimus | ipsam a natura esse in potentia ad omnes formas. Et tenet se illa potentia in anima plus ex | parte animae quam alicuius habitus, sicut et potentia materiae plus se tenet | ex parte materiae et potius est aliquid ipsius materiae quam ipsius formae. Quomodo autem hoc sit intelligendum, alias videbitur. Haec autem notitia in potentia sola nobis innata est. Appellando ergo acquisitum omne superveniens ei quod innatum est, omnis notitia in habitu et omnis notitia in actu acquisita est. |

Scarp. 49^a

A 16va

K' 24^b

T' 17^a

Bad. 21^c

Sed aliquid quod non est innatum, sed superveniens et acquisitum, dupliciter potest acquiri: uno modo naturaliter, alio modo rationaliter. Primo modo acquirit homo notitiam primorum principiorum tam in speculativis quam in activis. Sicut enim oculus de se nullam habet

60

ARTICULUS I

speciem visibilium innatam, quia secundum PHILOSOPHUM «*receptivum colorum est non color*», neque aliquem actum videndi antequam species recipiat, quia «*videre pati quoddam est a visibili*», sed | nullo impedimento existente, neque ex parte sensus neque medii neque obiecti, statim cum offertur visibile, speciem suam naturaliter facit in visum et facit oculum actu videre, ita quod hoc contingente oculus non potest non recipere speciem et necessarium est ipsum videre visibile, et exinde naturaliter defertur species usque ad imaginativam et informat eam, sic humanus intellectus de se nullam habet speciem intelligibilium innatam, neque aliquem intelligendi vel sciendi habitum aut actum, | sed secundum PHILOSOPHUM «*solum est omnia intelligibilia in potentia*», et «*non est aliquid eorum actu antequam intelligi*», et non intelligit nisi | specie recepta, quia est «*virtus passiva*», sed nullo impedimento existente, neque ex parte intellectus neque in imaginatione, statim naturaliter ab imaginativa virtute intellectus agentis generatur species intelligibilis in intellectu possibili naturaliter, et maxime in prima receptione quam nulla cognitio praecedat. Et tunc facit statim species recepta intellectum intelligere et primos conceptus formare, qui statim naturaliter veritate sua movent potentiam cognoscitivam; et illa statim naturaliter per naturale iudicium existens in ea, statim in ipsis conceptibus cognoscit veritatem principiorum et concipit initium habitus principiorum, qui dicitur intellectus ex primo actu quo intelligit veritatem principiorum, quorum habitu concepto quantumcumque imperfecto habilis est mens ex illo intelligere primorum principiorum veritatem. Hoc ergo modo habitus principiorum supervenientes | sunt dicto iudicario principio sciendi innato; et non sunt innati, sed naturaliter acquisiti per potentias naturales animae rationalis, sicut oculus naturaliter acquirit species colorum in se et per illas naturaliter videt. Tali autem notitia principiorum supposita ex acquisitione tali, homo via investigationis rationalis rationaliter per potentiam naturalem rationis, ut est ratio, | discurrendo acquirit sibi ex notitia illorum principiorum notitiam conclusionum, et per hoc etiam habitum eorum, quo de facili potest se homo, cum vult, convertere super eas intelligendas; qui dicitur scientia. Et dicitur proprie habitus acquisitus, quia per rationis investigationem et industriam advenit. Habitus autem principiorum similiter acquisitus est, sed naturaliter, ut dictum est; et ideo non proprie acquisitus dicitur.

Quia ergo addiscens proprie dictus est qui scientiam rei acquirit per investigationem, sic autem non acquirit nisi scientiam conclusionis determinatam et in particulari, et praesupponendo solum notitiam principiorum et notitiam conclusionis confusam et in generali, |

P' 16^a

Scarp. 49^b

I' 16^b

K' 24^a

W' 12^a

Bad. 21rd

65

70

75

80

85

90

95

100

QUAESTIO 11

dicendum ad quaestionem quod notitia praecedens scientiam acquisitam
per investigationem, quantum ad notitiam in potentia principii
105 scientialis, est notitia naturalis innata, nullo | modo acquisita. Et qualis
sit illa, dictum est, quia in potentia pura, quia scilicet innati sumus scire,
ut dicit | in II° Ethicorum. Quantum vero ad notitiam
110 principiorum et similiter conclusionis modo confuso et in generali non
est innata ullo modo, sed naturaliter acquisita, et ita non proprie
acquisita, quia naturaliter, ut dictum est, adveniens est, non quaesita nec
investigata, sicut est quaesita et investigata a discente | scientia
conclusionis. |

T^r 17^b

A 16^b

Bad. 21^{vd}

Bad. 21^{vi}

Scarp. 50^a

<AD ARGUMENTA>

Per haec patent obiecta. Primum enim, quod «mens humana ab
initio est sine omni notitia», bene verum est de notitia in habitu vel in
115 actu, quae proprie notitia dicitur. De notitia autem in potentia, quae non
est proprie notitia, non est verum. Illa enim, ut dictum est, inest animae
a natura. Unde quantum ad omnes habitus scientiales anima ab initio est
sicut tabula rasa, tamen sicut complanata | et apta nata omnia haec
120 recipere quae in ea describi possunt, et etiam apta de eis receptis
iudicare. Unde quantum ad omnia ista recipienda quae praecedunt
notitiam inquisitivam, simile est de sensu et intellectu, nisi quoad hoc
quod sensus nullam veritatem habet comprehendere | circa sensibilia,
125 quod facit intellectus circa intelligibilia, ut dictum est supra quod nec
etiam aliquis habitus in ipso sensu generatur ex sensibilibus
comprehensione, sicut generatur aliquis habitus in intellectu ex
comprehensione intelligibilium. |

P^r 16^b

K^r 24^b

Bad. 21^{vf}

Scarp. 50^b

Ad secundum patet similiter, quoniam | non est in nobis aliqua
notitia praecedens notitiam principiorum, neque secundum actum neque
secundum habitum, sed ipsa naturaliter est acquisita, et eam solum
130 praecedit notitia potentialis innata, ut dictum est. |

I^r 16va

Bad. 21^{vg}

Per idem patet tertium, quia eodem modo procedit. |
Quod arguitur in oppositum, quod homo naturaliter scire
desiderat, ergo naturaliter novit aliquid, dicendum quod verum est,
135 secundum modum tamen desiderii, quia desiderium sciendi naturale
pure ex notitia potentiali pure qua homo in potentia natus est scire, et
hoc ante omnem receptionem notitiae; desiderium autem naturale non
pure, quod est quodammodo rationale, est ex aliqua actuali notitia
habita imperfecte et in generali, qua desideratur partim naturaliter,
partim rationaliter sciri in particulari et perfecte, ut patet ex

QUAESTIO 12

UTRUM CONTINGAT HOMINEM AEQUE PRIMO SINE
DISCURSU CUIUSLIBET REI SCIENTIAM ACQUIRERE

Circa duodecimum arguitur quod homo aequè primo sine discursu potest sibi notitiam singulorum acquirere.

5

Primo sic. Homo scientiam acquirit per speciem acceptam a sensu. Sed cuiuslibet speciem aequè primo natus est per sensum acquirere. Ergo etc.

Secundo sic. *«Sicut se habet sensibile ad sensum, ita intelligibile ad intellectum»*. Sed sensus aequè primo natus est acquirere notitiam cuiuslibet sensibilis et statim in ipso cognoscere quidquid est ipsi cognoscibile sine discursu. Ergo et intellectus aequè primo natus est acquirere notitiam cuiuslibet intelligibilis et statim | in ipso cognoscere quidquid est ipsi cognoscibile sine omni discursu.

10

Scarp. 50^b

Tertio sic. Quorum est eadem ratio agendi aequè primo nata sunt agere in proprium passibile, ut quilibet ignis ratione qua est calidus calefacere calefactibile. Eadem autem est ratio cuiuslibet vero, in quantum est, verum agendi in intellectum et movendi ipsum, quia non movet intellectum nisi sub ratione qua est verum. Ergo omne verum sub ratione veri movet intellectum aequè primo et ita sine discursu | natum est ipsum movere. Per hoc autem acquirit scientiam. Ergo etc.

15

W' 12^b

Quarto sic. Facilius res quaelibet nata est procedere in actum ab habitu incompleto quam a privatione pura, quia plus distat | actus a privatione | quam a potentia. Sed anima est in pura carentia et privatione de se ad habitus | principiorum, ut dictum est, et est in potentia | et habitu incompleto per principiorum notitiam ad habitus conclusionum. Ergo facilius est transire a principiis ad cognitionem conclusionum quam per se ad cognitionem principiorum. Sed ad illam vadit statim naturaliter sine discursu, ut dictum est supra, ergo et | ad istam.

20

K' 25^aScarp. 51^aB' 9^bT' 17va

Contra. Eorum quorum unum natum est sciri et intelligi per alterum, et non e converso, non est intellectus aequè primo natus acquirere scientiam, sed unius primo et alterius per discursum ab uno in alterum. Sic se habent intellectus principiorum et conclusionum. Ergo non aequè primo, sed | per deductionem ab uno in aliud est intellectus natus acquirere eorum scientiam. |

30

P' 16^{va}Bad. 21^{vi}

35

QUAESTIO 12

<SOLUTIO>

Ad hoc primo intelligendum quod scientia sive notitia est de
ultima hominis perfectione, et etiam cuiuslibet intellectualis naturae;
40 unde et in ipsa consistit felicitas vitae contemplativae hominis,
secundum PHILOSOPHUM X^o E t h i c o r u m . Nunc autem ita est iuxta
determinationem PHILOSOPHI II° D e c a e l o e t m u n d o quod *res*
omnino perfecta perfectionem suam habet a se ipsa *absque* omni
45 *operatione* sua, *qua* acquirat *eam*. Et ideo Deus scientiam et notitiam
et *absque* omni conversione super eas et *absque* omni discursu ab uno
in alterum, sed uno simplici intuitu in se ipso aequè primo et simul
omnia cognoscit, quia sua scientia non est causata a rebus.

Res vero quaelibet alia, quia perfectionem suam in scientia non
50 habet de se, sed ab alio, quia habet eam a rebus, ideo eam non nisi sua
operatione acquirit. Sed ea quae primo perfecto propinqua sunt in
ordine | rerum operatione simpliciore eam acquirunt, quae vero sunt
remotiora, operatione possibili. Et ideo angeli, qui primo sunt
propinquiore, convertendo se ad principia scientiarum sibi innata, ex
55 illis sibi statim scientiam acquirant omnium aliorum sine discursu
causalitatis intelligendi unum ex altero, ut ex notitia unius tamquam
prius noti deveniant in notitiam alterius | posterius ignoti, ut sic per
unum investigent notitiam alterius, sed singula aequè primo intelligunt,
non tamen uno simul intuitu simplici singula intelligendo, sicut facit
60 Deus, sed unum post alterum, secundum quod super res se convertunt.

Homo autem, cum sit in ultimo ordine intelligentiarum post
primum, qui non habet sibi aliquam notitiam innatam nisi in potentia
solum, ut dictum est, primo sibi naturaliter acquirit notitiam
principiorum incomplexorum sub esse incompletissimo et | confuso
65 magis, secundum quod congruit humanae naturae, quia | «*innata est nobis*
via sciendi ex nobis notioribus», quae sunt confusa magis, procedendo «*in*
notiora naturae» quae sunt distincta et determinata magis, et hoc per hunc
modum. Homo enim sibi acquirit notitiam primo de terminis et
quidditatibus rerum in generali primo cognoscendo et considerando
70 quid dicitur per nomen. Ex quibus terminis componendo et dividendo
secundo concipit prima principia complexa sub esse confuso, et
secundum quod homo magis est dispositus in lumine naturalis
intellectus et ingenii subtilitate, tanto perfectius prima principia, tam
incomplexa quam complexa, ab initio concipit. Omnes tamen
75 generaliter ab initio ea sub esse confuso concipiunt, licet unus magis

I' 16vb

Bad. 22^d

K' 25^b

Bad. 22^{rk}

Scarp. 51^b

ARTICULUS I

W' 13 ^{ra}	distincte et minus confuse quam alter. Sed postmodum paulatim determinant ea omnes semper magis et magis. Secundum enim quod dicitur in principio <i>Physicorum</i> , « <i>pueri primo appellant omnes viros patres et mulieres matres; posterius autem</i> », cum vigoratur intellectus eorum, « <i>determinant unumquemque horum</i> » et cognoscit puer patrem suum inter ceteros viros et matrem suam inter ceteras mulieres.	80
T' 17 th	Et haec confusa notitia principiorum in quantum huiusmodi habetur primo via sensus, memoriae et experientiae, quae consistit in singularibus, in quorum notitia non consistit ars aut scientia. « <i>Artifex enim universale et causam cognoscit, expertus autem cognoscit singulare tantum, et causam ignorat</i> », ut dicitur in principio <i>Metaphysicae</i> , sed solum in eis consistit principium artis et scientiae. Principium dico extra terminos artis consistens, antequam intellectus ex ipsis universale abstrahat, quod existens « <i>in anima unum praeter multa est primum principium artis et scientiae</i> » intra terminos artis consistens, ut dicitur in fine <i>Posteriorum</i> , et tunc maxime quando intellectus in illo universali abstracto naturam et causam rei cognoscit et veritatem videt. Tunc enim primo determinatam notitiam principii habet. Sed tamen ante ipsam ab eius notitia confusa, tam in complexis quam in incomplexis, incipit rationis discursus, primo ad cognoscendum veritatem quidditatis terminorum in principiis incomplexis, quorum notitia determinata acquiritur inquirendo via definitiva ex confusa cognitione definiti in significato nominis eliciendo cognitionem eius determinatam in definitiva ratione. « <i>Indefinitum enim quiddam significat nomen, ut circulus. Definitio autem ipsius dividitur in singularia</i> », id est in singulas partes definiti, ut dicitur in principio <i>Physicorum</i> . Et tunc primo, quando termini sic cognoscuntur in definitiva ratione, intelligitur veritas et quidditas rerum, et ex ipsis concipitur intellectus determinatus primorum principiorum complexorum, sicut prius eorum intellectus indeterminatus concipiebatur ex ipsis terminis cognitis in confusa nominis significatione.	85
P' 16 th B' 9 ^{ra} A 17 th		90
K' 25 ^{ra} Bad. 22 ^d I' 17 ^{ra}		95
Scarp. 52 ^a		105
	Et sunt principia ista definitive intellecta, tam complexa quam incomplexa, principia artis et scientiae infra terminos intellectualis cognitionis. Et de numero talium principiorum illa sunt prima principia simpliciter quae de primis et universalioribus magis concipiuntur, ut in incomplexis principiis primum principium et primus conceptus est conceptus entis, in quantum est ens, sub quo sunt omnes alii conceptus incomplexi, et ex ipso et post ipsum concipiuntur. Ex conceptu enim entis via deductionis ratione definitiva eliciuntur omnes alii conceptus incomplexi sequentes. Unde dicit AVICENNA in I ^o <i>Metaphysicae</i> suae: « <i>Res et ens talia sunt quae statim imprimuntur in anima prima impressione,</i>	110
		115

QUAESTIO 12

quae non acquiritur ex aliis notioribus se, et alia acquiruntur ab eis. Quae enim promptiora sunt ad imaginandum per se ipsa sunt ea quae communia sunt omnibus rebus, sicut res et ens et unum, et cetera. Et ideo non potest manifestari horum
 120 *aliquid probatione quae non sit circularis, vel per aliquid quod non sit ignotius illis». Secundum quem modum a primo philosopho, cuius subiectum est ens in quantum ens, omnis alius artifex subiectum suum sumit tamquam aliquod ens particulare sub ente simpliciter. In complexis vero primum principium et primus conceptus est qui primo fundatur super conceptus*
 125 *entis in quantum ens est, et sic est ille «de quolibet affirmatio vel negatio et non simul de eodem», quia fundatur super entis intentionem in comparatione ad suum contrarium, quod est non ens, priusquam sub ente consideretur descensus ad aliquam partem entis. Sub hoc enim conceptu complexo sunt omnes alii conceptus complexi, et ex ipso et post ipsum concipiuntur. Ex conceptu enim huius principii «de quolibet affirmatio vel*
 130 *negatio et non simul de eodem» via deductionis ratione syllogistica eliciuntur omnes alii conceptus sequentes. Unde et ipso interempto omnes | alii interimuntur, ut vult PHILOSOPHUS in IV° M e t a p h y s i c a e. | Et per ipsum omnes alii probantur et etiam primi conceptus principiorum syllogismi, ut patet per totum ex A n a l y t i c i s PHILOSOPHI.*
 135 *Et ideo quicumque aliquid intelligit ens intelligit primo inter incomplexa, nec de hoc aliquis dubitare potest, quia nihil potest intelligi nisi verum, et non est verum | nisi ens. Et illud principium «de quolibet affirmatio», etc., primo intelligit | inter complexa, secundum quod de hoc principio dicit PHILOSOPHUS IV° M e t a p h y s i c a e: «Necesse | est ut illud principium sit valde manifestum et notum. Et de necessitate oportet concedere illud qui habet cognitionem entis». Unde dicit COMMENTATOR: «Quemadmodum oportet philosophum attribuere quodlibet genus entium alicui primo, et scire quid est illud primum», et hoc quoad incomplexa, «ita oportet | ipsum, cum consideravit de primis propositionibus, attribuere omnia alicui primo». Unde PHILOSOPHUS contra negantes | eum exterius, quod tamen negari non potest quoad interius rationem, non procedit | per aliquod principium complexum, sed solum ex terminorum incomplexorum significatione, quae solum praecedit hoc principium complexum.*
 140 *Complexum enim primum nisi per incomplexa cognoscere non possumus. Licet enim aliqua propositio sit per se nota, et primo quantum est de se, ut est illa cuius praedicatum includitur in subiecto, ignoranti tamen subiectum quid est et eius definitionem talis propositio non est nota. Ignorans enim quia homo est animal rationale mortale,*
 145 *potest ignorare an homo sit animal, et alius non, ut dicit ALGAZEL in Logica sua. ‘Secundum interius rationem’ dico, quia qui scit quod homo est animal rationale mortale scit praedicatum includi in subiecto,*
 150
 155

P' 17^a

T' 18^a

K' 25vb

W' 13rb

Bad. 22^{vl}.

Scarp. 52^b

B' 9va

A 17va

ARTICULUS I

I' 17^{ab} cum dicitur «homo est animal». Unde dicit AVICENNA I^o Metaphysicae suae: «*Non potest cognosci quid | sit vere enuntiari, nisi de unoquoque eorum dicatur quia res est, vel aliquid, vel quid*», et PHILOSOPHUS VI° Metaphysicae: «*Oportet non ignorare illud quod significat aliquid, quid sit secundum essentiam et definitionem, quia quaerere absque hoc est facere nibib*». Cognitio enim eius quod quid est est principium omnis cognitionis perfecte habendae de re, et ad ipsam omnis cognitio, tam in complexis quam in incomplexis, reducenda est. Unde illa propositio omnibus est per se nota cuius omnes terminos cognoscunt; illa vero solum sapientibus cuius terminos soli sapientes cognoscunt, secundum quod BOETHIUS libro De Hebdomadibus distinguit *duplex* genus communium conceptionum animi, quarum omnium prima est illa «*de quolibet affirmatio*» etc. 160 165 170

Ex qua via deductionis argumentatione demonstrativa eliciuntur omnes alii conceptus complexi, sive illorum qui sunt principia in aliquibus scientiis specialibus sive conclusionum ultimarum. Et ex hoc philosophus, cuius est considerare quidditates rerum, habet probare prima principia particularium scientiarum. Et per hunc modum quidquid homo cognoscit post simpliciter prima principia naturaliter cognita, via rationalis deductionis | cognoscit, non solum intelligendo unum post alterum, quod facit et angelus, sed etiam intelligendo unum ex altero, tamquam incognitum actu ex actu cognito, in quo illud est cognitum in potentia solum; qui modus cognoscendi angelo non convenit. Unde et modus intelligendi angelorum proprie intellectualis dicitur, hominum vero rationalis, secundum quod dicit DAMASCENUS De duabus naturis et una persona Christi: «*Operatio intellectualis est in angelis et omnibus incorporeis simplici oppositione sive apprehensione intelligentibus; rationalis vero in hominibus, qui ex anima et corpore | componuntur, non simplici, sed varia et ratiocinativa apprehensione intelligentibus*». 175 180 185

Scarp. 53^a

B' 9^{ab}

T' 18^{ab}

P' 17^{ab}

Bad. 22^m

Et nota quia est ordo in illis posterius cognitis ab homine, quia quaedam posteriorum sunt in potentia priori in illo primo principio, tam incomplexo quam complexo, prius ex eo nata cognosci, | quaedam in posteriori nata posterius cognosci | ex eodem, et sic per ordinem usque ad ultima incomplexa | et ultimas conclusiones complexas. | Et secundum hunc ordinem debet procedere ordinata scientia in cognoscendo, sicut natura procedit ordinate in generando, quia non sunt omnia aequae primo in potentia in primis principiis, ut sciantur ex ipsis, sed necesse est quaedam sciri mediantibus aliis, sicut non sunt omnia aequae primo in potentia in materia, ut generentur ex ea, sed necesse est quaedam generari mediantibus aliis primo generatis. Et ideo 190 195

QUAESTIO 12

200 sicut natura non potest primo et immediate ex pane generare hominem,
sed oportet ut primo ex pane generetur sanguis, et ex sanguine sperma,
et tunc ex spermate homo, sic ratio ex primis principiis non potest scire
immediate ea quae mediata sunt, sive complexa sive incomplexa, sed
oportet eam | discurrere per omnia intermedia priusquam mediata
205 poterit per prima cognoscere. Et qui hunc ordinem non observant | in
addiscendo modicum proficiunt, et saepius errant.

A 17vb

W^r 13va

Absolute ergo dicendum quod homo non potest aequo primo
devenire in notitiam singulorum, immo in quolibet genere principiorum
oportet eum prius scire confusa quam determinata, et deinde ex
confusis via discursus rationalis investigare determinata, vel definitive
210 vel demonstrative, et hoc per ordinem semper primo cognoscendo
principia incomplexa, et deinde ex incomplexis complexa, et tam in his
quam in illis primo confusa et indeterminata, deinde distincta et
determinata, ut dictum est. |

Bad. 22ⁿ

<AD ARGUMENTA>

215 Ad primum in oppositum, quod «speciem cuiuslibet rei aequo
primo mens nata est acquirere», dicendum quod licet ita sit, non tamen
nata est per illam intelligere omnia intelligibilia | de ipsa re aequo primo
et | eodem modo, sed primo conceptus confusos primarum
intentionum, et deinde ex determinatione definitiva conceptus earum
220 determinatos, et per illos omnes conceptus sequentes, tam complexos
quam incomplexos, secundum quod apparet in pueris, qui *primo omnes
viros appellant patres*, ut dictum est. |

I^r 17va

K^r 26vb

Bad. 22°

Ad secundum, quod «sensus aequo primo apprehendit omnia
sensibilia», dicendum secundum dicta superius quod non est simile de
225 sensu et intellectu, quia sensus simpliciter et superficietenus exterius rem
per suam speciem apprehendit, sed non ipsam rem interius, neque ipsius
| rei veritatem, in qua plura contingit discerni, | sicut facit intellectus, ut
dictum est secundum AVICENNAM. Propter quod dicit PHILOSOPHUS:
Qui unum dicit quodammodo multa dicit. Ad quae multa cognoscenda
230 non potest intellectus humanus aequo primo, sed quaedam latent in
potentia in quibusdam quae operatione rationis oportet in actum
deducere, quod et facit non nisi discurrendo, quia propter debilitatem
luminis intellectualis in homine non potest omnia illa statim percipere,
quod potest angelus propter luminis intellectualis fortitudinem in ipso.
235 Sed hoc poterit homo cum «*evacuatum fuerit in ipso quod ex parte est et
fuerit sicut angelus Dei in caelo*». |

Scarp. 53^b

Bad. 23°

Bad. 23^{ap}

ARTICULUS I

Bad. 23 ^Q	Ad tertium, quod omnis veritas est per se obiectum intellectus, dicendum quod verum est, sed veritas primorum est obiectum eius per se et primo, aliorum autem per se, sed non primo, et ideo non potest cognosci veritas in illis nisi per discursum ex primis.	240
T ¹⁸ ^a P ¹⁷ ^a	Ad quartum, quod «facilius est animam transire ad notitiam conclusionum ex principiis quam per se ad notitiam principiorum», dicendum quod verum est quantum est ex parte recipientis, quia anima humana de se nihil habet habitus principiorum. In principiis autem in potentia habet habitus conclusionum. Sed quantum est ex parte luminis intellectus, quo fit iudicium veritatis et principiorum et conclusionum, secus est, quia aliquid sufficit ad percipiendum statim veritatem magis perspicuam quod non sufficit ad percipiendum minus perspicuam. Quia ergo magis perspicua est veritas principiorum quam conclusionum, ideo cum quidditas terminorum offertur intellectui, statim vis cognitiva naturalis percipit veritatem principiorum, licet non conclusionum, quarum etiam veritatem statim perciperet, si in tantum esset elevatum lumen cognoscitivum in hominibus quantum in angelis. Et sicut est de perceptione veritatis principiorum et conclusionum, ita est de generatione habituum, quia ex talibus actibus percipiendi primo habitus cognitivi concipiuntur, et per actum intelligendi veritatem principiorum habitus principiorum, tam complexorum quam incomplexorum, concipitur in suo initio, et per talem actum frequentatum augmentatur et firmatur, et per actum ratiocinandi concipitur habitus conclusionis et per ipsum frequentatum habitus conclusionis augetur et firmatur.	245
K ²⁷ ^a		250
Bad. 23 ^R		255
Scarp. 54 ^a	Est enim intelligendum quod aliud est principium, aliud est habitus principii, sicut aliud conclusio, aliud habitus conclusionis. Principium enim est quoddam opus intellectus, velut quaedam notitia actu intelligendi lucens in intellectu tamquam verbum et conceptus eius, quo intellectus informatus in actu intelligendi perfectissime est in actu id quod intelligit, et perfectius quam ex ipsa specie quam habet de re. Et ideo ex illa notitia est perfecta assimilatio intellectus ad intellectum, ut intellectus, cum sit de se quodammodo omnia intelligibilia, « <i>actu tamen nihil eorum est antequam intelligat</i> », sicut dicit PHILOSOPHUS in III ^o D e a n i m a . Quod intelligo ipsum dicere non tam propter speciem rei qua intellectus informatur, ut eliciat actum intelligendi, sed propter ipsam notitiam quae lucet in intellectu ex actu intelligendi, licet neutro illorum informetur intellectus, nisi cum est in actu intelligendi. Et est ista notitia conceptus quidditatis rei in intellectu simplici, propositionis vero in intellectu componente vel dividente, per quem habitus complexus vel incomplexus generatur et augmentatur,	260
A 18 ^a W ¹³ ^b		265
I ¹⁷ ^b Scarp. 54 ^b		270
		275

QUAESTIO 12

280 quo utitur intellectus ad faciliter concipiendum principium postquam generatus est habitus in eo. Non est autem idem quod quis agit et quo agit, sicut habitu grammaticae complexam orationem quis constituit, quae non est habitus ipse, et similiter in operatione rationis ex habitu scientiae concipit quis conclusionem, quae non est ipse habitus. |

Scarp. 54

ARTICULUS II DE MODO SCIENDI

5 | Quia non contingit scire rem absque eo quod sciatur modus eius, viso de possibilitate sciendi et scientiam acquirendi, consequenter de modo sciendi videndum est. Ubi circa sciendi certitudinem sex sunt inquirenda: primum, si contingit hominem aliquid scire certitudinaliter; secundum, si quilibet homo certitudinaliter scit quaecumque ipse scit; tertium, si quilibet homo quaecumque scit ea aequae certitudinaliter; |
10 certitudinaliter; quintum, si omnes homines apti sunt aequae certitudinaliter scire; sextum, | si omnia scibilia nata sunt aequae certitudinaliter sciri. |

B' 10^a

K' 26^b

Bad. 23^{vA}

QUAESTIO 1

UTRUM CONTINGAT HOMINEM ALIQUID SCIRE CERTTUDINALITER

5 Circa primum arguitur quod non contingit hominem aliquid scire certitudinaliter.

10 Primo sic. AUGUSTINUS dicit 83 *Quaestionum* q.^e 9^a: «*A sensibus corporis non est expetenda sinceritas veritatis*». Sed homo per se nihil scit nisi ex sensibus, quia ab ipsis omnis nostra cognitio ortum habet, I^o *Metaphysicae*, II° *Posteriorum*, et III° *De anima*. Ergo homo non potest scire sinceritatem veritatis. Nihil autem scitur certitudinaliter nisi sciendo sinceram veritatem, quia non est scientia nisi ex veritatis cognitione. Ergo etc.

15 Secundo sic. AUGUSTINUS ibidem: «*Nibil est sensibile quod non habeat simile falso, ita ut internosci non possit*». Veritas autem certitudinaliter sciri non potest nisi «*notis dissimilibus falso*», ut dicitur in II° *De Academicis*. Ergo per sensibile nulla veritas | potest cognosci certitudinaliter, sed homo non cognoscit | nisi per sensibilia. Ergo etc.

T' 18^b

P' 17^b

ARTICULUS II

Contra. Habens certam regulam sciendi, in qua non contingit eum errare, potest certitudinaliter scire, quia potest scire in illa et per illam, et ipsa fallere non potest. Talis autem regula est veritas primorum principiorum. Secundum enim PHILOSOPHUM IV° *Metaphysicae*, «*principium est valde manifestum et notum. Homines autem non decipiuntur nisi in eo quod nesciunt*». Hoc autem non habet dubitationem. Talem autem regulam habet in se homo naturaliter acquisitam, ut patet ex praedeterminatis. Ergo etc. |

Bad. 23rb

<SOLUTIO>

Dicendum est hic ex praedeterminatis quod cum hominem contingit habere notitiam primorum principiorum, quae sunt notissima in sua veritate et certissima, ita quod in illis non contingit eum errare, et ex illis via rationalis deductionis contingit eum scire posteriora, in quibus similiter non contingit errare postquam intellectus videt ea reducta in principia, et talis notitia certa est, necessario est ponendum quod contingit hominem non solummodo scire, quod quodammodo concedebant Academici, sed et certitudinaliter scire, quod omnino negabant, et hoc etiam secundum communem hominis modum cognoscendi in statu huius vitae.

Verum intelligendum quod certa notitia duplex est secundum duos quae faciunt notitiam certam, quorum unum est quod sit libera ab omni errore, alterum quod sit in aperta | veritatis | visione. Primo modo notitia est certa qua ita veritatem cognoscimus, quod nequaquam de ea dubitare possumus; secundo modo illa est certa notitia qua veritatem clare videmus in luce | intellectuali ad modum quo videmus visibile in luce solari. Primo modo certam notitiam contingit hominem | hic habere secundum dictum modum sciendi ex primis principiis speculabilium, ad quem potest attingere actione praecisa naturalium virium animae, aspiciendo ad solum exemplar creatum abstractum a re, si tamen ad hoc sufficiat illud exemplar sine illustratione exemplaris aeterni; secundo modo | nequaquam nisi aspiciendo ad exemplar increatum, quod est causa rei secundum modum praedeterminatum. Cognitio enim quae acquiritur per phantasmata non potest esse, quin quantum est de se aliquo modo sit quodammodo obscurata, secundum quod dicit AUGUSTINUS III° *De Academicis*: «*Istae imagines sunt quae consuetudine rerum corporalium nos etiam cum veritas tenetur et quasi in manibus habetur, decipere atque illudere moliuntur*». Unde per species intelligibiles puras, quia non sunt nisi idolum, non veritas ipsa, hominem

I' 18ra

A 18rb

Scarp. 55^b

K' 27ra

W' 14ra

QUAESTIO 1

non contingit hic secundum communem statum viae sinceram et liquidam sive claram veritatem vel etiam qualemcumque scire nisi aspiciendo ad exemplar lucis increatae, ut praedeterminatum est, secundum quod dicit AUGUSTINUS loquens de huiusmodi speciebus puris XII° De Trinitate: «*Rerum transeuntium stant utique intelligibiles, non sensibiles rationes, ad quas mentis acie pervenire paucorum est, et cum pervenitur quantum fieri potest, non in eis manet ipse perversor, sed velut acie ipsa reverberata repellitur.*»

Et adhuc aspiciendo ad exemplar increatum sicut ad rationem intelligendi tantum, non sicut ad obiectum intellectum, secundum quod supra determinatum est, non contingit hominem perfecta certitudine cognoscere veritatem. Et quia secundum communem statum non contingit scire aliquid aspiciendo ad exemplar increatum ut ad obiectum in praesenti vita, sed solum in futura, et ideo dicit AUGUSTINUS IX° De Trinitate in principio quod «*certa cognitio nobis non perficitur nisi post hanc vitam.*» De qua certitudine dicit XV° De Trinitate: «*Ibi veritatem sine ulla difficultate videbimus, eaque clarissima et certissima perfruemur, nec aliquid quaeremus mente ratiocinante, sed contemplante cernemus.*» Unde ex hac obumbratione vitae | praesentis frequenter contingit quod homo qui certe scit nescit quanta certitudine sciat. | Propter hoc dixit quidam: «*Hoc solum scire me scio, quod nescio*»; et e converso qui nescit scire se credit, secundum quod dicit CHRYSOSTOMUS: «*Adhuc multa nescimus, et illa quidem didicisse nos credimus*», et PHILOSOPHUS in VII° Ethicorum: «*Quidam opinantium non dubitant, sed aestimant certe scire.*» |

T^r 19ra

P^r 18^a

Bad. 23^c

80

<AD ARGUMENTA>

Ad primum in | oppositum, quod «*a sensibus non est expetenda | sincera veritas*», dicendum quod verum est quantum aspiciendo ad exemplar lucis increatae, et hoc non quia ipsa veritas in se in aliquo sit impura, sed quia in nobis sit impura quando est phantasmatis obumbrata, sicut lux solis oculis fumo caligantibus impura quodammodo est, tamen certitudo aliqua veritatis ex sensibus haberi potest, ut dictum est, non stando in sensibus et eorum iudicio, quia facillime decipiuntur sensus, sed per intellectum intelligibilem speciem quantum possibile est depuratam a sensibus abstrahendo, et ibi penes se iudicando. Unde ad litteram AUGUSTINI illo dicto suo hortatur nos, ne stemus in iudicio sensus, sed abstrahamus nos quantum possumus a sensibus, et coniungamur intelligibilibus, secundum quod dicit concludendo | in fine quaestionis: «*quapropter*», inquit, «*saluberrime*

Scarp. 56^a
K^r 27th

I^r 18th

ARTICULUS II

Scarp. 56 ^b Bad. 23 ^{A 18va B 10^{ab} Bad. 24rd}	<i>admonemur averti ab hoc mundo, qui profecto corporeus est atque sensibilis, et ad Deum et ad veritatem, quae intellectu et interiore mente capitur, quae non habet imaginem falsi a qua discerni non possit, tota alacritate converti.</i>	95
Bad. 24 ^{re} Scarp. 56 ^a	Per haec patet ad secundum, quod «omne <i>sensibile habet simile falso</i> », dicendum quod verum est quantum est ex parte speciei, in quantum est sensibilis et phantastica maxime in stando in sensu, qui non potest similium iudicare dissimilitudinem. Transcendendo tamen sensus ratio bene diiudicat illam, et verum a falso discernit. Unde AUGUSTINUS in tota illa quaestione nihil intendit nisi quod imagines sensibilibus ut sensibiles quasi omnino communes sunt vero et verisimili sive falso, secundum quod assimilantur species quas visus capit ab auro et ab aurichalco, quae discerni sensus iudicio nequeunt. Unde et somniantes de speciebus quae eis apparent iudicant quod sunt res ipsae. Quare cum non potest percipi verum nisi a falso discernatur, iudicium verum non est constitutum in sensibus. Et ideo concludit in fine: « <i>Quamobrem salubriter admonemur</i> », etc., ut dictum est.	100 105 110

QUAESTIO 2

UTRUM QUILIBET HOMO CERTITUDINALITER SCIAT QUAECUMQUE IPSE SCIT

	Circa secundum arguitur quod non quilibet homo scit certitudinaliter quaecumque ipse scit.	5
Scarp. 56 ^b K' 27 ^{va} W' 14 ^{ab} Scarp. 57 ^a	Primo sic. AUGUSTINUS dicit 83 Quaestionibus: « <i>Comprehendi non potest quod sine intermissione mutatur</i> », quia antequam ratio iudicium potest complere, iam non est res ipsa quod fuit. Naturalia sunt huiusmodi, ut dicit AUGUSTINUS ibidem. Ergo comprehendi non possunt. Quod tale est non potest certitudinaliter sciri. Quamvis ergo contingit hominem naturalia scire, ut dictum est supra, non tamen contingit eum scire ea certitudinaliter.	10
	Secundo sic. Illa quae tantam habent diversitatem, ut homo vix sibi in eis potest cavere ab errore, non contingit hominem scire certitudinaliter. Moralia et legalia omnia sunt huiusmodi secundum PHILOSOPHUM in I ^o Ethicorum, et tamen contingit ea hominem scire. Ergo etc.	15
	Tertio sic. PHILOSOPHUS dicit II ^o Metaphysicae: « <i>Dispositio intellectus nostri apud illud quod est valde in natura manifestum similis est dispositioni oculorum vespertilionis ad lucem solis</i> ». Oculus autem vespertilionis de luce solis non potest habere certam notitiam, quia non sufficit eam	20

QUAESTIO 2

inspicere; ergo nec intellectus noster de illis quae in natura sua sunt
valde manifesta. Illa secundum COMMENTATOREM ibidem sunt divina
et supernaturalia. Ergo quamvis contingit hominem ea scire, non tamen
25 contingit eum ea scire certitudinaliter.

Contra. Non contingit | hominem aliquid | scire nisi de quo
habet veritatis notitiam, et in quantum veritatem noscit in tantum scit.
Sed habendo notitiam veritatis non contingit errare de re cuius est, quia
non errat nisi falsitate deceptus. Sed ubi non contingit errare, scit homo
30 certitudinaliter. Ergo non contingit hominem aliquid scire quin sciat
illud certitudinaliter. |

T^a 19^b

P^a 18^b

Bad. 24^d

<SOLUTIO>

Dicendum ad hoc quod secundum PHILOSOPHUM scire non est
aliud quam certam habere veritatis notitiam. Scientia ergo cuiuscumque
35 sit aut certa est aliquo genere certitudinis aut scientia non est. Unde et
ACADEMICI, quia omnia credebant esse incerta et tantis errorum
tenebris involuta, ut de nullo posset homo certam notitiam habere,
scientiam negabant omnino, ut dictum est supra. Unde cum, ut ibidem
contra ipsos obtentum est, hominem possibile est scire et percipere
40 notitiam veritatis, absolute concedendum quod homo quaecumque scit
certitudinaliter scit, quia veritas cum menti apparet, de ipsa mens ipsa se
ipsam certificat per naturale iudicium, quod penes se habet, de quo
dictum est supra, licet aliquando non nisi magno labore homo ad hoc
devenire potest ut sibi appareat. Propter quod dicit | AVICENNA:
45 «*Unaquaeque res certitudinem suam habet, qua est id quod est*». Unde si
homines in omnibus iudicium rationis attenderent et exspectarent,
numquam in certificando errarent. Nunc autem quia saepius homines
iudicium rationis opinando secundum ea quae apparent praeveniunt,
aliquando incertis | tamquam certis adhaerent, et scire se credunt, cum
50 solum opinionem | habeant, ut dicit PHILOSOPHUS VII°
Ethicorum. |

I^a 18va

A 18^b

K^a 27vb

Bad. 24^g

<AD ARGUMENTA>

Ad primum in oppositum, quod naturalia sunt in continuo fluxu,
dicendum quod verum est in ipsis particularibus, non autem in
55 universalibus abstractis ab ipsis, quae manent in mente, secundum quae
de ipsis est certa scientia, qualitercumque particularia mutantur, ut
dictum est supra. Non enim est scientia de rebus in quantum sunt extra

ARTICULUS II

in effectum, sed in quantum natura et quidditas earum a mente est comprehensa, | sive res sint extra sive non, ut infra dicitur.

Ad secundum, quod moralia in maxima sunt varietate, dicendum quod licet moralia et legalia propter condiciones et circumstantias particularium in summa sunt varietate, ut quod modo statutum est ad medelam in proximo vergat ad noxam, ut non possint statui in eis aliqua principia universalia certa certitudine et apud omnes observanda, dico proxima, prima tamen principia operandorum remota certa sunt semper et infallibilia et semper et ubique eadem manentia, ut quod «unicuique reddendum est quod suum est, cum est in statu recipientis» et quod «nemini iniuriandum est», et cetera huiusmodi, ex quibus pro tempore et loco valiturae certae regulae vivendi possunt institui, quae tamen postmodum variatione temporum et locorum variari poterunt. De quibus intendit PHILOSOPHUS illud supra dictum I^o Ethicorum. Variari autem poterunt illae regulae secundae manentibus primis regulis invariabilibus, ex quibus aliae de novo institui possunt, similiter pro tempore et loco valiturae. Per quas etiam sapiens certam habet operandorum scientiam.

Unde quod dicit PHILOSOPHUS quod moralia «*videntur esse sola legis*» institutione, hoc secundum COMMENTATOREM verum est quantum ad communem *aestimationem et suspicionem* hominum, qui prima principia operandorum, ex quibus alia instituuntur, non percipiunt. Praecepta enim moralia secundaria, quae sunt regulae proximae operandorum, instituta sunt a iustitia quae est | legis positiva, | cui de quibusdam non contingit universaliter recte dicere, nec tamen peccatum hoc est in lege, nec in legislatore, | sed in natura rei. Materia enim operabilium et eius natura talis est quod variabilis est secundum loca et tempora et personas. Unde illa iustitia quae dicitur legis positiva, quae in principiis proximis operandorum consistit, superior est iustitia quae appellatur legis directiva, quae consistit in primis principiis operandorum, et frequenter mutat quod statutum est a legis positiva. Verbi gratia, iustitia quae appellatur legislativa dicit quod «omni deponenti reddendum est depositum», ubi quandoque accidit inconveniens in particularibus quae | legislator non consideravit, qui non potuit omnia particularia considerare, ut quando depositor fur esse perpenditur vel in furiam versus. In istis enim casibus deponenti non est reddendum depositum, puta, si sit gladius quo furiosus velit se ipsum occidere. Unde tunc supervenit legis directiva corrigens et complens legis positivam et excipit furem et furibundum, quos legislator excepisset, si advertisset, quia non fuit intentionis suae hos includere, secundum quod haec omnia determinat PHILOSOPHUS V^o

Scarp. 57^b

60

65

70

75

Bad. 24^{nl}

80

Bad. 24^{vi}

W' 14ra

P' 18ra

85

T' 19ra

90

K' 28ra

95

QUAESTIO 2

- 100 Ethicorum ante finem. Propter quod dicit in III° Politicae:
«*Quaecumque | non videtur posse determinare | lex, neque homo potest utique nota*
facere. Sed universale lex instituit; reliqua iustissima | sententia iudicare habent
principes et disponere». Et sic patet plane quod quantum in moralibus est
scientiae, tantum in eis est certitudinis. | Scarp. 58^a
B^{118^{ab}}
B^{110^{va}}
- 105 Ad tertium, quod «*intellectus noster se habet ad manifestissima naturae*
sicut oculus vespertilionis ad lucem solis», dicendum quod quantumcumque | Scarp. 58^b
homo non habet, nec modicum notitiae clarae de supernaturalibus, sicut
nec vespertilio | de sole, tamen pro eo tantillo quod notitiam habet de A 19ra
eis bene potest habere notitiam certam sine omni scrupulo erroris. Non
enim solum est certitudo notitiae, quia clara, sed quia ab errore libera, ut
110 dictum est supra quaestione proxima. Unde vespertilio certa potest de
sole esse quia lucet, licet hunc clare videre non potest. | Bad. 24^{rk}
Scarp. 58^a

QUAESTIO 3

UTRUM QUILIBET HOMO QUAECUMQUE SCIT SCIAT EA AEQUE CERTITUDINALITER

- 5 Circa tertium arguitur quod quilibet homo quaecumque scit scit ea
aeque certitudinaliter.
- Primo sic. Scientiae certitudo est ex certitudine medii per quod res
scitur, secundum quod certior habetur scientia medio propter quid
quam medio quia. Quae ergo sciuntur uno et eodem medio semper
aequaliter certo aequae certitudinaliter sciuntur. Tali medio novit homo
10 quaecumque novit, quia notitia primorum principiorum. Ergo etc.
- Secundo sic. Certitudo scientiae est ex notitia veritatis, pure
intellectui se praesentantis, ut dictum est. Sed aequae pure cuiuslibet rei
scitae veritas se repraesentat intellectui, quia secundum AUGUSTINUM
83 Quaestionum q.^e 1^a: «*veritas numquam falsitatem patitur*» et
15 impura reddi non posset nisi ex falsitatis commixtione, secundum quod
dicit AUGUSTINUS in libro De Mendacio: «*Veritas non nisi mendacio*
violatur». Ergo etc.
- Contra. Secundum PHILOSOPHUM in principio Ethicorum
«*certum non similiter in omnibus quaerendum est*». Hoc autem non est, nisi
20 quia inveniri non | potest. Ergo etc. | Scarp. 58^b
Bad. 24^{vl}.

<SOLUTIO>

ARTICULUS II

Ad hoc dicendum secundum praedicta quod certitudo scientiae de

K' 28^{ob} | re scita non est, nisi quia clara est veritatis notitia aut ab errore segura. Nunc autem haec duo non aequaliter concurrunt in singulorum notitia quae homo novit. Idcirco dicendum absolute quod non contingit eum aequae certitudinaliter nosse quaecumque novit, dico in statu vitae huius. Immo quaecumque novit, a primis scibilibus usque ad ultima, necesse est eum omnia illa scire secundum gradus certitudinis, sicut secundum gradus ordinis de quibus dictum est supra. |

Bad. 24^{oM} Ad cuius intellectum considerandum quod loquendo de certa

P' 18^{ob} notitia | hominis ex parte hominis cognoscentis, de qua est quaestio, si comparemus certitudinem securitatis ab errore ad certitudinem claritatis in visione, sic multo certius fidelis novit ea quae sunt fidei, adhaerendo auctoritati primae veritatis, quam ea quae sunt cognita ab ipso naturali ratione, quantumcumque sciat ea medio claro demonstrationis, ita quod

T 19^{ob} demonstratio, quam de eo quod fide tenet. | In illis autem de quibus

Scarp. 59^a habemus | certitudinem scientiae ex clara notitia veritatis non contingit hominem unum aequali certitudine scire singula, neque in diversis generibus scientiarum neque in eodem genere scientiae.

W' 14^{ob} «Sunt autem», secundum PHILOSOPHUM, «tres modi *philosophiae essentialis, naturalis, mathematicae, et divinae*», in quibus homo secundum gradus certitudinem habet scientiae, quia | maximam in mathematicis, tum quia sunt de rebus existentibus in sensibilibus et nostra cognitio a sensu incipit, tum quia sunt de rebus quantum est de se intransmutabilibus, tum quia secundum COMMENTATOREM principio

P' 19^{oa} P H Y S I C O R U M «ea quae in illis sunt priora et notiora sunt simpliciter, priora et | notiora sunt et nobis». Minorem vero certitudinem habet in naturalibus, quia licet sunt de rebus nobis sensibilibus, tamen de summe mutabilibus, in quibus non sunt eadem priora et notiora nobis quae simpliciter, sed a posteriori simpliciter incipit in eis omnis nostra cognitio. Et ideo dicit COMMENTATOR super II^{um} M E T A P H Y S I C A E quod «demonstrationes mathematicae sunt in primo ordine certitudinis et demonstrationes naturales sequuntur eas». Minima vero homini est certitudo in divinis, tum quia sunt de omnino abstractis et elongatis a sensu, tum quia ad illorum notitiam non ascendimus | nisi per sensibilibus manuactionem. Et ideo dicit PHILOSOPHUS I^o M E T A P H Y S I C A E de sua scientia divina secundum unam litteram: «Notiores omnes hac, potior autem nec una est».

A 19^{ob} In eodem autem genere scientiae similiter numquam contingit duo aequae certitudinaliter | hominem scire, quia nostra scientia, eo quod discursiva est, non cognoscit nisi posteriora ex prioribus usque ad

Bad. 25^{oM}
K' 28^{oa}

QUAESTIO 3

65 primum seminarium scientiae animae innatum, quo primo cognoscit
naturaliter primum principium incomplexum, ut primum conceptum
entis, et deinde posteriores usque ad ultima composita; et mediantibus
incomplexis cognoscit prima complexa, et ex illis posteriora usque ad
ultimas conclusiones, ut dictum est supra. Et sic in unoquoque genere
sciendi semper certior est cognitio principiorum quam principiatorum,
70 et tanto certius unumquodque cognoscitur quanto cognoscitur mediante
principio priori, et tanto minus certe, quanto cognoscitur mediante
principio posteriori, quia semper clarius virtus primi principii cognitivi
reluet in sibi proximiori quam remoto distantia ordinis naturalis, sicut
oculus corporis tanto certius videt aliquid, | quanto sibi videt
75 propinquius in distantia debita locali, et tanto minus certe, quanto videt
eum remotius ultra debitam videndi distantiam. |

Scarp. 59^b

Bad. 25^{AN}

<AD ARGUMENTA>

Ad primum in oppositum, quod «eodem medio omnia sciuntur»,
dicendum quod licet mediante primo principio omnia sciuntur, non
tamen omnia per eandem immediationem se habent ad ipsum, et ideo
80 certius sciuntur per ipsum proxima et immediata quam remotiora.
Adhuc etiam dicendum quod non omnia ex principiis primis naturaliter
scitis ab homine nata sunt sciri, sed solum illa quae subsunt naturali
rationi, ut infra dicitur. |

Bad. 25^{CO}

85 Ad secundum, quod «veritas semper pura est», dicendum quod in
re ipsa semper pura est, non tamen ex parte cognoscentis. In quantum
enim nobis praesentatur sub specie sensibilibus abstracta a
phantasmatibus, in qua cum similitudine veri similitudo falsi commixta
est, ut dictum est supra, ut per hoc ipsa similitudo | possit nos decipere,
90 ut falsum credamus verum, ut aurichalcum aurum, et e converso, ut sic
quandoque omnino verum non intelligamus et privemur omnino
scientia, secundum quod dicit AUGUSTINUS 83 Quaestionibus:
«*Omnis qui fallitur, in eo quod fallitur | non intelligit*». Unde secundum quod
95 tale quid magis et minus natum est contingere in notitia scibilium
quorundam quam aliorum, secundum hoc quaedam nata sunt magis
certitudinaliter sciri quam alia, et minime certe ea in quibus maxime nata
est fieri deceptio talis, | ut sunt naturalia, quorum scientia per sensus
nobis maxime generatur, a quibus facillime sumit intellectus deceptionis
100 occasionem, secundum quod dicit AUGUSTINUS III° De
Academicis: «*Veritatem obtinere nemo potest, si falsis imaginibus deceptus
comprehensionis modos laxaverit. Sunt enim istae imagines quae consuetudine*

P^l 19^a

T^l 20^a

K^l 28vb

ARTICULUS II

rerum corporalium nos etiam, cum veritas tenetur et quasi in manibus habetur, decipere aut illudere moliantur. Per hunc ergo modum in rebus in quibus verisimile contingit apprehendere cum vero, veritas falsitatem bene compatitur, quantum est ex parte intelligentis. Quod autem dicit AUGUSTINUS, quod «*veritas falsitatem non compatitur*», verum est ex parte rei intellectae, et maxime in illo quod est veritas | per essentiam, de quo AUGUSTINUS ibi loquitur ad litteram, probans quod anima, quia secum quodammodo compatitur falsitatem, non est veritas per essentiam, sed participatione. |

I' 19^{ab}

Bad. 25^{ab}
Scarp. 60^a

105

110

QUAESTIO 4

UTRUM OMNES HOMINES QUICUMQUE SCIUNT EADEM SCIANT EA AEQUE CERTITUDINALITER

Circa quartum arguitur quod omnes homines quicumque sciunt eadem sciunt ea aeque certitudinaliter.

5

Primo sic. Quicumque rem aequaliter intelligunt aeque certitudinaliter eam sciunt, quia ex modo intelligendi rem procedit certitudo | scientiae de ea. Sed quicumque aliquid intelligunt aequaliter illud intelligunt, secundum quod dicit AUGUSTINUS 83
Quaestionibus: «*Non est dubium nec posse rem aliam alio plus intelligere*». Ergo etc. |

W' 15^{aa}

B' 10^{ab}

A 19^{aa}

10

Secundo sic. Certitudo scientiae consistit | in notitia veritatis, sed notitia veritatis non contingit diversis secundum magis et minus, quia est «*adaequatio quaedam rei et intellectus*», et ita quaedam aequalitas. Aequalitas autem magis et minus non suscipit. Ergo etc.

15

Contra est quia tunc docens et discens aequaliter scirent, quia discens aequaliter novit id quod novit docens, ut dictum est supra. Consequens falsum est, quia licet motum habeat aliquid eius quod habet motor, «*non tamen habet ipsum eodem modo quo habet motum*», ut dicit COMMENTATOR super IX^{um} Metaphysicae. |

Bad. 25^{ab}

20

<SOLUTIO>

Ad hoc dicendum quod «*dispositio intellectus de re intelligibili est sicut dispositio sensus de re sensibili*». Propter quod PHILOSOPHUS II° Metaphysicae «*assimilavit virtutem intellectus in comprehendendo secundum certitudinem intelligibilia abstracta quae sunt summe*

25

QUAESTIO 4

intelligibilia *debilissimo visui in comprehendendo maxime* | visibile, *scilicet solem*», ut ibi dicit COMMENTATOR. Sicut ergo alterum altero contingit unam et eandem rem certius videre oculo corporis, sic contingit alterum altero unam et eandem rem certius videre oculo mentis, et per hoc eam
30 certius scire, et hoc duplici | de causa accepta ex parte videntis: una ex parte dispositionis naturalis in ipso, altera ex parte dispositionis
acquisitae ab eo. Ex parte dispositionis naturalis, quia unus habet oculum intellectus altero clariorem, perspicaciorem et limpidiorem. Et
35 ideo habet maiorem virtutem in se limpidius et perspicacius veritatem rei conspiciendi quam alter, secundum quod de hoc infra dicitur, et ex hoc certius sciendi eam, ut dictum est, sicut habens oculum carnis
clariorem et limpidiorem et perfectiorem in se limpidius et clarius videt visibile corporale quam alter. Ex parte dispositionis acquisitae causa est
40 | quia | unus magis exercitatus est circa inspectionem veritatis rei scitae quam alter. Et ideo de notitia eius habet habitum magis confirmatum quam alter, et condiciones particulares quidditatis rei distinctius | videt
quam alter, et ex hoc certius et discretius eam videt quam alter, secundum quod ille qui frequenter vidit imaginem aliquam sub
imitatione ad archetypum perfectius secundum unamquamque
45 particulam videt in quo eum perfecte imitatur, et in quo deficit, quam ille qui solo aspectu advertit quia est vera rei imitatio ad eius imaginem
facta. |

Scarp. 60^b

K' 29^a

P' 19^b
Bad. 25^{vQ}

T' 20^b

Bad. 25^{rR}

<AD ARGUMENTA>

Ad primum quod «*non contingit alium alio* | *plus* vel minus
50 *intelligere*», dicendum quod 'plus vel minus intelligere' potest determinare actum intelligendi vel respectu rei intellectae. Sic non potest eadem res secundum plus vel minus intelligi a diversis, quia non habet esse in se ipsa secundum plus vel minus in veritate, sicut neque in esse, quare
neque etiam in cognitione. «*Quod enim significat essentiam cuiuslibet, hoc finis
55 cognitionis et esse rei*», ut dicitur V^o M e t a p h y s i c a e . Essentia autem rei neque intenditur in se neque remittitur. Quia igitur res ipsa quaelibet uno et simplici modo se habet in sua veritate, quicumque in ea intelligit aliquid plus vel minus aliter rem intelligit quam est, et ita falso, quare
nec eam tunc intelligit sicut argumentum dicit, quia non contingit
60 intelligere nisi verum. Vel potest li 'magis et minus intelligi' determinare actum intelligendi respectu ipsius intelligentis. Sic bene contingit |
eandem rem unum plus intelligere quam alterum, et ita certius. Sed hic
subdistinguendum quod rem eandem plus vel minus intelligere ex parte

Scarp. 61^a

I' 19va

ARTICULUS II

Scarp. 61 ^b	intelligentis potest intelligi intensive vel extensive: extensive hoc contingit quando unus particulas quidditatis et essentiae rei quas ratio	65
A 19 th	distinguit distinctius intelligit quam alter; intensive quando unus limpidius videt id quod est veritatis rei quam alter, in quantum profundius visu intellectuali unus eam magis penetrat quam alter, et minus potest eum impedire obnubilatio phantasmatum. Et utroque	
Bad. 25 ^{vs}	modo contingit unum altero magis et certius aliquid intelligere.	70
K' 29 th	Ad secundum, quod « <i>veritas est adaequatio</i> », dicendum quod verum est, quia quantum veritas manifestatur cuique, tantum eam intelligit. Hoc tamen non impedit quin uni plus manifestetur quam alteri, et eam plus intelligat. Et licet « <i>veritas ipsa est adaequatio intellectus et rei intellectae</i> »	75
W' 15 th	in quolibet intelligente, non tamen est adaequatio plurimum intellectuum inter se. Sicut enim aequalitas est tanta binarii ad binarium quanta quaternarii ad quaternarium, non tamen est aequalitas binarii ad quaternarium, sic tanta est adaequatio rei et intellectus in minus apprehendente veritatem rei quanta in magis apprehendente, licet non adaequatur apprehensio unius apprehensioni alterius.	80
Bad. 25 ^{vt}		
Scarp. 61 ^a		

QUAESTIO 5

UTRUM OMNES HOMINES APTI SINT AEQUE CERTITUDINALITER SCIRE

	Circa quintum arguitur quod omnes homines apti sunt aequae certitudinaliter scire.	5
Scarp. 61 ^b	Primo sic. Ubi causa non recipit magis et minus, nec effectus, quia non intenditur effectus nisi per intensionem suae causae, ut nigredo per calidum, similiter neque remittitur. Causa quare homo est sciens est quia est rationalis. Sed rationale esse non suscipit magis neque minus, quia est differentia hominis specifica « <i>substantialis, quae non recipit magis vel minus</i> », secundum PHILOSOPHUM in <i>P r a e d i c a m e n t i s</i> . Ergo etc.	10
	Secundo sic. Ubi non est contrarium, neque magis vel minus, quia contrarium est causa eius quod est magis vel minus. Ut enim determinatur in <i>S e x p r i n c i p i i s</i> , « <i>albius est quod est nigro</i>	

QUAESTIO 5

15 *impermixtus*». Sed scientia non habet contrarium — propter quod etiam
vult PHILOSOPHUS in *Topicis* quod «*delectationi* per scientiam | *nihil*
est *contrarium*» — quare neque scientiae certitudo, | quia in tantum est
scientia, in quantum est certa, ut dictum est supra. Quare et certitudo
scientiae magis et | minus non potest suscipere. Non ergo contingit
20 unum hominem certius scire quam alterum.

P' 19va

T' 20va

Scarp. 62^a

Contra est quod non omnes sunt aequae praeconi ad discendum, ut
patet ex experientia, quia diversi non possunt aequaliter proficere cum
labore aequali, quare neque sunt aequae praeconi ad scientiam capiendum, et
ideo neque ad certitudinaliter sciendum, cum ab eodem est scientia et
25 certitudo scientiae. |

Bad. 25^v

<SOLUTIO>

Dicendum ad hoc iuxta dictum in praecedenti quaestione quod
cum certitudo scientiae ad intellectum se habet ad modum certitudinis
visus ad oculum, sicut non sunt omnes homines apti aequae
30 certitudinaliter oculo carnis videre visibile, sic non omnes aequaliter apti
sunt intellectu intelligere intelligibile.

Et hoc contingit homini ex duplici causa, una naturali, altera
accidentali. Causam naturalem assignant aliqui ex parte intellectus
secundum se, et hoc dupliciter: uno modo non accipiendo occasionem
35 bonitatis intellectus ex parte corporis, dicendo absolute, nihil
discernendo ex parte corporis, quod unus meliorem sortitur animam
quam alter, et secundum hoc excellit | in perspicacia intellectus et aliis
viribus animae, secundum quod quidam haeretici dicentes Christum
fuisse purum hominem dicebant ipsum sortitum fuisse meliorem
40 animam aliis et ideo omnes excessisse in scientia et virtutum operatione,
ut recitat AUGUSTINUS in libro *De haeresibus*. | Alio modo alii
ponunt idem, accipiendo tamen occasionem quod unus sortiatur
meliorem intellectum alio | ex parte corporis, dicendo quod quanto
corpus melius est dispositum et praeparatum ad animae susceptionem,
45 tanto meliorem sortitur animam et melius dispositam | in omnibus
viribus suis naturalibus, quia, ut dicunt, forma | recipitur secundum
capacitatem ipsius materiae, et sic, ut dicunt ambo, unus | sortitus est
animam subtiliorem ex natura sua quam alius, propter quod unus aptus
est certius scire quam alter, et quod ideo dicat PHILOSOPHUS in II° *De*
50 *anima* «*molles carne aptos mente*», quia carnis mollities apta est
susceptioni animae intellectus subtilis, non sic autem carnis durities.

K' 29va

Bad. 25^x

I' 19vb

B' 11ra

A 20ra

Bad. 26^{cx}

Hoc habet magnam dubitationem in se, de qua alias debet esse

ARTICULUS II

sermo, sed quantum ad praesens nihil; tamen circa hoc determinando magis apparet esse verius ponendum quod hoc non contingit ex dispositione animae in se, sed ex dispositione corporis et virium inferiorum quibus intellectus utitur ad suam operationem quoad specierum receptionem, ut quanto organum phantasiae et aliarum virium sensitivarum organa melius sunt disposita, ut imagines puriores, stabiliores, ordinatiores recipiant et conservent, quae per hoc habiliores sunt ut species intelligibiles ab eis abstrahantur puriores, stabiliores et ordinatiores, tanto intellectus | mediantibus illis certius et limpidius intelligat, et e converso, ut quanto ex indispositione organorum imaginationes impuriores, fluxibiliores et inordinatiores recipiant et conservent, a quibus habent abstrahi species intelligibiles impuriores, fluxibiliores et inordinatiores, tanto intellectus mediantibus illis minus certe et obtusius intelligat. | Unde, ut vult PHILOSOPHUS | VII° P h y s i c o r u m , indistinctio, inordinatio et perturbatio motus specierum in phantasia multum actum intelligendi disturbant, ut ex hoc infantes addiscere non possint neque | iudicare consimiliter sensibus. «*Multa enim*», ut dicit, «*turbatio et motus* | est circa eos, sed *in sedendo et quiescendo anima prudens fit et sciens*».

Et ista perturbatio aliquando sedatur a natura per aetatem, secundum quod dicitur in principio P h y s i c o r u m : «*Pueri appellant omnes viros patres et mulieres matres; posterius autem discernunt unumquodque*»; cum scilicet per aetatem vigoratur intellectus, non in se, | sed in viribus inferioribus, cognoscit patrem inter ceteros viros et matrem inter ceteras mulieres; aliquando vero sedatur per consuetudinem et exercitium virtutum moralium, maxime castitatis, et per studium in bonis disciplinis.

Unde qui ex naturali complexione et organorum sensibilibus dispositione, et virtutum moralium exercitio et bonarum artium studio habent motus passionum sedatos et species in imaginativa puras, quietas et ordinatas, maxime subtiles sunt in actu intelligendi, et certiores nati sunt acquirere de singulis scientiam quam ceteri, qui non sunt tales. Unde e contrario sustinentes motus passionum, vel ex malitia naturae vel ex vitio morum, et segnes ad bona studia, vel pravis studiis imbuti, maxime a pueritia, minime possunt scientiae alicuius certitudinem acquirere. Et ita in hoc quod quidam segnes sunt plus ad discendum quam alii, et quidam melioribus studiis et exercitiis imbuti a iuventute quam alii, consistit causa accidentaliter quod non omnes aequae apti sunt ad certitudinaliter sciendum.

Unde inter alia impedimenta cognoscendi veritatem quae PHILOSOPHUS ponit II° M e t a p h y s i c a e , «*primum et fortissimum*», |

Scarp. 62^b

Bad. 26^v

P^r 19rb

W^r 15va

K^r 29rb

T^r 20rb

I^r 20ra

QUAESTIO 5

95 sicut dicit COMMENTATOR, «est prava consuetudo ex pueritia». Isti enim
prave educati a pueritia secundum PHILOSOPHUM dicere semper volunt
«quod assueti sunt dicere, et iudicant inconueniens quod extra illud est, quia id
ad quod consueti sunt maxime est eis applicabile animo». Unde dicit
AUGUSTINUS III° De | doctrina christiana: «Si animum
occupauerit alicuius erroris opinio, quidquid aliud asseruerit scriptura, figuratum
100 arbitrantur».

A 20^b

105 Secundum vero impedimentum post hoc est segnities studii. Tales
enim, ut dicit PHILOSOPHUS ibidem, «odiunt sermonem perscrutatum, quia
non statim possunt ipsum capere», de quibus dicit COMMENTATOR quod
«impossibile est ut addiscant». Et ista | sunt duo impedimenta ex causa
accidentali.

Scarp. 63^a

Tertium vero est ex causa praedicta naturali, quia in quibusdam
dominatur virtus imaginativa, qui non possunt transire imaginationem,
neque credere demonstrationibus, nisi imaginatio concomitetur eas.
Unde isti ad certum intellectum | veritatis attingere non possunt. |

K' 30^a

Bad. 26^{zz}

110

<AD ARGUMENTA>

Ad primum in oppositum, quod aequae rationalis est quilibet
homo, dicendum quod rationale, quia nominat potentiam quae habet
comparationem ad actum et ad subiectum, magis vel minus circa ipsum
potest intelligi in respectu ad actum aut in respectu ad subiectum. Primo
115 modo bene potest intendi et remitti, in quantum unus ex causis
praedictis habilior est ad actum intelligendi quam alius, et ad retinendum
veritatis impressionem, secundum quod in Sex principiis dicitur
quia «animantius est brutum arbore et rationale irrationalis», et hoc quia brutum
natum est pati a speciebus sensibilibus, arbor | non, et rationale a
120 speciebus intelligibilibus, irrationale non. Et secundum hunc modum
etiam unus homo dicitur rationabilior altero, quia magis natus est
moveri veritatis impressione quam alter.

P' 20^a

Secundo modo subdistinguendum. Cum enim rationale sit
potestas hominis, ut homo est coniunctus ex corpore <et anima> cuius
125 est et actus intelligendi et ratiocinandi, ut dicitur I^o De anima, potest
considerari prout convenit homini ratione speciei vel ratione alicuius
individui. Si primo modo, cum species sequitur formam, quae in homine
est anima rationalis, hoc modo non potest rationale suscipere magis vel
minus, quia species secundum se una et eadem est, et aequalis in
130 omnibus individuis, non potens diversificari | neque intendi aut remitti
in substantia sua. Si ratione individui, cum ratio individui se teneat ex

T' 21^a

ARTICULUS II

Bad. 26^{vz}
 parte corporis et materiae, hoc modo in individuo rationale bene potest
 suscipere magis et minus, secundum quod unus homo ex parte
 organorum sensitivorum magis est aptus ad | intelligendum et
 ratiocinandum quam alter, ut dictum est. 135

W^r 15^b
 Et hoc contingit, quia stante unitate speciei semper formae in
 aliquo diversificantur in diversis individuis numero secundum
 diversitatem materiarum numero in quibus recipiuntur. Sed secundum
 hoc est ei materia quodammodo accidentalis, secundum quam ad omnes
 actus animae in corpore quidam sunt aptiores quam alii, et unus ad 140
 unum aptior est, alius ad alium, tam in moralibus quam in
 intellectualibus, et unus habilior ad unam | virtutem vel scientiam, alius
 ad aliam, [ut sic] sicut in uno et eodem homine secundum unam et
 eandem animam in natura et essentia propter mutationem aetatis
 contingit ipsum esse habiliorum ad unum actum quam ad alium, et 145
 similiter | ad eundem actum | in diversis aetatibus, et similiter propter
 mutationem temporis. Quae quidem mutatio non ponit per se aliquam
 variationem ex parte substantiae animae, sed solius corporis, et per
 corpus per accidens circa operationes animae, ita quod eadem anima, si
 haberet aliam dispositionem corporis, | aliter | operaretur, secundum 150
 quod dicit PHILOSOPHUS in I^o De anima: «*Si senex haberet oculum
 iuvenis, videret utique sicut iuvenis*». Virtutes enim animae in se non
 senescunt. Hinc dicitur in Sex principiis: «*Corpus universum, ut est
 in tempore, suscipit mutationes temporis alteratur enim corpus in aestate hieme vere
 et autumno, similiter et anima. Acutius etenim quidam in hieme, quidam | in
 aestate, quidam autem in vere speculantur secundum instrumenti complexionem.
 Anima enim coniuncta complexionibus corporis comitatur, ut aridae et gelidae
 complexionis dementiores se ipsis saepe in autumno sunt, quibus vero sanguis
 principatur, in vere. Similiter autem et de aliis secundum similitudinem animalium et
 temporum*». Sicut, inquam, ista diversificatio in operibus animae contingit 155
 in eodem homine secundum eandem animam omnino ex parte corporis,
 consimiliter et in diversis hominibus secundum diversas animas, quia
 quantum ad substantialia speciei non potest esse diversitas ex parte
 animarum, quia quaelibet earum est tota species ipsa, et nihil aliud,
 secundum quod alias hoc debet probari. Si autem contingit diversitas, 165
 hoc non est ratione formae et speciei, sed ratione hypostaticarum
 dispositionum, quae per accidentia distinguunt species in supposita, sive
 istud accidens sit ex materia sive praeter materiam, secundum quod per
 accidentia in formis separatis species distinguuntur per hypostases, sicut
 in formis materialibus per materias, secundum quod docet 170
 DAMASCENUS in libro De duabus naturis et una persona
 Christi, dicens: «*Sciendum quod contentiva individuorum solum species*

QUAESTIO 5

dicuntur specialissimae, | ut angelus, homo, equus, oliva, et talia. Contentiva autem
 175 *specierum specialissimarum genera dicuntur.* «Natura quidem igitur est secundum
sanctos commune et indeterminatum, scilicet specialissima species, hypostasis vero
particulare secundum se ipsum subsistens, et simpliciter dicere natura commune est,
veluti humanitas, hypostasis autem quod particulare, Petrus hypostasis est, non
natura, sed habens perfectam naturam humanitatis». «Impossibile est autem
 180 *naturam constitui extra eas quae secundum ipsam naturales proprietates*
constituentes ipsam et dividentes a reliquis naturis, quarum congregatio in altera non
consideratur specie, item rursus unam et eandem hypostasim non uti characteristicis,
et constitutivis ipsius et divisivis a reliquis hypostasisibus». | «Dicamus igitur quid est
 185 *naturalis proprietas | et quid hypostatica proprietas, et harum differentiam.*
Naturalis proprietas est quae | naturam constituit, velut rationale, vitale, quae
dividit speciem a specie, hoc est naturam ab alia natura. Hypostatica proprietas | est
quae dividit hypostasim ab alia hypostasi, velut album nigrum», «accidentia animae
haec et adventitia», quibus «differens fit naturalium usu». Unde, ut determinat,
 omnia opera simpliciter determinantur a natura speciei, ut sunt velle,
 intelligere, et huiusmodi; pronitas autem et inclinatio ad volendum, aut
 190 intelligendum, aut aliquid aliud agendum sic vel aliter determinatur ab
 aliquo accidente quod contingit naturae in supposito determinate per
 illud accidens, sive secundum se sive in materia. Per quod unus aptus est
 ad magis certitudinaliter sciendum quam alter, non per aliquid quod est
 ex parte naturae et speciei, quae aequalis est quantum est ex parte sui in
 195 quolibet supposito, sed per aliquod accidens quod determinat et facit
 hypostasim distinctam ab alia hypostasi sub eadem forma. |
 Ad secundum, quod scientia in anima non habet contrarium,
 dicendum quod magis et minus in eis quae intensionem nata sunt |
 suscipere | per se est ab agente, quia secundum quod maiori virtute agit
 200 puritatem formae magis imprimit. Magis ergo et minus causari potest in
 diversis, quia unum agens fortius agit ad imprimendum formae
 puritatem quam aliud, etiamsi forma non habeat contrarium in subiecto.
 Et hoc modo scientia de una re potest esse certior quam de alia in uno
 et eodem, quia veritas una magis nata est movere intellectum quam alia,
 205 et similiter scientia de una et eadem re potest esse certior in uno quam
 in alio, quia veritas eadem magis nata est | movere intellectum unius
 quam alterius. In eodem autem magis et minus causatur per contrarium
 impediens agens, et secundum quod plus et minus impedit, plus et
 minus veritatem formae imprimit, sicut contingit in formis naturalibus,
 210 ut per hoc etiam in diversis causetur magis et minus in quantum agens
 in uno magis impeditur a contrario quam in alio. Iste ergo modus eius |
 quod est magis et minus causatur ab eo quod est habere contrarium,
 non autem omnis modus suscipiendi magis et minus, ut dictum est. |

P' 20^b

Bad. 26^{vA}

T' 21^b

Scarp. 64^a

K' 30va

Bad. 26^{vB}

Scarp. 64^b

I' 20va

W' 16ra

A 20vb

Bad. 27^c

Scarp. 64^a

ARTICULUS II

QUAESTIO 6

UTRUM OMNIA SCIBILIA NATA SINT AEQUE CERTITUDINALITER SCIRI

Circa sextum arguitur quod omnia scibilia quantum est ex parte sui aeque certitudinaliter nata sunt sciri.

Primo sic. «*Sicut se habet unumquodque ad esse, sic ad veritatem et cognitionem*», II° *Metaphysicae*. Sed unumquodque se habet ad esse et veritatem quod aeque vere est id quod est, quia ita vere corruptibile est corruptibile, ut incorruptibile est incorruptibile. Ergo unumquodque aeque vere se habet ad cognitionem. Quae aeque vere se habent | ad cognitionem aeque certitudinaliter nata sunt cognosci. Ergo etc.

Scarp. 64^b

K¹ 30rb

P¹ 20va

Secundo | sic. Veritas uniuscuiusque rei creatae similitudo est in ea qua imitatur suum exemplar primum. | Tunc enim unumquodque in se vere est, cum est tale, quale ipsum fore exemplar repraesentat. Et tunc certe scitur, quando scitur tale esse. Sed unumquodque aequaliter natum est assimilari suo exemplari primo, quia tantum imitatur vermiculus ideam secundum quam factus est, quantum angelus suam. Ergo aequa certitudine potest sciri veritas cuiuscumque. Ex hoc autem est certitudo scientiae. Ergo etc. |

Scarp. 65^a

In oppositum est quoniam ex hoc nata est res certitudinaliter sciri, quod se ipsam clare manifestat iudicio intellectus, qui ex hoc per se testimonium perhibet veritatis. Sed non omnia aeque clare nata sunt se manifestare intellectui, quia hoc impedit materia in materialibus secundum COMMENTATOREM principio IIⁱ *Metaphysicae*. Ergo etc. |

Bad. 27rd

<SOLUTIO>

Dicendum ad hoc quod veritas rei est id quo res scitur et intelligitur, quia ipsa | est proprium obiectum intellectus. Ex eodem autem est scientia rei et certitudo eius, quia non est scientia nisi sit certa, ut dictum est. Certitudo ergo scientiae est ex veritate rei scitae, quare secundum modum veritatis repertae in rebus iudicandum est de certitudine scientiae earum. Dispositio enim per se effectus semper sequitur dispositionem suae causae. Nunc autem ita est quod veritas rei

T¹ 21va

QUAESTIO 6

et esse eius parificantur, secundum quod dicitur II° *Metaphysicae*:
 35 «Necesse est ut dispositio cuiuslibet rei in esse sit sua dispositio in veritate». Unde
 alia translatio dicit ibidem: «Unumquodque ergo sicut se habet ad esse, sic se
 habet ad veritatem». | «Quanto igitur», ut dicit COMMENTATOR ibidem, «res
 quaelibet magis fuerit perfecta in esse, tanto magis erit perfecta in veritate». Et
 40 id ideo dicitur in eodem quod «ens significat essentiam et veritatem rei» et quod
 id «quod significat essentiam cuiuslibet, hoc est finis cognitionis et esse rei».

In esse autem sic se habent res, quod non habent ipsum |
 aequaliter, sed est unum ens primum, cui verissime convenit esse, quia
 habet esse per suam essentiam, a quo omne aliud ens habet esse per
 participationem, et ideo multo debilius, secundum quod dicit
 45 AUGUSTINUS VII° *Confessionum*, dirigens sermonem ad Deum:
 «inspexi cetera | infra te, et vidi nec omnino esse, nec omnino non esse: esse quidem
 quoniam abs te sunt; non esse autem, quoniam id quod es non sunt». | Amplius in
 his quae habent esse per participationem, cum omnia entia sunt a primo
 per ordinem, non aequaliter esse participant, sed ea quae propinquiora
 50 sunt primo in esse, verius ipsum esse participant quam remotiora.
 Propter quod dicitur II° *Metaphysicae*: «Primum semper est magis
 dignum in esse, posterius autem non sicut»; et AUGUSTINUS XII°
Confessionum: «Fecisti caelum et terram, unum prope te, alterum prope
 nihil, unum quo superior tu es, alterum quo inferius nihil est». Et est hoc dictum
 55 de materialibus compositis ex materia et forma, quia cum forma dat
 esse, et superiora corpora, quia plus habent de forma, verius habent esse
 et inferiora | minus vere, quia plus habent de materia, ideo caelum,
 quod est supremum in corporibus, dicitur factum prope ens primum,
 terra autem infima in corporibus dicitur facta prope nihil.

60 Substantiae autem spirituales secundum illos qui dicunt quod sunt
 formae purae, verissime et summe habent esse in creaturis. | Materia
 autem pura, quantum est ex se, minime de esse habet. De qua dicit |
 AUGUSTINUS quaerens quid sit, XII° *Confessionum*: «Si dici potest
 'nihil aliquid' et 'est et non est' »; et PLATO in *Timaeo*: «Idem hoc inter
 65 nullam et aliquam substantiam positum invenitur, nec tamen nihil est». |
 Secundum igitur hunc ordinem, quanto res superior est et propinquior
 primo simplici, qui est forma et actus purus, tanto est | perfectior in
 veritate, et quanto remotior est ab illo et propinquior materiae purae,
 tanto imperfectior est in veritate. Propter quod dicit PHILOSOPHUS II°
 70 *Metaphysicae*: «Unumquodque principiorum causa est eorum secundum
 quod sunt aliae res, et oportet ut illud quod est magis verum, sit illud quod est causa
 veritatis rerum quae sunt post».

Quare cum secundum exigentiam veritatis rei nata est de ea haberi
 certa scientia, absolute dicendum quod non omnia, immo nulla a primo

Bad. 27^{df}

B' 11va

I' 20vb

Bad. 27^{df}

K' 31ra

A 21ra

Scarp. 65^b

Bad. 27^{rg}

P' 20vb

W' 16vb

ARTICULUS II

ente usque ad ultimum, quantum est de natura rei, aequa certitudine 75
nata sunt sciri. Immo primum in fine certitudinis natum est sciri, post
ipsum autem substantiae immateriales spirituales angelicae, et ultimo
materialia, et in rebus materialibus unumquodque natum est sciri tanto
minus quanto magis materiale est. Unde et mathematica abstracta a
materia sensibili certiori scientia cognoscibilia sunt quam naturalia. Et 80
ideo dicit PHILOSOPHUS de illis substantiis immaterialibus comparando
scientiam earum, | quantum est ex parte sui, ad scientiam materialium
II° Metaphysicae: quod «*in natura sua sunt valde manifestae*», et quod
«*non est difficilis cognitio veritatis in eis propter ipsas res, sed propter nos*», e
contrario ei quod contingit in rebus materialibus, secundum quod dicit 85
ibi COMMENTATOR: «*Rectum est ut difficultas in rebus quae sunt in fine
veritatis, et in primo principio, et in principiis abstractis a materia sit ex nobis, non
ex illis, quoniam abstracta sunt intellecta in se naturaliter*». Et ideo illa
certissime nata sunt sciri, quanto sunt priora, secundum quod dicit
PHILOSOPHUS I^o Metaphysicae: «*Certissimae scientiarum maxime 90
primorum sunt*». | In aliis autem in se ipsis | est difficultas sciendi ea, quia
non sunt in se intellecta, sicut formae materiales.

Bad. 27^{nl}
Bad. 27^{nl}

Difficultas enim in illis magis est ex se quam ex nobis, et maxime
in cognoscendo primam materiam. Propter quod dicit PLATO de ipsa
quia «*nec plane intelligibilis est, nec plane sensibilis*». Comparando etiam 95
materialia inter se secundum certitudinem scientiae, dicit PHILOSOPHUS
quod «*non oportet quaerere in qualibet scientia perscrutationem, sicut in
mathematicis. Hoc enim non oportet quaerere nisi in eis quae non commiscuntur |
cum materia. Et ideo iste modus non est naturalis, quia omnis natura fere admixta
est cum materia*»; ubi dicit COMMENTATOR: «*Demonstrationes enim 100
mathematicae sunt in primo ordine certitudinis, et demonstrationes naturales
sequuntur eas*», et iterum inter mathematica tanto maiori certitudine nata
sunt sciri, quanto | sunt magis abstracta. | Propter quod dicitur I^o
Metaphysicae: «*Quae ex minoribus certiores sunt his quae ex appositione,
ut arithmetica, geometria*». Est enim arithmetica de unitate, quae est 105
substantia non posita, geometria vero de puncto, quae est substantia
posita, et ita magis concernens materiam. Et ideo geometria sumit
certitudinem ab arithmetica, descendendo de genere in genus in
quantum «*magnitudines numeri sunt*», ut dicitur in libro P o s t e r i o r u m .

K' 31^h

I' 21^a
Scarp. 66^a

Minima ergo certitudo rerum materialium nata est esse in scientia 110
rerum naturalium, et tanto minor, quanto magis sunt mutabiles, quia
praeter hoc quod minus perfecte habent esse et veritatem, quia sunt
proxima materiae, id modicum quod habent esse et veritatis amittunt in
quantum mutantur, secundum quod dicit AUGUSTINUS V^o De
Trinitate: «*Quod mutatur non servat ipsum esse, et quod mutari potest,* 115

QUAESTIO 6

etiāsi non mutetur, potest quod fuerat non esse. Ac per hoc illud quod non tantum non mutatur, verum etiā omnino mutari non potest, sine scrupulo accidit quod verissime dicatur esse. | Et ideo corpora caelestia, quia solum mutantur
 120 sunt sciri quam elementaria, quorum naturam, scilicet in materia, in hoc
 quod minima certitudine sciuntur, sequuntur | omnia moralia propter
 particularium variabilitatem circa quae sunt, de quibus dicitur I^o
 Ethicorum: «*Bona et iusta de quibus civilis intendit tantam habent
 125 differentiam et errorem, ut videantur sola lege esse.*». Et quia propter
 mutationem, quae est in rebus naturalibus, ipsa minime esse habent et
 minima certitudine nata sunt sciri, ideo etiā contingit quod illa,
 quorum esse et natura est ipsa mutatio aut in mutatione consistit,
 minimum esse habent inter omnia naturalia et debilissime nata sunt sciri,
 cuiusmodi sunt motus et tempus. | De tempore enim dicit
 130 PHILOSOPHUS IV° Physicorum quod apparet «*quod omnino non sit,
 aut vix aut obscure*»; et AUGUSTINUS XI° Confessionum: «*Quid | est
 tempus? Si nemo ex me quaerat, scio; si quaerenti explicare velim, nescio. Quomodo
 enim esse dicimus, cui causa, ut sit, illa est, quia non erit, ut scilicet non vere
 dicamus tempus esse, nisi quia tendit in non esse?*». Minime ergo ista nata sunt
 135 sciri, quia minime nata sunt esse determinatum habere.
 Unde et illud quod omnino habet esse indeterminatum, id nulla
 scientia humana comprehendit, cuiusmodi est ens | per accidens, de
 quo dicit PHILOSOPHUS VI° Metaphysicae: «*Nulla scientia
 perscrutatur de | hoc, quia non habet esse determinatum*», et ideo neque
 140 scientiam permanentem, quoniam omnis scientia permanens aut est
 illius quod est semper aut illius quod est in maiori parte, quia quod
 determinatur oportet quod sit semper aut in maiori parte. Unde et talia
 entia | ad prima principia per se nota, quae ex natura sua certius nata
 sunt sciri quam posteriora in quolibet genere scientiae et in qualibet re
 145 scita, per accidens se habent. Unde ex illis primis principiis non potest
 ratio humana talium notitiam investigare.
 Sic ergo patet discurrendo per singula qualiter non omnia aequae
 certitudinaliter nata sunt sciri, sed quaedam certius, quaedam minus
 certe, ut dictum est. |

A 21^{ab}

P^r 21ra

Bad. 27^{rl}

T^r 22ra

K^r 31va

Scarp. 66^b

B^r 11vb

Bad. 27^{rk}

150

<AD ARGUMENTA>

Ad primum in oppositum, quod «omnia aequae vere se habent ad
 esse», dicendum quod falsum est, secundum quod patet ex dictis. Licet
 enim quaeque res aequaliter vere est id quod est, quia «nulla propositio

ARTICULUS II

est verior ea in qua praedicatur idem de se ipso», absolute tamen non aequae vere habet esse quaelibet res, sed una verius altera. Unde arguendo sic «vermiculus aequae vere est id quod est, ut angelus; ergo aequae vere est», fallacia est secundum quid et simpliciter. |

Bad. 27^{vs}

Ad secundum, quod aequae vere quaeque res assimilatur ei ad quem facta est; ergo aequae vere est, dicendum quod non sequitur, quoniam licet aequae vere assimilatur, non tamen tantum assimilatur, quia non | secundum tantum et aequale nata est quaeque res ei assimilari, et tanto res in se verius est, quanto amplius illi primo assimilatur. Unde AUGUSTINUS 83 *Quaestionibus*: «*Multis modis res possunt dici similes Deo: aliae secundum virtutem et sapientiam, quia in ipso est virtus et sapientia; aliae in quantum solum vivunt, quia ipse summe vivit; aliae in quantum sunt, quia ille summe est. Et ideo quae tantum sunt exiguae sunt ad similitudinem eius; quae vero vivunt amplius participant similitudinem; quae vero sapiunt, similitudine propinqua sunt, ut in creaturis nihil sit propinquius*». Modicum ergo ens tantum assimilatur modico in ipso ad quod est, quod tamen in se non est modicum, sicut maximum maximo. Non tamen ex hoc sequitur quod tantum assimilatur modicum, sicut maximum. Modicum et maximum dico in Deo non ex se absolute, sed ex comparatione qua imitabilis est a creatura secundum gradus diversos. |

A 21va
Bad. 28^{vs}
Scarp. 67

ARTICULUS III

DE QUALITATE SCIBILIUM

Quia disciplinati est in tantum certitudinem quaerere secundum unumquodque genus, in quantum rei natura recipit, ideo postquam visum est de certitudine scientiae humanae, videndum | est de quidditate scibilis ab eo. Et circa hoc quaeruntur quinque: | primum, si contingit hominem scire non entia; secundum, si contingit hominem scire omnia entia; tertium, si contingit hominem scire omnia ex philosophicis scientiis; quartum, si contingit hominem scire omnia ex puris naturalibus; quintum, si contingit hominem scire per gratiam illa quae excedunt naturam. |

K^r 31vb

P^r 21^{fb}

Bad. 28va
Scarp. 67^a

QUAESTIO 1

UTRUM CONTINGAT HOMINEM SCIRE NON ENTIA

QUAESTIO 1

Circa primum arguitur quod contingit hominem scire non entia.

5 Primo sic. Ea quae non sunt solent praecaveri si suspicantur nociva, et sperari si suspicantur proficua. Haec non possent fieri nisi contingeret ea scire. Ergo etc.

Secundo sic. Prophetae praenuntiabant | quae non erant et neque ex cursu rerum naturalium futura erant. Et illa non erant simpliciter et tamen illa sciverunt. Ergo etc.

T^a 22^b
Scarp. 67^b

10 Tertio sic. Contingit praenuntiare eclipses solis et lunae, et cetera talium, antequam sint. Quod non esset, nisi contingeret scire non entia. Ergo etc.

Quarto sic. Secundum PHILOSOPHUM in libro *Peri hermeneias*: «contingit vere enuntiare de eo quod non est non esse». Hoc autem non contingeret, nisi | contingeret quod non est scire. Ergo etc. Probatio mediae est quia si contingit vere enuntiare de eo quod non est non esse, contingit scire propositionem illam veram in qua enuntiat quod non est non esse, quia omne verum est scibile. Sed non contingit scire veritatem complexionis nisi sciendo incomplexa, quia veritatem complexionis non cognoscimus, nisi in quantum terminos cognoscimus. Cum ergo termini illius complexionis et in subiecto et in praedicato sunt non ens, ergo etc.

Scarp. 68^a

Oppositum arguitur primo sic. Non contingit scire nisi verum. Verum et ens convertuntur. Ergo etc.

25 Secundo sic. Scientia hominis causata est a rebus. Non ens nullius potest esse causa. Ergo etc. |

Bad. 28^{ab}

<SOLUTIO>

Dicendum ad hoc secundum PHILOSOPHUM | in III° *De anima* quod intellectus est «quodammodo intelligibilia et sciens scibilia», et cum «non sunt nisi duo modi essendi», ut ibi dicit COMMENTATOR, «necesse est ut intellectus et sciens sint intellectum et scibile extra animam aut forma eius». Res autem ipsa non possunt esse. Necesse est ergo quod sint quodammodo forma et species eius, specie scilicet rei intellectae et scitae informati. Unde «lapis non est in anima, sed species lapidis». Nihil igitur potest esse scibile, nisi quod per speciem suam natum est esse in anima, ut per speciem anima quodammodo sit ipsum. Quare cum non ens speciem habere | natum non est, non ens nullo modo potest esse scitum in quantum huiusmodi. Sed quidquid contingit hominem scire necesse est quod ens sit, ita quod prima ratio scita oportet quod sit ratio et intentio entis, secundum quod dicit AVICENNA: «*Ens et res talia sunt*

W^a 16^{ab}

I^a 21va

ARTICULUS III

K' 32^a *quod statim imprimuntur in anima | prima impressione, quae non acquiritur ex aliis notioribus se, et alia ab eis*. Unde quod privat entis intentionem per se, est illud quod est per se et primo incognitum, ita quod sicut unumquodque scitum primo est cognitum sub ratione qua ens, ita unumquodque ignoratum primo est incognitum sub ratione qua non ens. Propter quod dicit PHILOSOPHUS I^o P H Y S I C O R U M quod 45
«infinitum in quantum infinitum incognitum est», quia infinitum in quantum infinitum est non ens.

Bad. 28^c Intelligendum tamen quod *«ens dicitur multis modis»*, secundum PHILOSOPHUM V^o M E T A P H Y S I C A E, et similiter per contrarium non ens dicitur multis modis. Quorum unus est secundum figuras 50
 praedicamentorum, et est certitudo qua unaquaeque res est id quod est, sicut albedo habet certitudinem qua est albedo. Et hoc appellatur esse proprium rei, quod est essentiae eius. Non ens oppositum tali enti est illud quod nullam certitudinem habet in se, nec potest habere apud 55
 intellectum qua certificetur res esse id quod est, sed privat | esse tale, et est illud de quo dictum est quod homo non potest ipsum scire, quia est omnino inscibile, quia rem cuiuslibet | praedicamenti privat. Sed ens dicto modo secundum quodlibet genus praedicamenti | dividitur in ens 60
 potentia et in ens actu. Et dicitur illud quod est in potentia non ens respectu illius quod est ens actu extra animam, quia id quod solum est in potentia non est in actu. Quod tamen aliquando poterit esse tale vel potentia materiae per generationem vel potentia efficientis solum per creationem, de tali non ente non est negandum quin contingat hominem ipsum scire concipiendo quidditatem et essentiam talis entis, praeter hoc 65
 quod apprehendat ipsam | esse in actu extra animam. Talis enim intellectus, quo apprehenditur res extra esse in effectu, semper concomitatur intellectum quo apprehenditur res simpliciter in essentia sua, ut dicit AVICENNA | ponens exemplum tale: *«Verbi gratia, si dixerit aliquis 'resurrectio erit', intellexisti 'resurrectionem', quae non est, et intellexisti 'erit', quod non est, et praedicasti 'erit' de 'resurrectione'. Sed intelligitur ut in hora futura vera sit de ea intentio de 'est'.* Et sic, ut dicit, *«enuntiationes non sunt nisi per id quod est in anima et per accidens per id quod est in exterioribus»*. Et similiter est de intellectibus incomplexorum, secundum quod dicit 70
 ALGAZEL in L O G I C A sua: *«Possibile est te intelligere hominem simpliciter, ita quod non intelligas an habeat esse extra, | an non esse, sicut an habeat esse album, an non»*. | Et si dubitas forte an habeat esse in mundo an non, hoc non impedit tuum intellectum ad intelligendum essentiam hominis, quod manifeste dicit PHILOSOPHUS secundum antiquam translationem 75
 II° P O S T E R I O R U M. *«Apparet», inquit, «quod intentio definitionis rei et quia existat, sunt duae res diversae, quia qui ostendit quid est res et eius definitionem,* 80

Scarp. 68^b

A 21^{nb}

P' 21va

B' 12^{ca}

T' 22va

Bad. 28^{ca}

Bad. 28^{vd}

QUAESTIO 1

85 *non apprehendit per hoc quod illa res existat. Nam cum homo ostendit definitionem circuli, quod sit figura plana, et cetera, non | apprehendit per ostensionem illius quod sit esse circulo». Nota per illud quod dicit «sunt duae res diversae» ipsum non intelligere nisi diversitatem intentionum in intelligendo, quod patet per hoc quod subdit, «quia qui ostendit» etc.* K' 32^b

90 De non ente vero quod opponitur enti secundum figuras praedicamentorum, quod privat rem cuiuslibet praedicamenti, de illo solo non ente non potest esse scientia nisi per accidens, sicut privato cognoscitur per habitum, secundum quod dicit AVICENNA I^o Metaphysicae: «Esse est notius quam non esse. Esse enim cognoscitur per se, non esse vero cognoscitur per esse aliquo modo».

<AD ARGUMENTA>

Per haec patent | obiecta utriusque | partis, si quis inspiciat. |

I' 21^v^b
W' 17ra
Bad. 28^v^E
Scarp. 69a

QUAESTIO 2

UTRUM CONTINGAT HOMINEM SCIRE OMNIA ENTIA

5 Circa secundum arguitur quod contingit hominem scire omnia entia.

10 Primo sic. PHILOSOPHUS dicit in III° De anima quod «intellectus quodammodo est omnia intelligibilia, sicut sensus est omnia sensibilia». Sensus sic est omnia sensibilia quod potest omnia sentire. Ergo intellectus ita est omnia intelligibilia quod potest omnia intelligere. Haec sunt omnia scibilia et omnia entia. Ergo etc.

Secundo sic. Qui potest intelligere et scire magis scibile et intelligibile, et minus, secundum PHILOSOPHUM in III° De anima. Homo potest scire et intelligere summe scibile, ut dictum Iohannis 17°: «Haec est vita aeterna». Ergo etc.

15 Oppositum arguitur primo sic. Ecclesiastici 3°, «Plurima sunt super sensum hominis». Sed illa non potest scire. Ergo etc.

Secundo sic. Ecclesiastes 7°: «Dixi: 'sapiens efficiar', et ipsa recessit a me multo plus quam eras». Sed hoc non contingeret, si contingeret eum scire omnia entia. Ergo etc. |

Bad. 28^v^F

20 <SOLUTIO>

ARTICULUS III

Dicendum ad hoc quod ita est in omnibus quibus competit operatio aliqua exercenda per instrumentum, quod agens de se sufficiens ut agere possit, si habeat copiam instrumenti, dicendus est simpliciter posse in illam | operationem, licet ei deficiat instrumentum, et ideo non possit procedere in actum, sicut oculus dicitur posse videre omne visibile, licet non possit procedere in actum videndi deficiente luce exteriori. Nunc autem ita est quod propria operatio hominis secundum quod homo est scire et intelligere, quia est eius operatio secundum intellectum | et rationem, qua vere homo est, secundum PHILOSOPHUM X^o ETHICORUM. Ad operationem autem huiusmodi homo, quantum est ex | natura sui intellectus, si sufficienter illustretur luce intellectuali proportionali cuilibet scibili secundum statum et gradum suum, est in potentia ut sciat et intelligat unumquodque. | Absolute igitur concedendum est quod homo potest scire omnia entia, hoc est | omnia scibilia. Et ob hoc dicitur in libro De spiritu et anima: «Anima ad similitudinem totius sapientiae facta omnium in se similitudinem gerit». Dicit etiam AVICENNA in IX° Metaphysicae suae quod «sua perfectio animae rationalis est ut fiat secundum intelligibile, et describatur in ea forma totius, et ordo | intellectus in toto, et bonitas fluens in omne, et ut incipiens a principio totius procedat ad substantias intellectuales spirituales absolute, et deinde ad spirituales pendentes aliquo modo a corporibus, et deinde ad animas moventes corpora, et postea ad corpora caelestia, et ut haec omnia fiant descripta in anima secundum dispositiones et vires eorum, quousque perficiatur in ea dispositio esse universitatis, et sic transeat secundum intellectum in instar totius mundi, et cernens id quod est pulchrum absolute, et bonitas absolute, et decor verus, fiat unum cum eo, insculpta exemplo eius». |

P' 21^{ab} 25
A 22^a 30
Scarp. 69^b
Bad. 28^{cg}
K' 32^{aa} 35
T' 22^{cb} 40
Bad. 28^{vi} 45

<AD ARGUMENTA>

Ad primum in oppositum, quod «plurima sunt supra sensum hominis», dicendum quod verum est attingenda lumine naturali. Si tamen sufficienter illustretur lumine supernaturali, nihil est supra sensum hominis, quin possit illud attingere intellectu. |

Bad. 28^{vi} 50

Ad secundum, quod «sapientia recedit ab investigante», dicendum quod dicitur recedere, quia quanto homo plus investigat scientiam lumine naturalis rationis, tanto patet ei profunditas. Nihil tamen est scibile in creaturis, si sufficienti lumine illustretur, quin poterit illud scire, maxime cum illustratur ad hoc quod possit scire summum intelligibile attingendo, licet non comprehendendo. In cuius cognitionis comparatione | potest etiam verificari illud Ecclesiastes: «Dixi:

Scarp. 70^a 55

QUAESTIO 2

60 *'sapiens efficiar'», etc. Quanto enim amplius cognoscitur illud, |* tanto
amplius recedere dicitur cognitio illius ab eo, quoniam semper | de
scibili illo claret plus restare cognoscendum quam iam cognitum est. |

Scarp. 70^b

I' 22^a

Bad. 28^{vk}
Scarp. 70a

QUAESTIO 3

UTRUM CONTINGAT HOMINEM SCIRE OMNIA EX PHILOSOPHICIS SCIENTIIS

5 Circa tertium arguitur quod contingit hominem scire omnia ex
philosophicis scientiis.

Primo sic. Quaecumque sunt in universo per ordinem et
connexionem se habent ad invicem. Connexio illa sciri potest ex
scientiis philosophicis, quia fit per naturam influentiae inter motorem et
motum, causam et causatum, quae sciri possunt ex scientiis
10 philosophicis. Connexio autem et ordo aliquorum sciri non possunt, nisi
simul sciantur connexa et ordinata, quia relative se habent ad invicem.
Ergo etc.

Secundo | sic. Ex scientiis philosophicis habet homo scientiam
superiorum et inferiorum, corporalium et spiritualium, sicut | patet. Et
15 ista sunt omnia scibilia. Ergo etc.

Bad 29^{ck}

K' 32^b

Contra est. Quoniam ex scientiis philosophicis nihil | scitur nisi
scientia quae hauritur ex sensibus et sensibilibus, quia secundum
PHILOSOPHUM omnis nostra cognitio a sensu ortum habet. Sed multa
sunt scibilia quorum scientia ex sensu et sensibilibus hauriri non potest,
20 ut sunt | omnia illa quorum notitiam per fidem tenet sacra scriptura.
Ergo etc. |

W' 17^b

B' 12^b

Bad 29^{dl}

<SOLUTIO>

Dicendum ad hoc secundum | PHILOSOPHUM IV°
M e t a p h y s i c a e quod scientiarum philosophicarum omnium una est
25 universalis ad omnes, quam appellant philosophi *primam philosophiam*,
aliae vero sunt particulares sub illa. Nunc autem, ut dicit PHILOSOPHUS
ibidem, «*scientiarum particularium | cuiusque est considerare de accidente quod*
accidit alicui partium entis divisae a toto ente», contra alias partes quas
considerant aliae scientiae particulares, *sicut mathematicae* accipiunt
30 numeros et magnitudines et considerant de eis et suis accidentibus, et
naturales de | ente mobili. Scientia vero universalis *de ente* simpliciter

P' 22^a

Scarp. 70^b

A 22^b

ARTICULUS III

considerat et de eis quae sunt entis *per se*, et ideo considerat etiam de primis causis et principiis entis simpliciter, de quibus nulla scientia particularis se intromittit. Si ergo aliqua pars philosophiae de natura et quidditate divinorum et de eis quae sunt propria Deo et substantiis spiritualibus consideraret, illa est prima philosophia, quia, ut dicitur in I^o *Metaphysicae*, «philosophus primus debet considerare de rebus quae sunt magis altae omnibus substantiis in veritate». Sed constat quod de illis PHILOSOPHUS non | determinat nisi in universali, in quantum sunt principia et causae entis simpliciter, secundum quod ipse dicit in I^o *Metaphysicae*. «*Arbitramur*», inquit, «*scire omnia sapientem, sicut contingit, non secundum unumquodque scientiam habentem ipsorum*», ubi dicit alia translatio: «*non singularem eorum scientiam habentem*». Constat tamen quod non minus substantiae spirituales habent in se scibilia specialiter de eis scienda, quam substantiae corporales, de quibus scientiae particulares philosophiae particularia, ut dictum est, considerant. Quare cum illa particularia scienda circa substantias spirituales nulla pars philosophiae docet, nec universalis nec particularis, patet clarissime quia non contingit homines | scire omnia scibilia sibi ex scientiis philosophicis. Unde et PHILOSOPHUS, qui hoc bene sentiebat, quando occurrebant ei talia quae scientiam philosophicam excedebant, de hoc se non intromisit, sed considerationi alterius commisit, secundum quod de hoc habemus unum exemplum clarum in I^o *Ethicorum*, ubi quaerit inter alia de felicitate an sit donum Dei; dicit sic: «*Si quidem aliud aliquod deorum est donum hominibus, rationale et felicitatem Dei donum esse, maximum quanto optimum. Sed | de hoc erit alterius perscrutationis | magis proprium*».

T^o 23ra

Scarp. 71^a

K^o 33ra

I^o 22^{ab}

Bad 29^{em}

<AD ARGUMENTA>

Ad primum in oppositum, quod ex philosophia scitur connexio omnium, ergo et connexa, dicendum quod connexa cognoscuntur ex philosophia, quantum potest manuducere | connexio a sensibilibus ad insensibilia procedendo. Et hoc est solum quoad generalia, quae pertinent ad rationem causalitatis superiorum respectu inferiorum, non autem quoad propria, in quibus certior consistit eorum scientia. |

Scarp. 71^b

Bad 29^{em}

Ad secundum, quod «ex philosophia habetur scientia omnium», dicendum quod verum est quoad genera singulorum, quia de quolibet genere entis considerat, sed non quoad singula generum neque quoad singula de singulis consideranda, sed quoad singula generum considerat substantias corporeas, non autem incorporeas, quae non minus scibilia

QUAESTIO 3

70 sunt quoad singula specialiter considerata circa eas quam corporalia, ut dictum est. |

Bad 29°
Scarp. 71^a

QUAESTIO 4

UTRUM CONTINGAT HOMINEM SCIRE OMNIA EX PURIS NATURALIBUS

5 Circa quartum arguitur quod contingit hominem scire omnia ex puris naturalibus suis.

10 Primo sic. Homo potest scire ex puris naturalibus suis illa quorum notitia includitur in potentia in primis principiis naturaliter cognitis, quia ex illorum notitia per naturalis rationis investigationem potest cognitionem aliorum deducere in actum. Omnia scibilia sunt huiusmodi. Omnium enim scibilium notitia in potentia includitur in primis principiis. Ergo etc. Probatio assumptae est, quia primum principium incomplexum est intentio entis in quantum ens est; primum complexum est «*de quolibet affirmatio vel negatio*», | ut dictum est supra. Sub intentione et conceptu entis simpliciter continetur omnis conceptus incomplexus, sive sit creati | sive increati, ut vult AVICENNA I^o M e t a p h y s i c a e
15 suae; sub conceptu illius complexi «*de quolibet affirmatio vel negatio*», continetur quilibet conceptus complexus, sive sint extrema entis creati sive increati.

P' 22th

Scarp. 71^b

20 Secundo sic. Frustra esset aliquid in potentia ad aliud, nisi actu illud posset attingere. Cum ergo «*intellectus humanus*» secundum PHILOSOPHUM «est in potentia *omnia intelligibilia*», et hoc in puris naturalibus | constitutus, | «*nihil autem est ponere frustra in fundamento naturae et creaturae*», ergo etc.

W' 17na
A 22va

25 Oppositum arguitur sic. Scientia hominis ex puris naturalibus non est nisi via sensus, secundum PHILOSOPHUM. Sed plura sunt scibilia quorum notitia a sensu non capit ortum, quia non cadunt omnino sub sensu, nec ea quae cognoscuntur ex sensu sufficiunt ad hoc ut faciant illa sciri, ut sunt quidditates incorporalium. Ergo etc. |

Bad 29^oP

<SOLUTIO>

30 Ad hoc dicendum quod ab agente per | instrumentum non potest procedere actio ad quam instrumentum se extendere non potest, quia

Scarp. 72^a

ARTICULUS III

T' 23^b instrumento artis fabrilis opus carpentationis faber efficere | non potest.
K' 33^b Nunc autem ita est quod ratio naturalis in | cognitione quae sibi ex
puris naturalibus competit utitur ut instrumento lumine naturali sibi
veritates rerum illustrante et eas intellectui manifestante. Lumen autem 35
illud, quia naturale est, limitatum est ad solummodo notitiam hominis
naturalem illustrandam. Cum ergo illa notitia quae naturalis est sit
adminiculo sensuum et sensibilium, lux homini connaturalis solum
illustrat ad sciendum notitiam eorum quae mediante sensu nata sunt 40
cognosci. Talia sunt illa quae sunt scibilia philosophica solum, praeter
quae sunt plura alia, quae excedunt naturalem intellectum hominis, quia
per sensibilia non potest ad illorum quidditates cognoscendas attingere,
maxime autem Dei, quia omnia sensibilia sunt effectus quidam virtutem
illius in nullo adaequantes, et sine cognitione eius quod quid est omnino 45
scientia de natura rei haberi non potest, secundum quod dicit
PHILOSOPHUS VI° *Metaphysicae*: «*Oportet non ignorare illud quod
significat aliquid, quid est, quia | absque hoc facere nihil est*», ubi dicit
COMMENTATOR: «*Quaerere enim aliud scire hoc non determinato est quasi non
quaerere*». Unde volentes ex vestigio creaturae divinam essentiam perfecte 50
cognoscere irridet Iob XI°: «*Forsitan*», inquit, «*vestigia Dei comprehendes et
omnipotentem usque ad perfectum reperies*» et XXXVI°: «*Ecce Deus magnus,
vincens scientiam nostram*». Et non solum clara illorum notitia nostri
intellectus possibilitatem excedit, sed et illa quae nata est haberi de eis
Bad 29^{vq} per fidem et in aenigmate, secundum quod dicitur infra. |

<AD ARGUMENTA>

Ad primum in oppositum, quod «omnium notitia in potentia
includitur in primis principiis», dicendum primo ex parte primorum
principiorum quod sicut in naturalibus illud quod procedit ex radice
semper tenet et sapit naturam seu virtutem radices, nec potest naturam 60
radicis excedere, sic principia prima naturalis cognitionis, cum a sensibus
et sensibilibus velut a radice trahantur, ut saepius dictum est, vim et
naturam sensibilium excedere non possunt, ut sicut ipsa in naturali |
Scarp. 72^b notitia hominis accepta sunt a sensibilibus, ultra notitiam | eorum quae
B' 12va adminiculo sensuum nata sunt cognosci extendi non possunt. Licet ergo
ratio entis simpliciter et absolute accepta sit in potentia sufficiens ratio 65
cognoscendi quodlibet cognoscibile quod sub ratione generali entis
continetur, in quantum tamen est accepta per sensum a sensibilibus,
limitata est, ut sit in potentia principium cognoscendi solum illa ad quae
potest deducere ratio naturalis adminiculo sensuum et sensibilium, et

QUAESTIO 4

- 70 non alia. Secundo dicendum ex parte luminis naturalis intellectus, ut est
coniuncti, quod quamvis | principia prima sunt, quantum est de se, K' 33va
sufficenter in potentia ad faciendum scire quodlibet cognoscibile, quia
tamen lumen illud limitatum naturaliter est, ut non sit natum illustrare
ad eliciendum notitiam | aliquam ultra notitiam quae ex sensibilibus P' 22va
75 hauritur, ultra quam non potest se | extendere, nisi ei adiutorium
luminis superioris addatur, sicut lux naturalis in oculo cati sufficit ad
illustrandum medium, ut eo videat aliqua visibilia grossa, et non potest
ei ostendere minuta nisi lumine solis vel candelae, vel aliquo exteriori
superinfuso. | Bad 29^{va}R
- 80 Ad secundum, quod omnia sunt homini naturaliter cognoscibilia,
dicendum quod aliqua sunt homini cognoscibilia naturaliter, quia ex
principiis naturaliter ei inditis potest in illorum cognitionem devenire
sine adiutorio exteriori; sic homini in statu huius vitae solum sunt
naturaliter cognoscibilia | ea quae sensuum adminiculo capere potest. T' 23va
- 85 Alio modo sunt aliqua naturaliter ei cognoscenda seu cognoscibilia, quia
de natura sua natus est illa intelligere, sed hoc non ut ex puris
naturalibus illa intelligat, sed quia naturaliter ita ordinata est, ut nata sit
recipere lumen quo adiuta illa intelligat. Unde secundum hunc modum
homo ordinatur ad hoc, ut per gratiam eleveltur ad suscipiendum magis
90 bonum, quam sit illud quod potest attingere per naturam. Quod non
videbant philosophi, et ideo cognitionem hominis et beatitudinem non
posuerunt ultra id quod potest attingere per naturam, et errabant. | Bad 29^{va}S
Scarp. 73^a

QUAESTIO 5

UTRUM CONTINGAT HOMINEM SCIRE PER GRATIAM ILLA QUAE EXCEDUNT NATURAM

- 5 Circa quintum arguitur quod non contingit hominem scire per
gratiam illa quae eius excedunt naturam.
- Primo sic. Inter agens et patiens | debet esse proportio. Non
enim, ut dicit PHILOSOPHUS, quodlibet natum est agere in quodlibet, sed
unumquodque in sibi conveniens et proportionale. «*Actus enim activorum
sunt in patiente et disposito*». Scitum autem agit in sciens, et non est
10 proportio intellectus humani in cognoscendo ad id quod eius naturam
excedit, quia si in cognoscendo ipsum esset eius ad ipsum proportio,
non excederet ipsum. Ergo quod excedit ipsam naturam eius non potest
homo | ullo modo scire. I' 22^{va}b
- 15 Secundo sic. Si sciret per gratiam quod eius naturam excedit, illa
gratia necessario est ei supernaturalis. Sed quod est supernaturale non

ARTICULUS III

est susceptibile per naturam, ergo solum per gratiam, et eadem ratione illa per aliam, et sic in infinitum. Hoc autem est impossibile ut sic procedatur; ergo et primum, quod homo sciat per | gratiam quod non potest scire per naturam.

Tertio sic. Sicut se habet oculus corporalis ad videndum mediante luce corporali sibi naturali, sic intellectus ad videndum | mediante luce spirituali sibi naturali. Sed nullo lumine superiori potest oculus corporalis elevari ad videndum quod non potest videre lumine sibi naturali; ergo nec oculus spiritualis ad videndum quod non potest videre lumine sibi naturali.

In contrarium est quoniam cognitio hominis naturalis non excedit adminiculum sensus. Si ergo non posset scire per gratiam quae non potest scire per naturam, nullo modo posset eius notitia excedere visibilia. Quare cum in ultima notitia hominis consistit eius beatitudo, beatus esset ex notitia causatorum sensibilium quam potest habere ex ipsis. Quare cum hoc sit haeresis philosophorum, aliam oportet homini dare scientiam per gratiam quam potest habere per naturam. |

<SOLUTIO>

Dicendum ad hoc quod secundum AUGUSTINUM VIII° Super Genesis *«in ipso mundo gemina providentiae divinae operatio reperitur, partim naturalis, partim voluntaria, naturalis per occultam administrationem»*, de qua dicit libro IX°: *«Omnis iste naturae usitatissimus cursus habet quasdam leges naturales | et determinatam vim, quid unumquodque valeat vel non valeat»*, verbi gratia, *«ut de grano tritici non nascatur faba, sed triticum. Super hunc cursum rerum naturalem voluntaria administratione potestas est creatoris facere de omnibus aliud quam eorum seminales rationes habent»*, verbi gratia, *«ut lignum aridum repente floreat, et fructum gignat, et asina | loquatur, et cetera huiusmodi quae Deus naturis dedit, ut haec ex eis fieri possent actione potentioris. Non enim ex eis illa faceret nisi fieri possent»*, ut ita dicit IOANNES DAMASCENUS, *«Quae tamen non dedit | eis, ut haberent ex motu suo naturali. Et ideo potentia illa appellatur potentia oboedientiae, non naturae»*. Nunc autem sicut Deus agit et movet ut primus motor in movendo creaturas corporales motu corporali, sic agit et movet ut primus motor in movendo creaturas spirituales | motu spirituali, et ideo sicut dupliciter movet, ut dictum est, creaturas corporales, una scilicet providentia generali et naturali, et altera providentia speciali et voluntaria, similiter congruit ut dupliciter moveat creaturam spiritualem. Motus autem eius est in intelligendo et volendo, et hoc scilicet

QUAESTIO 5

55 providentia generali movendo eam lumine naturaliter sibi indito ad
 cognoscendum ea quae subsunt | cognitioni naturali, et similiter ad ea
 agendum quae sibi ex naturalibus agere competit; providentia autem
 speciali movendo eam lumine supernaturaliter infuso ad cognoscendum
 quae sunt super facultatem rationis naturalis, et similiter voluntarie ad
 60 agendum quae sibi per gratiam agere competit, ut sic homo ordinetur,
 tam ex parte intellectus quam affectus, ad aliquid superius quam ex puris
 naturalibus possit attingere, quod non contingit in aliquibus ratione
 carentibus, et hoc ut homo, qui ferri debet in finem suum ratione et
 voluntate, quod non competit ratione carentibus, auxilium semper a
 Deo suo postulet, nec ipsum aliquando contemnat, quod de facili
 65 faceret, si ex puris naturalibus sibi omnino sufficeret. | Et hoc est quod
 dicit CHRYSOSTOMUS exponens illud *M a t t h a e i VII°*, «*Date et dabitur*
 | *vobis*»: «*Omnem*», inquit, «*creaturam sensibilem Deus armatam et munitam*
creavit. Alios enim munivit velocitate pedum, alios unguibus, alios pennis, alios
dentibus, alios cornibus, hominem autem solum sic disponit ut virtus illius sit ipse.
 70 *Et in eo quod infirmiores eum fecit omnibus, eo ipso fortiores voluit eum esse in se.*
Nam sciens Deus quia cognoscere et colere Deum vita aeterna est, ignorare autem et
contemnere | perditio sempiterna, nec ita infirmum eum creavit, ut omnino nihil boni
facere possit, ne quem super omnia et propter quem omnia fecerat, omnibus
inveniretur esse deterior, nec ita potentem eum creavit, ut etiam sine Dei auxilio ex se
 75 *ipso facere possit quod vult, ut infirmitatis suae necessitate coactus, semper*
necessarium habeat dominum suum. Si enim omnis | virtus hominis in Deo est, et
tamen contemnit omnium bonorum auctorem, quanto magis negligeret eum, si
potentia eius esset in se ipso?» |

K' 34^a

Bad 30^v

I' 23^a

Scarp. 74^a

W' 18^a

Bad 30^{ex}

<AD ARGUMENTA>

80 Ad primum in oppositum, quod «non est proportio intellectus ad
 sibi | supernaturale», dicendum quod verum est de se per lumen
 naturae, tamen lumine gratiae bene sit ei proportionale quod est
 supernaturale, sicut per lumen naturale est proportionale ei quod ex
 puris naturalibus potest cognoscere. |

85 Ad secundum, quod «illius luminis gratiae non est susceptibilis per
 naturam, sed per gratiam solum», dicendum quod verum est, ita quod ex
 puris naturalibus illud sibi acquirat vel quod naturaliter lumen ipsum sibi
 inditum habeat. Est tamen ipsius susceptibilis per naturam, quia natura
 de se ad hoc ordinata est, ut munere creatoris hoc recipiat, et per illud
 90 illa quae natura non attingit cognoscat. Unde licet homo non accepit | a
 natura quod per se ad | illorum notitiam attingat, accepit tamen a natura

B' 12^b

Bad 30^y

K' 34^b

Scarp. 74^b

ARTICULUS III

A 23 th	ut alterum in se recipiat cuius adiutorio ad illam attingat. Aliter enim ad illam omnino attingere non posset, secundum quod dicit DAMASCENUS libro De duabus naturis et una persona Christi: «Impossibile est qualemcumque naturam uti actione, vel operari operationem vel passionem, quorum potentiam non secundum naturam assumpsit, velut non potest germinare terra non secundum naturam accipiens a conditore germinativam potentiam».	95
Bad 30 th Z		
T ^r 24 th	Ad tertium, quod «oculus corporalis per nullum supernaturale lumen potest videre quod non potest videre in lumine naturali», dicendum quod non est simile, quoniam praeter sensibilia in lumine materiali sensus non est aliud sensibile omnino, sed praeter intelligibile lumine naturali intellectus est aliud intelligibile ei lumine supernaturali, quod distat a naturalibus intelligibilibus intellectus et ab ipso intellectu, non sicut sapor vel odor a visu et a colore, quae nullo modo sunt visibilia, sed sicut visibile excellens distat a visibili temperato et a debili visu, ad quod non potest ipse attingere, nisi lumine clariori illustretur et fortificetur. Unde dicit PHILOSOPHUS in II ^o Metaphysicae quod «intellectus noster se habet ad manifestissima naturae, sicut oculus vespertilionis ad lucem solis».	100
P ^r 23 th		
Bad 30 th Z		105
Scarp. 75		110

ARTICULUS IV

DE APPETITU SCIENDI

	Quia scibilia non sunt facta homini cognoscibilia, nisi ut aliquando ea sciat et cognoscat, ad sciendum autem ea non se extenderet, nisi scire ea appeteret, idcirco postquam visum est de qualitate scibilium ab homine, videndum est de appetitu sive desiderio sciendi in ipso. Et circa hoc quaeruntur novem: primum, si homo appetat scire; secundum, si omnis homo appetat scire; tertium, si homo naturaliter appetat scire; quartum, si omnes homines aequaliter appetant scire; quintum, si homo appetat scire ea quae notitiam naturalis rationis excedunt; sextum, si homo appetat scire omnia; septimum, si homo aequaliter appetat scire singula; octavum, si sit aliquod unum quod homo principaliter appetat scire; nonum, si propter illud quod homo principaliter appetit scire appetat omnia alia scire.	5
I ^r 23 th		10
Bad. 30 th A		
Scarp. 75 ^a		

QUAESTIO 1

QUAESTIO 1

UTRUM HOMO APPETAT SCIRE

Circa primum arguitur quod homo non appetat scire.

5 Primo sic. Si homo appeteret scire, aut quod novit aut quod non
novit. Nec est medium, quia est divisio per contradictoria inter quae
non cadit | medium secundum PHILOSOPHUM in X^o Metaphysicae. Non quod novit, quia eius quod novit iam habet
10 scientiam, secundum enim AUGUSTINUM 83 Quaestionibus in
scientiis idem est *nosse* quod *habere*. Appetitus autem non est respectu
habiti, sed respectu non habiti, possibilis tamen haberi. Neque quod non
novit, quia secundum AUGUSTINUM IV° De Trinitate «*appetitus* ex
notitia *procedit*». Ergo etc.

K' 34va

15 Secundo sic. Potentia naturalis non est nata moveri nisi a suo
proprio obiecto naturali. Obiectum proprium appetitus naturale non est
verum quod movet ad sciendum, sed bonum. Ergo etc.

Contra est quia homo, ut sciat, laborat. Quod non esset, nisi scire
appeteret. Ergo etc. |

Bad. 30vb

<SOLUTIO>

20 Dicendum ad hoc quod ita est in omnibus potentiis activis et
passivis ordinatis ad invicem, quod illa potentia quae universalem finem
| respicit movere habet alias ad actus proprios illis et inclinare eos in
fines proprios illarum, quos sub fine universali respiciunt tamquam fines
sibi proprios et particulares ordinatos in finem universalem, qui est
25 proprius finis primi moventis, qui omnia alia ad finem et ad bonum
suum obtinendum movet, veluti caelum, quod intendit universalem
conservationem generabilium et corruptibilium, movet omnia inferiora,
quorum unumquodque agit particulariter ad conservationem suae
speciei. Similiter rex qui intendit bonum regni movet barones et ballivos
30 | qui intendunt bonum provinciarum aut civitatum quarundam, et
«architectonica ars movet alias artes, *quae sunt sub ipsa*», ut determinat
PHILOSOPHUS in principio Ethicorum. Nunc autem ita est quod
appetitus rationalis sive voluntas respicit | tamquam suum finem
bonum simpliciter ut bonum est, quaelibet autem alia potentia animae
aliquod particulare bonum | quod sibi bonum est, sicut visus perfici
35 intentione coloris, intellectus perfici intentione veri, secundum quod
dicit AVICENNA in IX° Metaphysicae suae: «*Dico oportere ut scias
quod omnis virtus naturalis habet delectationem et bonum quae sunt sibi propria, et
habet nocumentum et malum quae sunt sibi propria.* | Verbi gratia, delectatio irae

Scarp. 75^b

A 23va

Wⁿ 18^{tb}

T^r 24^{tb}

Bad. 30^{vc}

ARTICULUS IV

Scarp. 76 ^a	<i>est victoria, et delectatio aestimationis est fiducia, et delectatio conservativae est</i>	
P' 23 ^{ab}	<i>recordatio». Appetitus igitur rationalis in homine sive voluntas movere</i>	40
	<i>habet omnes alias potentias animae ad actus suos et in proprios fines.</i>	
	<i>Nihil autem movet ad actus inclinando in finem, nisi appetat finem.</i>	
	<i>Appetit ergo voluntas in homine, immo homo per voluntatem, fines et</i>	
K' 34 ^{ab}	<i>perfectiones proprias omnium aliarum potentiarum animae</i>	45
	<i>comprehendendo sub actu suo actus omnium illarum et sub fine suo</i>	
	<i>fines omnium illarum. Et est se ipsam movens primo appetens sibi</i>	
I' 23 ^{aa}	<i>bonum simpliciter et movens omnes alias appetens non sibi, sed eis</i>	
	<i>bona particularia illis propria, sed hoc intentione ordinandi omnia illa</i>	
	<i>bona in bonum sibi. Cum ergo de numero illarum potentiarum una sit</i>	
	<i>intellectus, cuius obiectum et finis est verum et scire, dicendum quod</i>	50
Bad. 31 ^{ed}	<i>homo per voluntatem appetit scire, sed secundum intellectum. </i>	

<AD ARGUMENTA>

	Ad primum in oppositum, quod «homo non appetit, neque quod	
	novit, neque quod non novit», dicendum quod duplex est appetitus,	55
	naturalis et rationalis, quia voluntas et est natura et est ratio. Unde	
	aliquid appetit appetitu naturali, ut est natura, et tali appetit quod	
	omnino non novit, quia appetitus naturalis ut est a natura potentiae	
	volitivae nudae non procedit ex notitia aliqua in appetente, sicut est de	
	appetitu « <i>materiae, quo appetit formam</i> », secundum PHILOSOPHUM I ^o	60
	Physicorum, ubi COMMENTATOR distinguit duplicem appetitum:	
	unum qui est sine cognitione et alterum qui est per cognitionem. Cum	
	vero voluntas appetit aliquid « <i>appetitu rationali, ille est qui procedit ex</i>	
	<i>notitia</i> » et de illo loquitur AUGUSTINUS. De quo sciendum quod cum	
	homo appetit scire appetitu rationali, qui fit per cognitionem, scire illud	65
B' 13 ^{aa}	quod appetit, et novit et non novit, aliter tamen et aliter, quia quod	
	novit imperfecte et in potentia et in universali non novit in actu et	
Scarp. 76 ^b	perfecte et in particulari, et appetit scire in quantum non novit et non	
	appetit in quantum novit, sed per illud quod novit excitatur ad	
	appetendum quod non novit, secundum quod dicit AUGUSTINUS X ^o	70
	De Trinitate, ad modum quo dictum est supra de addiscente, qui	
Bad. 31 ^{ed}	aliquid novit et per illud movetur ad acquirendum quod non novit.	
	Ad secundum, quod «obiectum appetitus non est verum, sed	
	bonum», dicendum quod verum est, quoniam non nisi bonum est	
	obiectum appetitus, sed hoc vel bonum simpliciter, quod est bonum sibi	75
	immediate, vel bonum huic, quod est proprium bonum alicuius	
	potentiae sub ipso. Unde obiectum appetitus non est verum ut verum	

QUAESTIO 1

sub ratione veri, sed sub ratione boni potentiae inferioris, ut intellectus, et per hoc ipsum appetit, ut dictum est, sicut e converso obiectum intellectus non est bonum voluntatis ut bonum sub ratione boni, sed
80 sub ratione qua verum est. Et ideo istae duae potentiae, voluntas et intellectus, ad invicem sese movent, immo, ut magis proprie loquar, ipsum volentem et intelligentem, quia intellectus concipiendo finem per modum intentionis sub ratione veri proponit ipsum voluntati, quae ab ipso fine | movetur sub ratione boni, et sic intellectus movet
85 voluntatem metaphorice ad modum quo finis movet efficientem. E contra | voluntas movet intellectum proprie et per modum agentis et impellentis in opus, ut dictum est. Et ideo istae duae virtutes reflectuntur super se invicem et super actus suos. Intellectus enim intelligit se intelligere et actum et obiectum suum; similiter voluntatem
90 intelligit velle et actum et obiectum eius. Et e contrario voluntas vult se et actum et obiectum suum; similiter intellectum vult intelligere et actum et obiectum eius. Et sic utrique illorum est obiectum quidquid est obiectum alterius. |

K' 35^a

A 23^b

T' 24^a
Bad. 31^{df}
Scarp. 77^a

QUAESTIO 2

UTRUM OMNIS HOMO APPETAT SCIRE

Circa secundum arguitur quod non omnes homines appetant scire.

5 Primo sic. Unusquisque quaerit quod appetit. Sed non omnes quaerunt et laborant scire. Ergo etc.

Secundo sic. Nullus appetit | quod habere renuit. Scire multi renuunt, ut illi qui dicunt Deo Iob XXI°: «*Recede a nobis, scientiam viarum tuarum | nolimus.*» et Osee IV°: «*Tu quoque scientiam reppulisti.*» Ergo
10 etc.

I' 23^b

P' 23^a

Tertio sic. Nullus appetit quod odit. Sed scire multi odiunt Proverbiorum I^o: «*Imprudens odibunt scientiam.*» Ergo etc.

Contra est quia secundum AUGUSTINUM «*omnes appetunt | esse beatiss.*» Beatitudo autem vel est scientia et notitia quaedam secundum
15 PHILOSOPHUM X^o ETHICORUM, vel non est sine scientia secundum AUGUSTINUM I^o DE ACADEMICIS. Ergo etc. |

W' 18^a

Bad. 31^{fg}

<SOLUTIO>

Dicendum ad hoc quod sicut praecedens quaestio est de hominis

ARTICULUS IV

appetitu ut homo est, simpliciter intelligenda de appetitu hominis ratione speciei, ita quaestio ista, quia est de omnis hominis appetitu, intelligenda est principaliter de appetitu hominis ratione individui. Et differt multum de appetitu hominis ut homo est, qui sequitur speciem, et de appetitu hominis ut iste homo est, qui sequitur hypostasim. Et non solum hoc restat in appetitu, sed etiam in aliis actionibus et passionibus animae, secundum quod dicit DAMASCENUS in libro *De duabus naturis et una persona Christi*: «*Naturalis proprietas est quae naturam constituit et dividit speciem a specie. Hypostatica autem est proprietas quae dividit hypostasim ab hypostasi. Et simpliciter dicere, quaecumque omnes homines habent a conditore data naturales sunt proprietates. Differens autem usus hypostaticus est: voluntas et velle naturale est; differens autem voluntas et differens velle hypostaticum*». Omnis homo habet posse velle et omnis homo vult, sed non omnis homo similiter vult, quare simpliciter velle est naturale, hoc aliquid et taliter velle hypostaticum. Multum ergo distat ista quaestio a praecedenti. |

K' 35^b

Intelligendum ergo, cum appetitus non sit nisi boni, quod sicut species est universale quid et simpliciter ens respectu individui quod est hic et nunc, ita appetitus speciei in quantum huiusmodi est appetitus boni ut est bonum speciei; appetitus vero individui, in quantum huiusmodi est bonum individui hic et nunc. Bonum autem speciei est bonum simpliciter, quia est bonum | naturae quam continet species, et natura semper appetit quod bonum est simpliciter. Bonum vero individui est bonum quod videtur huic sive simpliciter sive delectabile vel utile quod est hic et nunc, quia non est bonum naturae nisi ut in hoc, et quod hoc est appetit quod sibi bonum est. Quia tamen ratio speciei continetur in individuo, bonum speciei est bonum simpliciter individui, licet quandoque ratione individui respicit specialem rationem boni sibi convenientem. |

Scarp. 77^b

Bad. 31⁴¹

Cum ergo quaeritur an omnis homo appetat scire, dicendum quod omnis homo ratione qua est homo et continet in se naturam speciei, appetit scire, sicut et homo simpliciter appetit scire, ut dictum est, quia in scire consistit perfectio speciei secundum intellectum. Et unusquisque appetitu qui competit ei ratione speciei perfectionem speciei in se appetit, sicut et ipsa species sibi suam perfectionem appeteret, si esset separata ab individuis. Ratione vero | individui distinguendum quod loquendo de scire simpliciter, omnis homo appetit scire; loquendo autem de scire | aliquid scibile particulare hoc vel illud, non oportet quod omnis homo appetat scire vel hoc vel illud. Cum enim homo ratione individui in quantum huiusmodi non appetat aliquid nisi ut sibi conveniens vel simpliciter, vel ut delectabile vel utile, et scire per se ex

Bad. 31⁴¹

A 24^{ca}

QUAESTIO 2

60 natura sua sit delectabile et natum delectare quemcumque de
 quocumque scibili sit — et si non delectet, hoc est per accidens | I' 24^a
 aliquod existens in individuo vel contingens ipsi ex ipso scire, ut iam
 patebit, sicut et gustum per se delectat dulce, et si non, hoc est per
 aliquod accidens existens in gustu vel contingens ipsi ex ipso dulci —,
 65 hoc igitur particulare vel illud | omnis homo per se et naturaliter appetit
 scire in quantum scibile est, et similiter appetitu rationali, si aliquo modo
 ipsum cognoscat et advertat, et si aliquis scire non appetat hoc
 particulare scibile vel illud, hoc est per | accidens. Et sicut est de
 voluntate et appetitu sciendi, sic et aliorum. | P' 23^b
 Bad. 31^v

70 <AD ARGUMENTA>

Ad primum in oppositum, quod «non omnes quaerunt scire»,
 dicendum quod non quilibet appetitus movet ad prosecutionem appetiti,
 sed fortis quem non potest retrahere contrarius | appetitus. Debilem
 enim sciendi appetitum habentes retrahit fatigatio ex labore, ne scire
 75 quaerant, et ideo contrarius appetitus fortior quiescendi retrahit
 appetitum discendi, ne ad actum moveat. Nihilominus tamen appetitus
 | est in eis ad sciendum. Unde et multi non volentes laborare ut sciant,
 bene vellent scire sine labore. | Scarp. 78^a
 Bad. 31^{vk}

Ad secundum, quod «scire multi renuunt», dicendum quod hoc est
 80 per accidens aliquod quo informatur repugnans scientiae ut per habitum
 contrarium, sicut infidelis non desiderat scire scientiam fidei, quia nec in
 eadem delectatur. Unde dicit AVICENNA IX° *Metaphysicae* suae:
 «*Res conveniens praeparata virtuti apprehendenti, si fuerit prohibens vel impediens*
animam, abhorrebit eam, et eliget | potius contrarium, sicut infirmus aliquis
 85 *abominatur sapes dulces, et desiderat sapes malos abominabiles per essentiam*».
 Unde generalem causam quare multi non sentiunt delectationes
 intellectuales ex scientia, quamvis comparari non debent delectationibus
 sensus, quia in infinitum excedunt, dicit «*quia nos in hoc nostro saeculo et*
nostro corpore demersi sumus in multa turpia. Ideo non | sentimus illam
 90 *delectationem | cum apud nos fuerit aliquid de causis eius, nec allicimur ad eam, nisi*
prius deposuerimus a cervicibus nostris iugum voluptatis et irae et sorores earum, et
degustemus aliquid illius delectationis, et sic fortasse imaginabimus de illa parum
aliquid. Sed praecipue cum fuerint solutae quaestiones et revelata fuerint inquisita
 95 *nobililia, tunc comparatio huius nostrae delectationis ad illam nostram delectationem*
erit sicut comparatio delectationis sensibilis quae est odorandi odores gustatorum
delectabilium ad delectationem comedendi eam» vel est per accidens aliquod
 contingens ex scire, sicut peccator non vult scire legem, ne concipiat

K' 35va

Scarp. 78^a

Bad. 31^{vk}

B' 13^b

W' 18vb

Scarp. 78^b

ARTICULUS IV

remorsum conscientiae ex ipsa, vel dicuntur scientiam renuere interpretative qui ut sciant nolunt laborare. Nihilominus tamen omnes isti quantum est ex parte scire simpliciter scire vellent. | 100

Per idem patet ad tertium. Scire enim nullus odit nisi per accidens, ut dictum est. |

A 24^b
Bad. 31^{vM}
Scarp. 78^a

QUAESTIO 3

UTRUM HOMO NATURALITER APPETAT SCIRE

Circa tertium, quod homo non appetat scire natura, arguitur primo sic. Quod naturaliter determinatum est ad unum finem non naturaliter inclinatur ad alium. «*Appetitus naturaliter determinatur ad bonum*», quia est proprium obiectum | eius. Ergo non inclinatur naturaliter ad verum. Sed appetitus non appetit naturaliter, nisi ad quod naturaliter inclinatur. Ergo etc. 5

K' 35^b

Secundo sic. «*Natura determinata est ad unum*» solum. Si ergo homo naturaliter appeteret scire, non nisi unum aliquid appeteret scire. Consequens est falsum. Ergo etc. 10

I' 24^b
Scarp. 78^b

Tertio sic. Ut dictum est per | AUGUSTINUM, «appetitus | non est nisi ex cognitione». Si ergo homo natura appeteret scire, homo a natura aliquid sciret. Consequens est falsum secundum praedeterminata. Ergo etc. 15

Quarto sic. Voluntas distinguitur contra naturam II° Ethicorum. Quare cum homo appetat scire voluntate, non ergo natura.

Bad. 31^{vN}

Contra est quod dicit PHILOSOPHUS in principio Metaphysicae: «*Omnes homines natura scire desiderant*». | 20

<SOLUTIO>

Ad hoc dicendum secundum PHILOSOPHUM II° Physicorum quod quaecumque agunt secundum propositum et secundum naturam ambo agunt propter aliquid et propter finem, non secundum quod quidam dixerunt quod omnia naturalia | sunt a casu et quod solum propter finem agerent quaecumque agunt per cognitionem. Nunc autem ita est quod quaecumque agunt propter | finem necessario agunt mota a fine, et ideo intendendo finem, secundum quod dicit PHILOSOPHUS II° Metaphysicae: «*Nihil incipit agere aliquam actionem nisi intendendo*» 25

T' 25^a

P' 24^a
Scarp. 79^a

QUAESTIO 3

30 *finem*» et III° eiusdem dicit quod «*impossibile est quod ista causa sit in rebus*
quae non movent erga perfectionem». Intentio autem et motus erga
finem non est nisi propter appetitum finis. In omnibus ergo agentibus
propter finem necesse est ponere appetitum finis. Quare cum non
35 omnia agunt propter finem per cognitionem et deliberationem, sed
quaedam sine cognitione et deliberatione, ut agentia per naturam, non
solum necesse habemus ponere appetitum deliberativum per
cognitionem, sed etiam appetitum naturalem sine cognitione, secundum
quod dicit COMMENTATOR in fine Iⁱ P h y s i c o r u m : «*Appetitus alius est*
40 *naturalis sine sensu, ut appetitus plantarum ad alimentum, et alius cum sensu ut*
appetitus animalium ad alimentum». Quia igitur appetitus iste qui est
animalis necessario fit per cognitionem et nulla cognitio naturalis est in
homine,| ut dictum est supra, tali appetitu non appetit homo scire
naturaliter; appetitus autem naturalis, quia fit sine notitia, quodam
oculto naturae instinctu per quem scilicet appetitus qui dicitur animalis
45 vadit determinate in finem suum, ut semen tritici ad pullulandum in
tritium, et materia mota per agens tendit ad formam. |

Bad. 32^N

Bad. 32°

Cum igitur, ut dictum est supra, homo ex natura intellectus sui est
in potentia omnia intelligibilia, et nihil eorum in actu antequam
intelligat, et ita naturaliter imperfectus est, perfectibilis tamen per
50 species intelligibilium, ut per eas actu intelligat et sciat, et imperfectum
naturaliter tendit in suam perfectionem,| absolute ergo dicendum quod
homo ante acquisitionem omnis notitiae appetitu illo qui non est
animalis, sed in ipso pure naturalis naturaliter appetit scire simpliciter,
sicut post adeptam aliqualem cognitionem imperfectam appetitu
55 cognitivo appetit scire hoc vel illud, secundum quod imperfectam habet
notitiam huius vel illius, ut scientia imperfecta in ipso perficiatur. Et
hunc appetitum cognitivum praecedit ille appetitus naturalis sine omni
cognitione. De quo appetitu dicit TULLIUS in libro De
Academiis: «*Mens ipsa quae et sensuum fons est, et ipsa sensus est,*
60 *naturalem vim habet quam intendit ad ea quibus movetur, cum nihil ei est veritatis*
luce dulcius». |

Bad. 32^P

Scarp. 79^b

<AD ARGUMENTA>

Ad primum in oppositum, quod «*appetitus naturaliter determinatus*
est *ad bonum*», dicendum quod verum est, quoniam quod appetit verum,
65 hoc est in ratione qua est bonum intellectus,| et ita verum apud
voluntatem habet rationem boni, sicut e converso bonum apud
intellectum habet rationem veri, per quae voluntas et intellectus

A 24va

ARTICULUS IV

Bad. 32 ^{rQ}	apponendo mutuo sua obiecta mutuo se movent, ut dictum est.	
W' 19 ^{ra}	Ad secundum, quod « <i>natura determinata est ad unum</i> », dicendum quod verum est ad unum in genere, quia sub una generali ratione appetibilis, scilicet boni, appetit quidquid appetit. Sicut enim materia secundum quod materia quidquid appetit forma est, non tamen tantum unam formam secundum genus vel speciem appetit, sed generaliter omnes, similiter voluntas appetit scire generaliter sub ratione qua est bonum intellectus, et ideo omnem scientiam generaliter, ut infra dicitur, quia intellectus omni scientia natus est perfici, ut dictum est supra.	70
I' 24 ^{va}	Ad tertium patet solutio per dicta, quoniam naturalis appetitus purus non est per cognitionem.	75
Bad. 32 ^{rb}	Ad quartum, quod «voluntas distinguitur contra naturam», dicendum secundum quosdam, quod verum est, et quod homo appetit scire voluntate et natura, alio et alio appetitu est. Principium enim appetitus naturalis est in ipsa cognitiva potentia per seminarium scientiae, quo naturaliter ad actum sciendi intellectus inclinatur, de quo dictum est supra. Principium autem appetitus cognitivum est ipsa voluntas ex notitia aliquando iam habita, ut dictum est. Sed hoc falsum est forte, quia idem actus specie secundum idem obiectum non est nisi eiusdem virtutis. Cum igitur actus appetendi quocumque modo sit, non est nisi boni sub ratione boni idem specie est, non est igitur nisi eiusdem virtutis. Voluntas ergo, si appetit ex cognitione deliberative, etiam ipsa non alia potentia appetit naturaliter sine cognitione. Et sicut ex cognitione appetit bonum sibi et aliis, ut praedictum est, sic et naturaliter sine cognitione. Dicendum est igitur ad obiectum quod voluntas, ut est deliberativa, ex cognitione praecedenti distinguitur contra naturam, non autem voluntas simpliciter et in communi accepta. In illa enim bene distinguitur quod est natura et quod est ratio deliberativa, ut dictum est.	80
T' 25 th		85
P' 24 th		90
K' 36 th		95
Bad. 32 ^{rs} Scarp. 80 ^a		

QUAESTIO 4

UTRUM OMNES HOMINES AEQUALITER APPETANT SCIRE

Circa quartum arguitur quod omnes homines aequaliter appetant scire.

5

Primo sic. Illi aequaliter appetunt quibus inest aequaliter appetitivum principium, quia effectus proportionaliter sequitur suam causam. Omnibus hominibus aequaliter inest sciendi appetitivum

QUAESTIO 4

10 principium, ut ipsa | natura animae in appetitu naturali, et notitia
primorum principiorum in primo appetitu cognitivo. Ergo etc. B' 13va

Secundo sic. Appetitus scientiae homini inest propter
imperfectionem suam et indigentiam. Sed aequaliter imperfectus est
etom quilibet quantum est de se, et indiget scientia. Ergo etc.

15 Contra est quoniam tunc omnes aequaliter niterentur ad
sciendum, quia ubi est aequaliter motivum principium, est et motus
aequalis. | Bad. 32^T

<SOLUTIO>

Ad hoc dicendum quod loquendo de appetitu rationali cognitivo,
non est dubium quin homines inaequaliter appetant scire. Unde non
20 omnes ad acquisitionem perfectae scientiae aequaliter nituntur, et illius
causa duplex est: una essentialis, alia accidentalis. Essentialis causa est
quoniam non omnes aequaliter sunt imperfecta notitia informati qua
movetur appetitus ad amplius sciendum. Qui enim plus novit, aliis
eisdem retentis, plus appetit nosse quousque in ipso notitia compleatur,
25 et cesset tunc primo appetitus, et motus in fine per quietem in ipso.
Quanto enim aliquis de aliquo scibili plus novit citra finem notitiae,
tanto plus | fini assimilatur. Quare cum appetitus sit ratione
assimilationis imperfectae ad finem, quanto plus novit quis et magis per
assimilationem fini appropinquat, tanto magis appetitus inflammatur, et
30 fit fortior eius motus in finem ad modum motus naturalis, qui semper
intensior est in fine. Causa vero accidentalis quod appetitu rationali
cognitivo non omnes aequaliter appetunt scire multiplex est et
indeterminata, quia in quibusdam est indigentia necessariorum, quae
causat in eis desperationem | deveniendi ad scientiae perfectionem, per
35 quam retrahitur et refrigeratur appetitus, in quibusdam vero circa
temporalia occupatio et plures aliae infinitae.

Loquendo vero de appetitu | sciendi naturali, dicendum
secundum praedeterminata | quod aliquid dicitur naturale alicui |
ratione formae et speciei vel ratione materiae et individui. Quantum est
40 ex parte formae et speciei, cum ipsa sit uniformiter in omnibus
individuis, omnes homines aequaliter scire desiderant, secundum quod
dictum est supra quod ratione speciei omnes apti sunt ad sciendum.
Quantum vero est ex parte individui et materiae, secundum quod alii
sunt minus apti ad sciendum, alii aptiores, ut dictum est supra,
45 secundum hoc quidam plus appetunt scire, quidam | minus, et quidam
plus unam scientiam, quidam plus aliam. | T' 25va
Bad. 32^X

ARTICULUS IV

<AD ARGUMENTA>

Ad primum in oppositum, quod «principium appetendi omnibus
aequaliter inest», dicendum quod non est verum in appetitu rationali,
quia non omnes aequaliter notitia movente appetitum | sunt informati, 50
neque etiam in appetitu naturali, quantum est ex parte materiae et
individui, quia quidam sunt minus dispositi ad scientiam quam alii,
propter quod in quibusdam appetitus plus appetit quam in aliis, in
quantum anima sequitur dispositiones corporis, et scire non est nisi
coniuncti, ut dictum est | supra. Quantum vero ex parte animae sive 55
formae, nisi esset corpore impedita, omnes aequaliter scire appetent,
secundum quod aequaliter apti ad scientiam essent, ut dictum est supra,
nisi velit aliquis dicere quod anima meliorum naturalium uni corpori
infunditur quam alteri, de quo non debet esse ad praesens sermo. |
Ad secundum, quod «imperfectio est causa appetitus», dicendum 60
quod imperfectio, in quantum dicit carentiam, est causa appetitus per
accidens, sicut privatio formae in materia per accidens est causa
generationis. Sed in appetitu cognitivo id quod cognitum est incomplete
per se est causa appetitus. Cum igitur illud non sit aequaliter in omnibus,
nec appetitus cognitivus, ut dictum est, aequaliter inest. Similiter in 65
appetitu naturali ipsa carentia notitiae pura non est causa appetitus nisi
per accidens. Sed inclinatio ad scientiam per principium intra est causa
per se appetitus, quae in omnibus aequalis est ex parte formae, sed in
quibusdam impedita est plus ex parte materiae, in quibusdam vero
minus, ut dictum est. Et ideo appetitu naturali, quantum est ex parte 70
formae, omnes aequaliter scire appetunt, non autem ex parte materiae,
ut dictum est. |
Bad. 32^v
Bad. 32^{vz}
Scarp. 81^a

QUAESTIO 5

UTRUM HOMO APPETAT SCIRE EA QUAE NOTITIAM NATURALIS RATIONIS EXCEDUNT

Circa quintum arguitur quod homo non appetat scire ea quae
notitiam naturalis rationis excedunt. 5

Primo sic. Appetitus naturalis non excedit potentiam naturae, quia
oritur ex ipsa, et effectus non transcendit causam. Quare cum potentia
naturae non potest attingere illa quae eam excedunt, neque eius
appetitus ut ea appetat.

QUAESTIO 5

- 10 Secundo sic. Frustra res habet | desiderium ad quod non potest
attingere; sed ratio naturalis non potest attingere ut cognoscat quae eam
excedunt; ergo frustra haberet ad sciendum illa desiderium. Sed nullum
desiderium naturale est frustra. Ergo etc. K' 36vb
- 15 Tertio ex eodem medio contrario | modo argumento AVERROIS
super principium IIⁱ M e t a p h y s i c a e sic: «Comprehensio veritatis
eius *non est impossibilis*, cuius habemus desiderium naturale sciendi,
quoniam *si esset impossibilis*, tunc desiderium esset *otiosum*. Et
concessum est quod *«nulla res est otiosa in fundamento naturae et creaturae»*.
Sed comprehensio veritatis a ratione naturali eorum est impossibilis
20 quae excedunt eam. Ergo ad sciendum illa non est ei desiderium
naturale. A 25ra
- 25 Quarto sic. Si homo ex puris naturalibus appeteret illa scire, cum
vanus | esset appetitus nisi posset illa scire, nec appeteret illa scire nisi
cognosceret se posse illa scire, ergo oporteret ex puris naturalibus se
cognoscere quod posset illa scire. Sed hoc non est nisi ex fide. Ergo ex
puris naturalibus posset fides haberi. Consequens est falsum. Ergo etc. I' 25ra
- 30 Ad oppositum arguitur primo sic. Quod naturaliter est in potentia
ad aliqua naturaliter desiderat fieri in actu illa, sicut patet de materia | ad
omnes formas ad quas est in potentia, quod naturaliter illas desiderat.
Sed homo naturaliter est in potentia, ut sciat omnia, etiam illa
supernaturalia, ut dictum est supra. Ergo etc. Scarp. 81^b
- 35 Secundo sic. Omnes homines secundum AUGUSTINUM natura
desiderant beatitudinem, non nisi illam quae vera est, quia natura non
desiderat nisi quod melius est et bonum simpliciter. Unde BOETHIUS:
«Mentibus hominum inserta est summi veri et boni cupiditas». Sed bona
beatitudinis sunt supra notitiam naturalis rationis. Ergo etc. | Bad. 32vb

<SOLUTIO>

- 40 AVERROES, COMMENTATOR PHILOSOPHI, qui exponens illud IIⁱ
M e t a p h y s i c a e, *«dispositio intellectus in anima»* etc., ponit quod homo
ex naturalibus suis possit devenire, ut intelligat primum | principium et
principia separata post ipsum, diceret quod desiderium hominis esset ad
sciendum ea, nec sine illorum adeptione cessaret appetitus. Sed hoc licet
verum sit, tamen error est illud ex quo ponit. Ponit enim quoniam ex
pura cognitione naturali quae est ex phantasmatis de rebus
45 sensibilibus possibile sit devenire in cognitionem quidditatis |
substantiarum separatarum, quod erroneum est, quia medium
cognoscendi ex phantasmatis limitatum est, ut de substantiis separatis
T' 25vb
P' 24vb

ARTICULUS IV

Bad. 33 ^{ab}	ex sensibilibus sicut ex effectibus earum, amplius non potest homo cognoscere nisi quia sunt, non autem quid sunt nisi in generali, et remanet omnino cognoscendum quid in natura et in substantia sunt in speciali. Cum enim effectus exteriores sunt effectus artis sive substantiae separatae ut ars est, non autem essentiae ut essentia est, in notitiam artis ducere possent ut ars est, non autem in notitiam essentiae ut essentia est. Limitata est ergo in hoc notitia naturalis, ut ad illa cognoscenda attingere non possit, nec ad hoc se extendit lumen agentis, ut dictum est.	50
B' 13 ^{ab} K' 37 ^{ra}		
Scarp. 82 ^a	Philosophi vero ponentes finem humanae cognitionis ex puris naturalibus haberi et in vita ista ex cognitione scientiarum speculatarum et primorum principiorum quantum homini possibile est, et quod in modica cognitione divinorum consistit eius summa perfectio et delectatio, licet non possit attingere ad quidditates substantiarum separatarum et eorum quae apud illas sunt, dicerent quod homo nullum appetitum haberet sciendi illa, ex quo ex suis naturalibus ad ea pervenire non posset, ne ille appetitus esset frustra.	55
W' 19 ^{ra}		
Bad. 33 ^c	Sed quod hoc non potest stare apparet triplici via. Prima ex parte intellectus humani, quoniam secundum philosophos ipse est in potentia omnia intelligibilia, sicut sensus sensibilia, et hoc nec solum omnia intelligibilia ex sensibilibus abstracta, sed etiam ex se separata. Cum enim secundum PHILOSOPHUM «illa nobis sunt <i>difficile</i> intelligibilia, <i>non propter se, sed propter nos</i> », « <i>non</i> tamen», ut ibi dicit COMMENTATOR, «sunt <i>impossibilia nobis intelligi</i> ». Frustra enim essent facta nobis intelligibilia et numquam ea intelligere possemus, <i>sicut frustra esset sol</i> factus nobis visibilis, si eum nullo modo videre possemus. Sed ita est quod sicut prima materia, si esset in potentia ad formas, ut quasdam posset recipere opere naturae et alias non posset recipere nisi opere supernaturali, omnes tamen tam has quam illas, naturaliter appeteret, sic intellectus humanus, cum sit in potentia ut perficiatur notitia rerum naturalium, quam potest sua actione naturali attingere, et similiter supernaturalium, quam solum potest supernaturaliter attingere, naturaliter appetet tam istam notitiam quam illam, ut nec solum homo ante adeptionem scientiae rerum naturalium appetat illarum notitiam, immo post adeptionem scientiae rerum naturalium appetat etiam notitiam rerum supernaturalium.	60
A 25 ^{ab}		
I' 25 ^{ab}		70
Bad. 33 ^d	Secunda via patet idem ex parte scientiae incompletae quam habet ex rebus naturalibus ad illa superiora cognoscenda, quoniam omne imperfectum quod se experitur imperfectum in aliquo actu desiderat consequi perfectionem in illo, quoniam notitia imperfecta de aliquo necessario excitat intellectum bene dispositum ad desiderandum eius	75
		80
		85

QUAESTIO 5

90 perfectionem. Nunc autem experimur in nobis notitiam imperfectam
 separatorum ex effectibus eorum, scilicet notitiam quia sunt, et quid
 sunt in generali, quae est imperfecta | respectu notitiae eorum quid sunt
 in speciali, sicut in complexis imperfecta est notitia quia est, ut quod sol
 eclipsatur, nisi sciatur quare eclipsatur. Quare necessarium est quod
 homo desideret consequi illam notitiam perfectam. Ex hoc ergo quod
 95 homo aliqua | ex creaturis sensibilibus cognoscat de Deo et separatis,
 non quiescit eius desiderium, sed necessario | excitatur magis ad
 cognoscendum illa, ad quae tamen naturaliter attingere non potest.
 Semper enim effectus cognitus incitat appetitum ad cognoscendum
 causam ignotam, secundum quod dicit I^o M e t a p h y s i c a e de primis
 100 philosophis quod videntes a principio effectus apparentes et deficientes
 in cognitione causarum, ut de lunae passionibus et quae fiunt circa
 solem et astra, admirati sunt, et «*propter id quod est admirari, tunc primum
 inceperunt philosophari*». | Et constat quod hoc non erat, nisi quia ex eis
 quae noverunt excitatus est in eis appetitus ad cognoscendum ea quae
 105 latere eos perceperunt.

Et ex hoc aperte apparet tertia via. Non enim solum est in homine
 desiderium ad percipiendum imperfectam notitiam quam experitur in se,
 sed etiam ad expellendam illam quam in se experitur ignorantiam,
 secundum quod etiam dicitur ibidem: «*Propter id quod est fugere
 110 ignorantiam philosophati sunt*». Quare cum homo ex effectibus
 creaturarum experitur esse illa quae naturalem eius cognitionem
 excedunt, et scit naturam et quidditatem eorum sibi esse ignotam,
 impossibile est quod appetitus eius non tendit ad illa cognoscenda, et
 tanto magis quanto plura circa illa per creaturas experitur, et cognoscit
 115 ex hoc suam incompletam cognitionem et ignorantiam, ut praedictum
 est. |

Absolute ergo dicendum quod homo appetit scire ea quae
 naturalis rationis notitiam excedunt, ita quod per naturam quiescere non
 potest humanus appetitus, quousque deveniat ad apertam notitiam
 120 separatorum, maxime quidditatis et essentiae eius qui est prima veritas,
 ita quod nihil citra ipsam sedare posset eius appetitum, etiam si videat
 clare omnes substantias angelicas, immo tunc adhuc amplius desiderium
 eius ad nudam divinam essentiam videndam excitaretur, quanto esset
 propinquior fini, et ei magis assimilaretur, secundum quod videmus
 125 corpora moveri ad loca sibi naturalia, et tanto velocius | moveri quanto
 magis appropinquant fini. Nullum | ergo firmiter scibile potest quietare
 appetitum hominis in sciendo, | sed solummodo illud infinitum in
 summo cardine rerum constitutum. Cum enim anima naturaliter capax
 sit summi boni per affectum et summi veri per intellectum, minori

K' 37^{ab}

T' 26^a

Scarp. 82^b

P' 25^a

Bad. 33^{de}

W' 19^{ab}

A 25va

K' 37va

ARTICULUS IV

Bad. 33 ^{vi}	impleri non potest, quia quod potest capere maius non potest impleri minori, sed semper maneret aliquid de vacuo quod appeteretur impleri, et ita adhuc etiam non esset quies. Et ideo dicit beatus AUGUSTINUS in principio <i>C o n f e s s i o n u m</i> : « <i>Tu excitas ut laudare Te delectet, quia fecisti nos ad Te et inquietum est cor nostrum donec quiescat in Te</i> ».	130
Scarp. 83 ^a I' 25 ^{va}	Revera magna est confusio philosophorum, qui haec omnia videre poterant, immo quia necessario viderunt et in se ipsis experimentati sunt, et tamen in infimis perfectionem humanae notitiae posuerunt. Unde et multi eorum ex desiderio quod perceperunt hominem habere ad illa cognoscenda, bene perceperunt quod notitia illarum non esset homini impossibilis, quoniam «desiderium <i>naturale non</i> potest esse frustra neque <i>otiosum</i> », ut manifeste concludit AVERROES super II ^{um} <i>M e t a p h y s i c a e</i> . Et ideo multis et variis modis, sed erroneis conati sunt ostendere quomodo homo ad perfectam notitiam illorum posset in vita ista pervenire. « <i>Viderunt enim bene</i> », ut dicit AUGUSTINUS Super <i>I o v i a n u m</i> , « <i>quo oportebat tendere, sed viam ignoraverunt</i> », quae est via fidei, qua oportet prius oculum mentis purgari, ut tandem ad illorum notitiam homo mereatur pervenire, non per naturam, sed per gratiam, nec in hac vita nisi forte ex privilegio speciali, sed in futura. Errabant ergo dicentes separata quoad essentias et quidditates suas cognosci posse ex puris naturalibus, plus dando naturae quam habuerit. Errabant etiam dicentes quod quidditates illae clare ab homine cognosci non possent, quia ex naturalibus ad illas non posset attingere, denegando naturae quod habuit, scilicet potentiam receptivam illius ex dono alterius. Medium est ergo tenendum, scilicet ut notitiam illorum recipere poterit, sed quod propria actione ad illam attingere non poterit.	135 140 145 150 155
B' 14 ^{ra} T' 26 ^{ab} P' 25 ^{ab}		
Bad. 33 ^{vi}		

<AD ARGUMENTA>

K' 37 ^b	Ad primum in oppositum, quod «appetitus non excedit potentiam naturae», dicendum quod notitia illorum non excedit potentiam naturae, quin naturalis ratio illa cognoscere potest, licet ex puris naturalibus ad illorum notitiam non possit attingere, sed solum per gratiam et adiutorio luminis infusi. Nunc autem appetitu naturali et cognitivo non solum inclinatur res ad illud quod per se potest attingere, sed etiam ad illud ad quod naturaliter ordinatur, ut dono alterius attingat illud. Licet enim non nisi dono alterius ad illud attingat, nihilominus tamen oportet quod in se naturalem potentiam habeat qua attingere possit, secundum quod dicit IOANNES DAMASCENUS in libro <i>D e d u a b u s n a t u r i s</i> et	160 165
--------------------	--	------------

QUAESTIO 5

una persona Christi contra illos | qui dicunt quod homo de se
nullam habet volitivam potentiam, sed a Deo habet bonam voluntatem,
170 malam autem a diabolo. Dicit enim quod «isti ignorant quod *impossibile*
est qualemcumque naturam uti actione cuius potentiam non secundum naturam
accepit».|
Et per idem patet ad secundum.
Et similiter ad tertium, quod est ex dicto AVERROIS principio IIⁱ
175 *Metaphysicae*, qui ex hoc probavit quod separata possunt ab
homine cognosci quid sunt, et verum est, sed non ex puris naturalibus
illorum notitiam acquirendo, sicut ipse aestimavit, sed ex dono
gratuito.|
Ad quartum, quod «ratio naturalis iudicat impossibile hominem
180 illa cognoscere», dicendum quod falsum est, licet philosophi illud
opinati sunt, qui non ponebant hominem elevari per gratiam ultra id
quod posset per naturam.|
Ad quintum, | quod «cognoscere se posse illa scire non est nisi ex
fide», dicendum quod non est verum. Immo ex puris naturalibus posset
185 illud cognoscere. Posset enim ex puris naturalibus scire se ad illorum
notitiam per se venire non posse et ignorantiam eius experiri et scire
quod intellectus hominis esset in potentia ad illa cognoscenda, et ita
quod naturaliter illorum notitiam appeteret. Et si stetisset philosophus
in hoc, nec nimium praesumendo a recta ratione errasset, cognoscens
190 propriam infirmitatem, et ignorantiam, et imperfectionem, compulsus
fuisset divinum adiutorium invocare, et percepisset donum quo sciret
quomodo ad illorum notitiam ascendere deberet. Sed nunc de proprio
ingenio confidens et arrogantia excaecatus in errores | a recta ratione
195 deviauit, vel confidendo quod propriis viribus illam notitiam attingere
posset vel quod omnino eam percipere non posset, et ita ab eius
perceptione in desperationem cecidit. Et per hoc nec se notitiam illorum
appetere percepit, quia bene percepisset, si se in naturali rectitudine
tenuisset.|

Scarp. 83^b

Bad. 33^{6G}

Bad. 33^{4H}

Bad. 33^{1I}

A 25^{5b}

I' 25^{5b}

Bad. 33^{6K}

Scarp. 84a

QUAESTIO 6

UTRUM HOMO APPETAT SCIRE OMNIA

Circa sextum arguitur quod homo appetat scire omnia.

5 Primo sic. Sicut materia est in potentia ad omnes formas
particulares materiales, sic intellectus humanus est in potentia ad omnes
formas | universales et spirituales.| Sed «*materia omnes formas |*
materiales appetit» secundum PHILOSOPHUM in fine Iⁱ P H Y S I C O R U M .

P' 25^{5a}

W' 20^{5a}

T' 26^{5a}

ARTICULUS IV

Ergo humanus intellectus appetit omnes formas universales et spirituales, non nisi ut eis perficiatur ad omnem scientiam. Ergo etc.

K' 38^a Secundo | sic. Homo appetit scire ea ad quae est imperfectus et in potentia. Homo est imperfectus respectu scientiae omnium, et in potentia, secundum quod patet ex praedictis. Ergo etc. 10

Bad. 33^l In contrarium est quoniam, cum appetitus naturalis non potest esse otiosus et frustra, si homo appeteret scire omnia, ille appetitus eius posset impleri, et ita posset homo esse perfectus scientia omnium, et in hoc parificari Deo, quod est impossibile. | 15

<SOLUTIO>

Dicendum ad hoc secundum PHILOSOPHUM quod «*scire* contingit *dupliciter*, indeterminate et in *universali*, aut *determinate* et in *particulari*». Consimiliter distinguendum est de appetitu scientiae, quod est appetitus indistinctus et in *universali*, alius vero distinctus et in *particulari*, et similiter quod alius est rationalis per cognitionem, alius vero naturalis sine cognitione. Primo modo, | scilicet appetitu indistincto et in *universali*, bene contingit quod homo appetat scire omnia vel appetitu rationali, et hoc per aliquam eius generalem notitiam sub qua continetur notitia cuiuslibet particularis, vel etiam appetitu naturali qui est ad scientiam simpliciter, secundum quod homo iustus omnibus vult bonum, et «*Deus vult omnes homines salvos fieri*». 20

Bad. 34^l Secundo modo, scilicet appetitu distincto et in *particulari*, non contingit quod homo appetat scire omnia, et hoc appetitu rationali, quia non potest homo per cognitionem ad omnia simul se convertere, sicut si navis haberet plurima foramina, singula posset homo unus obturare, | non omnia simul, quia non habet homo nec potest habere simul determinatam inclinationem ad singula et omnia scibilia, quod oporteret, si appetitu determinato et in *particulari* omnia scire appeteret. Loquendo autem de appetitu naturali tali appetit scire omnia in quantum ad ipsa est in potentia, sed hoc quoad rerum cognitionem secundum species quae sunt de universi perfectione essentiali ordine, non autem secundum individua. | 25

Scarp. 84^b 30

Bad. 34^m 35

<AD ARGUMENTA> 40

Per haec patent duo argumenta ad primam partem. Licet enim homo imperfectus sit et in potentia ad scientiam omnium, et ideo appetit appetitu naturali omnia scire eo modo quo est in potentia ad ipsa

QUAESTIO 6

45 et quo natus est ipsis perfici, quod est in particulari, sicut materia | de se
indifferenter appetit omnem formam, quia tamen appetitu rationali non
habet inclinationem ad omnia simul nisi in universali, ideo non nisi in
universali appetitu rationali potest omnem scientiam appetere. Sicut
enim materia universaliter appetit perfici qualibet forma, non tamen in
particulari fertur in aliquam adipiscendam nisi determinata per agens
50 extra, ut quando est sub forma aquae, igne agente extra fertur ad
formam ignis determinate adipiscendam, non ad aliam, consimiliter
intellectus appetitu rationali non fertur in aliquod particulare
cognoscendum, nisi cum fuerit determinatus eius notitia universali. |
Ad illud in oppositum, quod | ille appetitus esset otiosus,
55 dicendum quod non esset otiosus, | licet numquam impleteretur, sed si
non esset possibilis impleri. Nunc autem possibilis est impleri in
homine, saltem in postrema felicitate per gloriam, omnia videndo simul
in veritate prima. | Nec tamen | aequiparabitur notitiae Dei, quia ad
claritatem et limpeditatem visionis divinae creatura non posset attingere,
60 neque etiam ad numerum cognitorum, quia Deus actu habet notitiam
secundum numerum omnium quorum | speciebus natus est intellectus
creatus perfici, cui accidit quod notitia plurium individuorum sub eadem
specie perficitur, nec posset perfici infinitis simul. |

A 26^a

Bad. 34^N

I' 26^a

K' 38^b

B' 14^b

P' 25^b

T' 26^b

Bad. 34°

Scarp. 85^a

QUAESTIO 7

UTRUM HOMO AEQUALITER APPETAT SCIRE SINGULA

5 Circa septimum arguitur quod homo aequaliter appetat scire
singula.
Primo sic. Homo aequaliter appetit illa ad quae per indifferentiam
se habet, quia si aliqua inaequaliter appeteret, non se haberet ad illa per
indifferentiam. Sed homo, quantum est de se, per indifferentiam se
habet ad omne scibile, quia nullius notitiam habet naturaliter. Ergo etc.
10 Secundo sic. Quorum est una et eadem ratio appetendi, et aequalis
appetitus, quia non variat appetitum nisi diversa ratio in appetibili. Sed
sub una et eadem ratione intellectus appetit quaecumque appetit scire,
scilicet sub ratione veri. Ergo etc.
15 Ad oppositum est quoniam sicut est appetitus cognoscendi
respectu veri, ita appetitus fruendi respectu boni. Sed homo non
aequaliter appetit frui quolibet bono, sed magis uno quam altero. Ergo
non aequaliter appetit scire omne verum. |

Bad. 34^P

ARTICULUS IV

<SOLUTIO>

W' 20^{ab}
20
 Dicendum ad hoc quod appetitus natus est sequi duo, et dispositionem appetentis et qualitatem appetibilis, et utrumque natum est diversificare | appetitum. Propter quod non contingit quod homo aequaliter appetat singula, quoniam impossibile est quod aequaliter sit dispositus ad singulorum notitiam, neque etiam singula scibilia aequaliter nata sunt movere appetitum eius. Est ergo primo impedimentum ex parte hominis appetentis, deinde ex parte scibilium.

Scarp. 85^b
25
 Ex parte hominis vero est impedimentum et ex | parte speciei et formae et ex parte corporis et materiae. Ex parte enim speciei et formae, scilicet animae rationalis, contingit diversitas et quoad appetitum naturalem et quoad appetitum cognitivum. Quoad appetitum naturalem contingit diversitas, quia ipsa non est naturaliter ordinata ad aequaliter singula scienda, sed quaedam prius, quaedam posterius, quaedam clarius, quaedam minus clare, ut patet ex praedeterminatis. Et ideo naturali appetitu plus appetit et primo scire quae prius natus est scire et clarius, ut prius prima principia quam posteriora et cetera per ordinem quem habent ad prima principia. Quoad | appetitum cognitivum

K' 38va
35
 contingit diversitas ex parte animae rationalis, quia plus appetit quisque scire, aliis eisdem retentis, de quo maiorem habet notitiam, quia, ut dictum est, cognitum imperfecte semper excitat appetitum ad amplius sciendum seu cognoscendum. Unde homines semper appetunt plus scire et audire qualia audire consueti sunt, ita quod contrarium eius

A 26^{ab}
40
 quandoque audire non delectat, «secundum quod *consuetis* audire | *apologos et fabulas*, illae magis sunt *applicabiles eis quam suae veritates*», ut dicitur II° *Metaphysicae*.

I' 26^{ab}
45
 Ex parte vero corporis et materiae contingit diversitas, quoniam dispositiones in corpore variant desiderium, ut dicit PHILOSOPHUS IX° *Metaphysicae*, et ut dicitur in *Sex principiiis*: «*anima coniuncta complexionibus corporis concomitatur*». Unde secundum quod penes | corporis

P' 26va
50
 qualitates quidam aptiores sunt ad unam scientiam | quam ad aliam, ut dictum est supra, | secundum hoc quidam appetunt unam scientiam plus scire quam aliam, et diversi diversas. Unde in quibus abundant sensitivae

Bad. 34^{vp}
50
 virtutes magis apti sunt ad naturalia et | ea plus appetunt scire, in quibus vero imaginativa, mathematica, in quibus vero aestimativa, leges et moralia, in quibus vero cogitativa, rationalia, in quibus vero intellectiva

Bad. 34^{vq}
55
 ex corporis temperantia, divina. |

T' 27va
 Ex parte vero scibilis | est diversitas, quia quaedam scibilia prius et clarius nata sunt sciri, et ideo naturaliter prius appetit homo illa scire,

QUAESTIO 7

ut dictum est, et appetitu cognitivo similiter homo appetit magis scire
illa in quibus invenit clariores veritates. Et ideo plus appetit scire
mathematica quam alia, postquam aliqua in eis cognoverit. Et ideo
60 instructi in philosophia non possunt proficere in legibus, quia post
subtiles veritates perceptas in philosophia non delectant | illa grossa et
rudia. |

Scarp. 86^b

Bad. 34^r

<AD ARGUMENTA>

65 Ad primum in oppositum, quod «homo se habet per
indifferentiam ad omnia scibilia», dicendum quod verum est quoad hoc
quod nullam scientiam habet naturaliter, non tamen quoad hoc quod
indifferenter natus est inclinari per appetitum ad singula scibilia, ut
dictum est. |

Bad. 34^{vs}

70 Ad secundum, quod «omnia appetit scire sub ratione veri»,
dicendum quod verum est. Illa tamen ratio veri diversimode invenitur in
diversis scibilibus, propter quod appetitus diversimode inclinatur ad
diversa scibilia, et ipsa diversimode nata sunt movere appetitum, ex
quibus contingit, ut dictum est, quod homo inaequaliter appetit scire
diversa. |

K' 38vb

Bad. 34^{vt}

Scarp. 86^a

QUAESTIO 8

UTRUM SIT ALIQUOD UNUM QUOD HOMO PRINCIPALITER APPETAT SCIRE

5 Circa octavum arguitur quod non sit aliquid unum scibile quod
homo principaliter appetat scire.

10 Primo sic. Si esset unum scibile quod homo principaliter scire
appeteret, diversi studia sua non diversificarent, sed omnes ad scibile
illud sciendum tenderent. Consequens falsum est, ergo et antecedens.
Consequentia patet, quia unusquisque studio suo tendit ad illud quod
principaliter scire appetit, nisi alias sit distractus aut impeditus.

Secundo sic. Ubi potest procedere appetitus in infinitum, non est
aliquod primo et principaliter appetitum, quia in infinitis non est
primum. Sed in sciendo potest appetitus procedere in infinitum; potest
enim velle scire species | numerorum per ordinem, et illae procedunt in

Scarp. 86^b

ARTICULUS IV

infinitem. Ergo etc.

15

Contra est quia sicut se habet bonum ad affectum, sic verum ad intellectum. Sed ex parte affectus est unum bonum quod homo principaliter appetit ut proprium bonum affectus, sicut est bonum quod est ultimus finis operandorum. Ergo ex parte intellectus est unum verum quod homo principaliter appetit ut proprium bonum intellectus, quod est primum scibile, quia principium in speculativis est sicut finis in activis secundum PHILOSOPHUM. |

20

Bad. 34^v

<SOLUTIO>

Dicendum ad hoc quod sicut necesse est ponere aliquid «*in unoquoque genere*» quod per se et primo et perfectius in se habet naturam generis illius a quo et per cuius participationem «habent ipsam *omnia alia quae sunt illius generis*», ut vult PHILOSOPHUS, X^o *Metaphysicae*, sic necesse est se habere in genere appetibilem quod | in omni genere appetibilem | sit aliquid unum primo et propter se appetibile, et propter illud omnia | alia appetuntur, quo subtracto non est quod intendatur, et quod moveat appetitum, ita quod non incipiat operari ad prosequendum appetitum. Si enim hoc appeteretur propter illud, et aliud propter aliud, et nihil propter se, iret processus | in infinitum. Quare cum | in infinitis non est ponere ultimum neque primum omnino, ut vult PHILOSOPHUS in II° *Metaphysicae*, homo aut nihil appetit omnino aut est aliquid | quod primo et per se appetit. Et qua ratione hoc contingit in appetitu et appetibili quibuscumque aliis generaliter, eadem ratione in appetitu cognoscendi et scibili specialiter. Quod etiam patet ratione speciali in appetitu sciendi, qui in homine causatur ex actu sciendi, quoniam quandocumque aliquid in suo actu movetur | semper magis ac magis intendendo motum, hoc non est, nisi quia mobile ipsum ad finem motus continue secundum maiorem et maiorem assimilationem appropinquat, ut dictum est supra. Cum ergo contingat in motu hominis in sciendo, quod procedendo magis ac magis in sciendo semper magis ac magis intenditur | sciendi appetitus, ut praedictum est, hoc non est, nisi quia semper fini quem intendit magis ac magis continue assimilatur, secundum quod ei magis ac magis appropinquat. Quare cum non possit appetitus procedere intendendo in infinitum, necessario est hominis aliquis finis determinatus quem sciendo attingere appetit, in quo cum sciendo perventum fuerit, cessabit in eo omnino appetitus sciendi aliquid ulterius. Hoc autem non potest esse, nisi quia scitum illud sit summum et perfectissimum scibile homini,

25

Scarp. 87^a

W' 20va

B' 14va

30

I' 26va

P' 26vb

A 26va

35

T' 27vb

40

K' 39va

45

50

QUAESTIO 8

- 55 ultra quod non est aliud, quod non est nisi primum scibile et prima
 veritas — nisi forte dicat aliquis quod suprema creatura intellectualis
 habet pro intelligibili scibili illud quod simpliciter summum et
 perfectissimum, homo vero, quia est inferior creatura intellectualis
 propter debilitatem intellectus sui ad cognoscendum maximum
 intelligibile, sicut debilis est oculus noctuae ad comprehendendum
 lucem solis, habebit pro intelligibili sibi perfectissimo aliquod inferius.
- 60 Quod non potest stare duplici ratione. Prima ex ordine rerum,
 quoniam cum omnis creaturae finis Deus sit, in quantum quaelibet
 creatura eius similitudinem participat quantumcumque modicum, homo
 autem, quamquam infima creatura sit inter intellectualia, superior tamen
 est omni creatura carente intellectu, et ideo ad ipsum tamquam ad finem
 65 suum ultimum perfectius attinget quam quodlibet aliud carens ratione,
 cum igitur unumquodque suum finem ultimum perfectissimum natum
 est attingere sua operatione perfectissima et perfectius aliis operatione
 illa qua excedit alia, cumque operatio hominis | perfectissima, qua
 excedit alia, est operatio intelligendi vel ipsa immediate disponit ad
 70 illam, sicut si illa sit aliqua operatio voluntatis, necessario operatione sua
 intelligendi attinget | ad illud summum et ultimum intelligibile.
 Quantumcumque enim modicum et minus attingat illud quam
 substantiae intellectuales superiores, hoc erit ei maior delectatio quam
 per cognitionem summe attingere quodcumque aliud intelligibile
 75 inferius. Unde dicit AVERROES super XI^{um} Metaphysicae quod
 «*quaestio de intellectu divino desiderata est sciri naturaliter ab omnibus*». |
 Insuper est secunda ratio ad idem ex natura intellectus humani,
 quoniam quantumcumque illud aliud intelligibile ab intelligibili primo,
 quod attingere posset, esset perfectum, tamen, cum intellectus humanus
 80 perciperet ipsum esse causatum, amplius accenderetur appetitus eius ad
 sciendum illud quod est causa eius. Aut igitur appetitus humanus in
 sciendo non stabit, sed semper intensius ulterius curret, aut stabit
 intelligendo illud summum intelligibile. Quare cum impossibile est ullum
 appetitum | currere in infinitum extendendo se vel semper anhelando
 85 ad completum, et tamen | numquam compleatur, | necesse est ponere
 quod illud summum intelligibile intelligendo aliquando attingat, si recto
 ordine et rationabiliter procedat. Hoc autem non est nisi unum, scilicet
 prima et summa veritas, causa omnium, non causata, quae Deus est, *qui*
 solus potest *in bonis* | *replere desiderium* nostrum, de quo dicit
 90 AUGUSTINUS XIX° De civitate Dei: «*Finem hominis dicimus, non*
quod consumatur ut non sit, sed quod perficiatur ut plenius sit». Sine illo autem
 plenus fieri non potest; quod enim capax est maioris minori repleri non
 potest. Absolute igitur est dicendum quod unum est | scibile quod

Scarp. 87^b

Bad. 35^v

Bad. 35^v

P^r 26va

K^r 39th

I^r 26vb

A 26vb

T^r 27va

Bad. 35^z homo principaliter scire appetit, quod est prima et summa veritas. |

<AD ARGUMENTA>

95

Ad primum in oppositum, quod non omnes ad illud studio tendunt, dicendum quod sicut est in appetitu boni quod omnes bonum appetunt et finem ultimum boni, in quantum appetunt suam imperfectionem adimpleri, quod non potest esse aut fieri nisi per actionem ultimi finis — unde et licet rationem huius actionis non omnes in eo quod est ultimus finis ponunt, ut quidam in honoribus, quidam in divitiis, et ceteri in ceteris, omnes tamen quod sic appetunt sub ratione ultimi boni appetunt, quia continet in se rationem | omnis appetibilis —, similiter est in appetitu veri ultimi. Dicendum igitur quod omnes ipsum appetunt in quantum in sciendo quodcumque sit suam sufficientiam ponunt, quia hoc verum ultimum in se habet omnem omnis rationem veri, et nullum aliud verum aliquis affectat scire, nisi in quantum aliquam rationem huius veri in se continet, et ita in quodlibet aliud appetendo non nisi istud appetit. |

W^o 20^{nb}Scarp. 88^a

Ad secundum, quod «in scibilibus procedit appetitus in infinitum», dicendum quod scibilium quaedam sunt ordinata adinvicem per se et essentialiter, ut principia et principiata, — in talibus non est processus in infinitum, ut in demonstrationibus, sicut probat PHILOSOPHUS I^o Posteriorum, «quia ex *infinitis non* contingeret *scire*», ut dicitur II° Metaphysicae, et talis est ordo omnium aliorum scibilium ad scibile primum —, quaedam vero sunt ordinata accidentaliter, quorum unum non scitur per alterum, in quibus non est ponere ultimum in suo genere, quia processus procedit in infinitum, ut est reflexio intellectus super suos actus, quia intellectus intelligit se intelligere et intelligit actum suum primum quo intelligit et illum quo intelligit se intelligere, | et sic in infinitum. Et talis ordo est in speciebus numerorum, quia accidit praecedenti speciei numeri quod ei addatur unitas ut fiat nova species, nec est una species principium et causa intelligendi alteram. Et in talibus non contingit scire ex aliquo ultimo aut primo scibili quod sit in suo genere, ut propter illud omnia alia sciantur, quia nullum est tale. Contingit tamen scire omnia talia, quantumcumque procedatur | ex eis in infinitum, aliquo uno extra suum genus, et propter illud, cuiusmodi est scibile primum, quod est veritas pura, quia habet in se rationem cuiuslibet numeri et infinitarum specierum numeri. |

Scarp. 88^bK^o 39^{na}Bad. 35^a
Scarp. 88^a

QUAESTIO 9

130

QUAESTIO 9

UTRUM PROPTER ILLUD QUOD HOMO PRINCIPALITER
APPETIT SCIRE APPETAT OMNIA ALIA SCIRE

5 Circa nonum arguitur quod propter illud quod homo principaliter
appetit scire non appetit scire alia.

Primo sic. Propter illud quod primam et perfectam habet
rationem scibilis non est appetendum aliud scire, quia non eget alio ut
sciatur, sed e converso alia indigent eo ut sciantur. Quod homo
principaliter appetit scire est huiusmodi. Ergo etc.

10 Secundo sic. Quae appetit homo | scire | tamquam vergentia in
suam damnationem non appetit scire propter principale scibile, quia
istud ordinatur ad omnium salutem. Multa talia appetit homo scire, ut
patet. Ergo etc.

P' 26^b
I' 27^a

15 Tertio sic. PHILOSOPHUS I^o Metaphysicae vult quod scientia
speculativa est propter se ipsam. Non ergo homo appetit eam scire
propter istud scibile.

Quarto sic. Multa alia appetit homo scire non cogitans | de hoc
scibili. Quod non esset, si appeteret illa propter istud. Ergo etc. |

A 27^a
Scarp. 88^b

20 Contra est illud AUGUSTINI XIX° De civitate Dei: | *«Illud
est finis propter quod amantur cetera»*. Propter quod amantur appetuntur.
Quare cum hoc scibile finis est scientiae humanae, ut dictum est,
propter illum cetera appetet scire. |

B' 14^b

Bad. 35th

<SOLUTIO>

25 Dicendum ad hoc quod appetibilibus ordinatis ad aliquid unum,
ut ad ultimum appetibile et finem, necesse est omnia alia appeti propter
illud ultimum appetibile, ut scilicet mediantibus illis ascendat homo ad
ultimum. Cuius ratio est quia nullum aliorum habet rationem appetibilis,
nisi in quantum ratio ultimi appetibilis in ipso | relucet. Sicut ergo in
appetitu boni quidquid appetitur, appetitur sub ratione boni, et ideo
30 necesse est quod appetatur aut tamquam bonum perfectum, quod est
ultimum et finis, aut tamquam tendens in ultimum et finem, consimiliter
in appetitu veri in sciendo | quidquid homo appetit scire, illud appetit
sub aliqua ratione veri, et ideo necesse est quod illud appetat tamquam
ultimum verum, quod est finis, aut tamquam verum tendens in verum
35 ultimum ut in | finem; quod si sit ultimum, ut in eius cognitione sit
status, si vero sit ad ultimum, ut eius cognitio sit gradus et via
ascendendi ad notitiam veri ultimi. Semper enim imperfectum in quo est

T' 27^b

Bad. 35th

Scarp. 89^a

ARTICULUS IV

alicuius perfectionis inchoatio ordinatur ad illud in quo est ipsa perfectio. Et ideo dicit CHRYSOSTOMUS super illud *Matthaei*, «*Et ecce centurio*: «*scriptura infallibilis de Deo creatura est omnium rerum, quia nihil creatum est in mundo per quod non manifestissime Deus ostenditur*». Et hoc quod tale est et ultimum est ultimo ab appetitu | prosequendum et primum movens appetitum, per quod movent omnia alia appetibilia ordinata ad ipsum tamquam causae secundae, quae non moverent nisi motae a primo movente, et non nisi in ordine ad ipsum. Unde et sicut appetitus principalis est illius quod est ultimum quam alicuius aliorum, sic est aliorum per ordinem; semper enim est amplius et principalis quanto immediatius se habent et propinquius ad illud appetitivum. |

Et est advertendum quod propter ultimum appetuntur alia quae sunt ad ipsum dupliciter: et formaliter et finaliter. | Primo formaliter, quia non appetuntur alia, nisi quia in se habent rationem et formam ultimi quodammodo, licet imperfectam, ut omne verum rationem primi veri et omne bonum rationem primi boni, quia omne aliud verum et bonum est sicut quaedam impressio primi veri et boni, per cuius rationem movet appetitum et intellectum. Et ideo secundo finaliter appetuntur propter ultimum verum et bonum, quia per ipsa tamquam per imperfecta proficiscitur appetitus quousque deveniatur ad ultimum ut ad verum et bonum perfectum habens in se perfectam rationem veri et boni simpliciter et omnem rationem cuiuslibet veri et boni particularis. | Et ideo primum verum in omni alio vero et per omne aliud verum quasi vocat intellectum, ut tendat ad sui notitiam, et primum bonum in omni | alio bono et per ipsum quasi vocat affectum, ut tendat in sui fruitionem et amorem. Et ideo | quousque intellectus perducatur in perfectam notitiam summi veri et affectus in fruitionem summi boni, numquam potest humanus appetitus | quiescere, sed illis duobus adeptis totus perficietur et nihil restabit appetendum, ut dictum est supra. |

<AD ARGUMENTA>

Ad primum in oppositum, quod «ultimum verum non eget alio ut sciatur», dicendum quod verum est quantum est in se, quia est summe scibile, quantum tamen est ex parte nostra, qui non sufficimus | statim illud capere, per gradus aliorum verorum debemus ad ipsum ascendere, et ideo appetere debemus alia scire propter illud. Unde AUGUSTINUS VIII° *De Trinitate*: «*Consuetudo carnalis vera quae creata sunt sentit ut potest, veritatem autem qua creata sunt non potest intueri. Nam si posset, nullo*»

QUAESTIO 9

80 *modo esset lux ista corporea manifestior». Et ideo sicut si exeunti de carcere, qui non posset solem aspicere, primo ostenderetur lumen candelae, deinde lumen solis reflexum in medio, deinde radium solis in aere, ut postea fortificatus posset solem in se ipso aspicere, sic nos debemus primo creatas veritates aspicere et per illas ad veritatem summam ascendere, ut docet AUGUSTINUS I^o S O L I L O Q U I O R U M . |*

Bad. 35^{ff}

85 Ad | secundum, quod plurima scita vergunt in damnationem scientis, dicendum quod hoc non est propter scire, quia etiam secundum PHILOSOPHUM scientia malorum bona est, et ideo etiam ad | scientiam primi scibilis ordinatur, sed quod nocet, hoc est per accidens propter scientis abusum vel aliquid huiusmodi. |

T^r 28^a

K' 40^a

Bad. 35^g

90 Ad tertium, quod «scientiae speculativae sunt propter se», dicendum quod verum est generaliter sumendo eas, scilicet secundum quod includunt speculationem summi scibilis, secundum quod illud dicit PHILOSOPHUS maxime de prima philosophia in quantum est de cognitione Dei, quamvis in illa speculatio omnis quae ex scientia philosophica habetur non sit finis, immo ipsa ordinatur ad istam sicut ad finem, ut infra dicitur. |

Bad. 35^h

95 Ad quartum, quod non omnis appetens scire cogitat de ultimo fine, dicendum quod immo implicite, in quantum in quolibet appetibili alio est impressa ratio ultimi appetibilis, propter quam appetitur, sed in quantum in ipsa invenit defectum ulterius nititur, quousque perfecte in se ipso ultimum appetibile reperiat. |

Scarp. 90

ARTICULUS V

DE STUDIO SCIENDI

5 Quia appetitus sciendi frustra esset, nisi homo, ut scire posset, studium et diligentiam apponeret, ideo postquam visum est de appetitu sciendi hominis, videndum est quale studium adhibere debet homo scientiae. Et circa hoc quaeruntur septem: primum, si studendum est homini ut sciat; secundum, si studendum est homini ut omnia sciat; tertium, si studendum est homini ut sciat scibilia super scientias philosophicas; quartum, si studendum est ei ut sciat omnia contenta in
10 scientiis philosophicis; quintum, si studendum est ei ut sciat singula eodem modo; sextum, si studendum est ei scire propter se; septimum, si homo studio suo terminum debet imponere. |

Bad. 36r1
Scarp. 90^a

ARTICULUS V

QUAESTIO 1

UTRUM STUDENDUM SIT HOMINI UT SCIAT

Circa primum arguitur quod non est studendum homini ut sciat.

Primo sic. Ad illud quod est homini inexplicabile non est ei studendum ut sciat, quia frustra studeret. «*Cunctae res sic sunt difficiles, ut homo non possit explicare eas*», sicut dicitur Ecclesiastes I^o. Ergo etc. 5

Secundo sic. Ad illud non est studendum quo adeptus homo acquirit sibi materiam doloris. Scire est huiusmodi Ecclesiastes I^o: «*Qui addit scientiam addit et dolorem*». Ergo etc.

P^o 27^{ab} Tercio sic. Ad illud non est homini studendum | quod non potest 10
W^o 21^{ab} invenire. Notitia rerum omnium est huiusmodi | Ecclesiastes |
B^o 15ra III°: «*Mundum tradidit Deus disputationi, ut non inveniatur homo opus | quod*
I^o 27ra *operatus est Deus ab initio usque ad finem*». Ergo etc.

Quarto sic. Homo non debet studere minori bono et dimittere maius. Scientia minus bonum est quam vita Ecclesiastes III°: 15
«*Cognovi quod non esset melius nisi laetari et facere bona in vita sua*». Studendo autem scientiae frequenter homo negligit opera vitae. Ergo etc.

K^o 40^{ab} Contra est quoniam illi studendum est quod necessarium est 20
Scarp. 90^b saluti. Scire est huiusmodi, Isaias V^o, «*Propterea ductus | est populus meus*
Bad. 36^{rk} *captivus, | quia non habuit scientiam*», et XXVII°, «*Non est populus sapiens, propterea non miserebitur eius qui fecit illum*». Ergo etc. |

<SOLUTIO>

A 27ra Dicendum ad hoc quod omnis qui intendit devenire ad terminum 25
aliquem | ad quem devenire non potest nisi per viam deducentem ad ipsum terminum, necesse habet se ponere in via et ambulare per eam. Nunc autem ita est quod terminus unus est vitae humanae ad quem devenire homo intendit, scilicet notitia perfecta summi veri, ad quam pervenire non potest nisi ambulando in cognoscendo per alia vera quae sunt ad ipsum tamquam per viam, ut dictum est. Ambulare autem per
T^o 28^{ab} notitiam ab uno in aliud non potest nisi studendo | scientiae, cum 30
hominis scientia non contingat nisi per studium et investigationem, ut dictum est supra.

Necessario igitur studendum est homini ut sciat. Et ideo dicitur Ecclesiastes VII°: «*Hoc habet eruditio et sapientia, quod tribuit vitam possessori suo*», et ibidem VI°: «*Quid amplius habet sapiens a stulto nisi ut pergat*» 35

QUAESTIO 1

ubi est vita?». Unde AUGUSTINUS XIII° De Trinitate: «*Sine scientia nec virtutes ipsae quibus recte vivitur possunt haberi, per quas haec vita misera sic gubernatur, ut ad illam quae vere beata est perveniatur aeternam*». Et e contra dicitur studere scientiae negligentibus Osee IV°: «*Quia tu reppulisti scientiam, et ego repellam te*». Hinc etiam ACADEMICI, qui negabant verum posse inveniri, dicebant tamen | non esse cessandum a studio et veritatis investigatione, et hoc esse opus sapientis. |

Scarp. 91^a

Bad. 36^{dl}.

<AD ARGUMENTA>

Ad primum in oppositum, quod «*cunctae res sunt homini difficiles et inexplicabiles*», dicendum secundum GLOSSAM ibidem quod verum est, «*ut ad plenum eas homo explicet, et ad summam scientiae earum perveniat in vita ista*», quia quanto homo magis sciendo notitiam rerum ingreditur, tanto amplius invenit eam profundam. Propter quod dixit SALOMON, sapientissimus in rerum naturis, Ecclesiastes VII°: «*Dixi: 'sapiens efficiar', et ipsa longius recessit a me amplius quam eras*», et ibidem VIII°: «*Est homo qui diebus ac noctibus somnum non capit oculis, et quanto plus laboraverit, tanto minus inveniens*». Unde GLOSSA super illud capitulum VII^{um}: «*Quanto ad sapientiam accedis, tanto a te recedit, et altiore se ostendit*», et hoc maxime verum est accedendo ad sapientiam quae de Deo est. Unde dicit CHRYSOSTOMUS Super Matthaeum: «*Sicut quanto acutius viderimus, tanto magis discimus quam longe a caeli regione differimus, sic etiam quanto ad virtutis | ascendamus excelsum, tanto amplius docemur quam sit inter nos et Deum grande discrimen*». | Et ORIGENES Super I^{um} Exodi, loquens de profunditate Sacrae Scripturae, dicit: «*Videtur mihi unusquisque sermo divinae Scripturae similis alicui esse seminum, | quod tanto accumulatius diffunditur, quanto peritus agricola plus semini laboris impendit. Ita et hic sermo, si peritum et diligentem invenerit colonum, cum primo contactus videtur exiguus et brevis, ut coeperit excoli crescit in arborem, ut possint disputatores et rhetores | huius mundi habitare in ramis eius. Temptabimus igitur pro viribus nostris aliqua disserere, etiam si neque universa nobis explicare possibile est, quia et hoc ipsum agnoscere, quod supra vires nostras sit horum scientia, non parvae arbitror esse peritiae*». Nec est mirum quod sit inexplicabilis, quia ad infinitum scibile ducit, ut dictum est. Unde competenter potest homo dicere illud Psalmi, «*Mirabilis facta est scientia tua ex me, confortata est, et | non potero ad eam*». Et nota quod talia dicta Sacrae Scripturae et de Sacra Scriptura

K' 40va

Bad. 36^{AM}

P' 27va

I' 27vb

Scarp. 91^b

ARTICULUS V

	non sunt ut studiosos terreant et a studio in desperantiam sciendi ponendo repellant, sed ut tepidos excitent et praesumptuosos confutent, secundum quod dicit Glossa super illud « <i>Cunctae res sunt difficiles</i> »: « <i>Haec sententia est contra eos qui sine labore et discendi studio Sanctas Scripturas se novisse putant</i> ».	75
Bad. 36 ⁿ	Ad secundum, quod «studio homo acquirit sibi materiam doloris», dicendum quod duplex est dolor sicut et « <i>tristitia</i> », secundum	
W ^o 21 ^{va} T ^o 28 ^{va}	APOSTOLUM II ^a <Ad> Corinthios VII ^o , « <i>saeculi et secundum Deum</i> ». Saeculi dolor est qui est pro temporalium amissione et quia non in omnibus homo prosperatur ad nutum; iste nocivus est, et non additur ex scientia, immo repellitur. Dolor secundum Deum est dolere quia homo peccavit et fecit quae odit Deus; iste utilis est et additur ex scientia. Unde dicit Glossa super illud « <i>Qui addit scientiam, addit dolorem</i> » quia quanto plus scit, tanto plus divina iudicia timet, quia « <i>cui plus committitur, ab eo plus exigetur</i> ».	80
Bad. 36 ^o	Ad tertium, quod homo non potest opus Dei invenire, dicendum quod verum est ad plenum, non tamen propter hoc retrahendum est studium, quia studendo ex illis potest scire « <i>multa sibi utilia</i> », ut ibi dicit Glossa.	85
Bad. 36 ^o Bad. 36 ^o K ^o 40 ^b	Ad quartum, quod «homo studendo negligit opera vitae», dicendum quod non est verum, nisi vane studiosus sit; immo studere ordinata intentione, studere ipsum est opus meritorium vitae aeternae, quia nec sine scientia dirigi possunt virtutum opera, ut dictum est, propter quod dixit CHRISTUS APOSTOLIS: « <i>Estote prudentes sicut serpentes et simplices sicut columbae</i> », prudentes studendo scientiae, simplices studendo recta intentione. Et APOSTOLUS I ^a Ad Timotheum IV ^o : « <i>Attende tibi et doctrinae. Hoc enim faciens te ipsum salvum facies et eos qui te audierint</i> ».	90
Bad. 36 ^o Scarp. 92 ^a		95

QUAESTIO 2

UTRUM STUDENDUM SIT HOMINI UT OMNIA SCIAT

Circa secundum arguitur quod studendum est homini ut sciat omnia.

QUAESTIO 2

Primo sic. Studendum est homini ut scientia perficiatur qua est imperfectus. Sed omnium scientia est imperfectus, ut patet ex praehabitis. Ergo etc.

10 Secundo sic. Scientiae aliorum studendum est propter scientiam Dei adipiscendam, ut dictum est. Sed omnium scientia ad illud valet, secundum HUGONEM in | prologo Caelestis Hierarchiae: P' 27^b
«Sicut omne bonum a summo bono est, ita et in omni bono secundum aemulationem participationis summum bonum contemplari potest». Ergo etc.

15 Contra est quod homini | non est studendum illi ad cuius notitiam non potest pervenire. Ad omnium notitiam non potest homo pervenire secundum PHILOSOPHUM II° Metaphysicae: «Nullus hominum potest pervenire in veritatis cognitione secundum quod oportet», ubi dicit COMMENTATOR, «Quia nullus comprehendit eam secundum totum vel magnam partem eius». Ergo etc. | B' 15^b
Bad. 36^r

20 <SOLUTIO>

Dicendum ad hoc quod vanitatis quorundam erat quod oporteret hominem | omnium rerum investigare scientiam, ut ex hoc perfecte ascenderet in cognitionem Dei. Quoniam enim, ut dixerunt, in creaturis cognoscitur Deus ut in effectu, nunc autem ita est quod causa non perfecte relucet in parte sui effectus, sed in toto effectu, si ergo homo, 25
ut dicebant, in cognoscendo aliquem divinum effectum in creatura deficiat, non potest Deum perfecte ex creaturis cognoscere, secundum quod potest cognosci ab homine. Si ergo debeat ab homine cognosci secundum quod est possibile, debet eum cognoscere in omni creatura 30
omnes creaturas cognoscendo, et in hoc ponebant hominem Deo perfecte assimilari, et finem humanae vitae.

Revera deductio eorum vera erat de scientia quam homo potest habere de Deo secundum statum vitae huius ex puris naturalibus. Hinc dicit AUGUSTINUS Super Ioannem Sermonem I^o: «Attende fabricam mundi, et vide quae sunt facta per verbum, et tunc cognosces quale sit Verbum», et loquitur de Verbo aeterno, quod est Dei virtus et Dei 35
sapientia. Vana tamen erat illorum deductio, quoniam numquam erat hominem ad tantam creaturarum notitiam possibile devenire, tum propter | vitae brevitatem, tum propter experientiae difficultatem, tum 40
propter scientiae profunditatem, secundum quod dicit YPOCRATES, «Vita brevis, ars vero longa, experimentum fallax, iudicium | autem | difficile». Unde super illud, «Omnia sunt difficilia, et non potest homo ea explicare» T' 28^b
Scarp. 92^b

ARTICULUS V

sermone», dicit G l o s s a : «*Non potest homo causas et naturas rerum explicare, nec oculus ad plenum intueri, | nec auris etiam instruente doctore ad summam scientiae pervenire*». Revera non potest homo naturas rerum explicare propter vitae brevitatem, nec oculus intueri propter experimenti fallibilitatem, nec auris ad scientiam pervenire propter artis difficultatem. | 45

Bad. 36^{rs} Dicendum ergo quod non est homini studendum ad sciendum omnia in vita ista: primo, quia hoc est ei impossibile, ut dictum est; secundo, quia per hoc negligeret magis utile, Ecclesiastes VII°: «*Quid necesse est homini maiora quaerere cum ignorat quid conducat?*»; G l o s s a : «*Quid sit utile sibi in vita sua, numero dierum peregrinationis suae, et tempore quod velut umbra praeterit?*» 50

Sed solum studendum est ei sic, ut studeat ad vitae futurae utilia et inter illa ad magis necessaria, secundum quod dicitur Ecclesiastici XIII°, «*Altiora te ne quaesieris et fortiora te ne scrutatus fueris. Neque enim est tibi necessarium quae abscondita sunt videre oculis tuis, | sed quae praecepit tibi Deus, cogita illa semper et in pluribus eius operationibus ne sis curiosus. In supervacuis rebus noli scrutari multipliciter*». Unde | dicit AUGUSTINUS super illud I^{ae} <Ad> Corinthios VIII°: «*Scientia inflat*»: «*Laudabilior est animus cui nota est infirmitas sua, quam qui ea non respecta siderum vias scrutatur et terrarum fundamenta, et caelorum fastigia*». Et ideo dixit APOSTOLUS: «*Non plus sapere quam oportet sapere*»; et PHILOSOPHUS: «*Arbitramur scire omnia sapientem sicut convenit*». Unde contra illos qui nimium scrutari volunt in supervacuis dicit finis dictae auctoritatis, Ecclesiastici XIIIⁱ, «*Multos enim supplantavit suspicio eorum et in vanitatem detinuit sensus illorum*». 55

W^r 21rb Revera supplantavit suspicio, quia «*dicentes se esse sapientes stulti facti sunt*», ut dicitur <Ad> Romanos I^o, ex hoc in errores incidentes. Secundum enim quod ibi dicit G l o s s a , «*haeretici duobus modis fiunt, vel de creatore, vel de creatura ultra modum disputantes, et in errores incidunt et a veritate recedunt*», et in vanitate | detinuit eos sensus eorum, quia non potuerunt quod intendebant attingere. Hoc tamen permisit | eis Deus, ne otio torpescerent, Ecclesiastes III°: «*Vidi afflictionem quam dedit Deus filiis hominum, ut distendantur in ea, cuncta fecit in tempore suo, et mundum tradidit 60*» 65

I^r 28rb Bad. 37^{rs} Bad. 37^{rs} Scarp. 93^a K^r 41rb «*disputationi eorum*», | ubi dicit G l o s s a : «*Propterea Deus etiam perversorum dogmatum magistris concessit occupationem, ne mens eorum otiosa torpesceret*». | 70 75

<AD ARGUMENTA>

Ad primum in oppositum, quod «homo omnium scientia est

QUAESTIO 2

80 imperfectus», dicendum quod imperfectum hominis in vita ista nec in
creaturarum cognitione impleri potest, ut supra dictum est, sed hoc
impletum erit in futuro, quando secundum GREGORIUM in IV°
Dialogorum «nihil erit quod non videbit qui videntem omnia
videbit», quod solum continget eis qui hic solum ea quibus opus est
85 scire quaerunt, et cuncta sobrie investigant ad opus doctrinae fidei et ad
regulam fidei, cuius | scientia magis est necessaria ut homo pervenire
possit ad perfectionem humanae vitae in sciendo, quam omnis disciplina
philosophica. |

Scarp. 93^b

Bad. 37^v

Ad secundum, quod in omni creatura contingit summum bonum
90 contemplari ad opus doctrinae fidei, dicendum quod verum est. Hoc
tamen non est possibile hominem in omnibus perscrutari, nec opus est
amplius scrutari quam scientiae fidei et pietatis satis | est, ut infra
dicetur. |

T^r 29ra

Bad. 37ra

Scarp. 93^a

QUAESTIO 3

UTRUM STUDENDUM SIT HOMINI UT SCIAT SCIBILIA SUPER SCIENTIAS PHILOSOPHICAS

5 Circa tertium arguitur quod non est homini studendum ut sciatur
scibilia super scientias philosophicas.

Primo sic. Ecclesiastici XIII° sequitur: «*Altiora te ne quaesieris
et fortiora te ne scrutatus fueris*». Illa quae sunt super scientias philosophicas
| sunt fortiora et altiora homine, quia supra vires naturales rationis, ut
dictum est supra. Ergo etc.

A 28th

10 Secundo sic. De notitia illorum quae fidei sunt et supra scientias
philosophicas dixit CHRISTUS in evangelio: «*Nolite cogitare quomodo aut
quid loquamini*», etc. Sed illud ad quod non est cogitandum ut
cognoscatur, sed munus Spiritus Sancti expectandum, non est studio
investigandum. Ergo etc.

15 Contra est illud I^o Esdrae VII°: «*Esdras praeparavit cor suum, ut
investigaret legem Domini*», quod non erat nisi studio. Lex autem Domini
erat de scibilibus supra scientias philosophicas. Ergo etc. Et super illud
Sapientiae VI° «*Cogitare de illa sensus est consummatus*», dicitur in
Glossa: «*In praesenti studendum | est sapientiae, et secundum normam
20 disciplinae vivendum*». |

Scarp. 93^b

Bad. 37th

<SOLUTIO>

ARTICULUS V

K' 41 ^{va} P' 28 ^{rb}	Dicendum ad hoc secundum AUGUSTINUM in principio De doctrina christiana quod error erat aliquorum quod « <i>praecepta de modo studendi et investigandi obscura Sacrae Scripturae non erant necessaria, sed quod intellectus eorum divino munere esset exspectandus</i> », et ita negabant quod non esset homini studendum ad sciendum scibilia supra scientias philosophicas.	25
B' 15 ^{va}	Contra quos dicit AUGUSTINUS loquens suis: « <i>Fratres</i> », inquit, « <i>moneamus omnes ne parvulos suos ita doceant. Immo quod per hominem discendum est, sine superbia discant, neque temptemus eum cui credimus, ne talibus inimici versutiis decepti ad ipsum quoque audiendum evangelium atque discendum nolimus ire in ecclesias aut codicem legere</i> », scilicet studendo per nos, « <i>aut doctorem praedicantemque hominem audire; et exspectemus rapi usque ad tertium caelum, et ibi audire ineffabilia verba, aut ibi videre dominum Iesum, et ab illo potius quam ab hominibus audire evangelium</i> ». Dicere ergo absolute quod talibus quae sunt super scientias philosophicas non est studendum, error est et temptare Deum.	30 35
Bad. 37 ^C I' 28 ^{va} Scarp. 94 ^a W' 22 ^{ra}	Verumtamen sciendum quod triplex est modus cognoscendi res: quidam naturalis et modo naturali, quidam supernaturalis et modo supernaturali, quidam medius supernaturalis et modo naturali.	40
	Primus est ille quo cognoscuntur scienda in disciplinis philosophicis, quae sunt de rebus naturalibus, quarum notitia est naturalis, quia investigatione naturalis rationis et modo naturali, quia via sensus et experientiae capit ortum.	
	Secundus est ille quo cognoscuntur clare et aperte quidditates caelestium spirituum Dei et angelorum, quae sunt res supernaturales, quorum notitia non est naturalis, quia non naturalis rationis investigatione, neque modo naturali, quia nec per illa quae accipiuntur a sensu, sed immediate et pure a divino dono speciali. Unde ad notitiam talem et talium scibilium super scientias philosophicas habendum non est studendum rationis naturalis investigatione, ut in vita ista acquiratur, quia studium ad hoc esset frustra et labor perditus, sed sic vivendum est in praesenti vita, ut in futura haberi promereatur vel, si Deo placuerit, ad horam concedatur.	45 50
	Tertius modus est ille quo supernaturalia et divina hic cognoscuntur per fidem, quorum notitia est supernaturalis, quia per lumen infusum, modo tamen naturali, quia in aenigmate rerum sensibilium. Non enim in istis complexa et articulos fidei credimus per lumen fidei, nisi prius terminos et incomplexa lumine naturalis rationis adminiculo sensus intelligamus, secundum quod dicit AUGUSTINUS VIII ^o De Trinitate: « <i>Credimus dominum Iesum Christum natum de virgine, quae Maria vocabatur; quid sit virgo, quid sit nasci, et quid sit nomen</i>	55 60
K' 41 ^{vb} T' 29 ^{rb}		

QUAESTIO 3

- proprium non credimus, sed prorsus novimus*; et super illud «*Da mihi intellectum*», Glossa: «*Nemo potest credere in Deum nisi aliqua intelligat, |*
 65 *tamen fide sanatur, ut ampliora intelligat*». A 28va
- Circa talia ergo quae fide cognoscuntur de supernaturalibus principaliter quaestio exponenda est. | Bad. 37rd
- De talibus ergo sciendis notandum quod initia fidei accipimus divino lumine, sicut initia primorum principiorum scientialium sumimus
 70 lumine naturalis rationis, et quod se habent prima credibilia fidei ad omnia posteriora credibilia, sicut et prima scibilia philosophica ad posteriora scibilia. Sicut ergo homo, antequam noverit prima principia scientiarum philosophicarum, non potest addiscere neque cetera studio aliquo investigare, ut dictum est supra, sic ad cognitionem illorum quae
 75 fidei sunt studere non potest antequam lumine fidei prima principia credibilium cognoverit.
- Quibus cognitis ad duo investiganda studendum est. | Primo, ut | P' 28va
 ex primis credibilibus investigentur posteriora. Sicut enim lumine naturalis rationis homo potest studendo investigare notitiam eorum
 80 quae in potentia cognita sunt in principiis scientialibus, sic lumine fidei potest | investigare credibilia quae in potentia cognita sunt in primis principiis credibilium, secundum quod PAULUS futuram nostram resurrectionem probat credendam ex resurrectione Christi quam iam credimus factam. Et ideo dicit ORIGENES super Genesim in
 85 Homilia de archa, «*quod de aliquibus Sacra Scriptura nihil rettulit, sed solum traditio tenet, quia opportunum videtur super hoc habitum silentium de quo sufficienter conclusionem ratio docet*». | Bad. 37re
- Secundo autem studendum est eis quae sunt fidei, ut credita fiant intellecta. Secundum enim quod dicit AUGUSTINUS Super
 90 Ioannem in principio, «*sacra lectio ad hoc legitur et auditur, ut exponatur et intelligatur*». Hinc dicit in fine De Academicis: «*Ita sum affectus, ut quid sit verum non credendo solum, sed intelligendo apprehendere impatienter exspecto*». Non enim cum auditur et creditur, statim intelligitur, quia, ut dicit CHRYSOSTOMUS super illud Matthaei I^o
 95 «*Inventa est in utero habens*»: «*Non aestimes te cum cuncta audieris continuo cuncta didicisse*». | Ut ergo quae fide sola tenemus intelligamus, studere debemus, non viribus solum naturalis rationis. Cum enim, ut de philosophis dicit HUGO super | prologum Caelestis Hierarchiae, «*post scientiam philosophicam novissime theologiam
 100 perscrutatione invisibilium quasi consummaturi sapientiam addiderunt, ibi corruere coeperunt in mendacia figmentorum, et assumpserunt species visibilium simulacra divinatorum, ut invisibilia viderent per ea quae videbantur, et evanuerunt cum transire vellent mente ea quae sola mente acceperunt. In hac ergo scientia sapientes mundi*

I' 28vb

K' 42ra

ARTICULUS V

*stulti facti sunt, quia solo naturali documento secundum elementa et speciem mundi
incedentes exemplaria gratiae non habebant, in quibus etsi species erat humilis, manifestior
praestatur demonstratio veritatis».* Non ergo solum viribus naturalis rationis ad sciendum naturalia studendum est, sed viribus naturalis rationis adiutae lumine supernaturali ad intelligendum illa. 105

Unde CHRYSOSTOMUS super illud «*Petite et dabitur vobis*»: «*Deus ita nos disposuit esse, ut nec studentes et laborantes circa scripturas quaeramus salutarem scientiam sine gratia Dei, ne nobis imputemus quod scimus, nec tamen gratiam acquiramus nisi studuerimus et laboraverimus circa scripturas, ne Dei donum negligentibus detur. Gratia enim adiutoria est infirmitatis humanae. Adiutorium autem non dormientibus datur, sed festinantibus et praevalentibus. Sicut enim in bello non omnis qui pugnat vincit, nemo tamen vincere poterit nisi pugnaverit, sic non omnes qui student et legunt acquirunt scientiam spiritualem, nemo tamen eam acquirere potest nisi studiosus fuerit ad legendum, assiduus ad audiendum*». Unde idem super illud «*Nolite sanctum dare canibus*»: «*Non omnis potest ascendere in altitudinem sensuum, et illas invenire mysteriorum absconditas margaritas, nisi vir spiritualis qui habet exercitationem spiritualium | narrationum Deo.*» | 110

Tali ergo gratia Dei adiutus potest homo | studere et proficere in supernaturalibus. Et hoc ideo, quia talium scientia sub sensibilibus occultatur. Intelligere autem et maxime talia quae sunt supernaturalia quandam interiorum considerationem dicit eorum quae non statim intellectu capiuntur cum audiuntur. Dicitur enim intelligere quasi ‘intus legere’, id est enucleare quod latet, ut sub intentione et specie sensibili accepta a sensu latet veritas et quidditas rei, | et sub signis figuralibus ipsa figurata, et sub eis quae tenentur ut credita | veritas nota, et sub effectu causa, et cetera huiusmodi. Unde ista cognitio, quae consistit in intelligendo, solido cibo comparatur; simplex autem notitia per fidem comparatur lacti, secundum quod dicit CHRYSOSTOMUS super illud Matthaei XXI° «*Ex ore infantium*»: «*Omnis prima instructio fidei, id est simplex doctrina, lac dicitur, quoniam sicut lac sine labore et opere dentium manducatur et manducantem suavitate sua delectat. Panis autem est perfectioris doctrina iustitiae, quam accipere non possunt nisi exercitati sensus circa res spirituales, quoniam qui audit necesse habet intra se tractatibus quibusdam discutere et meditari, quasi quibusdam dentibus spiritualibus molere*». Idem super illud Matthaei XXII° «*Misit servos vocare invitatos*»: «*Sicut enim qui mittit in os fragmentum panis, primum molit cum dentibus et ita mittit in stomachum, sic et cum audimus omne | verbum, necesse est illud meditari in ore sensus, et quasi quibusdam dentibus id tractantibus molere et videre quid est quod dicit, aut unde dicit, aut propter quam rem dicit. Nam quemadmodum qualemcumque cibum, nisi masticaverimus dentibus, non sentimus saporem eius, ita et verbum quod custodimus, nisi masticaverimus tractantes in nobis, non possumus intelligere*» 115

120

125

130

135

140

W^r 22^{ab}

T^r 29ra

A 28rb

P^r 28rb

Bad. 37^{rf}

Scarp. 95^a

B^r 15rb

K^r 42rb

I^r 29ra

QUAESTIO 3

- 145 veritatem verbi illius. Nam et manna in eremo figuram habens verbi ideo dicitur
manna, quod interpretatur 'quid est hoc?', ut quotienscumque audiamus verbum,
admoneat nos ipsum nomen requirere: 'quid est hoc quod audimus?'. Nam
quemadmodum non prodest cibus, nisi cum fuerit masticatus et in stomachum
descenderit, sic non proficit ad salutem verbum, nisi cum fuerit intellectui et memoriae
150 traditum. Qui autem sic manducat de spirituali convivio impletur spiritu, dilatatur
sensibus, nutritur in veritate, pinguescit in fide, et sic ingrediens ad interiora
voluntatis Dei et manens in eis acquirit sibi vitam aeternam. Qui autem ab hoc
convivio verbi Dei longe factus fuerit evacuatur spiritu, angustatur sensibus, deficit a
veritate, distillat a fide, et sic egrediens ab omnibus | voluntatibus Dei novissime
155 cadit in mortem». | Sicut ergo ratio naturalis adiutorio | luminis naturalis,
quasi fodiendo sub signis et intentionibus sensibilium quae | patent,
potest [homo] in cognitionem venire eorum quae sub ipsis latent |
propter naturalem colligantiam eorum ad signa quae patent, sic ratio
naturalis adiutorio luminis fidei, quasi fodiendo sub credibilibus, potest
160 venire in cognitionem veritatis | eorum. | Licet enim per se ad hoc non
potest devenire ratio solo lumine naturali, quia non habet veritas latens
naturalem ordinem ad illa signa quae patent, sub quibus credenda
proponuntur, adiutorio tamen luminis superioris hoc bene potest. Unde
ad intellectum veritatis huius «corruptam posse parere» potest pervenire
165 intellectus lumine rationis naturalis, sed ad intellectum illius «virginem
posse parere» non nisi lumine superiori. Et ideo sicut philosophi
studuerunt ad cognoscendum posteriora ex prioribus et ad
intelligendum veritatem rerum naturalium solo lumine naturalis rationis
adiuti, sic fideles debent studere ad cognoscendum posteriora credibilia
170 ex prioribus et ad haec et illa intelligenda adiuti illustratione Spiritus
Sancti. Unde super illud Sapientiae IX° «Difficile aestimamus quae in
terra sunt et invenimus cum labore. Quae in caelis autem sunt quis investigabit?»
dicit Glossa: «Ne desperemus, praemissis subiungit consolationem Sancti
Spiritus». Unde sequitur: «Spiritus autem tuum quis sciet, nisi tu dederis
175 sapientiam et miseris Spiritum Sanctum tuum de altissimis?»
Et debet esse primum studium fidelis, ut cognoscat quid
credendum, deinde quomodo intelligat credita, quoniam, | ut dicitur
180 Isaiae VII°: «nisi credideritis, non intelligetis». Unde de sapientia legis
divinae dicitur Ecclesiastici VII°: «In omni animo tuo accede ad illam,
et in omni virtute tua conserva vias eius. Investiga illam, et manifestabitur tibi». Et
debet esse ista investigatio non solum studio exercendo intellectum, sed
etiam bonis operibus mundando affectum. Unde super verbum illud
praecedens «Quibus autem cognita est», dicit Glossa: «Qui eam recta fide et
opere servant». |

Bad. 38^{df}

Bad. 38^g

A 29ra

K' 42va

T' 29rb

Scarp. 95^b

P' 29ra

W' 22va

Bad. 38^{dl}

I' 29 ^{rb}	Ad primum in oppositum, quod «illa sunt homini altiora», dicendum quod illa quae excedunt lumen naturalis rationis altiora sunt homini simpliciter, ut homo est, et quae excedunt lumen fidei, illa sunt altiora fidei, ut fidelis est. Unde qui metas nitebantur excedere, sive	190
K' 42 ^{rb}	philosophiae sive doctrinae catholicae, illico in errores ceciderunt et haeretici facti sunt, vel de creatore vel de creatura ultra modum disputantes, ut dictum est in praecedenti quaestione. Quod non oportet fieri circa eos qui pia fide quaerunt notitiam divinorum supernaturalium, et non praesumunt ad illa per propria naturalia pervenire, secundum quod dicit AUGUSTINUS V ^o De Trinitate cap. ^o 1 ^o : « <i>Non impudenter</i>	195
Bad. 38 ^r	<i>in illa quae supra sunt divina et ineffabilia pietas fidelis ardescit, non quam suarum virium inflat arrogantia, sed quam gratia creatoris inflammat</i> .	
Scarp. 96 ^a	Ad secundum, « <i>Nolite cogitare</i> », etc., dicendum, secundum AUGUSTINUM IV ^o De doctrina christiana, distinguendo quod est hora deliberationis ad loquendum et est hora opportunitatis, et pro hora opportunitatis, in qua non conceditur deliberatio, intelligitur illud dictum evangelii. In hora autem deliberationis fortiter studendum est, ut homo faciat quod in se est, ut hora opportuna quantum poterit paratum se inveniatur, secundum quod dicit AUGUSTINUS IV ^o De doctrina christiana: « <i>Discat omnia quae docenda sunt, qui et nosse vult et docere.</i>	200
Scarp. 96 ^b	<i>Facultatem dicendi, ut decet virum ecclesiasticum, comparet. Ad horam vero ipsius dictionis illud cogitet bonae menti convenire quod DOMINUS ait, 'Nolite cogitare',</i>	205
P' 29 ^{rb}	etc. <i>Quisquis autem dicit non esse hominibus praecipendum quemadmodum doceant, si Spiritus Sanctus docet, potest dicere non orandum nobis esse, quia</i>	
A 29 ^{rb}	<i>dominus ait, 'Scit pater vester quid vobis sit necessarium priusquam petatis'.</i>	210
T' 30 ^{ra}		
Bad. 38 ^{rk}		
Scarp. 96a		

QUAESTIO 4

UTRUM STUDENDUM SIT EI UT SCIAT OMNIA
CONTENTA IN SCIENTIIS PHILOSOPHICIS

Circa quartum arguitur quod non est homini studendum scientiis
philosophicis.

5

Primo sic. Qui scientiis philosophicis studet in vanitate ambulat,
secundum quod dicit HIERONYMUS ad DAMASUM papam: «*Videtur in
vanitate sensus et obscuritate mentis ingredi qui diebus ac noctibus in dialectica arte
torquetur, qui physicus perscrutator oculos trans caelum levat, et ultra profundum*

- 10 *terrarum et abyssum in quoddam inane demergitur*. Sed in vanitate | non est
ambulandum. Ergo etc. B' 16^a
- Secundo sic. Studens in scientiis philosophicis corripendus est,
secundum quod dicit RABANUS De pressuris ecclesiasticis:
«Legimus de | beato Hieronymo, quod cum libros legeret Ciceronis, ab angelo
15 *correptus est, eo quod vir Christianus paganorum figmentis intenderet*». Sed non
est studendum ei pro quo quis corripendus est. Ergo etc. Scarp. 96^b
- Tertio sic. In eo quod non valet ad salutem, sed mittit in errorem,
non est studendum, quia omne studium Christiani ad rectam doctrinam
ducentem | ad beatitudinem debet ordinari. Scientiae philosophicae
20 sunt huiusmodi, ut dicit AMBROSIVS super epistolam Ad
Colossenses. Ergo etc. K' 43^a
- Contra est illud quod dicit BEDA super Regum, «*Turbat acumen
legentium et deficere cogit qui eos a legendis saecularibus litteris omnino aestimat
prohibendos; alioquin Moyses et Daniel sapientia et litteris Aegyptiorum et
25 Chaldaeorum non paterentur erudiri*». | Bad. 38^d
Scarp. 97^a

<SOLUTIO>

- Ad hoc sciendum quod scientiarum quaedam est necessaria,
quaedam utilis sive | fructuosa, quaedam vana et superstitiosa. Bad. 38^{vl}
- Superstitiosa est omnis ars per pactiones daemonum et hominum
30 instituta, quae, ut dicit AUGUSTINUS II° De doctrina christiana,
«est ad facienda vel colenda idola, vel creaturam sicut Deum, vel consultationes a
daemonibus faciendas vel accipiendas, vel ad quorundam eventuum
significationes denotandas, qualia sunt molimina artium magicarum,
haruspicum, et augurum libri, ad quod genus pertinent omnes ligaturae atque
35 *remedia*» morborum superstitiosa, motus et gestus, et incessus
superstitiosi, vel in se ipsis vel in volatibus avium et motibus
animalium, | similiter annotatio constellationum geniturae, necnon et ea
quae fiunt per pythones responsa. Haec et his similia milia
inanissimarum observationum genera, quibus, ut dicit AUGUSTINUS,
40 «occulto Dei iudicio pro meritis | voluntatum suarum traduntur homines illudendi,
atque ab angelis praevaricatoribus decipiendi, penitus sunt repudianda et fugienda
Christiano, quia in eis omnino societas daemonum est formidanda, qui nihil nisi
nos illaqueare conantur». | Idcirco enim ministerio daemonum huiusmodi
Bad. 38^{vl}
- 45 «superstitionibus et divinationum generibus multa futura dicuntur, nec aliter quam
accidunt dicuntur, ut curiosiores homines fiant, et magis illaqueentur
daemonum operatione». Qui, ut dicit CHRYSOSTOMUS super illud |
Matthaei IV° «Non in solo panis: «si utile aliquid inbeant, nec sic quidem eos
P' 29va

debemus audire, nec diabolo credamus umquam, etiamsi magna quaedam necessitas urget. Tali ergo scientiae, ut ait AUGUSTINUS, nullo modo est studendum. Per quam tamen studiosus transiens, «*quisquis bonus et verus Christianus domini sui esse intelligat, ubicumque invenerit veritatem*», nec debet | philosophica, nec daemonica reputari. 50

Utilis autem scientia est scientia | vere philosophica, quia ad perfectionem humanae naturae inventa est. Et isti, ut dicit AUGUSTINUS, studere non | licet ad delectationem, aut ut in eis spes adipiscendi bonam vitam ponatur, aut deceptionem, aut rixandi libidinem. «*Omnino enim cavenda est libido rixandi et puerilis ostentatio decipiendi*». Ob hoc enim sermonem sophisticum et captiosarum argumentationum genera detestatur Sacra Scriptura, cum dicit: «*Qui sophisticè loquitur odibilis est*». Studere tamen ei licet in quantum utilis est et proficua est, secundum quod de omni tali scientia alia a Sacra Scriptura dat AUGUSTINUS regulam generalem versus finem IIⁱ De doctrina christiana, dicens: «*Videtur mihi studiosis et ingeniosis adolescentibus et timentibus Deum, beatam vitam quaerentibus salubriter praecipere, ut nullus doctrinas quae praeter ecclesiam Christi exercentur, tamquam ad beatam vitam capessendam sequi audeat, sed eas sobrie diligenterque diiudicent; si quas vero invenerit vanas et ignotas, maxime si habent cum daemonibus societatem, repudient* | penitus et studium detestentur. Illa vero instituta quae ad societatem conviventium valent, non negligat, sed nec liberales scientias visui veritatis aptiores et praecepta moralia utilissima de ipso uno Deo colendo, quae inveniuntur apud ipsos»; et De civitate Dei VIII°: «*Quamvis homo Christianus ecclesiasticis litteris eruditus cavet eos qui secundum elementa huius mundi philosophantur, non secundum Deum, a quo factus est mundus. Admonetur enim praecepto apostolico, quod audit: | 'Cavete ne quis vos seducat secundum philosophiam et inanem seductionem, secundum elementa huius mundi'. Deinde ne omnes tales esse arbitrentur, audit ab eodem apostolo dici de quibusdam. Quia quod notum est Dei, manifestum est illis. Deus enim illis revelavit*»; et De moribus ecclesiae: «*Nomen ipsum philosophiae, si consideretur, rem magnam totamque animo appetendam significat, siquidem philosophia est amor studiumque sapientiae. Cautissime APOSTOLUS, ne ab amore sapientiae deterrere videretur, subiecit secundum elementa huius mundi. Sunt enim qui desertis virtutibus et nescientes quid sit Deus, et quanta maiestas naturae semper eodem modo manentis, magnum se aliquid agere putant, si universam istam corporis molem, quam mundum | nuncupamus curiosissime intentissimeque perquirant. | Unde tanta superbia etiam gignitur, ut in ipso caelo, de quo saepe disputant, sibimet habitare videantur*». Idem De ordine libro I^o in fine: «*Divinae scripturae non omnino philosophias, sed philosophos huius mundi evitandos, atque irridendos esse praecipunt. Nam quisquis omnem philosophiam fugiendam putat, nihil nos vult | aliud quam non amare sapientiam*»; item, in eodem libro II°: «*Ego si quid* 85

T^a 30^{ab}
 A 29va
 Kⁱ 43^{ab}
 Scarp. 97^b
 Bad. 38va
 Kⁱ 43va
 I^a 29^{ab}
 P^a 29^{ab}

90 *meos monere possum, quantum mihi apparet, quantumque sentio, censeo illos*
disciplinis omnibus erudiendos». Hinc dicit HIERONYMUS de tribus pueris in
Daniele: «Qui de mensa et vino regis noluerunt comedere ne polluantur,
utique si sapientiam atque doctrinam Babyloniorum scirent esse peccatum, non
acquiescerent discere quod non licebat». Unde super illud EXODI III°
95 *«Postulet mulier a vicina sua et | hospita», GLOSSA: «Poetae et philosophi*
quodammodo sunt nobis vicini», quia in multis conveniunt. «Vasa argentea et
aurea», GLOSSA: «Argentum et aurum ab Aegyptiis petimus, unde tabernaculum
Deo fabricemus, cum poetas et philosophos legimus, ut divinam scripturam sapientiam
et facundius legamus.» | «Ac vestes», GLOSSA: «Morum atque bonorum
100 *operum». «Ponetisquo», | GLOSSA: «Erudiendo». «Super filios vestros»,*
GLOSSA: «Maiores»; et filias», GLOSSA: «minores». «Et spoliabitis
Aegyptum», GLOSSA: «Auferendo quae tabernaculo domini sunt utilia».
 Scientia autem necessaria est Sacra Scriptura, cui principaliter
 studendum est, et omni alteri propter ipsam, ut infra dicitur. |

B' 16^b

T' 30^a

W' 23^a

Bad. 38°

<AD ARGUMENTA>

105 Ad primum in oppositum, quod «scientiis philosophicis studere
 est in vanitate | ambulare», dicendum quod verum est | studentibus in
 illis | propter se et ad immorandum et delectandum aut ad libidinem
 aliquam. Retorquendo tamen illas ad meliorem usum, Sacrae scilicet
 Scripturae, ut infra dicitur, non est ita. Unde HIERONYMUS super
 110 epistolam Ad Titum: «Geometria, arithmetica, et musica habent in sua
 scientia veritatem, sed illa non est scientia pietatis». Potest tamen proficere ad
 vitam, dum fuerit in meliores usus assumpta. |
 Ad secundum, quod propter studium aliarum scientiarum est
 homo corripiendus, dicendum quod | verum est, dum homo nimis eis
 115 vult immorari et delectari propter quod erat correptus Hieronymus.
 Non autem est corripiendus qui studet in illis, ut vera inventa in illis ad
 meliorem usum convertat et propter alias causas, quae infra dicentur. Et
 ideo dicit AUGUSTINUS II° De doctrina christiana: «In omnibus
 tenendum est ne quid nimis attemptetur». |
 120 Ad tertium, quod «scientiae philosophicae ducunt in errorem, et
 non valent ad salutem», dicendum quod scientiae aut scripta quae non
 valent ad salutem, sed ducunt in errorem, quia haeresim contra sacram
 doctrinam continent, sicut continent plurima scripta philosophorum, aut
 auctor eorum per ecclesiam reprobatus est et damnatus, aut non. Si sic,
 125 «non debent admitti», | neque studendum est in illis, quamvis aliqua utilia
 contineant, ut 16^a «Canones», <Glossa>, Extravaganti, de

Bad. 39°

A 29^b

Scarp. 98^a

Bad. 39°

K' 43^b

Bad. 39°

Scarp. 98^b

hereticis, «Fraternitatis», et maxime cum damnatus est auctor ante mortem. Si enim *damnatus fuerit post | mortem, scripta* observantur *ratione bonae* scientiae quam continent, licet aliqua habent erronea, *ut scripta* ORIGENIS, ut *XVI^a quaestione 7^a*, et maxime cum postmodum fuerint *approbata in bene* dictis, sicut erant scripta ORIGENIS, secundum quod haec notantur a Glossa, Extravaganti, de hereticis, «Fraternitatis». Si ergo error nec ante mortem auctoris nec post mortem fuit damnatus, sicut errores philosophiae plurimi per sententiam Ecclesiae numquam erant damnati, sententiae bonae | talium tenendae sunt, et in scriptis eorum studere licet, nec vitandae | sunt propter vitium personarum, etiamsi aliqua falsa contineant, sed propter illa falsa sunt cavendae, secundum quod dicit AUGUSTINUS cap.ⁱ IIIⁱ quaestione 2^a, «Dominus determinavit», APOSTOLUS dixit, «*Cretenses malae bestiae, pigri corde*»: «*Si ergo Apostolus nescio cuius alienigenae testimonium, quia verum comperit, etiam si ipse attestatus est, cur nos apud quemcumque invenerimus quod Christi est, et verum est, etiamsi ille apud quem invenitur perversus et fallax est, non discernimus propter vitium quod habet homo, veritatem, quam non suam, sed Christi, habet?*» |

B' 24ra 130
 I' 30ra 135
 P' 30ra 140
 Bad. 39ra
 Scarp. 98a

QUAESTIO 5

UTRUM STUDENDUM SIT HOMINI UT SCIAT SINGULA EODEM MODO

Circa quintum arguitur quod eodem modo studendum est homini ad investigandum scientiam de unoquoque. 5

Primo sic. Illo modo studendum est homini investigare scientiam de unoquoque | quo nata est sciri, quoniam, ut dicit AUGUSTINUS II° De doctrina christiana, «*scientiae verae non sunt ab hominibus institutae, sed animadversae, et in rerum ratione et natura compertae*». Sed unus est modus et idem quo unumquodque natum est sciri, scilicet ex suis causis, secundum quod dicitur | II° Metaphysicae: «*Nos non scimus veritatem | absque eo quod scimus | causam eius*». Ergo etc. 10

Scarp. 98^b
 K' 44ra
 Scarp. 99^a

Secundo sic. Quod inest homini a natura idem est et eodem modo se habet respectu cuiuslibet obiecti, ut patet in visu respectu colorum. Sed modus sciendi ad investigandum scientiam nobis est innatus secundum PHILOSOPHUM I^o Physicorum: «*Innata est nobis via a certioribus nobis et notioribus*». Ergo etc. 15

T' 30rb

Contra est quoniam, si eodem modo studendum est ad investigandum scientiam in unoquoque, ergo aequali perscrutatione.

QUAESTIO 5

20 Hoc autem reprehendit PHILOSOPHUS, cum dicit II°
 Metaphysicae: «Non oportet quaerere in qualibet scientia perscrutationem
 sicut in mathematicis». Ergo etc. |

Bad. 39⁶

<SOLUTIO>

25 Dicendum ad hoc quod ponere quod eodem modo studendum est
 ad investigandum scientiam de unoquoque est summum impedimentum
 investigandi | scientiam in pluribus scibilibus, ad quod habent reduci
 omnia impedimenta sciendi quae determinat PHILOSOPHUS II°
 Metaphysicae. Si enim idem esset modus investigandi omnem
 scientiam, cum modus investigandi idem est cum modo sciendi, quia ex
 30 eisdem habet res sciri et scientia eius investigari, idem esset modus
 sciendi omnia quae sciuntur, et ulterius, cum ex modo sciendi habetur
 scientiae certitudo, eadem et aequalis esset scientiae certitudo in
 omnibus quae sciuntur. Unde cum impossibile sit quod sit eadem et
 aequalis certitudo sciendi omnia, ut dictum est supra, impossibile est
 35 omnino quod sit idem modus sciendi, sive idem modus scientiam
 investigandi in omnibus sive idem modus | studendi, ut scientia
 investigetur in omnibus, et hoc neque in notitia principiorum quando
 eam opus est declarare, neque in notitia conclusionum. Ignorantia igitur
 modi sciendi summum est impedimentum investigandae veritatis circa
 40 unumquodque scibile, et e converso cognitio modi sciendi summum est
 promotivum. Propter quod dicit AUGUSTINUS De utilitate
 credendi: «Non putabam latere veritatem, nisi quod in ea quaerendi modus
 lateret». |

A 30ra

W' 23rb

Bad. 39^{7f}

45 Ad cognoscendum igitur modos sciendi in scientiis, advertendum
 est quod habet diversificari modus sciendi, sicut studendi ad
 investigandum scientiam, ex tribus: ex materia, ex proprietate scientiae,
 et ex dispositione scientis. De primo dicit BOETHIUS I^o De
 Trinitate: «Unumquodque ut intelligi atque capi potest | inspiciamus. Nam
 optime videtur illud dictum: 'eruditi est hominis unumquodque ut ipsum est, ita de
 50 eo fidem capere temptare'. Nam cum tres sint speculativae scientiae partes, |
 naturalis est in motu et inabstracta, mathematica vero sine motu inabstracta, |
 theologia vero sine motu et abstracta — et loquitur BOETHIUS de
 abstractione reali —, in naturalibus ergo rationabiliter, in mathematicis
 disciplinabiliter, | in divinis vero intellectualiter versari oportet». De duobus
 55 etiam primis dicit PHILOSOPHUS simul in principio Ethicorum:
 «Non oportet certitudinem in omnibus similiter exquirere, sed in singulis
 secundum subiectam naturam», et in tantum in quantum proprium est

Bad. 39^{7f}

P' 30rb

B' 16va

K' 44rb

I' 30rb

Scarp. 99^b

ARTICULUS V

doctrinae. De tertio dicitur in principio *Physicorum*: «*Innata est nobis via ex prioribus et notioribus nobis*».

Primo igitur studendum ad investigandum scientiam circa unamquamque rem secundum naturam subiecti et materiae, secundum quod dicitur in *I^o Ethicorum*: «*In unoquoque dicitur sufficienter, si secundum subiectam materiam manifestetur. Disciplinati enim est in tantum certitudinem inquirere secundum unumquodque genus in quantum rei natura recipit. Proximum enim et simile inconueniens videtur mathematicum persuadendo scientiam suam investigare et rhetorem demonstrandos*».⁶⁰ | Et hoc intelligendum quando est possibile investiganti secundum materiae exigentiam procedere, sicut contingit in moralibus et mathematicis.⁶⁵

T^r 31ra

In moralibus enim, ut dicitur *I^o Ethicorum*, «*oportet grosse et figuratiter veritatem manifestare*», et hoc propter incertitudinem materiae et variationem particularium, circa quae sunt moralia. In talibus enim, ut dicitur in principio *Topicorum*, «*habemus sufficienter methodum, quoniam similiter habemus ut in rhetorica et medicina, et in huiusmodi scientiis coniecturalibus, hoc est ex contingentibus facere quae appetimus*», et de nullo subtilem rationem assignare, sed aliquantulum figuratiter pertransire. In mathematicis autem est e contrario. In illis enim propter materiae abstractionem a materia et transmutatione secundum intellectum oportet investigare veritatem secundum perscrutationem maximam, et «*demonstrationibus in primo genere certitudinis*», ut dicitur *II° Metaphysicae*, et cum hoc etiam «*quia in illis ea quae sunt priora et notiora simpliciter sunt priora et notiora nobis*», ut dicit *COMMENTATOR* super principium *Physicorum*.⁷⁰ |

Bad. 39^v

Secundo autem est studendum ad investigandum scientiam propter proprietatem doctrinae, secundum quod de angulo gnomonis rector aedificiorum inquit an sit | rectus, in quantum valet ad opus suum regulandum, et hoc per experimentum et signa apparentia. Geometra vero inquit idem ut cognoscat ipsum quale quid sit in se, non in ordinatione ad aliquod opus, et per rationem et causam demonstrativam, sicut dicitur *I^o Ethicorum*.⁸⁵ |

A 30th

Bad. 39^vx

Tertio studendum est ad investigandum scientiam in unoquoque secundum dispositionem investigantis, inchoando | scilicet a prioribus et notioribus sibi, et proseguendo ad investigandum minus nota sibi, etsi aliquando illa sunt magis nota in natura sua, ut contingit in scientia naturali et divina. Naturalia enim nobis sunt occulta et incerta propter se et propter | materiam magis quam propter nos; divina e converso magis propter nos, quia sumus indispositi ad ipsa capienda, quam propter se, ut dicit *COMMENTATOR* super *II^{um} Metaphysicae* et dictum est supra.⁹⁰

K^r 44ra

Scarp.

100^a

95

QUAESTIO 5

100 Unde errant qui in talibus, maxime in divinis, exquisitam quaerunt
 perscrutationem, sed sufficere debet in eis manuductio nobis
 proportionalis, quia in divinis secundum exigentiam materiae in
 perscrutando «*procedere non possumus propter illorum excellentiam et*
animarum nostrarum infirmitatem»,| ut dicit AVICENNA in I^o
 105 Metaphysicae suae, secundum quod etiam dicit PLATO in
 Timaeo tractaturus de caelestibus et divinis: «*Praedico*», inquit, «*nunc*
iam, Socrates: si dum de natura universae rei disputatur, minime inconcussas
inexpugnabilesque rationes afferre valuerimus, ne miremini, quin potius illud intueri,
si consentaneas affectiones afferam. Memento enim tam me qui loquor quam vos
qui indicatis homines fore, atque in rebus ita sublimibus mediocrem explanationem
 110 *magni cuiusdam onus esse laboris*».

P^o 30va

Et contingit iste modus investigandi | veritatem iuxta nostram
 possibilitatem, non solum circa totas scientias, sed circa principia |
 scientiarum, quarum cognitio, cum non fuerit manifesta nobis,
 investiganda est diversimode, secundum quod nobis poterit manifestari.
 115 Licet enim manifestissima sunt in sua natura, nobis tamen aliquando
 possunt esse occulta, secundum quod dicit PHILOSOPHUS VI°
 Metaphysicae: «*Omnis scientia habet principia, aut secundum finem*
certitudinis, aut secundum perscrutationem simplicem»; et secundum quod ibi
 dicit alia translatio, «*quaedam | habent principia certiora, quaedam*
 120 *simpliciora*». «*Et intendis*», ut dicit COMMENTATOR, «*simpliciora illa quae non*
sunt valde certa».

W^o 23va

I^o 30va

T^o 31^{ba}

Et ideo oportet ea quandoque notificare, non tamen uno et
 eodem modo, sed secundum quod facilius nobis possunt innotescere,
 quia, ut dicitur I^o Ethicorum, «*quaedam contemplantur inductione*», ut
 125 illa «*si ab aequalibus aequalia demas quae remanent sunt aequalia*» et «*si*
aequalibus aequalia addas,| tota sunt aequalia»; «*quaedam vero*
contemplantur sensu», ut elementorum qualitates: calidum, frigidum,
 humidum, siccum; «*quaedam vero consuetudine | quadam*», ut quae sunt
 virtutum moralium; «*alia vero experientia*», ut vires medicinarum; «*alia*
 130 *vero aliter*», ut potentiae rerum naturales per suos effectus. Secundum
 igitur hunc modum diversimode temptandum est nobis studendo
 singulorum notitiam investigare, secundum quod innata sunt cognosci,
 vel in se vel secundum proprietatem scientiae, maxime autem secundum
 possibilitatis nostrae dispositionem, et hoc «*ut non extra | opera plurima*
 135 *fiant*», et multiplicetur super nos inquisitio eius quod excedit opus
 negotii, ut dicitur I^o Ethicorum. |

Scarp.

100^b

K^o 44vb

Bad. 40^{cx}

Bad. 40^{cy}

<AD ARGUMENTA>

ARTICULUS V

Ad primum in oppositum, quod «unumquodque natum est sciri ex suis causis», dicendum quod verum est in rebus habentibus causas. Hoc dico propter scientias quae sunt de primis principiis cuiuslibet entis, quae carent causis. Quia tamen in rebus habentibus causas, illae nobis frequenter sunt incognitae, oportet praestituere nobis ordinem e contrario his quae sunt a principio, et sic melius proficere, sicut in his quae addiscimus, ut dicitur I^o *Metaphysicae*. Et quia | nobis in diversis diversimode via est ad principia et causas, ideo diversus studendi modus est in diversis scientiis, sicut et investigandi et addiscendi eas, nec solum propter nos, sed etiam propter proprietatem materiae et condicionem scientiae quandoque, ut dictum est. |

A 30va 140

Bad. 40^rz 145

Ad secundum, quod «inest nobis a natura procedere a notioribus nobis», dicendum quod iste modus semper debet esse principalis, sed tamen in diversis diversimode ex nobis notioribus minus nota investigantur, | ut in moralibus ab his quae frequenter homines agunt, in naturalibus ab effectibus qui apparent, et sic diversimode in diversis, ut dictum est circa declarationem principiorum. Et illa diversitas frequenter accidit propter materiae proprietatem et propter scientiae condicionem, ut dictum est. |

P^o 30rb 150

Bad. 40^a Scarp. 101^a 155

QUAESTIO 6

UTRUM STUDENDUM SIT HOMINI SCIRE PROPTER SE

Circa sextum arguitur quod studendum est homini scire propter se. 5

Primo sic. Studendum est homini per se propter intellectus perfectionem et ignorantiae amotionem. Sed ipso scire intellectus perficitur et ignorantia amovetur. Ergo etc.

Secundo sic. Omnis actio ordinata ad aliquid ut ad finem ultimum, est ad illud propter ipsum. Finis ultimus studii humani, cum studere sit actus proprius rationis, est ipsum scire, quia est ultimum in quod potest ratio ut ratio est. Ergo etc. 10

Tertio sic. Ad illud studendum est propter se quod studens propter se desiderat et propter quod acquirendum studere intendit. | Scire est huiusmodi, secundum quod dicit PHILOSOPHUS I^o *Metaphysicae*: «*Scire*», inquit, «*desiderans propter se maxime scientiam desiderabit. Hoc autem maxime scientis est*». Unde et consequenter addit dicens quod «philosophi propter id quod est scire et intelligere, 15

B^o 16vb

20 *philosophati sunt, et non commodi | alicuius causa. Et quod ideo sapientia* K' 45^a
philosophica libera est, quia est sui ipsius gratia.
 Contrarium est illud APOSTOLI I^a < Ad > Corinthios XIII°
 «Si habuero prophetiam», GLOSSA: «futurorum notitiam»; | «et noverim
 30 *mysteria omnia», GLOSSA: «occulta novi et veteris testamenti»; «et noverim* I' 30^b
omnem scientiam», GLOSSA: «divinam et humanam»; «caritatem | autem non T' 31^a
 25 *habuero, nihil sum», GLOSSA: «nihil mihi prodest» ad vitam. Sed ad tale non*
est studendum propter se. Ergo etc. | Bad. 40^b

<SOLUTIO>

Ad intellectum quaestionis in principio est hic advertendum quod,
 cum quaeritur an studendum est homini ut sciat propter se, id est,
 30 propter ipsum scire, interrogatio potest intelligi dupliciter: uno modo, ut
 li 'propter' dicat circumstantiam causae formalis, alio modo ut dicat
 circumstantiam causae finalis. Si causae formalis, cum scientia de se
 formaliter bona et delectabilis sit et desiderabilis, ut merito propter eam
 studeat homo, secundum quod dicit TULLIUS De Academicis:
 35 «Nihil est humanae menti *veritate dulcius*», hoc modo bene concedi potest
 quod studendum est homini scire propter se, scilicet formaliter, sed hoc
 non excludit quin studendum est propter aliud finaliter, secundum quod
 virtutes et propter se sunt expetendae, tamquam in se bonae et
 delectabiles | formaliter, et propter aliud, quia | propter felicitatem
 40 finaliter, secundum etiam quod amicos dicimur diligere propter se, etsi
 nobis nihil boni inde contingeret, etsi in India essent, ut PHILOSOPHUS
 vult. W' 23^b
 Scarp.
 101^b

Si vero interrogatio intelligatur ut li 'propter' notat circumstantiam
 causae finalis, ut scilicet scire ponatur finis ultimus studentis, non ad
 45 aliquid aliud ulterius ordinandus, dicunt aliqui quod quantum est ex
 parte ipsius scire, ipsi non est studendum propter se in statu vitae
 praesentis. Cuius rationem assignant | quoniam status vitae praesentis
 est status meriti, et meritum non procedit ex intellectu, sed ex affectu,
 nec ex scire, sed | ex agere, nec ex lectione, sed ex devotione. «*Servus*
 50 *enim sciens voluntatem domini sui et non faciens vapulabit multis*», et ut dicit
 IACOB, «*melius | est viam domini non agnoscere quam post agnitam retroire*». In
 statu ergo huius vitae dicunt quia non est omnino homini studendum ut
 sciat propter se, statum scilicet faciendo in scire, sed ut sciendo
 cognoscat quid agere, et ad quid tendere debeat. Dicunt igitur quod
 55 qualitercumque erit in patria caelesti, sive visio futura perfectior sit
 quam amor, sive fruitio, an e converso, in via tamen merendi hic
 Bad. 40^c
 A 30^b
 P' 31^a

proculdubio actio praeferenda est cognitioni. Melius est enim, ut dicunt,
 Bad. 40rd facere et non scire quam scire et non facere. | Quare cum actus studii
 K' 45^{sb} non respicit nisi modum acquirendi scientiam | via rationalis
 deductionis procedendo a noto ad ignotum, ut per notum cognoscatur 60
 ignotum — qui locum non habebit in patria, ubi cognitiones nostrae
 discursivae a noto ad ignotum non erunt, sed solum locum habet hic in
 via —, dicunt absolute dicendum quod non est studendum homini
 finaliter ut sciat propter se, id est propter ipsum scire, ibi stando. Hoc
 enim est *vanitas vanitatum* et fuit vanitas philosophorum, quoniam «*cum* 65
cognovissent Deum», secundum quod dicit APOSTOLUS < Ad >
 Romanos I^o, «*quod notum est Dei manifestum est illis*», Glossa: «*quod de*
Deo est cognoscibile ductu rationis, notum est illis». Et tamen «*non sicut Deum*
eum glorificaverunt», Glossa: «*bene vivendo et colendo*. «*Evanuerunt in*
 Bad. 40rd *cogitationibus suis*», putantes se esse aliquid cum | nihil essent, quod 70
 revera vanitas erat summa. Et ideo «*dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt*»,
 revera stulti, ponendo beatitudinem in cognitione quam habere poterant
 per creaturas, quae solum ponenda est in cognitione creatoris. Et ideo
 dicit AUGUSTINUS II° De doctrina christiana, loquens de
 Scarp. notitia | creaturarum quam habebant philosophi: «*Illis*», inquit, «*plurimum* 75
 I' B² *intellectum adjuvat; | tantum absit error quo videntur sibi homines ipsam verae vitae*
veritatem didicisse cum ista didicerint.»
 T' 31vb Istorum positio non potest | stare. | Cum enim omnis actio
 Bad. 40rd virtutum moralium ad serenandum oculum mentis ordinetur, ut
 mundatus possit Deum videre, et hic quantum possibile est per 80
 intellectum et fidem, in futuro vero per speciem, superior profecto et
 perfectior est notitia sciendi Deum et divina quam omnis virtutis
 moralis actio; non est ergo scire simpliciter propter agere, sed e
 converso. Et quod scire dirigit agere, hoc est propter se, ut clarius
 contingat scire oculo mentis serenato per agere. Nec est agere per 85
 virtutes morales omnino maioris meriti quam secundum intellectuales;
 immo e converso quantum est de genere operis maioris meriti est opus
 contemplative quam active, et magis debet esse in electione, in quantum
 tamen contemplari ex voluntate imperatur et caritatis amore. Sed hoc
 declarari habet in quaestione de comparatione vitae activae et 90
 contemplativae. Dico autem ex caritatis amore, quia sine caritate nulla
 valet praesentis vitae actio, ut dictum est secundum APOSTOLUM I^a
 < Ad > Corinthios XIII°, nec cognitio, quia scientia huius vitae, si
 sola sit, inflat, et non nisi per caritatem aedificat, ut dicitur I^a < Ad >
 Corinthios VIII°, ubi dicit Glossa: scientia, si sola est, «*in* 95
 K' 45^{sa} *superbiam*» extollit. Ergo si | vis non habere | infantem scientiam, «*adde*
 A 31ra *caritatem, et utilis erit scientia*». Per se enim inutilis est, ut patet in rationibus

supra inductis ad hoc | et etiam dictum est supra, secundum
APOSTOLUM I^o <Ad> Corinthios XIII°.

P' 31th

100 Qualitercumque ergo se habebit res in statu gloriae, in statu
praesentis vitae non est studendum ad scire propter se, sed ut per
habitam scientiam sciens ex cognito dirigatur in actionem, et hoc
quantum ad scientias practicas, quantum vero ad scientias speculativas,
ut amplius inflammetur ad amorem. |

Bad. 40th

105 Unde videtur esse distinguendum de scire et agere. Est enim
quaedam scientia agibilium, quaedam vero speculabilium, similiter est
quaedam actio executionis agibilium, quaedam vero dilectionis
speculabilium. Loquendo de scientia et actione in agilibus, scientia est
propter actionem et actio est finis scientiae, ut in scientiis practicis, | in

W' 24ra

110 quibus studendum non est scire propter se, sed propter opus, secundum
quod dicit PHILOSOPHUS de scientia ethicorum: «*Praesens negotium non est
ut sciamus, sed ut boni fiamus*». Loquendo vero de scientia et actione in
speculabilibus, sic similiter scientia est propter actionem. Nec enim est
studendum scire speculanda nisi dirigendo ad illa quae ex caritate sunt
115 diligenda, ut cognita diligantur. | Propter autem operanda primo modo
non est studendum scientiae secundo modo dictae, sed propter | ipsam
magis est operandum illa operatione.

B' 17ra

Scarp.

102^b

Absolute ergo dicendum quod nulli scientiae studendum est scire
propter se, sed semper propter aliud, aut propter actionem agendorum,
120 ut in scientiis operativis, aut propter amorem diligendorum, ut in
scientiis pure speculativis. Unde super illud I^{ae} <Ad> Corinthios
VIII°: «*Scientia inflat, caritas autem aedificat*», dicit Glossa: «*Addite
scientiae caritatem, et utilis erit, scientia per se inutilis est*». Quare nec praecipuae
125 isti scientiae Sacrae Scripturae, cuius proprius «*finis est caritas de corde puro
et conscientia bona et fide non ficta*», et hoc tam quoad praeccepta
credendorum quam agendorum. Propter quod dicit AUGUSTINUS in
Sermone de laude caritatis: «*Totam magnitudinem et altitudinem
divinorum eloquiorum secunda possidet caritas, qua Deum proximumque diligimus*»,
ut infra dicitur, loquendo de auditore | huius scientiae.

I' 31th

130 Et ideo dicit AUGUSTINUS XIII° De Trinitate: «*Habet scientia
modum suum bonum, si quod in ea inflare solet aeternorum caritate vincatur*». Unde dicit BERNARDUS: «*Non probat apostolus multam scientiam si modum
sciendi nescias. Modus autem | sciendi est ut scias quo ordine, quo studio, quo
135 quo fine nosse quaecumque oportet: quo ordine, ut illud prius quod maturius ad salutem;
quo studio, ut id ardentius | quod vehementius promovet ad amorem; quo fine, ut
propter tuam et proximi utilitatem. Quidam enim student ut sciant, et
curiositas est; quidam ut sciantur, et turpis vanitas est; quidam ut ditentur, et
turpis quaestus est; quidam ut aedificent, et caritas est*». |

K' 45th

T' 32ra

Bad. 40thG

<AD ARGUMENTA>

- Ad primum in oppositum, quod «scire est intellectus perfectio», 140
dicendum quod in argumento est figura dictionis commutando quale in
quid. Cum enim dicitur quod studendum est homini propter
perfectionem intellectus, ‘perfectio’ stat ibi concrete, et supponit ibi ut
quale. Sub hoc sensu studendum est homini propter perfectionem
intellectus, id est, ut intellectus eius perfectus fiat. Supponit autem pro 145
abstracto cum dicitur «scire est perfectio | intellectus», et ita ut quid.
Scire enim est ipsa perfectio. Et ideo non sequitur conclusio pro
abstracto quae pro concreto bene sequeretur. Haec est enim vera:
studendum est homini ut sciat propter intellectus perfectionem, id est ut
ipse intellectus sit perfectus. Illa tamen est falsa: studendum est homini 150
ut sciat, id est propter ipsam scientiam sive propter ipsum scire. Licet
enim scientia sit finis et perfectio intellectus — intellectus enim ultra
scientiam nullo alio perficitur —, non tamen est finis sui ipsius ut sit
propter se ipsam scientia vel ipsum scire, et sit ultimus finis, et in eo sit
status, quia scire ordinatur ad perfectionem ulteriorem in homine, ut 155
dictum est. |
- Ad secundum, quod «scire est finis humani studii», dicendum
quod de actu studii loquendum est dupliciter: uno modo secundum se et
absolute, et sic solum verum est quod actus | studendi est propter scire,
ut propter ultimum finem eius, quia studens ut studens studio suo nihil 160
amplius quaerit suo actu studendi nisi scire; alio autem modo
loquendum est de actu studii ut cadit sub intentione voluntatis
imperantis ipsum; sic non est verum quod actus studendi est ad scire
propter se, quia voluntas hominis bene regulata imperans actum
studendi in homine finem actus studendi qui est scire, in finem 165
ulteriorem intendit dirigere, qui est finis alterius actus, ut actus amoris
ad quem ordinatur actus studendi, ut dictum est, et hoc modo
protenditur quaestio. |
- Ad tertium, quod «*studens propter se desiderat scire*», dicendum quod
PHILOSOPHUS, qui hoc dixit, consideravit hominis perfectionem in 170
habitus et actibus | ex puris naturalibus acquisitis, aut per mores
quoad virtutes practicas aut per studium quoad virtutes speculativas. Et
ideo perfectionem | hominis in puris naturalibus statuens scire ex
scientiis speculativis ultimam ponit hominis perfectionem. Et revera
bene in hoc posuit, ut alibi videbitur. Et ideo dixit quia homo scire 175
desideraret propter se. In hoc tamen quod in scire ex rebus naturalibus
posuit consistere ultimam hominis perfectionem nec posse ulla ulteriori
- p' 31va
- A 31^{ab}
Bad. 41^{di}
- Scarp.
103^a
- Bad. 41^{di}
- K' 46ra
- Scarp.
103^b

180 perfici, in hoc erravit. Est enim ulterior perfectio illa quae consistit | in
gratuitis, quam homo natus est recipere, licet non ex puris naturalibus ad
185 illam attingere possit, ut dictum est supra, et ad opus illius perfectionis
gratuitae, quod est dilectionis et caritatis, ordinatur omnis scientia, sive
naturalis sive supernaturalis, quia ipsa plus fini ultimo coniungit, in quo
consistit ultima perfectio. Hinc dicit HUGO super VII^{um} cap.^{um}
Caelestis Hierarchiae: «*Dilectio superveniens | scientiae maior est.*
185 *Plus enim Deus diligitur quam intelligitur. Intra dilectio ubi scientia foris stab.* |

W^r 24^b

P^r 31va

Bad. 41^{ck}

Scarp.

103^a

QUAESTIO 7

UTRUM HOMO STUDIO SUO TERMINUM DEBEAT IMPONERE

5 Circa septimum arguitur quod homo studio suo in acquirendo
scientiam terminum aliquando debet imponere.

Primo sic. APOSTOLUS dicit: «*Non plus sapere quam oportet sapere, |
sed sapere ad sobrietatem*». Sed si terminus studio non esset imponendus,
numquam contingeret tantum sapere quin plus oporteret sapere. Ergo
etc.

T^r 32^b

10 Secundo sic. Proverbiorum XXIII° | super illud «*Noli
laborare ut diteris*», Glossa: «*scientia*». Et sequitur in textu: «*Sed prudentiae
 tuae pone modum*». Non autem esset ei ponendus modus scientiae, si
studio terminus non esset imponendus. Ergo etc.

P^r 31vb

15 Contra est illud Ecclesiastici VI°: «*Fili, a iuventute | excipe
doctrinam, et usque ad canos invenies sapientiam*». Sic autem facere numquam
esset cessare secundum intentionem sapientis. Ergo etc.

Scarp.

103^b

Item. AUGUSTINUS I^o De Academicis dicit: «*Philosophia est
cuius uberibus nulla aetas quaerit excludi*». Ergo etc. |

Bad. 41^d.

<SOLUTIO>

20 Dicendum ad hoc quod, cum ea quae sunt ad finem a fine
determinari debent, et studium hominis in quacumque scientia finaliter
ordinatur ad investigandum notitiam subiecti eius et eorum quae circa
subiectum considerata sunt, in tantum procedendum esse studium
requirit scientia quaelibet, quousque notitia subiecti et eorum quae circa
25 ipsum considerata sunt haberi possint.

Notandum igitur quod circa hoc aliter | sentiendum est in studio

Scarp.

104^a

ARTICULUS V

A 31 ^{va}	Sacrae Scripturae et aliarum scientiarum. Cum enim in Sacra Scriptura	
K' 46 th	ea, perveniamus in futuro ad contuendum illa per speciem, in isto	30
	autem profectu quanto homo magis procedit, tanto magis proficit, et	
	quanto amplius invenit, tanto amplius inveniendum sentit, in tali autem	
	studio numquam est cessandum in via, quousque ad terminum aperte	
	contuitionis perveniatur in patria, idcirco quantum ad studium Sacrae	
	Scripturae absolute dicendum quod terminus studii in eo ponendus non	35
	est, immo dispositus et ordinatus ad hoc semper intentionem	
B' 17 th	proficiendi amplius et amplius in ea habere debet, et hoc maxime ideo,	
	quia scibile in ipsa est infinitum, circa quod potest profectus	
	procedere in infinitum, secundum quod dicit AUGUSTINUS Super	
	I o a n n e m, parte II ^a sermone IX ^o : « <i>Divini cantici vox est: Quae</i>	40
	<i>rite Dominum et vivet anima vestra</i> '. <i>Quaeramus inveniendum, quaeramus inventum; ut</i>	
Bad. 41 ^m	<i>inveniendus quaeratur, occultus est, ut inventus quaeratur, immensus est.</i> <i>Unde</i>	
	<i>alibi dicitur: Quae</i>	
	<i>rite faciem eius semper</i> '. <i>Satiat enim quaerentem, in quantum</i>	
	<i>capit, inveniensem capaciorem facit, ut rursus quaeratur implere ubi plus capere</i>	
	<i>coeperit, quia 'cum consummaverit homo, tunc incipit', donec ad illam vitam</i>	45
	<i>veniamus, ubi sic impleamur ut capaciores non efficiamur, quia et perfecti erimus ut</i>	
	<i>iam non proficiamus. Tunc enim ostendetur nobis quod sufficit nobis. Hic autem</i>	
	<i>semper quaeramus non ut fructus inventionis non sit finis inquisitionis, sed ideo hic</i>	
	<i>semper dicimus quaerendum, ne aliquando hic putemus ab inquisitione cessandum,</i>	
	<i>atque ita quarendo tendamus, et inveniendo ad aliquid pervenimus, et ad id quod</i>	50
	<i>restat quaerendo et inveniendo transimus, quousque ibi fiat finis quaerendi, ubi</i>	
	<i>perfectioni non superest intentio proficiendi</i> ». Et in sermone XLIII ^o : « <i>Spiritus</i>	
	<i>Sanctus nunc docet fideles quanta quisque potest capere spiritualia et in eorum</i>	
I' 31 th	<i>desiderium magis accendit, si quisque in ea caritate proficiat qua et diligat cognita</i>	
	<i>et cognoscenda desideret, ita ut ea quoque ipsa quae nunc quaecumque cognoscit</i>	
	<i>nondum se scire sciat, quomodo scienda sunt in ea vita, quam nec oculus vidit,</i>	55
P' 32 ^{ra}	<i>nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quo sciendi modo, si nunc ea vellet</i>	
Bad. 41 ^m	<i>interior magister dicere, id est, nostrae menti aperire et monstrare, humana</i>	
	<i>infirmitas portare non posse</i> ». Unde dicit CHRYSOSTOMUS in principio	
T' 32 ^{ra}	Super Mattheum: « <i>Non a pueritia eligi aliquos ad discendum iubentes,</i>	
	<i>certum annorum numerum praefinientes ad consummandum studia virtutum, sed</i>	60
K' 46 ^{ra}	<i>cunctis generaliter aetatibus diferentes</i> ». Unde ORIGENES in Homilia,	
Bad. 41 ⁿ	quomodo Abraham accepit Cethuram in uxorem, exponens quomodo	
	sancti in extrema aetate uxores duxerant, in typo sapientiae semper	
W' 24 ^{ra}	conquirendae, dicit sic: « <i>Patriarcharum coniugia mysticum aliquod indicant</i>	65
	<i>sacramentum. Abraham quamvis esset senex, hoc tamen sciebat, quod sapientiae</i>	
Scarp.	<i>nullus est finis, nec discendi terminum senectus imponit. Sarae dormitio virtutis est</i>	
104 ^b	<i>intelligenda consummatio. Qui vero perfectae et consummatae virtutis est semper</i>	

QUAESTIO 7

70 *necesse est ut in aliqua eruditione versetur, quam eruditionem 'coniugem' eius sermo
 divinus appellat. Accepit ergo senex Abraham uxorem Cethuram. Maior enim ad
 sapientiam sensibus nostris capacitas inest, quando mortificatio Iesu circumfertur in
 corpore mortali. Quanto enim quis carne fessus est, tanto erit animi virtute robustior,
 et sapientiae complexibus aptior. Igitur ad tales nuptias per senectam | nullus
 excluditur, immo maturae aetati plus convenit». | Propter quod dicit DAVID in
 Psalmo: «Laetetur cor quaerentium Dominum et confirmamini, quaerite faciem
 75 eius semper». Quod exponit AUGUSTINUS XII° De Trinitate in
 principio, dicens: «Videtur quod semper quaeritur numquam inveniri. Et
 quomodo iam laetabitur et non potius contristabitur cor quaerentium, si non
 potuerint invenire quod quaerunt? Et quod inveniri possit dum quaeritur, testatur
 80 Isaias, cum dicit: 'Quaerite Dominum, et mox ut inveneritis, invocate illum'. An et
 inventus quaerendus est? Sic enim sunt incomprehensibilia quaerenda, ne se aestimet
 homo nihil invenisse, qui quam sit incomprehensibile quod quaerebat potuerit
 invenire. Cur ergo sic quaerit, si incomprehensibile comprehenditur esse quod quaerit
 nisi quia cessandum non est, quamdiu ipsa incomprehensibilium inquisitione
 85 proficitur, et melior meliorque fit quaerens tam magnum bonum, quod et
 inveniendum quaeritur, et quaerendum invenitur? Nam et quaeritur ut inveniat
 dulcius, et invenitur ut quaeratur avidius. Secundum hoc accipi potest quod dictum
 est in Ecclesiastico: 'Qui me manducant, adhuc esurient, et qui me bibunt,
 adhuc sitiunt'. Manducant enim et bibunt, quia inveniunt, et quia esuriunt et sitiunt,
 90 adhuc quaerunt». Et IX° De Trinitate in principio: «Tutissima est
 quaerentis intentio donec apprehendatur illud quo tendimus, si ea recta intentio est,
 quae proficitur a fide. Sic ergo quaeramus | tamquam inventuri et sic inveniamus
 tamquam quaesituri. 'Cum enim consummaverit homo, tunc incipit'. Et hoc
 totum contingit propter scibilis infinitatem, secundum quod dicit
 95 HILARIUS De Trinitate: «Incipe, percurrere, | persiste. Etsi non
 perventurum, gratulabor tamen profecturum. Qui enim pie infinita persequitur, | etsi
 non contingat aliquando, semper tamen proficiet», et revera saltem in futuro
 attinget, secundum quod dicit AUGUSTINUS De dono
 perseverantiae: «Bonae spei est homo, si eum sic proficientem dies ultimus
 huius vitae invenerit, ut adiciantur ei quae proficienti defuerint, et perficiendus quam
 100 puniendus potius indicetur». Unde de profunditate | huius scientiae et
 infinitate scibilis in ea dicit AUGUSTINUS in Epistola ad
 Volusianum: «Tanta est Christianarum profunditas litterarum», etc.,
 usque ibi, «cum consummaverit homo, tunc incipit» — longa est auctoritas,
 sed communis. Unde ORIGENES, exponens illud quod dicitur de Isaac
 105 Genesis XXV°, «Habitavit iuxta puteum | nomine viventis et videntis»: *Intelligentibus*,
 inquit, «grandis est ista benedictio. Qui potest singula quae in lege
 et prophetis sunt scire, et intelligere, ille habitat 'ad puteum visionis'. Magnam
 benedictionem accepit Isaac, ut habitaret 'ad puteum visionis'. Nos quando satis*

A 31vb
Bad. 41vo

K' 46vb
S' 1ra

P' 32^{tb}
I' 32ra

T' 32^{tb}

Scarp.
105^a

ARTICULUS V

mereri poterimus, si forte transitum habere possimus per 'puteum visionis'? Certe si non potuero omnia intelligere, assideo tamen Scripturis divinis, et 'in lege Dei mediator die ac nocte', et omnino numquam desino inquirendo, discutiendo, tractando, certe, quod maximum est, orando, et ab illo poscendo intellectum 'qui docet hominem scientiam', videor et ego habitare 'ad puteum visionis'. Tu ergo si semper perscruteris propheticas visiones, si semper inquiras, semper discere cupias, haec mediteris, in his permanes, percipis et tu benedictionem a Domino, et habitas 'apud puteum visionis', et Dominus aperiet tibi scripturas». 110
115

W^o 24vb Est ceteris autem scientiis studio terminus est ponendus. | Cum
Bad. 41^{vp} enim, ut dictum est supra, in aliis scientiis studendum non est nisi in
B^o 17va quantum utiles sunt, | et, ut infra dicitur, in tantum utiles sunt in
A 32ra quantum ad hanc Sacram Scripturam proficiunt, in tantum ergo 120
studendum est unicuique; in aliis scientiis | in quantum ex hoc
profectum poterit habere studendi consequenter in Scriptura Sacra, ne
nimium immorando in aliis in illis tempus consumat per quod
fructuosius in ista proficere posset, etiam si quis illis intendat, ut ad
istam scientiam veniens amplius et pluribus proficiat, cum residuum 125
temporis vitae suae ad capiendum ea quae sunt huius scientiae non
sufficiat. «*Ridiculum est enim*», ut dicit AUGUSTINUS | in Epistola ad
K^o 47ra Dioscorum, «*cum propterea multa superflua didiceris, ut tibi aures hominum
ad votum praeparentur, | ipsa necessaria non tenere, quibus superflua
Bad. 42^{rp} praeparaveris, et dum occuparis ut discas unde facias intentos, nolle discere quod
infundatur intentis*»; et AUGUSTINUS De utilitate credendi:
130 «*Intelligere superflua fortasse non nocet. Sed fortasse discere nocuit, cum tempus
necessariorum occuparent*». Permittit tamen Deus curiosos diutius in illis
immorari scientiis, ne tempore illo implicent se deterioribus, secundum
quod dicitur Ecclesiastes III°: «*Vidi afflictionem quam dedit Deus filiis
135 hominum, ut distendantur in ea. Cuncta enim bona in tempore suo, et mundum
dedit disputationi eorum*», | ubi dicit Glossa: «*Propterea Deus dedit in
praesenti etiam perversorum dogmatum magistros, concessit occupationem, ne mens
eorum otiosa torpesceret. Deus enim fecit omne | bonum quod fecit. Sed in tempore
140 suo bonum bonum est, numquam ulterius quam opus est*». Et ideo
AUGUSTINUS, loquens de studio scientiarum saecularium, dicit II° De
I^o 32rb doctrina christiana: «*In doctrinis quae apud gentes inveniuntur, | in
omnibus tenendum est: 'Ne quid nimis'*», et De ordine libro II°: «*Talis
eruditio, si quis ea moderate utatur — nam nihil ibi quam nimium formidandum |
145 est — talem philosophiae militem nutrit, ut ad summum illum modum ultra quem
requirere aliquid nec possit, nec debeat, nec cupiat, perveniat*». Revera opus est
cavere in studio scientiarum philosophicarum «*ne quid nimis*», quia, ut
dicit II° De doctrina christiana, «*plerumque accidit ut facilius
homines res assequantur propter quas assequendas ista discuntur, quam talium*

QUAESTIO 7

150 *praeceptorum nodosissimas disciplinas et spinosissimas». Et tamen, ut ipse subdit
 ibidem, quandoque miseros «magis in his omnibus ipsa spectamina veritatis
 delectant saepe». De quibus dicit CHRYSOSTOMUS libro I^o Super
 Matthaeum: «Plerique totos | dies peragunt propter illam occupationem
 155 *vanissimam et multa detrimenta patiuntur. Et cum omni diligentia quod audierint
 memoriae commendant, eaque ad animi sui perniciem infixam custodiunt. Hic vero ubi
 loquitur Deus nec exiguum quidem tempus patienter expectant», ultimum scilicet
 senectutis. Quod tamen utile esset multum, secundum quod dicit
 AUGUSTINUS Ad Hieronymum, «Ad discendum quod opus est, nulla
 aetas sera videri potest, quia etsi senes magis decet docere quam discere, magis tamen
 160 *discere quam quae doceant ignorare». |***

S' 1th

Bad. 42°

<AD ARGUMENTA>

Ad primum in oppositum, «non plus sapere quam oportet», dicendum
 quod semper oportet plus, non tamen | plus quam oportet, «sed ponere
 prudentiae nostrae modum», ut dicit secunda ratio. Et hoc fit semper
 165 *pie secundum regulam fidei quaerendo, «non transgrediendo terminos quos
 posuerunt patres nostri», ut dicitur Proverborum XXII°. Unde post
 illud Proverborum XXIII^{um} «Prudentiae tuae pone modum», statim
 sequitur: «Ne erigas oculos tuos»; Glossa: «mentis»; «ad opes quas non potes
 habere», Glossa: «divinitatis perscrutandas, quia caelestibus tantum civibus
 170 *patent».**

K' 47th

Per idem patet secundum. |

Scarp. 106